

Запорізька обласна рада
Управління у справах сім'ї, молоді та спорту
облдержадміністрації
Обласний центр патріотичного виховання молоді
Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти
Запорізька державна інженерна академія
Запорізький національний університет
Севастопольський міський гуманітарний університет
Навчально-методичний центр управління освіти і науки
Запорізької міської ради
Всеукраїнська федерація «Спас»

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З ПИТАНЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

13-14 грудня 2007 року

Запоріжжя 2007

УДК: 37.035.6 (066)
ББК: Ч 421.352.13я4

Ця збірка є черговою сходинкою пошуку досконалих поглядів, переконань духовного досвіду щодо патріотичного виховання молоді, формування особливої генерації сучасного мислення щодо розбудови майбутнього України.

Відповідальність за точність викладених у публікаціях фактів несуть автори

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань патріотичного виховання молоді(м. Запоріжжя , 13-14 грудня 2007 р.)/упорядник М.А.Шконда/Запоріжжя: «Акцент»,2008- 227с.

Збірка містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з питань патріотичного виховання молоді(м. Запоріжжя , 13-14 грудня 2007 р.). У матеріалах розглянуто проблеми: патріотичне виховання в освітньому процесі; військово-патріотичне виховання та традиції козацької педагогіки; історико- культурне виховання та краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді; вплив масової культури та ЗМІ на формування свідомості молоді людини; правове виховання, декриміналізація та соціальна робота; екологія, здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання; духовність як основа патріотизму, сімейне виховання.

До збірника додається диск з добіркою наочних матеріалів, що використовувались під час Конференції доповідачами.

Збірник розрахований на фахівців, що займаються практичним вирішенням проблем патріотичного виховання молоді, педагогів, молодіжних лідерів.

ЗМІСТ

І Секція

«Патріотичне виховання в освітньому процесі»

1. «Громадянська освіта у школі як провідний чинник патріотичного виховання свідомого громадянина України» Мальований М.М.
2. «Формування любові до рідного краю засобом образотворчого мистецтва на прикладі творчих робіт вчителів та учнів Запорізької області» Башкардін О.М.
3. «Екологічне виховання, як складова патріотичного виховання учнівської молоді»..... Гончаренко О. М.
4. «Развитие духовности студентов в процессе преподавания религиоведения» Калюжний В.С.
5. «Сучасне Українське козацтво: проблема адекватності рішень та дій» Мальований М.М., Секіринський О.М.
6. «Козацька педагогіка як невід’ємна складова української етнопедагогіки» Крапивка Г.А.
7. «Значення інтелектуальних ігор для творчого розвитку студентів» Коловський А.С.
8. «Процеси глобалізації та міграції як чинники патріотичного виховання сучасної учнівської молоді»..... Арабаджисєв Д.Ю.
9. «Розквіт у єднанні- один із чинників патріотизму»..... Деркач Н.В.
10. «Стан патріотичного виховання в ЦДЮТ м. Енергодару» Чураєва Н.П.
11. «Проблеми військово-патріотичного виховання у місті Енергодар»..... Худенкова І.Г.
12. «Формирование гражданской ответственности и патриотизма в процессе общественно-гуманитарного образования»..... Руденко О.В.
13. «Влияние образования на формирование чувства патриотизма»..... Северенюк А.В.
14. «Образование как важнейший инструмент патриотического воспитания молодежи»..... Лутовинов В.И., Шлыкова Н.В.
15. «Современное понимание Отечества и патриотизма»Лутовинов В.И.
16. «Оборонно-спортивный оздоровительный лагерь – важнейшая форма развития готовности молодежи к защите Отечества и военной службе»..... Лутовинов В.И., Мельниченко, И.И.

ІІ Секція

Військово – патріотичне виховання та традиції козацької педагогіки

17. «Визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання»..... В.А. Коломієць М.Н. Сиромятников
18. «Формування спільних поглядів на військово-патріотичне виховання молоді» Тищенко І.І.
19. «Роль козацьких традицій виховання воїна в системі військово-патріотичного виховання в Україні на сучасному історичному етапі»..... Притула О. Л.

20. "Досвід патріотичного виховання дітей та молоді в діяльності МК ДЮСШ БМ "Спас".....Рижов К.А.
21. «Військово-патріотичне виховання у внутрішніх військах МВС України: основні принципи, завдання та форми роботи».....Волков В.І.
- 22.«Організація роботи дитячо - юнацьких козацьких осередків за місцем проживання»..... Наріжний В. І.
23. «Спадкоємність козацького гарту».....Стефанюк С.
24. «Соціальне значення українського рукопашу Спас як засобу виховання здорової нації»..... ПоляковГ.
25. «Військово-патріотичне виховання та традиції козацького виховання»..... Луценко О.М.
26. «Козацьке народне виховання».....Шеремет А.
27. «Робота Мелітопольського куріня запорозького козацтва» Ревенок О.О.
- 28 «Досвід патріотичного виховання на традиціях козацтва в Дніпропетровській регіональній школі національного бойового мистецтва «СПАС-ШТУРМ» ...Поляков Г.

III Секція

Історико- культурне виховання та краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді

29. « Історична освіта як чинник формування патріотизму»..... Хінсва А.Д.
30. «Формирование мировоззренческой позиции учащихся в процессе практической деятельности на уроках истории родного края»..... Леоценко Н.В.
31. «Археологическая практика как способ активизации мотивационной учебной деятельности учащихся» Самойленко И. И.
32. Дослідження історичної лексики Запорізького козацького вжитку як один із чинників виховання у молоді патріотизму до своєї Батьківщини»..... Христич І.А.
- 33 «Краєзнавча діяльність як ефективний засіб патріотичного виховання та формування національної самосвідомості особистості»Бородин С.Э.
34. «Патріотичне виховання студентської молоді засобами суспільно – гуманітарних дисциплін» Яценко О.М.

IV Секція

Вплив масової культури та ЗМІ на формування свідомості молодшої людини

35. «Твори української літератури в системі засобів національно-патріотичного виховання молоді» Абрамова І.Г.
36. «Спільна робота командування Запорізького облвійськкомату з регіональними ЗМІ».....Моїн Д.В
37. «Організація та проведення спільної роботи Запорізького облвійськкомату з регіональними ЗМІ у вихованні молодих захисників Вітчизни»Логвінов М.О.
38. «Формування національної самосвідомості засобами інформаційних програм телебачення (на прикладі ЗОДТРК „Запоріжжя”)»..... Богуцька С.В.
39. «Роль и задачи СМИ в формировании духовности и патриотизма в российском обществе».....Лутовинов В.И., Шлыкова Н.В.
40. «Основні національні вартості українця» Абрамова І.Г.

V Секція

Правове виховання, декриміналізація та соціальна робота

41. «Україна – найкраща країна Європи: проблеми і перспективи організаційно-нормативного забезпечення патріотичного і правового виховання молоді»..... Зубко І.В.
42. «Гендерна складова у становленні правової культури молоді»..... Плотніченко В.А., Удовика Л.Г.
43. «Правова культура особи в умовах діалогу правових культур»..... Удовика В. В.
44. «Правова просвіта малозахисених верств населення як чинник подолання правового нігілізму» Тарасов Д.О.
45. «Досвід виховної роботи координаційної ради молодих юристів при Головному управлінні юстиції у Запорізькій області».....Інякіна М.В.
46. «Проблема кримінально-правових наслідків зворотньої дії закону, що декриміналізує діяння»..... Левчук С.М.
47. «Патріотичне виховання та соціальна робота на Запоріжжі – історія та сучасний стан»..... Мазанко А.І.
48. «Протидія сексуальній злочинності: актуальні проблеми».....Колодьянова Ю. А.
49. «Окремі аспекти правового виховання неповнолітніх»..... Рій К.Ю.

VI Секція

Екологія. Здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання

50. «Аварія на Чорнобильській АЕСу центральних друкованих ЗМІ СРСР: тест на патріотизм».....Острогляд А.П.
51. «Острів Хортиця – початок нової національної традиції».....Жиленко А. В., Рильський О.Ф.
52. «Екологічний туризм і краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді»Петроченко В.І., Обрезков А.О.
53. «Робота Запорізької ОО ТЧХ в молодіжному середовищі по прищепленню засад здорового способу життя»..... Божок Н
54. «Найбільш суттєві проблемні питання охорони навколишнього природного середовища в Запорізькій області».....Лихасенко Ф. І.
55. «Рицина як джерело олії для виробництва біодизелю».....Лісаковська О.О., Лісаковський К.Б.
56. «Проблеми еколого – патріотического воспитания молодежи»..... Е.П. Павлова, А.А. Корочанская, С.С. Горбонос.
57. «Чи буде збережено святиню України - о. Хортицю в добу глобалізації».....Кравченко Ю. О.
58. «Можливості мікроклонального розмноження деяких деревних рослин». Батій А.

VII Секція

Духовність як основа патріотизму. Сімейне виховання

59. «Механізми взаємодії Православної церкви і держави»..... Рябко І.В.
60. «Псевдодуховність. Псевдопатріотизм. Експансія оккультизму»..... Мирошниченко А. В.
61. «Формирование духовной компетентности у современной работающей молодежи»Омельянская О. В.
62. «Проектная деятельность как способ пробуждения интереса к истории родного края и своей семьи».....Отришко В. Ю.
63. «Безпека духовності як підґрунтя виховання»..... Сухорукова А.
64. «Религия как фактор формирования патриотизма».....Серга Т. .,
- 65.«Критерії формування та самореалізація особистості».....Полосуєва З.І
66. «Изучение исторических памятников и святынь родного края на уроках ОПК как способ формирования патриотизма у учащихся».. Тимошенко Т.М.

67. «Деятельность детского экологического объединения «Аделаида», в экологических лагеря».....*Пришпетливый Г.Н*
 68 «Функции семьи. Рекреативная функция».....*Куратченко И.Е.*

І Секція

«Патріотичне виховання в освітньому процесі»

Громадянська освіта у школі як провідний чинник патріотичного виховання свідомого громадянина України.

Мальований М.М.

Запорізький обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

Саме освіта є вирішальним фактором стрим кого розвитку України у інформаційному суспільстві, а також формування відповідної моделі конкретно історичної особистості – громадянина України, свій соціальний, політичні та духовні засади своїх дій в суспільстві.

Згідно закону України “Про освіту” метою останньої є “...всебічний розвиток людини як особистості найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, **здатних до свідомого суспільного вибору**”.

В той же час спостерігається протиріччя між декларованими принципами виховання в учнів поваги до Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, закріплених в ній та практичною реалізацією цих та інших положень чинного законодавства. Відсутність системи національного виховання, у тому числі і його складової - патріотичного, низький рівень політично-правової культури не дозволяє учнівській молоді зробити свідомий вибір та робить її без захисною перед маніпуляцій ними виховними та політичними технологіями.

Особливо це відчувається у такій із провідних сфер суспільного життя, як політика. Яскравим свідченням є різноманітні виборчі технології, які зводять людину і громадянина з їх правами і обов’язками до рівня зомбованої електоральної одиниці.

Саме тому на сучасному етапі державотворення особливої актуальності набуває значення громадянської освіти учнів для свідомої їх участі у політичному житті незалежної України та побудові громадянського суспільства. У зв’язку з цим автори статті головну увагу зосереджують на аналізі процесів розвитку об’єднань громадян у контексті становлення громадянського суспільства та уявлень про нього у сучасній суспільствознавчій думці.

Актуальність цієї теми зумовлена, по-перше, тим, що процеси, які відбуваються у соціальній структурі українського суспільства, і перш за все – становлення принципово нових соціальних груп та класів, сприяє виникненню об’єднань громадян, які артикулюють потреби різних верств суспільства та їх захист, та, по-друге, тим, що переважна більшість громадян, у тому числі молодь, не володіють навичками співвіднесення своїх інтересів з програмними цілями та завданнями цих об’єднань. Склалася парадоксальна ситуація, коли, як зазначає відомий український політолог В.Полохало, “переважна більшість громадян не усвідомлюють свої колективні й навіть індивідуальні інтереси”. (8, с. 37).

Тобто має місце порушення принципу історизму у сфері його практичної реалізації в процесі громадянської освіти. Це протиріччя обумовлює і відповідну проблему у формуванні свідомого громадянина: приведення у відповідність сукупності теоретичних знань практиці суспільного життя.

До головних засобів вирішення цієї проблеми можна віднести: оволодіння учнями вміння щодо моніторингу та аналізу процесів вироблення і реалізації владних рішень, засвоєння навичок співіснування особистості та громадянських інститутів у громадянському суспільстві, що можливе тільки при умовах практичної участі у суспільному житті (головним чином через участь у шкільному самоврядуванні) та толерантного становлення до різних точок зору.

До речі, до суб'єктів вирішення цієї проблеми відноситься і влада, яка потребує для цього відповідного реформування на місцях, перепрофілювання її завдань на задоволення інтересів та потреб конкретних людей, громадян та включення їх у процес прийняття рішень. (5, с.14)

Після проголошення державної незалежності Україні ідея громадянського суспільства сприйнята у вітчизняній думці як загальнолюдська цінність. Вона знайшла відображення у Декларації про державний суверенітет України (1991) та у Конституції України (1996). (1)

Як підкреслюють фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, органічне зростання протягом останніх років (як кількісне, так і якісне) різноманітних інституцій громадянського суспільства в цілому є суттєвим чинником системної трансформації українського соціуму. (6, с.32)

В той же час відзначається дефіцит участі громадськості в управлінні державними та гуманітарними процесами. (7, с.3)

Органічною складовою громадянської освіти є знання історичного досвіду і відповідно – його відображення в поняттях щодо громадянського суспільства.

Особлива заслуга в розробці концепції громадянського суспільства і його взаємозв'язку з державою належить Г.Гегелю. Громадянське суспільство, за Гегелем, з'являється «посередині» між сім'єю і державою. Таке суспільство засноване на приватній власності, соціальній диференціації і різноманітності інтересів, взаємодії індивідів і груп. Воно внутрішньо суперечливе, плюралістичне, в цьому суспільстві кожна вільна людина – «для себе». Для узгодження різноманітних інтересів потрібен вищий арбітр в особі держави, яка висловлює загальний інтерес. Суспільство стає громадянським внаслідок того, що воно управляється державою.

Даний підхід сприйняв К.Маркс. Основою формування та існування громадянського суспільства він вважав сферу праці та соціальну структуру суспільства. Змістом поняття «громадянське суспільство», згідно Марксу, виступають інститути сім'ї, прошарків, класів, визначені рівнем розвитку, в кінцевому рахунку, – матеріального виробництва. Громадянське суспільство, згідно К.Марксу, стає таким у буржуазному суспільстві, заснованому на приватній власності.

Така точка зору отримала свій подальший розвиток в соціал-демократичній традиції, якій властиво прагнення до справедливості і рівності. Держава з її владними відносинами повинна брати участь в забезпеченні функціонування громадянських інститутів, щоб гарантувати їх демократичне управління.

Ліберальна лінія розвитку концепції громадянського суспільства центр тяжіння переносить на свободу особистості як вищої цінності, на саморегулятивну функцію громадянського суспільства з метою захисту його від посягань держави. Дискусії про взаємостосунки держави і громадянського суспільства перманентні за своєю сутністю.

За 16 років належності українські вчені і суспільствознавці досягли певних успіхів у дослідженні проблематики громадянського суспільства, враховуючи те, що традиції у вітчизняній науці з вивчення цього питання не існувало. Становлення ідеї громадянського суспільства та її історичну еволюцію досліджували О.Ковальчук, В.Демидов, А.Карась, О.Проценко, В.Чепинога. Присвятили свої роботи специфіці історичних передумов формування громадянського суспільства в Україні (як у минулому, так і в сучасних умовах) І.Пасько і Я.Пасько, Л.Нагорна, П.Сас, О.Шумилов, Я.Грицак, С.Удовик. Актуальні питання становлення громадянського суспільства в Україні (і передусім –

взаємодії його інституцій з органами державної влади) аналізували В. Барков, Т.Розова, І.Кресіна, В.Горбатенко, І.Курас, Ф.Рудич, О.Ковальова, А.Сіленко та ін. Соціологічні аспекти розвитку громадянського суспільства досліджували Н.Паніна, Є.Головаха, С.Макеєв, С.Лксамитна, О.Резнік. Свою увагу на вивченні досвіду функціонування громадянського суспільства в зарубіжних країнах та можливості його застосування у вітчизняних умовах зосередили Г.Зеленько, О.Ковальова, А.Кудряченко, В.Огризко, С.Рудич.

Згідно досліджень українських суспільствознавців, сучасна епоха, визначальним напрямом розвитку якої є демократизація в усіх сферах суспільства, що набуває глобального характеру, формує модель громадянина, який живе і діє в умовах громадянського суспільства як однієї з основних сфер функціонування демократії. Саме на цьому наголошується у ст.1 Конституції України. (1, с.1)

В сучасній політологічній науці громадянське суспільство визначається як сфера спілкування і взаємодії, самоорганізації й самоврядування громадян на основі добровільно сформованих асоціацій, (організацій, рухів, партій). Яка захищена відповідними законами від регламентації з боку держави і головними ознаками якої є загальнолюдські цінності: свобода слова, зібрання, можливість вільно відстоювати свої переконання.

В демократичних суспільствах, до яких тяжіє сучасна Україна, створені відповідно законодавчі умови для функціонування інституцій громадянського суспільства.

Нормативною базою для функціонування об'єднань громадян є Закон України “Про об'єднання громадян” від 16 червня 1992 року N 2460 – XII зі змінами та доповненнями. В цьому законі міститься поняття громадських організацій та політичних партій як основних інституцій громадянського суспільства. (3) У 2001 році був прийнятий наступний Закон, який регламентував діяльність саме політичних партій (2) (“Про політичні партії” від 5 квітня 2001 року № 2365 – III.) Завдяки цим законодавчим актам були створені умови для формування у суспільстві свідомості щодо уявлень про громадські організації та політичні партії, а здійснення народом своєї конституційної функції носія суверенітету і єдиного джерела влади набуло ознак свідомого та відповідального волевиявлення.

З проголошенням незалежності української держави почали розбудовуватись різноманітні громадські організації та політичні партії.

Так, якщо у 1992 році у Запорізькій області налічувалось тільки 16 громадських організацій, то у 1993 році – вже 51, у 1995 – 93, а станом на вересень 2007 року на території області функціонують вже понад 600 громадських організацій.

Спрямованість обласних громадських організацій є досить різноманітною: це просвітницькі, молодіжні, спортивні, козацькі, профспілкові, ветеранські та інші.

Серед молодіжних організацій найбільш активними є студентські організації і молодіжні відділення політичних партій, що беруть безпосередню участь у політичному житті. Серед них можна виділити Запорізьку обласну регіональну молодіжну громадську організацію “Спілка молоді регіонів”, Запорізьку обласну організацію громадської організації “Українська соціалдемократична молодь”, Ленінську комуністичну спілку молоді Запорізької області, Запорізьку обласну організацію Всеукраїнської молодіжної громадської організації спілка молодих соціалістів“.

Висновки

Незважаючи на те, що вивчення поняття громадянського суспільства передбачено навчальними програмами з курсу “Людина і суспільство”, “Основи правознавства”, існуючі підручники не дають комплексного розуміння процесів формування громадянського суспільства та механізму захисту громадянами своїх прав та свобод.

Громадянська освіта учнівської молоді дає можливість зрозуміти діалектику взаємовідносин громадянського суспільства і держави, яка є складною і суперечливою. Громадянське суспільство як система, що сама розвивається, завжди відчуває тиск із боку державної влади. У свою чергу, демократична держава не може розвиватися без вільного розвитку громадянського суспільства, яке контролює дії інституцій державної влади.

Недостатня розвинутість громадянського суспільства є однією з причин узурпації його прав з боку держави, внаслідок чого відбувається перерозподіл функцій держави і громадянського суспільства на користь держави.

Таким чином, держава і суспільство існують у стані суперечливої безупинної взаємодії і взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежить від рівня розвиненості громадянського суспільства і його інститутів.

Тому знання механізмів функціонування громадянського суспільства, його поняття та сутності дозволить учням свідомо ставитися до проблеми взаємодії та спільного існування громадянського суспільства і держави. А внаслідок цього – формуватися як свідомі патріоти своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року N 2222 – IV.
2. Закон України “Про політичні партії в Україні” від 05.04.2001 р. № 2365 – ПП.
3. Закон України “Про об’єднання громадян” від 16.06.1992 N2460 – ХП.
4. Закон України “Про світу” від 07.13.2000 р.
5. Сприяння регіональному розвитку: процес формування політики за участю громадян. Матеріали круглого столу. К.: Фонд “Європа ХХІ”, 2006 р.
6. Ю.Опально “Вплив громадянських організацій на виборчий процес”. – “Вибори та демократія”, № 4, 2006 р.
7. Соціально-політичні передумови формування нової партії. Аналітична доповідь. К.2003.
8. Політичні партії – провідний чинник розвитку політичної системи в Україні. Матеріали засідання “круглого столу”, 28 січня 2004 р. К., 2004.

Формування любові до рідного краю засобом образотворчого мистецтва на прикладі творчих робіт вчителів та учнів Запорізької області.

Башкардін О.М.
Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

В умовах розбудови України як суверенної держави перед школою стоїть складне й відповідальне завдання-виховати високоморальне, національно свідоме підрастаюче покоління, патріотів своєї Батьківщини, спадкоємців і продовжувачів прогресивних національних традицій.

Основою духовного життя людини, її прагнення до волі та процвітання України є патріотизм. Він становить складову частину національного світогляду і поведінки людини у її ставленні до рідного народу, до інших націй і народів.

Патріотизм учнівської молоді має ґрунтуватися на історико-культурних традиціях народу, знанні героїчного минулого дружинників Київської Русі Українського козацтва, Січових стрільців, борців з німецьким фашизмом.

Найсуттєвішим у військово-патріотичному вихованні є пробудження духовності на національних, загальнокультурних, фахових засадах.

Надзвичайно важлива роль у формуванні патріотичному вихованні нової генерації української творчої еліти належить як загальноосвітнім навчальним закладам так і позашкільним навчальним закладам, які є невід’ємною складовою системи безперервної

освіти. Це спрямованість на виховання особистості, що сприймає життя як найвищу цінність національної свідомості, формування основ здорового способу життя, а також розвиток індивідуальних якостей особистості, яка схильна до того чи іншого виду діяльності. Позашкільні освітні заклади співпрацюють із загальноосвітніми школами з метою професійного самовизначення учнів.

Першим з найбільш ефективних засобів є творча діяльність дитини, в розвитку якої неабияка роль належить образотворчому мистецтву.

Я вважаю, що саме для розвитку творчих здібностей дітей потрібно мати спеціальні знання, володіти навичками і вміннями образотворчості, накопиченими попередніми митцями. Діти без допомоги дорослих їм оволодіти не в змозі. Тому потрібне цілеспрямоване вивчення образотворчого матеріалу за спеціально розробленими програмами, які мають розвинути творчий потенціал кожної дитини до оптимальних параметрів.

Дизайн – це новий тип діяльності що інтегрує технічну та гуманітарну культуру на проектній основі і спрямований на організацію гармонійного предметного середовища. Він сьогодні став неодмінним компонентом масової та елітарної культури, його вважають творчістю майбутнього.

Саме дизайн, вводячи в художню творчість новий досвід, розкриває складну взаємодію мистецтва і техніки, формує естетичне ставлення до дійсності., поєднує різні види художньої діяльності: зображальну, декоративну, конструктивну.

З дизайном пов'язана ергономіка (приспособлення знарядь праці, побуту, одягу до фізіологічних особливостей людини), медіа культура, а також синтез архітектурних форм.

В наслідок цього, у дитини формується інтерес до творчої діяльності, з'являється бажання творити прекрасне своїми руками. Це збагачує її світогляд, творче мислення, прийняття краси, на основі чого будується художньо – естетична культура людини майбутнього.

Чільне місце у патріотичному вихованні відіграють експериментальні майданчики в роботі яких беруть під керівництвом провідних спеціалістів АПН України, ЗОШПО, педагоги, учнівська молодь. Головною метою цих майданчиків є формування у молоді почуття любові до рідної країни засобами образотворчого мистецтва.

Прикладом є Малобілозерська обласна гімназія інтернатного типу “Дивосвіт”, Асоційованого члену ЮНЕСКО Запорізької області, Василівського р-ну.

Тема: *“Профільна підготовка сільської молоді з художньо-естетичного та технологічного напрямків діяльності (декоративно-ужиткове мистецтво)”*

Вперше розробляються педагогічні умови стосовно використання креативних освітніх технологій у процесі розвитку творчого потенціалу учнівської молоді.

А також активну участь приймають позашкільні заклади, НВК № 1, НВК № 7, НВК № 5, Центр дитячої та юнацької творчості м.Снергодар.

Тема: *“Соціально-емоційний розвиток особистості дитини в умовах сучасної позашкільної освіти”, “Розвиток особистості засобами образотворчого мистецтва”.*

Започаткована творча лабораторія на базі навчальних закладів м. Запоріжжя з проблеми “Художній дизайн у формуванні духовного життя людини”: Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, Будинок дитячої та юнацької творчості Заводського р-ну, Центр молоді та школярів МАУБ Комунарського р-ну.

При дослідженні і захисті науково-дослідницьких робіт МАН особливу увагу надаємо таким роботам: “Розвиток українського гончарства Запорізького краю”, “Художній образ в історичному портреті” – де дослідують портрети козацьких гетьманів, жінок епохи козацтва, яка посіла II місце у Всеукраїнському конкурсі у м. Києві.

Щорічно проходить огляд Всеукраїнського конкурсу “Таланти твої, Україно!”, різних міжнародних, всеукраїнських і регіональних конкурсах-виставках, де

пріоритетним є відображення рідного міста, району, села, вулиці, школи, садочку, будинку, дерева-малої родини. За підсумками обласного конкурсу кращі роботи вчителів й учнів експонуються на виставці інституту “Світ очима запоріжців”, де у своїх творчих роботах учні і вчителі відображають рідні краєвиди своїх міст, районів.

Головним завданням виховання молоді є формування національної свідомості з осмисленою позицією, а також розвиток творчості дитини, особистісного потенціалу, турбота про здоров'я кожного з вихованців. В наш час треба працювати над вихованням молоді, здатної успішно жити в оновленому суспільстві.

Виховувати нове покоління українських громадян, вчити бережливому, шанобливому ставленню до державної символіки.

Прикладом з цього є уривок оповідання Башкардіної Дар'ї:

Одного чудового дня в літку, наслідуючи віковий досвід «ранок вечора мудріше» починаємо збиратися мандрувати за місто. Речі в валізі, їжу до однієї корзини, Анфісу до іншої. Приємно дивитися в ранці на просинаюче місто. За останній рік багато чого змінилось у архітектурі та ландшафті м. Запоріжжя. Раз у раз відкриваються нові крамниці, кав'ярні, банки та інші заклади. Своім новим виглядом воно здебільшого нагадає Європу. Щоб надолужити сили для нових трудових звитяг ми мандруємо туди, де ніколи не ступала нога людства. Подекуди за вікном мигтять: Дніпрогес, заводи, славетно відома Хортиця, зупинки, перехрестя тощо. Через якусь годину під'їжджаємо до скіфських курганів.

Як приємно стати босоніж на підігріту ранковим промінням траву. На високих стеблах де-не-де блищать прозорі краплини роси. Птахи рвуть блакить неба груддю, розголошуючи усе навкруги радісним гаміром. Гудуть працюючі бджоли збираючи нектар з польових квітів, котрі немов екибани завмерли у своїй неповторній красі, стрекочуть коники, літають та повзають всілякі мурахи. У корзинці ледве погойдуються Анфіска. Знайшовши живописну галявину ставлю корзину, Анфіса відразу ж видряпалась... на світ подивитись, та себе показати. На якусь мить лягаю подихати різнотрав'ям. Гасаючи за якимось-там цвіркуном стрибає через мене Анфіса. Пухнастий кольоровий хвіст.

Велику роль у патріотичному вихованні дітей відіграє робота їх у студії образотворчого дизайну “Тюбик” будинку дитячої та юнацької творчості Заводського району м. Запоріжжя. Студія образотворчого дизайну “Тюбик” створена у 1985 році. За 21 рік роботи студії більш як 900 дітей різного віку одержали знання і практичні навички з майстерності рисунку, живопису, ліплення, папіропластики та інших видів образотворчого мистецтва.

Студійці поглиблено досліджують різні жанри живопису: портрет, пейзаж, побутовий та історичний натюрморт, виконують роботи на плінері. Діти вивчають закони композиції, повітряної перспективи та сюжетного малювання, знайомляться з різними пластичними техніками, з художніми засобами образотворчого дизайну, матеріалами та інструментами.

За період з 1999-2001 року студійці виконали більш 200 робіт і прийняли участь у виставках, фестивалях, конкурсах: “Підводні фантазії” м. Донецьк, початкового технічного моделювання з сучасного дизайну м. Київ, “Космічні фантазії” Дніпропетровськ, “Якби президентом був обраний Я”, “Крокуємо до Злагоди”, виставці-конкурсі “Дніпробуду – 70”.

У 2001 році колективу студії було присвоєно звання “Зразковий художній колектив”. 2002-2006 ріки студійці відмітили новими досягненнями, виконавши понад 300 робіт. На Всеукраїнському конкурсі малюнку “Правила безпеки біля залізничних колій” Башкардіна Дар'я посіла I місце, цінними дарунками нагородженні Дубовик Галина і Котова Олена. На Всеукраїнському конкурсі “Місто посміхається” відзначено високу якість малюнків студії “Тюбик”. Переможцями Всеукраїнського конкурсу “Моя Україна” стали Дьякова Ганна, Пошукай Олена, Гунько Інна. Відправлені малюнки на

Міжнародний конкурс “Я люблю Москву”. На Всеукраїнському конкурсі “У пошуках Немо” взяли участь 16 вихованців які одержали призи.

У 2003 році на Всеукраїнському конкурсі “Космічні фантазії” у номінації “Образотворче мистецтво” студійці зайняли перші місця - Малєєва Вікторія та Пошукай Олена, у номінації “Література і журналістика” Башкардіна Дар’я посіла перше місце. На Міжнародному конкурсі “Космос і Я” були відмічені Пошукай Олена, Гунько Інна. Башкардіна Дар’я нагороджена спеціальним призом. Всеукраїнський конкурс “Космічні фантазії” Пошукай Олена, Малєєва Вікторія, Башкардіна Дар’я – дипломанти 1 ступеня, нагороджені путівками до МДЦ “Артек”. Дьякова Ганна – лауреат Міжнародного конкурсу “Піковіт”, Пошукай Олена посіла 1 місце у конкурсі ліплення з пластиліну у рамках Дня творчості “Галактика талантів”. На виставці дитячої творчості Всеукраїнської акції “Україна - дітям” до Дня захисту дітей відзначено 11 вихованців студії.

У 2004 році на Всеукраїнському конкурсі “Хочу жити у якісному світі” Пошукай Олена зайняла II місце. На Всеукраїнському конкурсі “Космічні фантазії” у номінації “Образотворче мистецтво” Малєєва Вікторія посіла I місце, Найдьон Марія – II місце, у номінації “Космічна література та журналістика” Башкардіна Дар’я посіла II місце.

У 2005 році на Міжнародному художньому конкурсі для дітей і юнацтва “Космос і Я” у номінації “Журналістика” Башкардіна Дар’я нагороджена спеціальним призом, у номінації “Комп’ютерна графіка” відзначена Тарасова Анастасія.

У регіональному конкурсі “Місто Z” (м. Запоріжжя) у номінації “Образотворче мистецтво” Ситнік Іван та Малєєва Вікторія зайняли II місце, відзначені роботи Дякової Ганни та Найдьон Марії, у номінації “Література” Башкардіна Дар’я посіла III місце. У регіональному конкурсі “Космічні фантазії” у номінації “Образотворче мистецтво” Ситнік Катерина, Малєєва Вікторія, Черемісін Максим зайняли I місце, роботи відправленні у м. Київ на відповідний конкурс. На Всеукраїнському конкурсі “Таланти твої, Україно” відзначені роботи Ситнік Івана, Дякової Ганни, Черемісіна Максима та інших дітей.

Таким чином образотворче мистецтво як засіб освоєння самореалізації учнівської молоді відіграє певну роль у формуванні патріотичного виховання як самих студійців так і глядачів, виховуючи почуття любові до рідного краю, країни та світу в цілому.

Екологічне виховання, як складова патріотичного виховання учнівської молоді

Гончаренко Олександр Миколайович
Київський університет культури

Сучасна тенденція модернізації освіти тісно пов’язана з переоцінкою цінностей, завдань і призначень людини. Наслідком цього є усвідомлене переосмислення завдань освіти в контексті нових вимог і можливостей, що ставить перед людством XXI століття. Серед найважливіших, найневідкладніших і найскладніших викликів сучасності – початкова потреба сформувавши такий спосіб життя, який би став основою довготривалого осядаливого розвитку людства. Йдеться не тільки про охорону навколишнього середовища і природозахисне навчання. Усвідомлення світовим співтовариством того, що ні науково-технічний прогрес, ні нові технології самі по собі не здатні подолати загрозу екологічної катастрофи, сприяє формуванню нового (екологічного) мислення. Вочевидь стає зрозумілим – потрібна нова (екологічна) філософія, політика, нові моральні імперативи. Загалом йдеться про таку систему цінностей, як складову культурного, патріотичного світобачення, яка б не залежала від таких факторів, як економічні піднесення чи занепади, за якої б захист і збереження природи вважалися такою ж святістю як і саме життя.

Перша конференція ООН з навколишнього середовища відбулась в 1972 р. у Стокгольмі. Друга конференція ООН – у 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, найбільшим досягненням якої стало визначення того факту, що проблеми навколишнього середовища і розвитку не можуть розглядатися відокремлено.

Прагнучи увійти до світового співтовариства, Україна задекларувала свою орієнтацію на стратегію рішень Конференцій ООН, покладаючи надії на школи й освітні заклади, які здатні зробити вагомий внесок у її реалізацію. Адже відомо, що в світі, який швидко змінюється, саме наймолодші ставитимуть перед собою найважливіші завдання і дорослі мають бути готові допомогти у їх вирішенні. Стає очевидним, що для забезпечення «стійкого розвитку» освіта потребує нових педагогічних моделей, педагогічних теорій і нового змісту, патріотичного виховання молоді.

До проблем нинішнього становлення української нації, які залишились у спадок із минулих часів, знаменуючи собою характерну рису нашого менталітету – запізнюватися на потяг історії, належить проблема національної ідентичності. Європейські нації пройшли шлях утвердження своєї ідентичності ще в XVIII – XIX століттях. Нам випала незрівнянно важча доля – торувати цю дорогу наприкінці XX та на початку XXI століть.

У контексті сказаного зазначимо, що Л.М.Гумільов, відомий учений-енциклопедист, дотримується думки, що нація формується насамперед через духовне і практичне освоєння природи та об'єднує людей, наділених свідомістю і волею.

Утім, тільки свідомо нація формує державність, бо лише свідомий, освічений, сильний духом народ може творити велику і багату країну.

Розвиток нації визначається енергетичним потенціалом, який вона отримує генетично від природи.

Аналіз літературних джерел з археології, етнографії, історії, природознавчих наук дає підставу стверджувати, що єдність етносу і природного середовища – фундаментальна власність біосфери. Ця єдність є необхідною умовою нормального функціонування біосфери. За її присутності відбувається вrostання і змиття життєвої долі кожної людини з долею землі, на якій вона проживає.

Можна стверджувати, що «Дух рідної землі» із силою Закону визначає стиль життя людини, її поведінку. Якщо людина втрачає органічне відчуття середовища, то вона стає відірваною від самих витоків життя.

Для підтримки етноландшафтної рівноваги необхідно, щоб нащадки повторювали діяння, традицію предків. Хоча б стосовно природи, яка їх оточує. Традиція не дозволяє людині випасти як із природного, так і з соціального середовища.

Протягом тривалої сумісної еволюції природи і людини існувала взаємна гармонія чи екологічна рівновага. В умовах сьогоденної антропізації така гармонія відсутня, екологічна рівновага порушена. Вкрай змінене природне середовище не відповідає нашій людській сутності, і як вже говорилося, чинить усе більший опір людині, що хоче його освоїти. Відбувається стирання, нищення людського капіталу, людських сил, що негативно позначається на відтворенні етносу і, загалом, людському суспільстві. Якщо ще погубимо свій національний ландшафт (насамперед заповідний), свою природу – зникнемо з лиця землі як етнос.

Заповідний (національний, етнічний) ландшафт містить у собі високий виховний потенціал. Його естетика виховує, вражає. Людина, вбираючи в себе враження від споглядання прекрасного, збагачується духовно.

У такому «діалозі» здійснюється, відповідно, інформаційний і духовний контакт людини з природою.

Поміж негативних наслідків «сучасної» антитропозонізації природи має місце зниження інформаційної цінності ландшафтів, що негативно впливає на психологічний стан людини, позначається на її життєвій активності і соціальній позиції.

Серед складових другого, чуттєвого («пронести через себе») становлення людини до природи нуртує дуже важливий зв'язок з «малою Батьківщиною», рідною оселею,

рідним подвір'ям. Почуття це особливо властиве українському характеру. Від туги за рідним домом умирають, сивіють розкидані світом українські сердеги. На цьому патріотичному почутті історично зростала любов українців до своєї «великої країни» - Батьківщини.

Сьогоднішнє молоде покоління – господарі майбутнього, тому виховати в нього екологічну свідомість, культуру та патріотичного виховання – завдання першочергове, вирішити яке покликана екологічна освіта. Розпочинати економічне виховання треба ще в дошкільних установах.

Екологічна культура – це не лише форма духовної активності, а й духовно-практична діяльність людини, усвідомлення суспільної та особистісної цінності природи, відповідальне, бережливе ставлення до навколишнього середовища. Актуальність проблеми охорони довкілля і формування здорового способу життя викликана погіршенням екологічного стану окремих регіонів України.

Що ж сьогодні так активно впливає на стан здоров'я людини? Передусім, екологічний стан природного середовища, спадковість, індивідуальний спосіб життя, рівень медичного обслуговування. Як зарадити тому, що в Україні народжується так багато хворих неповноцінних дітей?

Насамперед, потрібно об'єднати зусилля держави, сім'ї, освітньо-виховних закладів, активізувати пропаганду екологічної культури здорового способу життя через засоби масової інформації.

Система державної охорони довкілля спрямована на раціональне використання природних ресурсів, поновлення їх та захист від руйнування та забруднення, охорону природи і задоволення матеріальних та культурних запитів сучасного суспільства.

В цьому напрямку значний внесок в охорону та збереження навколишнього середовища роблять діти і молодь Хортицького навчально-реабілітаційного багато профільного центру, який розташований на о. Хортиця в заповідній зоні. Систематичне і системне екологічне виховання підростаючого покоління приведе до того, що вони зможуть оцінити значущість і вагомість збереження навколишнього середовища, навчатись робити це самі і навчать інших. Отже напрямок дії в цьому дасть змогу виховати в дітей екологічну культуру, навчить осмислювати й оцінювати її безмежні багатства, які дарує нам природа.

Особливо важлива роль в екологічному вихованні відводиться позашкільним закладам, адже саме в них працюють діти за своїм уподобанням, де найповніше може розкритись душа дитини. Екологічне виховання в позашкільному закладі передбачає усвідомлення дитиною себе як частини природи, що є основою життя, формування відчуття відповідальності за природу як національну, загальнолюдську цінність, оволодіння знаннями, практичними вміннями і навичками раціонального користування, знання природи свого краю. Не менш важливого значення набуває нині робота з дітьми, які мають функціональні обмеження. Саме екологічне виховання найбільше сприяє реабілітації таких дітей. Щоб діти з функціональним обмеженням справді повірили в свої сили, повірили, що вони повноцінні громадяни держави, в якій вони живуть. І саме через екологічне виховання можна повернути таким дітям радість спілкування, віру в себе і свої можливості.

Ось уже кілька десятків років працюють вихователі, керівники, вчителі, викладачі коледжу ХНРБЦ з однією метою: поліпшити душевний стан дітей, яких природа обділила здоров'ям, обмежила в можливостях рухатися, довести дітям, що вони не гірші, що вони можуть жити повноцінним життям і приносити користь тим, хто їх оточує.

Ефективність процесу екологічного виховання залежить від цілеспрямованого формування і задоволення духовних потреб дитини. Екологічна освіта дітей з функціональними обмеженнями часто є оптимальним засобом педагогічного впливу на дитину, з якою доводиться працювати:

- по-перше, забезпечується можливість зайнятися цікавою справою, змістовим є дозвілля дитини, розширюється коло її спілкування. Це виховує інтерес особистості до створення духовних цінностей;
- по-друге, нерідко трапляється, що любов до природи до всього живого стає єдиним стимулом життя для дітей-інвалідів, дітей-сиріт;
- по-третє, переживши психічний стрес, дитина залишається збудженою ще тривалий час, психічно неврівноваженою. Заняття заспокоює нервову систему дитини, формує у неї терпіння, послідовність.

Крім того, добре всім відоме значення екологічної та тренувальної діяльності для розвитку психічних та фізичних навичок. Вона розвиває мислення, моторику тіла, координацію рухів, удосконалює здорове сприйняття, розвиває вміння аналізувати, запам'ятовувати.

Отже, екологічне виховання максимально активізує природні можливості та духовний потенціал, закладений у кожній дитині від народження, є надійним провідником на шляху духовного зростання особистості.

Відображення дійсності починається з відчуттів, що впливають на органи чуття. За допомогою мислення дитина пізнає те загальне у природних явищах, ті закономірні зв'язки, що складають дійсність. Через вивчення рослин виховується у дітей любов до рідного краю, ознайомлюється з символікою України. Вивчаючи лікарські рослини, дається можливість дітям на практиці навчитися раціонально використовувати їх.

За допомогою літератури та відвідування виставок діти ознайомлюються із композицією як художньою формою мистецтва, але діти із функціональними обмеженнями більше цікавлять композиції як власний витвір мистецтва. Наскільки дитина самостійна сьогодні, настільки вона вільна і щаслива завтра.

Для того, щоб реалізувати себе, створити власний «шедевр», дітям потрібно багато працювати, особливо над заготівлею природного матеріалу. Природа дає нам неповторні багатства готових форм, але їх треба вміти побачити, відшукати, а для цього потрібна фантазія.

Дітям з функціональними обмеженнями найкраще працювати при створенні композицій групами. Водночас у кожної дитини з'являється почуття автономності, самодостатності, віри у власні сили.

Робота з дітьми із функціональними обмеженнями вимагає тісної співпраці з батьками. Методи виховання в сім'ї любові та бережного ставлення до природи, спільні прогулянки – це важливі засоби виховання екологічної культури. Сімейні традиції та особистий приклад батьків стимулюють природоохоронні дії дітей.

Щоб якомога краще реабілітувати дітей із функціональними обмеженнями, держава, суспільство, вчителі, вихователі, батьки повинні працювати лише разом, адже вони служать одній великій справі – допомогти дитині відчувати себе повноправним громадянином своєї держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев В.П. Становление человечества. М.: 1984
2. Волкова А.С. Екологічне виховання школярів. Знання. 1985.
3. Іванова О. Досвід роботи школи з екологічного виховання учнів. Директор школи. Україна №1. Екологічний вісник 2006р. №3.
4. Досвід екологічного виховання учнів. Позакласний час. 2006. №3-4.
5. Ковальчук Т.М. наукові засади моніторингу виховного впливу школи на сформованість у дітей та молоді екологічної свідомості і культури. Педагогічна думка. 2007 №1.
6. Колесник М.О. Форми, засоби та методи екологічного виховання учнів. Екологічний вісник. 2006. №3.

7. Костишева Н.А. Реабілітація дітей із функціональними обмеженнями шляхом екологічного виховання. Рідна школа. 2006. №8.
8. Краснікова Л.П. Експеримент в екологічному вихованні дітей. Початкова освіта 2007. №14.
9. Маршицька В.М. екологічне виховання і соціально-моральні задачі. Дошкільне виховання. 2003. №11
10. Писарчук Е.А. Екологічне виховання учнів. Радянська школа. 1997.
11. Рябичук Т. Виховання екологічно-свідомої особистості. Директор школи. 2006. №9.

Развитие духовности студентов в процессе преподавания религиоведения

Калюжний В.С.

Запорожская государственная
инженерная академия

Одной из сущностных тенденций современного мира является дегуманизация, усиление капиталистического начала, его обездушивание и обескультуривание. Одной из центральных проблем общества, системы образования является утрата духовности, бездуховный способ существования людей, в т. ч. и студенчества. Одной из форм возрождения и развития духовности является гуманизация высшего образования и, прежде всего, за счет ее философско-религиоведческого потенциала.

В этической литературе господствует взгляд, что духовность является ценностной характеристикой морального сознания и качественным показателем моральной зрелости человека. Но духовность – сложное, целостное интегральное образование, енезис которого связывают с религиозным, естественно - научным и философским подходами. Религиозный подход связывает духовность с Богом, выполнением религиозных заповедей, любовью, милосердием, нравственностью. Сущность духовности при аксеологическом подходе усматривается в эстетизме, этизме, включая и теоретизм. Эстетизм выражается в таких категориях как возвышенное, прекрасное, трагическое, комическое и, преимущественно, ориентируется на художественно-эстетические ценности. Этизм – мораль, религия, выражающиеся в понятиях добро, совесть, достоинство, честность, толерантность, святость, любовь, ненасилие, ответственность, идеал. Этизм, выдвигая моральные, религиозные идеалы, составляет нравственное содержание духовной жизни человека и общества. Элементом духовным является и теоретизм (сциентизм), выражающийся в научных теориях, законах, методологии и ориентирующийся на познание мира. Теоретизм, воплощенный в технику, привел к возникновению глобальных проблем (терроризм, экологическая катастрофа) и поэтому справедливо критикуется за рационализацию чувств и мира, за изгнание морально-ответственного субъекта, за господство научно-технических решений над повседневными жизненными, гуманистическими ценностями. Носителями духовности являются Добро, Красота, Святость, Правда, Творчество, Любовь, Благо, Справедливость, Свобода.

В социологическом опросе, проведенном кафедрой философии ЗГИА, ставилась цель – дать содержательный анализ духовного мира студентов, выяснить их ценностные ориентации, уяснить место и роль религии в сознании студенческой молодежи. Опрос проводился среди студентов младших курсов ЗГИА, Запорожского филиала МАУП, среди всех студентов ЗИЭИТ и Запорожского библейного колледжа. Всего опрошено 273 студента.

Какова же численность верующих, религиозных студентов? Среди респондентов вузов количество верующих составляет 65%, а Библейского колледжа – 100%. У всех опрошенных студентов Библейского колледжа есть «Библия», а у студентов государственных и частных (ЗГИА, МАУП, ЗИЭиИТ) вузов только 90% имеют тексты священных книг.

Можно утверждать, что реальное число верующих студентов светских вузов значительно меньше, так как существенным свойством религиозности является выполнение религиозных обрядов, регулярное посещение культовых учреждений, а таковых всего 2%. Иногда посещают храм 24% респондентов. Таким образом, реальная численность религиозных студентов колеблется от 3% до 25%. А те 40% студентов, назвавших себя верующими, в реальности представляют богатый материал для психологических воздействий, в т.ч. и различных тоталитарных сект. По конфессиям верующие студенты вузов распределились таким образом: христиане ≈ 88%, ислам и иудаизм по 1,5%, модернистские ≈ 9%.

Ведущим элементом духовного мира молодых людей является этизм, что проявляется в стремлении следовать религиозно-моральным нормам: 67% респондентов вузов, а среди студентов Библейского колледжа – 98%.

В исследовании сделана попытка выяснить мнение студентов о причинах терроризма. На первое место студенты поставили политический, экономический и психологический факторы. Наряду с этим 21% респондентов отметили, что нагнетание религиозной нетерпимости может усилить вражду как внутри страны, так и между народами.

Неотъемлемым, ключевым элементом религиозного сознания является понятие священного. Оно выступает для верующих как сущностное ядро жизни, преобразующее их поведение и судьбу. Респонденты светских вузов к святому отнесли: «семья» (9%), «Бог» (6%), «любовь» (4%), «родители» (3%), «жизнь» (3%), «вера», «церковь», «душа», «справедливость» – все по 2%, а также «мир», «Родина», «мораль» и другое. Студенты Библейского колледжа под святым понимают: «Господь Бог», «Библия», «Церковь», «жить по заповедям Божиим», «послушание Богу», «любовь к ближнему» и др.

Таким образом, данные исследования свидетельствуют о том, что значительная часть студенческой молодежи разделяет религиозные, прежде всего христианские, ценности, пытается им следовать, считая их основой духовности личности. Обширный пласт студенчества считает себя атеистами и ориентируется на прагматические ценности. И третий слой – это молодые люди, психологически готовые уверовать в «кумиров», «героев», «новых пророков». Именно они нуждаются в наибольшем внимании со стороны педагогов, родителей, студенческих молодежных организаций.

Важное место в формировании духовности занимает религиоведческое образование и воспитание, система которого формируется. Она складывается на основах гуманизма, толерантности и реализации принципа свободы совести. В государственных вузах преподается академический курс религиоведения. Негосударственные вузы имеют право выбора курсов религиоведения на условиях обеспечения надлежащего уровня преподавания в соответствии с государственным стандартом. Религиоведение вносит свой вклад в гуманизацию образования, способствует овладению достижениями мировой и украинской культуры, свободному самоопределению студенческой молодежи в мировоззренческих позициях, духовных интересах и ценностях. В духовных учебных заведениях, воскресных школах излагается конфессиально направленное религиоведение церковью или религиозной организацией. Позитивным в религиозном воспитании является его гуманистическая, альтруистическая, нравственная направленность, формирование толерантности и терпимости к другим религиям, признание и уважение общечеловеческих ценностей.

Поскольку религиоведческое образование в процессе изучения религий затрагивает сложные и острые проблемы как мировоззренческого, воспитательного характера, так и

правового их статуса, поскольку вокруг вопросов целей, задач и организации преподавания религиоведения ныне ведутся бурные дискуссии. Поэтому жизненно необходимой представляется разработка методологически выверенной и психолого-педагогически обоснованной концепция государственной политики в области религиоведческого и религиозного образования и воспитания молодежи Украины. Было бы целесообразно создать Всеукраинский институт повышения квалификации педагогов, работающих в области религиоведения за счет госбюджета, а также региональные Исследовательские научно-методические центры религиоведческого образования и воспитания молодежи.

“Сучасне Українське козацтво: проблема адекватності рішень та дій”

Мальований М.М. Секіринський О.М.
Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

За роки незалежності історія Українського, і зокрема, запорозького козацтва як феномену української дійсності предстала перед суспільством, при наймі, у двох аспектах.

Перший - пов'язаний із суто історичною науковою думкою, де козацтво є об'єктом дослідження на всіх етапах свого існування у всіх різноманітних сферах як свого буття, так і різних держав, де воно було.

Другий – з пошуком козацькими організаціями свого місця та визначенням своєї ролі у житті сучасної України. У зв'язку з цим можна, за певної умовності, стверджувати, що феномен козацтва як єдине ціле, система у минулому сьогодні існує у таких основних іпостасях:

- ідея козацтва як така, що відіграє певну роль у функціонуванні суспільної свідомості, історичної пам'яті українського зокрема народу;
- складова сучасної виховної системи;
- елемент змісту історичної науки, знання в системі освіти;
- своєрідна сфера і частина культурного, зокрема, – художнього процесу;
- своєрідний залишок побутових, моральних звичаїв, обрядів тощо.

Завдяки практиці сучасного українського суспільного життя та водночас - здобуткам науковців відбувається свого роду відродження козацтва як у організаційно-правовому, так і у ідейно-політичному відношеннях.

Перш за все слід відзначити, що за часів новітньої історії України була прийнята низка адміністративних рішень щодо діяльності українського, зокрема, – запорозького козацтва. Серед них:

- Указ Президента України від 04.01.95 р., яким рекомендовано місцевим органам влади сприяти козацьким організаціям в наданні приміщень, отриманні земельних ділянок, а також щодо їх участі у культурно-виховних заходах;
- Указ Президента України від 07.08.99 р., яким встановлено День Українського козацтва – 14 жовтня;
- Указ Президента України від 04.05.07 р., яким затверджені заходи з підтримки розвитку Українського козацтва, де вперше передбачено таке:
- Кабінет Міністрів України зобов'язується розробити та затвердити Державну програму розвитку Українського козацтва на 2008 – 2010 роки;
- підтримка пропозицій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо залучення в установленому порядку козацьких громадських організацій до участі в забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону,

здійсненні заходів профілактики правопорушень; ліквідації надзвичайних ситуацій; здійсненні разом із підрозділами патрульно-постової служби органів внутрішніх справ та дільничними інспекторами міліції заходів із патрулювання на вулицях, інших громадських місцях, зокрема, під час проведення масових заходів, державних та релігійних свят;

- Указ Президента від 04.06.05 р., яким утворена Рада Українського козацтва як консультативно - дорадчий орган при Президентові України, очолювана Президентом України.

В розвиток цих рішень Запорізька обласна рада прийняла постанову від 22.02.2007 року № 13 “Про Програму розвитку козацтва в Запорізькій області на 2007 – 2010 роки” (зі змінами та доповненнями від 26.06.2007 р. № 23).

Координувати роботу з виконання цієї Програми покликана обласна координаційна рада з питань козацтва. Склад обласної координаційної ради з питань козацтва та Положення про неї затверджені розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 06.02.2007 р. № 34.

Прийняті рішення органів влади всіх рівнів є підґрунтям для функціонування та розвитку різноманітних козацьких громадських організацій.

Станом на вересень 2007 обласним управлінням юстиції зареєстровано близько 20 обласних козацьких громадських організацій.

Найбільш активними та структурованими з них є:

- **Спілка козаків України “Військо Запорозьке”**, до складу якого входить Козацьке військо Запорізьке Низове (**КВЗН**), утворене у 1994 р., (Верховний отаман – **О.Панченко**).
- **Спілка громадських організацій “Запорізький козацький округ”** (очолює отаман – **Є.Гладкий**). З 5 серпня 2005 року на її основі зареєстрований Міжнародний Союз Козаків “Запорозька Січ”.
- Спілка козаків південно-східної України “Військо Запорозьке” (**СКПСУ “Військо Запорозьке”**), утворена у 1999 р., (очолює отаман – П.Заболотний).
- **“Запорізьке військо Низове “Запорізька Січ”**, утворене у 1996 р., (очолює кошовий отаман А.Ярош).
- У 2004 було зареєстровано Запорізьке обласне козацьке товариство Всеукраїнської громадської організації **“Українське Реєстрове Козацтво”**.
- **Козацьке Військо Запорозьке**, зареєстроване обласним управлінням юстиції у 2000 р. (очолює Петрушкін М. О.)
- В області також діють: обласна дитячо-юнацька і молодіжна організація **“Молода Січ”** (очолює А.Шеремет), Запорізький центр козацького військово-патріотичного виховання **“Школа Джур”** (очолює В.Наріжний) та Запорізька обласна федерація козацького бойового мистецтва **“СПАС”** (очолює К.Рижов), які займаються військово-патріотичним вихованням молоді.

Нині Урядом та Секретаріатом Президента України розробляється проект “Програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2007 – 2010 роки”, обговорюється концепція козацького руху в Україні на 2007 – 2009 роки та проект Закону України “Про Українське козацтво”.

Зокрема у проекті цього закону передбачається, по-перше, визначення **українського козацтва** як спільності людей (соціальної групи), яка сформована на основі єдності історичної свідомості, традицій і культури для спільної реалізації громадянами та юридичними особами своїх прав і свобод і діє відповідно до своїх статутів (положень), які розроблені за звичаєвим козацьким правом у межах Конституції та чинного законодавства України. Водночас визначається, що **український козак** – особа, громадянин України або іншої держави, яка є членом однієї з козацьких організацій, дотримується Кодексу честі українського козака і має посвідчення встановленого зразка. А **козацькі організації** набувають статусу товариств, які легалізовані відповідно до цього закону.

Як бачимо, функціонування українського козацтва має здійснюватися в межах правового поля, яке визначене Конституцією України (ст. ст. 36 - 40), а також Законом України “Про об'єднання громадян”, тобто участь козацьких організацій у життєдіяльності органів влади всіх рівнів передбачена такою ж, як і інших різноманітних громадських утворень. Змінами ж до Конституції (грудень 2004 р.) безпосереднім суб'єктом владних процесів є тільки *партії* та *об'єднання політичного характеру*. А історично українське козацтво було головним фактором формування та сферою здійснення державної влади. В сучасній Україні козацькі організації, якщо вони не мають статусу політичних партій та блоків (а на сьогодні так і є), позбавлені правових можливостей реалізації у політичному житті цієї головної козацької традиції.

Щоб якось “пом'якшити” цю ситуацію, в проекті закону передбачене таке поняття і, можливо, діяльність, як *державна козацька служба*, що є виконанням українськими козаками функцій, узгоджених (і не більше) козацькими організаціями з місцевими органами влади.

По-друге. Українське козацтво зародилося та функціонувало у межах феодального суспільства з елементами громади. Тому життєдіяльності козацьких організацій того часу були властиві такі явища феодальної демократії, як обрання гетьманів та отаманів, судочинство, тобто, так би мовити, протидержавні елементи капіталістичного типу.

Суспільний устрій сучасної України являє собою процес утворення буржуазних відносин, де домінуючим є такий тип власності, як приватна власність (ст. 41 Конституції України). Відповідно у соціальній структурі українського суспільства склалися такі основні соціальні групи, як буржуазія та найманий працівник. Інші ж соціальні групи не є основними і діють на стільки відповідно до видів виробничої діяльності, скільки поза її межами. Тому вони, як правило, не є вирішальними у процесі формування та діяльності політичних партій та блоків. Саме до таких соціальних груп і відносяться громадяни, які знаходяться у лавах козацьких організацій. Владну функцію виконують пануючий клас та його найманці – державні службовці і посадові особи органів місцевого самоврядування. А державна служба для козаків не може бути окремим утворенням, яке знаходиться поза межами державних органів влади.

По-третє. Намагання і у відповідному Указі Президента України (від 04.06.2005 р.), і у цьому проекті закону надати козацьким організаціям навіть елементів військових озброєних формувань не можуть бути реалізованими, тому що без відповідних змін до ряду законів України, як це передбачається статтями 82 – 85, 92 – 94 Конституції України, ці функції закріплені за відповідними державними військовими утвореннями.

Таким чином, українське козацтво як складова громадянського суспільства сучасної України має діяти в межах правової держави і, на нашу думку, виконувати функції суто громадської організації.

В освітнянському середовищі реакція на відродження козацького громадського руху була досить активною і знайшла безпосереднє втілення в ідеї “козацької педагогіки”.

Можна дискутувати щодо змістового наповнення цього явища. Але історія козацтва, його традиції, сама постать “запорозького лицаря” дають широкі можливості для виховання дітей та молоді. При цьому не можна обмежуватися лише напрямками фізичного та військово-патріотичного змісту.

Сучасна школа має вирішувати стратегічні завдання: виховання громадянина України та формування самодостатньої особистості, здатної активно жити та самостійно вирішувати соціальні, економічні, правові, професійні проблеми, давати адекватні відповіді на виклики сучасності.

Реальним прикладом такої особистості у нашій національній історії є запорозький козак, який був не лише вправним вояком, але й володів багатьма корисними вміннями та навичками, що давали можливість йому бути господарем становища у досить скрутних і нестандартних ситуаціях. Добре відомо, що саме запорозькі мали в народі репутацію

“характерників”, які навіть розуміли (на думку пересічних селян) мову тварин і були здатні на таке, що переважна більшість їх сучасників пояснити неспроможна.

Зрозуміло, що відтворювати сьогодні образ запорозького козака доцільно хіба що у театралізованих дійствах. У освітньому процесі необхідно вдумливо відібрати елементи духовного, фізичного, соціального у козацькому вихованні, які адекватні реаліям ХХІ століття та здатні бути ментальним підґрунтям сучасної самодостатньої особистості.

Отже, конкретна співпраця активістів козацьких організацій зі школами має всі умови для переходу від участі в окремих виховних заходах до системної виховної роботи.

Визначити напрямки та зміст такої співпраці можна у науково-методичних рекомендаціях для впровадження козацького виховання у загальноосвітніх школах, розробка яких за участю Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук передбачена у 2008 р. проектом “Державної програми розвитку Українського козацтва на 2008 – 2010 роки” (розділ IV, п. 30).

На нашу думку, у зазначених рекомендаціях поряд з історико-культурним, військово-патріотичним, військово-спортивним напрямками, які, мабуть, можна вважати традиційними, треба приділити увагу вихованню та формуванню майбутнього чоловіка, з притаманними йому суто чоловічими чеснотами: особиста гідність і честь, мужність, сильний характер і воля, шляхетне ставлення до жінки, повага до старших, дисципліна тощо. (проект Закону України “Про Українське козацтво”, ст.16 “Кодекс честі українського козака”)

Практичні ж позитивні результати такої програми можливі за умови безпосередньої участі у освітньо-виховному процесі активістів козацьких організацій, які в очах учнів загальноосвітніх шкіл мають уособлювати кращі якості чоловіка – козака.

Проект Закону України “Про українське козацтво” (ст. 18) зазначає “не можуть бути українськими козаками особи, раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм або наркоманію...”.

Ця позиція може стати додатковим важелем протидії розповсюдженню поганих звичок серед дітей та реальним ствердженням здорового способу життя. У вже згаданому “Кодексі честі...” чітко прописано: “Український козак завжди готовий: ... забезпечувати духовний, культурний та моральний добробут, моральне і фізичне здоров’я українців”.

Перелік напрямків корисної взаємодії можна продовжити.

Отже, сподіваємось, що тривалі дискусії щодо статусу та місця козацьких організацій у сучасному суспільстві та державі найближчим часом будуть сприяти визначенню їх місця та ролі у освітньо-виховному процесі, формуванні особистості громадянина та патріота сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. – К.: 1997.
2. Закон України “Про об’єднання громадян” від 16.06.1992.
3. Указ Президента України “Про заходи з підтримки розвитку Українського козацтва” від 04.05.2007.
4. Указ Президента України “Про Раду Українського козацтва” від 04.06.2005.
5. Проект Закону України “Про Українське козацтво”// Українське козацтво – чинник консолідації українського народу. – К.: 2007.

«Козацька педагогіка як невід’ємна складова української етнопедагогіки»

Крапивка Г.А.

Запорізький обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

Козацька педагогіка є невід'ємною складовою української етнопедагогіки. Це системна діяльність з формування воїнів-лицарів, які жили воєнізованим побуттям в умовах перманентної війни і напівкочового способу життя.

Це система освіти й виховання, яка склалася на Січі, збереглася в усній формі передавалася з покоління до покоління як найкращі духовні цінності народу, досвід виховання, формування і навчання особистості.

Головною метою освітньо-виховного процесу на Січі було формування козака-воїна, готового боротися до загибелі за волю, честь і славу України, нехтувати небезпекою, захищати старших, жінок, дітей, відстоювати православну віру, основи християнської моралі, розвивати власні фізичні і духовні сили, вдосконалювати військово-мистецтво, зберігати і розвивати національні і козацькі традиції, звичаї та обряди.

Система освіти і виховання на Запоріжжі здійснювалась через козацькі січові, паланкові та парафіяльні школи, через виховання в колективі козацького куреня і, головне, через козаків-наставників, які мали в приватному вихованні і навчанні джур і молодиків.

Перші відомості про існування шкіл на Січі відносяться до 1659 р., коли на Чортотлицькій Січі була влаштована січова церква та школа при ній (Рігельман А. Летопись повествования о Малой России и её народе и казаках вообще.-М.,1847).

Описуючи Запорізьку Січ Д.І.Яровницький зазначає «Около церкви была школа, где учились молодики читать и петь на клиросах...» (Эварницкий Д.И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа.-СПб,1888. ч.II).

Російський інженер князь С.Мишецький писав, що «певне у них в Сече навчаються в учреждённой школе... Оних находится более тридцати человек..., при школе своей имеют одного попа, который их обучает». (Мышецкий С.И. История о казаках запорожских, как они из древних лет зачались и откуда своё происхождение имеют и в каком состоянии ныне находятся.-М.,1847).

Звісно через систему шкіл неможливо було пропустити всіх «новаків», прибулих на Січ. Тому головне навчання і виховання здійснювали в куренях, і особливо наставником, козакам, при якому постійно знаходився джура і один – два молодики.

За свідченнями М.Старовольського, у його часи (1628 р.) «запорожців було близько 15 тисяч, але з «новаками» виходить військо сорокатисячне» (Грушевський М. Історія України – Русі. Т.7.-с.296)

Термін «молодикування» на початку XVIII ст., як свідчить Грушевський, дорівнював трьом рокам. (Грушевський М. Історія України – Русі. Т.7, с.295). У XVIII ст. він збільшився до семи років (Рондо. Донесення лорду Гаррингтону о запорожцях.-с.446).

За час перебування в молодиках, новаки проходили курс навчання військової справи, засвоювали звичаї та традиції січового товариства.

Навчання військовій справі, яке сполучалося зі службою прислуги, було суворою школою, під час якої ініціанти зазнавали важких фізичних випробувань.

Козацька педагогіка, як будь-яка педагогіка взагалі, має на увазі протягом навчально-вихованого процесу дати молодим козакам необхідні *знання*, сформувані потрібні *навики*, виховати необхідні *якості*.

За роки «молодикування», козак повинен був отримати знання з історії свого народу та визвольної боротьби Запорожського козацтва проти турків, татар та польських магнатів. Він дізнався про видатних козацьких ватажків, отаманів, про вдалі козацькі походи, про словесні битви.

Молодику-козаку давали ґрунтовні знання з географії рідного краю і суміжних держав. Козак повинен був знати назви річок, балок, урочищ, поселень. Знати місце бродів, їх глибину і ширину, відстані від головних орієнтирів в степовому просторі.

Зважаючи на значну географічну обізнаність козаків, їх дуже часто брали провідниками в купецькі валки, посольські поїздки, а також провідниками російських військових і розвідувальних загонів під час військових дій.

Козак повинен був мати хороші знання рослинного та тваринного світу, вміти розпізнавати лікарські рослини, а також знати рослинні плоди та коріння, придатні для вживання в їжу та для лікування різних хвороб і особливо ран.

Молодик навчався виживати в складних умовах військового походу, вміти знайти воду, знайти і приготувати їжу, вполювати птицю чи звіра, зловити рибу, передбачати за природними прикметами погоду.

Козацьке товариство, козаки-наставники, священнослужителі січової церкви сприяли засвоєнню основ християнської моралі, формували духовне життя молодика.

Окрім надання широкого кола специфічних знань, козацька педагогіка мала на увазі і формування необхідних для козацької життєдіяльності *навиків*.

Головним, звичайно, були військові навички. Це, перш за все, навички володіння різними видами зброї: шаблею, пікою, пістолетом, рушницею, палицею та ін. Повсякденні заняття козаків-наставників з молодиками доводили техніку володіння зброєю до філігранності.

Вміння володіти різними видами зброї – це головне, за що цінували козака і що давало можливість вижити в екстремальних умовах і перемогти ворога, допомогти товаришу, побратиму.

Окрім цього, козак повинен був мати навички мисливства, рибальства, будівництва, куховарства. Козак повинен був вміти будувати чайки, плоти, човни, укріплені фортеці, бекети, фігури. Вміти плести з кінського хвоста рибальські снасті, сітки, роботи з лози ятери, плести і ставити петлі на птицю і зайця, вміти ловити, солити, сушити і запікати на кострі рибу, готувати саламаху (кашоподібна страва з житнього борошна), тетерю (кашоподібна страва з пшона з додаванням кислого тіста), куліш. Вміти розпізнавати сліди звіра та ворожих загонів, знати птахів, рибні місця.

Козак повинен був вміти плавати, гребти на веслах, правити човном, маскуватися та ховатися і очеретах та степових травах.

Особливо цінувалося у запорожців вміння вести розвідку на території ворога, знати його мову, звичаї, ворожу місцевість.

Велика кількість різноманітних навичок, які були конче необхідні для козака, щоб вижити в екстремальних умовах і виконати бойове завдання були б неможливі без необхідних *якостей*, формування яких було одним з важливих завдань козацької педагогіки.

Велика увага на Січі приділялось вихованню фізичних і духовних якостей.

Козацька служба вимагала високого рівня духовності і загартованості, витривалості до болю, голоду і спеки, дощу й снігу, до відсутності харчів і питної води, усвідомленої готовності йти на пожертви і, навіть, смерть заради перемоги й успіху козацького товариства, заради високих цілей захисту своєї батьківщини, українського народу, православної віри, козацької честі.

Як і бувале козацтво, молодь кожного дня на світанку протягом усього року купалася у Дніпрі, потім займалася фізичними й військовими вправами, загартовувала своє здоров'я.

На свята народного календаря проводилися ігри і змагання на силу, спритність, винахідливість, точність. Традиційними були змагання на конях та човнах. Найбільш відповідним випробуванням для молоді було подолання Дніпровських порогів, і тільки тоді молодики отримували звання «істинного запорозького козака».

Серед запорозьких козаків значного поширення набули різноманітні системи єдиноборств. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак, який формує інтелектуальне, духовне, фізичне та естетичне багатство юнаків.

Окремі козаки спеціальними вправами досягли неймовірного ефекту, коли «тіло грає» (у такому разі больові удари противника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника.

Високий рівень розвитку психофізичної і духовної культури козацтва, досягнення української етнопедагогіки з питань тіло виховання молоді, інтелектуального розвитку визнані у світі, мають природне право на відновлення кращих своїх здобутків у вихованні сучасної молоді. Успіх буде гарантовано за умови творчого підходу до практичної реалізації теоретичних узагальнень відновлення на високому рівні козацького гарту, тіло виховання і гармонійного розвитку молоді в процесі відновлення національної системи освіти.

Найголовнішими вимогами до такої діяльності можуть бути відомі козацькі заповіді:

- не шкодь своїми діями іншим;
- візьми все найкраще, що зробити тобі добро, зміцнить силу, загартує волю, сформує почуття і переконання;
- без потреби на зазіхай на сусідські звички, не переймай, чужих молитов, а бери лише те, що продовжить життя, помножить майстерність, вправність і здібності.

Звичайно, історію перебороти і відродити не можна, перенести старовину в сьогодення без творчого підходу теж практично не можливо. З'явилися нові умови, обставини, нарешті, люди стали іншими, не такими, якими були в період формування традицій, обрядів, ритуалів, звичок, основ культурних характеристик.

Сліпе схиляння перед історичними традиціями може породити консерватизм і застій в громадському житті. Здобутки козацької педагогіки у формуванні інтелектуальної козацької духовності й тіло виховання молоді, потребують нового підходу при практичному перенесенні досягнень минувшини на ґрунт сьогодення.

Тільки в конкретних справах, активній інтелектуальній і практичній діяльності, молодь зможе успішно розвивати в собі козацьку кмітливість, винахідливість, творчу ініціативність. Буде забезпечена спадкоємність у розвитку суспільства, не загубляться цінні досягнення українського народу.

Досвід роботи, накопичений останніми роками в м. Запоріжжі, у школі «Джур» (В.Наріжний), «Молодій Січі» (А.Шеремет), «Спас» (К.Рижов), «Січовому колегіумі», навчально-виховному центрі «Запорізька Січ» показує високу ефективність козацького виховання.

Проведення різноманітних спортивних, рухливих ігор, розваг та змагань, які проводяться у школах і літніх юнацьких таборах гартують волю і характер молоді, розвивають духовність та інтелект, виховують витримку, наполегливість, вміння доводити справу до кінця, до перемоги. Спортивно-фізичні ігри прямо та опосередковано впливають на формування інтелектуального рівня юного українця, на розумовий і фізичний розвиток особистості.

Таким чином, козацька педагогіка як складова частина народної педагогіки ставить собою систему специфічних цілей, завдань, принципів, форм і методів виховання молоді. Творче використання досвіду, накопиченого протягом століть у процесі виховання Запорозьких козаків буде сприяти вихованню шанобливого ставлення до народних традицій, національних цінностей, формуванню здорового способу життя, зміцнення фізичного і психологічного здоров'я, вихованню почуття власної гідності, свідомого ставлення до обов'язків громадянина України, утвердженню високої духовності і моралі.

Значення інтелектуальних ігор для творчого розвитку студентів

Коловський А.С.

Запорізька державна інженерна академія

Добробут кожної держави визначається передусім інтелектуальним і культурним рівнем її населення, особливо тієї його частини, яку прийнято називати елітою. Будь-яка, навіть багата на ресурси країна, за низького культурного рівня еліти, яка й визначає внутрішню і зовнішню політику держави, приречена бути аутсайдером на міжнародній політичній арені, «країною третього світу». Тому формування творчих особистостей, що мають здібності лідера є актуальним як для кожної країни світу, так і для України.

Головним завданням вищої освіти є виховання творчої особистості, яка не тільки володіє певною сумою знань, а й здатна практично включитися в процеси, що відбуваються в країні, стати їх безпосереднім учасником, адже нинішні студенти – це майбутня культурна еліта суспільства, це той фундамент, на якому буде будуватися культурна свідомість суспільства в найближчі десятиріччя. Саме люди з творчим мисленням приносять в життя щось нове. Такі люди найчастіше стають лідерами.

Не новина, що сучасна молодь мало цінує творчість, і багатьом притаманне небажання вчитися. Але сама лише критика не дає відповіді на питання, що постають перед нами. Наприклад, зараз багато говорять про проблему залежності від комп'ютерних ігор. Та замислимося, яка причина того, що люди проводять так багато часу у вигаданому світі? Відповідь проста: не маючи застосування для свого потенціалу у реальному світі, індивідуум змушений шукати його у віртуальній реальності. Таким чином відбувається згасання творчих здібностей, тобто поступова деградація саме тієї частини суспільства, яка має бути носієм прогресивних ідей. До того ж, творчість має вирішальне значення в розвитку здібностей людини, формуванні її активної життєвої позиції.

Тому головним завданням бачиться зацікавлення молоді в роботі над собою, постійному самовдосконаленні. Студенти повинні бачити, що здобуті ними знання дійсно корисні. Серед студентів є багато по-справжньому талановитих і обдарованих особистостей, які на жаль, не завжди можуть виявити і реалізувати свої здібності під час навчального процесу. Цей не дивно, адже відомо що творчі особистості рідко «вписуються» в усталені рамки. Тому треба створити умови для того, щоб вони могли застосувати і розвинути свій творчий потенціал. І не останню роль в цьому процесі мають відіграти інтелектуальні ігри, найвідомішими з яких є «Що?Де?Коли?» (ЩДК) та «Брейн-ринг».

Інтелектуальні ігри почали бурхливо розвиватися, починаючи з 70-х років минулого століття, виникнувши як один з конкурсів популярної гри КВК (клубу веселих і кмітливих). За наступні десятиріччя ці ігри виділилися в самостійний рух, що здобув прихильність десятків тисяч людей в усьому світі. Його прояви дуже різноманітні: від ігор, що систематично проводяться серед аматорів і професіоналів - до телевізійних шоу, які збирають багатомільйонні аудиторії. В наш час важко знайти людину, яка би хоч раз з цікавістю не спостерігала за напруженою боротьбою гравців у таких програмах, як "Що? Де? Коли?", "Брейн - ринг", "Своя гра", "Перший мільйон", "Найрозумніший".

Філософський словник визначає гру як "непродуктивну діяльність, що здійснюється не заради цілей, а служить для розваги і забави, доставляючи радість сама по собі" [2]. Але, незважаючи на таке визначення, люди, що присвятили цьому захопленню багато років, знають, що інтелектуальним гри - це не просто один зі способів приємного проведення вільного часу разом із друзями - це діяльність, що змінює спосіб мислення людини і нерідко визначає її подальше життя.

Шіллер стверджував: "...людина грає тільки тоді, коли вона є людиною в повному значенні цього слова, і тільки тоді вона є людиною, коли вона грає" [2]. Ці слова класика світової літератури якнайкраще характеризують інтелектуальні ігри. Дійсно, досягти в них успіху можна, лише володіючи всіма необхідними якостями справжньої людини. Візьмемо, наприклад, такі популярні в нашій країні ігри як "Що? Де? Коли?" і "Брейн-ринг". Злагоджена й успішна гра команди є результатом тривалої й напруженої роботи всіх її учасників, роботи, що на перший погляд і не помітна для глядачів, які захоплено спостерігають за процесом гри. По-перше, кожен з гравців повинен мати глибокі пізнання

не тільки в якійсь певній сфері, але й в інших, часто дуже віддалених областях науки і життя - адже поставлені питання мають зовсім непередбачувану тематику. По-друге, не менше, а іноді і визначальне значення має здатність успішно використовувати ці знання в умовах обмеженого часу. Обмеженість у часі висуває додаткові вимоги до гравців: висловлюючи свої ідеї, необхідно не тільки відстоювати свій варіант, але і критично оцінювати пропозиції колег по команді, адже найчастіше правильна відповідь формується на основі синтезу декількох, іноді навіть взаємовиключних, на перший погляд, гіпотез. Це вимагає від учасника уваги, уміння зосередитися, об'єктивної оцінки ситуації, що склалася. Певні вимоги висуваються і до капітана - він повинен уважно стежити за ходом обговорення, забезпечуючи розгляд всіх можливих варіантів й обирати найбільш вірогідний з них, навіть якщо він не збігається з його власною думкою.

В ЗДІА стало доброю традицією проводити факультетські та вузівські турніри з гри «Що?Де?Коли?» та «Брейн-ринг». Зокрема, кожного семестру Студентський Сенат ЗДІА та Клуб інтелектуальних ігор факультету енергетики та енергозбереження (ФЕЕ) організують проведення Кубка Ректора, Відкритого Кубка ФЕЕ. Також сенатами факультетів проводяться щосеместрові турніри на факультетах. За підтримки адміністрації та студентської ради гуртожитків проводяться щорічні турніри серед мешканців гуртожитків ЗДІА.

Таким чином, незважаючи на безсумнівну пізнавальну користь, що приносять інтелектуальні ігри, вони мають ще й визначальне значення для формування і розвитку всебічно розвинутої особистості, що здатна посісти гідне місце в сучасному суспільстві. Беручи участь у таких іграх, людина не тільки поповнює свої знання і розширює кругозір, але і отримує дещо значно цінніше - досвід вирішення конкретних життєвих ситуацій, що, безсумнівно, стане у пригоді в подальшому житті, у тому числі й у професійній діяльності.

Підсумовуючи сказане, можна виділити наступні основні аспекти інтелектуальних ігор:

1. Дають можливість розкрити свої здібності талановитим і ерудованим особистостям.
2. Сприяють усебічному гармонійному розвитку, допомагають виробляти і розвивати необхідні в житті навички і якості.
3. Розвивають розумові здібності, удосконалюють і тренують пам'ять, гнучкість і швидкість мислення, сприяють кращому засвоєнню і закріпленню знань.
4. Розвивають навички комунікативного спілкування, здатність будувати взаємини з людьми на конструктивній основі.
5. Мають велике значення як засіб психологічної підготовки до майбутніх життєвих ситуацій.

Сказане вище підтверджується численними прикладами з практики: серед колишніх учасників інтелектуальних ігор є і відомі вчені, і успішні бізнесмени. Це підтверджують і слова відомого гравця Бориса Левіна: "...чим більше в країні розумних людей, тим краще для країни. Чим ширше розвивається наш рух, тим краще для неї. У себе в Горлівці я веду клуб інтелектуальних ігор і можу сказати: майже всі, хто пройшов через клуб, вступають до вищих навчальних закладів, вони краще знаходять своє місце в житті, оскільки ігри привчають думати, приймати рішення в критичній ситуації. Я вважаю, що ті, хто змушує себе думати, самі підуть далі і принесуть країні користь..." [1]. Хотілося б відзначити, що зараз при підвищенні кваліфікації персоналу багатьох організацій застосовуються популярні в США і Західній Європі бізнес-тренінги, що за своїм змістом дуже близькі до інтелектуальних ігор. Таким чином, ми можемо не тільки використовувати світовий досвід при підготовці фахівців, але і з успіхом застосовувати власні розробки.

Наприкінці треба відзначити, що якщо XIX століття було століттям пари, а XX - століттям атому, то XXI століття може по праву вважатися не тільки століттям інформації,

але і століттям інтелекту. І це закономірно: досягши значного прогресу в розвитку технологій, людство нарешті звертає увагу на всебічний розвиток особистості, без чого подальший розвиток цивілізації просто неможливий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Евтушенко Л. Субботний кумир //Вечерний Минск. – 19 декабря 1997 г.
2. <http://fiz.goruo.kostanay.kz/2/6.doc>

Процеси глобалізації та міграції як чинники патріотичного виховання сучасної учнівської молоді

Арабаджиев Д.Ю
Запорізька обласна
державна адміністрація

*Той, хто не любить своєї країни,
взагалі нічого любити не може
Джордж Гордон Байрон*

Патріотизм, патріотичне виховання – це на сьогодні актуально як для системи освіти так і для держави в цілому.

Патріотизм складає найважливішу ціннісну основу будь-якого, у тому числі демократичного суспільства і виступає не лише інтегруючим фактором й суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенціальних соціальних можливостей в духовній, економічній і соціальній сферах життя суспільства.

На сьогодні в українському суспільстві вже сформовано розуміння ускладнень, пов'язаних з переходом до, так званої, ринкової економіки, з деполітизацією освіти. Це призвело до втрати значення таких рис громадської свідомості, як честь, обов'язок; відійшли на другий план ідеали любові до Вітчизни і до людей, що було характерно для старших поколінь.

На наш погляд, на відміну від думки віце-президента Українського фонду соціальних гарантій військовослужбовців та ветеранів Збройних Сил В. Раєвського[8], стрижневим моментом системи формування патріотичних якостей в суспільстві, і в системі освіти зокрема, повинні стати не стільки історичні традиції перемог українського воїнства, самопожертва в ім'я захисту Батьківщини, скільки елементи так званого економічного патріотизму.

Сучасна практика виховання учнівської молоді, свідчить про те, що ідеї традиційного патріотизму, який побудований на засадах беззавітної любові, альтруїстичного захисту своєї Батьківщини не розкривають повною мірою сутності такого поняття і не вирішують багатьох проблем сьогодення, глобальних викликів людству. Історія, традиції, героїчне та міфічне минуле не вичерпують сьогодні переліку чинників патріотизму.

На думку В. Раєвського побудова державних відносин, їх усвідомлення повинно відбуватися тільки крізь призму духовно-історичних традицій, прийнятних для всіх його громадян. Цей синтез повинен стати контуром української національної ідеї, яка виражає систему цінностей для об'єднання всього народу, але при цьому не ігнорувати традиції регіонів, держави, які існували споконвічно. Хотілося б зауважити, що за останні 16 років держава через заклади освіти проводила саме таку політику патріотичного виховання. Результати її проведення, на жаль, невтішні - починаючи від соціального песимізму, апатії учнівської молоді, міграції та еміграції молодих спеціалістів за кордон до підсумків голосування на позачергових виборах до Верховної Ради України 2007 року, які продовжують поділяти Україну на Схід і Захід, «помаранчевих» та «біло - блакитних»

тощо. Адже значна частина виборців, які висловили свою думку під час останнього голосування, – це молодь, яка демонструє результати такого «традиційного» шістнадцятирічного патріотичного виховання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах України. Тому, можливо, для оптимізації освітньо-виховного процесу потрібна якісно інша, нова модель.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, вважає О.Крутій [7,54], існує нова філософія державного управління, яка передбачає паритетний діалог влади та громадян. Найбільш сприятливою до нових форм спілкування, які передбачають комунікативне співробітництво, взаєморозуміння та довіру, психологічне партнерство та прагнення до взаємного самовираження, розвитку, спільної творчості, є молодь. Авторитетне нав'язування певних ідеологічних штампів, готових політичних рішень, зворотнього зв'язку в цій системі демонструє небажання враховувати суспільну думку та реальні інтереси молоді.

У практичному аспекті це означає відродження системи патріотичного виховання зі всіма її традиційними компонентами: історико-патріотичне, героїко-патріотичне та військово-патріотичне; доповненого також його економічною складовою.

Сучасний економічний патріотизм — нове явище у суспільному житті України. Його функціонування та розвиток збігається з розбудовою економічно незалежної держави з соціально-ринковою орієнтацією і ґрунтується на головній рушійній силі ринкової економіки — особистій зацікавленості громадянина у власному матеріальному благополуччі, що забезпечується економічним благополуччям держави.

Важливо підкреслити, що для нинішнього етапу розвитку України найбільш важливою є діяльність, спрямована на забезпечення умов розвитку ефективної моделі ринкової економіки, яка передусім базується на приватній власності, свободі підприємництва, особистому інтересі, конкуренції, ринковому регулюванні цін та на протекціоністській діяльності уряду.

Забезпечення цієї умови для України є життєво необхідним не тільки тому, що чисельність офіційних безробітних залишається ще значною (на початок 2001 р. — понад 1,1 млн. чоловік), ще більш значним залишається приховане безробіття (вимушена неповна зайнятість) — близько 5 млн. чоловік. Таке становище вилучає з активної економічної діяльності висококваліфікованих працівників, які не мають можливості забезпечити себе та свої родини належним матеріальним добробутом, втрачають впевненість у завтрашньому дні, свій трудовий потенціал та професійні навички, що є не тільки соціально, але й економічно небезпечним, адже змушує їх підтримувати свій добробут не завжди дозволеною діяльністю, що мало відповідає економічному патріотизму.

Особливе значення має глобалізація у формуванні міжнародних ринків праці завдяки розширенню потоків міжнародної міграції робочої сили. Це призвело до формування ціни робочої сили в міждержавному контексті. Процес глобалізації привів до розподілу регіонів світу за попитом та пропозицією робочої сили з урахуванням професійно-кваліфікаційного аспекту. Нагальною стає проблема регулювання міжнародних ринків праці, узгодження з цими процесами міжнародного та національного законодавства щодо переміщення робочої сили.

Свою поведінку на міжнародному ринку праці високорозвинені країни формують переважно з врахуванням того, що підвищення інтелектуального потенціалу є рушійною силою суспільного прогресу. Таке становище призвело до необхідності оцінки ступеня інтелектуального потенціалу по регіонах та окремих країнах, вартісної оцінки придбання і втрати інтелектуального потенціалу, впливу інтелектуального потенціалу на економічне зростання та якість життя, що потребує підтримки національної системи освіти і науки.

Таким чином, глобальні процеси обумовили інтернаціоналізацію праці та підвищення рівня її інтелектуалізації. Вже існують світові норми праці, створені

матеріальні й інтелектуальні умови для поширення високотехнологічних міжнародних знань (міжнародні телекомунікації, інтернет, освіта тощо).

Всі ці процеси вимагають негайного створення механізмів регулювання міграційних процесів шляхом прийняття відповідних міжнародних договорів та угод, створення міграційних бар'єрів з урахуванням національних і міжнародних інтересів.

Створення міжнародного ринку праці призвело до змін у стандартах життя, поширення соціально-ринкових відносин, врахування міжнаціональних, міжгалузевих та міжпрофесійних тенденцій щодо визначення рівнів оплати праці. В той же час ці процеси призвели до збагачення та зубожіння окремих регіонів і країн, стратифікації суспільства, маргіналізації населення окремих країн тощо.

Все це ставить проблему щодо реального стану та перспективи інтеграції України у світовий розподіл праці. Ми маємо передусім визначити умови, які сприяють міжнародній конкурентоспроможності українського виробництва, що потребує ретельного аналізу конкурентоспроможності окремих видів українських товарів і послуг на світових ринках та забезпечення інституціонального сприяння розвитку конкурентоспроможності українського виробництва.

Слід також враховувати, що для України глобалізація мала велике позитивне значення. Вона сприяла проголошенню державної незалежності та самостійності, ринковій орієнтації економічних реформ, розвитку соціально-економічної взаємодії зі світовою спільнотою (в т.ч. українською діаспорою), лібералізації зовнішньої торгівлі товарами та послугами, відкритості державної політики щодо міжнародних організацій, запровадженню багатовекторності економічної політики, одержанню допомоги міжнародних організацій.

Незважаючи на це, глобалізація має і значні негативні наслідки для України. Передусім — це збільшення залежності від світових фінансових ринків, погіршення конкурентної позиції вітчизняного бізнесу на внутрішньому ринку, збільшення залежності економічного зростання від зовнішніх інвестицій, загроза перетворення України на сировинний придаток індустріально розвинених країн, банкрутство окремих галузей та підприємств, загострення регіональних моно-виробничих проблем, посилення негативних міграційних процесів, втрата інтелектуального потенціалу, негативний вплив масової культури.

На думку В. Костицького [6], яку підтримує автор цієї статті, програма ефективного входження у глобальний простір повинна передусім передбачати створення умов для запровадження в Україні новітніх технологій у галузі промислового та сільськогосподарського виробництва, телекомунікацій і мікроелектроніки, біології та генної інженерії тощо. При цьому ставку необхідно робити саме на підтримку вітчизняного науково-технічного потенціалу та сприяння запровадженню у вітчизняній економіці власних технологій світового рівня, їх ефективному та вигідному продажу за кордон. Такий підхід вимагає створення системи пільгового оподаткування вітчизняних науково-технічних структур, розвиток сучасної вітчизняної системи патентування та ліцензування, запровадження цільових програм розвитку технологій світового рівня, посилення державної підтримки фундаментальних досліджень і їх прикладних розробок, створення комерційних структур із впровадження та продажу вітчизняних новітніх технологій.

Отже, економічний патріотизм — це не тільки усвідомлення того загальновідомого факту, що особисте благополуччя залежить від економічного благополуччя країни, в якій живеш, передусім — це максимальне сприяння економічному прогресу держави, яке ґрунтується на реалізації потенційних можливостей ринкової економіки та ефективному використанні усіх внутрішніх і зовнішніх чинників, а також на недопущенні їх негативного впливу.

Однобічна міграція фахівців-професіоналів із країн, що розвиваються у розвинені країни, що забезпечують адекватну оплату інтелектуальної праці і гідний рівень життя, у

даний час визнана світовим співтовариством міжнародною проблемою, яка дістала назву відпливу мозків або відпливу умів (brain drain). При цьому мова йде не стільки про втрату традиційного патріотизму, скільки про відсутність економічного патріотизму. Серед причин виїзду психологи виділяють, насамперед, мізерну матеріальну оцінку майстерності й професіоналізму, а також байдужість держави до молодих розумних, енергійних, ділових, рішучих, вольових громадян, для яких головною життєвою цінністю є робота, досягнення успіху, прогрес, особистий і суспільний добробут.

Проблеми відпливу умів є негативними саме для країн-донорів, тоді як країни-реципієнти, підживлюючи свої технології і науку кращими представниками гуманітарно-технічної еліти інших країн, усіляко сприяють необоротності цього відпливу, ззовні спонтанно-стихійної, але все-таки тонко керованої і систематичної. Відбір для виїзду перспективної молоді починається вже у період підготовки у ВНЗ. Можна говорити про сформовану «виїзну субкультуру» (це модно масово, престижно, вигідно, демократично, перспективно)[5,184].

Якщо вдасться здійснити повний моніторинг і аналіз інформації про всіх фахівців, зайнятих не за прямим призначенням, усередині країни і які емігрували, то результати, швидше за все покажуть, що ККД вітчизняної вищої освіти наближається до нуля.

Вирішення даної проблеми має безліч аспектів, головні з них, на думку О.Кіреєвої, такі:

- соціальний захист учнівської молоді, особливо майбутніх вчених і фахівців-професіоналів, інтелектуальний потенціал яких може виявитися незатребуваним у державі;
- надання адресної фінансової та психологічної допомоги даному контингентові з метою профілактики і психологічної корекції фрустраційних станів;
- створення системи комп'ютерного моніторингу молодих спеціалістів, що опинилися без роботи або не знайшли роботу після закінчення ВНЗ;
- післядипломна перепідготовка і вишукування можливостей системної диференційованої ротації інтелектуального потенціалу;
- розгляд проблеми ендогенного відпливу умів в єдиному ключі з проблемою міграції молодих вітчизняних інтелектуалів у країни індустріально-інформаційних технологій.

Соціально-економічна криза в Україні «виштовхує» за межі країни, насамперед, молодь, яка прагне знайти там роботу за гідну зарплату і реалізувати себе як фахівців. За кордон виїжджає частина суспільства, яка вважає, що зможе конкурувати на закордонному ринку праці, якщо навіть не як фахівець, то принаймні як людина, що здатна заробити більше ніж на батьківщині.

Звідси випливає, що за умови збереження сучасного стану справ Україна буде залишатися репродуктором і «донором», благодійним фондом для безкоштовного постачання висококваліфікованих кадрів більш розвиненим країнам, які можуть забезпечити їх самореалізацію. Органам державної влади необхідно приділяти більше уваги розвитку науки й освіти, економічного патріотизму учнівської молоді, системи зайнятості, що дозволить подолати професійну некомпетентність, деінтелектуалізацію суспільства.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу процесів глобалізації та міграції, їх наслідків для України, можемо виділити наступні детермінанти оптимізації патріотичного виховання учнівської молоді в освітньо-виховному процесі:

- виховання економічного патріотизму сучасної учнівської молоді;
- перехід від авторитарного нав'язування ідеологічних штампів патріотичного виховання до діалогової моделі формування патріотизму: «очікування учнівської молоді»
- «ресурси держави»;

- на зміну традиційній схемі розвитку вищої освіти стосовно міграційних процесів «підготовка - відплив», повинна прийти нова соціальна конструкція: «підготовка – відплив – повернення».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П. Національна доктрина освіти в ХХІ столітті // Кримські педагогічні читання: Матеріали міжнар. конф. Алушта, 12-17 верес. 2001 р. – Х., 2001. – С. 21-23.
2. Бабаев В.Н. Педагогические стратегии в обновлении управленческих кадров муниципального уровня // Кримські педагогічні читання: Матеріали міжнар. конф. Алушта, 12-17 верес. 2001 р. – Х., 2001. – С. 78-82.
3. Гримблат С.О., Черный Ю.А., Соснин И.К. Стратегически ориентированная модель высшего образования // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. - № 4. – С. 3-13.
4. Гримблат С., Соснин И. Международные и региональные аспекты «утечки мозгов» // Персонал. – 2003. - № 9. – С. 72-78.
5. Кірєєва О. Державне управління міграційними процесами як засіб запобігання відпливу умів // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 3 (21). – С. 182-189.
6. Костицький В., Економічний патріотизм як соціально-економічне і правове явище // www.pravoznavec.com.ua/period/article/660/%CA.
7. Крутій О. Формування нових моделей соціальної поведінки молоді в умовах демократизації суспільства // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 3 (21). – С. 54-60.
8. Раєвський В. Формування патріотизму в українському суспільстві – одне з основних завдань закладів освіти // www.fond-dobrobut.org.ua/download/?cl=vistup.doc.

Розквіт у єднанні – один із чинників патріотизму

Деркач Н.В.

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Природа патріотизму досить складна і суперечлива, перш за все через його дуальну природу. Патріотичне виховання успішне лише тоді, коли дві сторони цього феномена-етнокультурна і громадянська знаходяться у гармонійній єдності. Звернемо увагу лише на деякі суперечності.

Складність переходу від етнокультурної до громадянської сторони. Це відбувається в основному у підлітковому віці і основне тут - проблема ідеалів. А якраз з цим сьогодні непросто. Без цього не буде переконань, а здобуті у шкільному віці суспільствознавчі знання залишаються формальними. Замість переконаних патріотів матимемо пристосованців-конформістів.

Друга складність – це прийняття держави як цінності, що входить в громадянську складову патріотизму. Потрібно переглянути трактовку держави, повага до держави і розуміння її цивілізуючої ролі є основою виховання громадянськості - другої сторони патріотизму.

Слідуюча з можливих помилок - це перебільшення ролі національного фактора у патріотизмі, який є не національним поняттям, а територіальним. При всій важливості етнічного / національного/ моменту в патріотизмі, він не повинен виходити за межі поняття „національна гордість”. Перебільшимо роль національного - і одержимо не

патріотизм , а інтегральний націоналізм. Патріотизм як важливу складову суспільної свідомості не можна ділити за національною ознакою. В Україні як багатонаціональній за складом населення державі мешкають представники понад 130 національностей і не можна навіть уявити собі таку кількість національних патріотизмів. Український вчений політолог В.Липинський підкреслював , що патріотизм, це „ свідомість своєї території, любов до своєї землі, до всіх без винятку її мешканців”.

Етнічне розмаїття сучасного світу дедалі частіше сприймається на поліетнічному рівні не стільки як потенційна загроза державному суверенітету та територіальній цілісності , скільки як неоціненний скарб світової культури і цивілізації. Різноманітність народів і культур постає в новій парадигмі джерелом багатства та життєздатності , а не причиною постійної ворожнечі та ненависті.

Для України питання міжнаціональних відносин завжди було вкрай важливим. Із здобуттям незалежності проблеми етнополітики перейшли у площину державної стратегії і одночасно визначили один із актуальних пріоритетних напрямків формування громадянського суспільства .

Постає питання: як в умовах розбудови національної держави досягти можливості збереження і захисту на громадянсько-політичному рівні етнокультурного розмаїття?

Якщо за основу береться концепція етнічної нації , то можна припустити , що збереження національно-культурних анклавів суперечитиме проекту , який, скоріш за все, буде тяжіти до моноетнічності. Якщо ж ідеться про націю поліетнічну, то, зважаючи на зв'язок відповідної теорії з концептами демократії та громадянського суспільства , слід було б чекати принаймні толерантного ставлення до реалізації етнокультурних прав громадян. Але , з іншого боку, реалізація цих прав вочевидь суперечить інтегруючій у своїй основі ідеї політичної / громадянської/ нації, у якій , як у плавильному тиглі , мають „ переплавитись” усі етнічні партикуляризи на користь єдиного національно-державного патріотизму. Таким чином, етнічна концепція не може бути консолідуючим чинником внаслідок зміщення акцентів на самі лише етнічні цінності та байдужість до політичної реальності.

Натомість політична концепція нації та національної ідеї є нині єдино прийнятною як у теоретичних пошуках, так і в практично-політичній діяльності. Адже, як зазначає Л.П. Нагорна, втомлений, дезорієнтований, поляризований український соціум демонструє байдужість до національних цінностей. Мало не все українське вважається неprestижним , поняття „ патріотизм” практично зникло з політичного дискурсу. Багато хто „голосує ногами”, за першої ж можливості змінюючи місце проживання. Якщо у теоретичних і політичних дослідженнях пануватиме етнічна концепція української нації, то цілком правомірними можуть видатися антинаціональні твердження окремих учених про відсутність в Україні політичної нації , або про неможливість консолідації і структурування суспільства навколо нації. Зрештою , ще більше загострюється проблема формування єдиної політичної нації, нової громадянської, соціально-політичної національної політичної української ідеології.

Отже , виходячи зі сказаного й відповідно до сучасних реалій національного розвитку й цілей, що постали перед Україною, в основу формування політичної нації повинні бути покладені такі засади:

По-перше, необхідно змістити акценти із боротьби ”проти” і „ за” на творення ”в ім'я «- держави, нації, людини на основі злагоди, толерантності, захисту національних інтересів.

По-друге, в основі націотворення повинна лежати ідея поліетнічної, соціальної, політичної злагоди на основі загальноприйнятої мети-духовного піднесення і матеріального добробуту людини в економічно і соціально міцній , духовно багатій, правовій державі.

По-третє, держава у даній системі вартостей тепер мислиться не як самоціль, а як інструмент, що забезпечує досягнення мети, як засіб самоутвердження нації

По-четверте, Україна повинна бути найвищою цінністю для всіх її громадян як їхня спільна батьківщина в існуючих кордонах.

По-п'яте, повинна забезпечуватись правова рівність громадян України, їхня духовна та культурна цілісність і самобутність, що є важливим чинником консолідації нації.

По-шосте, повинна культивуватись як національна самоповага, патріотично орієнтована діяльність особи, так і культурна, психологічна сприйнятливність до прогресивних надбань інших націй.

По-сьоме, громадяни України повинні усвідомлювати свій майбутній зв'язок як результат співпраці у громадянському демократичному суспільстві.

По-восьме, національну ідею слід позбавити ідеологічної забарвленості.

По-дев'яте, громадянські і соціальні цінності повинні бути піднесені до рівня загальнонаціональних.

Отже, в основі формування політичної нації, української громадянської ідеології лежать насамперед гарантовані права людини.

Проте поряд з правами людини (індивідуальними правами) існують колективні права/ право народу, право нації, спільноти/. Вони не є природними правами, оскільки формулюються і кристалізуються в міру становлення інтересів тієї чи іншої спільноти або колективу. Вони не є сумою індивідуальних прав осіб, які входять у спільноту, але мають інші властивості, визначені цілями й інтересами колективних утворень. До таких колективних прав належать права національних меншин і корінних народів. Для України забезпечення їх повноцінного розвитку постає як проблема подолання тоталітарного минулого, національної політики, що фактично ігнорувала самобутність і своєрідність народів та етносів, з одного боку, та зміцнення української державності з іншого. Саме з таких позицій визначено основні напрями етнополітики України у Конституції: "сприяння розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України" у контексті вирішення іншої проблеми „консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури”.

Підсумовуючи, слід наголосити на наступних моментах, які повинна включити етнополітика держави задля успішного завершення формування української політичної нації. **По-перше**, у сфері гарантування та реалізації прав меншин потрібен насамперед диференційований підхід. **По-друге**, як представники титульного народу, так і національних меншин і корінних народів повинні виходити із пріоритетності загальнонаціональних інтересів спільної батьківщини, міцність якої могла б стати й запорукою гарантії прав національних меншин. Слід також пам'ятати, що українському етносу так само доводиться долати наслідки тоталітаризму і бездержавного існування, фактично відроджувати свою самобутність. А це не можна сприймати як спроби асимілювати інші народи, що є складовими частинами поліетнічного суспільства України.

І українці, і греки, і болгари представники усіх 130 національностей і народностей, які проживають на території України, поважають, люблять свою Батьківщину Україну.

„Розквіт у єднанні”- це ідея, яка має реалізуватися лише у випадку, якщо у повсякденному житті, на кожному етапі системи освіти та виховання і держава і наукові та громадські організації будуть приділяти достатньо уваги просуванню ідей культури миру, толерантності і навчання добросусідства. Взаємотерпимість, толерантне ставлення один до одного, діалог і взаєморозуміння повинні стати нормою поведінки і дій усіх людей без винятку. Толерантність – це єдність у різноманітності, це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, демократії. Виховання є найефективнішим засобом запобігання проявам нетерпимості. Виховання в дусі толерантності слід розглядати як невідкладне завдання; у зв'язку з цим необхідно сприяти розробці навчальних методик для формування толерантності на систематичній раціональній основі, розкриваючи

культурні, соціальні, економічні, політичні та релігійні чинники нетерпимості. Виховання в душі толерантності має бути націлене на протидію негативним впливам. Воно повинно розвивати у молоді здібності до незалежного мислення, критичної оцінки та формування високих моральних критеріїв. Все це означає, що слід приділяти особливу увагу питанням підвищення рівня педагогічної підготовки, змісту підручників та занять, удосконалення інших навчальних матеріалів, застосовуючи нові освітні технології з метою виховання чуйних і відповідальних громадян, відкритих до сприйняття інших культур, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність.

На протязі останніх 15 років на запорізькій землі у мирі і злагоді живуть представники 130 національностей і показують на своєму прикладі і свою любов до України і толерантне ставлення один до одного. Кожен з них може сьогодні розповісти про спільну допомогу дитячим будинкам, інвалідам, людям похилого віку. Розповісти як разом татари, українці, азербайджанці і росіяни приймали участь у відновленні пам'ятника загиблим воїнам у Приазовському районі; як збирали кошти на будівництво Тарасової церкви у Каневі; як усі разом готували подарунки і вітали ветеранів Великої Вітчизняної війни. І ще багато про що вони можуть вам розповісти. Наприклад, як проводять спільні виховні години у недільних школах на базі загальноосвітніх шкіл. Багато чого цікавого і корисно пізнають члени національно-культурних товариств у „Школі міжнаціонального спілкування. Хай розкажуть студенти Педагогічного коледжу про чудові вечори української поезії, на яких звучить поезія Тараса Шевченка татарською, болгарською, німецькою мовами. Можна ще багато наводити прикладів повсякденної клопіткої роботи керівників цих товариств, які на ділі, а не словах підтверджують почуття патріотизму по відношенню до своєї батьківщини – України.

На підтвердження великої любові до України, хотіла б прочитати вірша одного з представників національних меншин

Я люблю Україну

Как люблю я цвет барвинка,
Что синей волны Днепроvской,
В каждом стебле и травинке
Прелесть красоты неброской!

Я люблю уют хатынок,
Белизной к себе манящих,
Молоко прохладных крынок,
Вкус галушек настоящих.
Как люблю я неба сини
Над душистой шапкой сенца,
Ведь живу я в Украине
И готов отдать ей сердце!

О. Иванова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. К. 1997
2. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Відень 1926
3. Нагорна Л.П. Українська етнопсія: криза ідентичності/ Національна інтеграція в полі культурному суспільстві : український досвід 1991-2000 років –К., 2002
4. Українська нація: шлях до самовизначення. Монографія/ Вівчарик М.М., Панченко П.П., Жмихова В.І. К., Вища школа, 2001
5. Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО, 1995

Стан патріотичного виховання в ЦДЮТ в м. Енергодар

Н.П.Чураєва

Заступник директора ЦДЮТ

Патріотизм – це не тільки любов до Батьківщини, але й високий обов'язок кожного педагогічного колективу перед підростаючим поколінням.

Актуальність патріотичного виховання особистості в сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» (стаття 5) та обласної програми патріотичного виховання молоді (2007-2011 р.р.), виховання громадянина має бути спрямованим передусім і на розвиток патріотизму, любові до свого народу, до України.

Патріотичне виховання сьогодні є нагальною потребою держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, і особистості, яка своєю діяльністю любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності, а саме у створенні умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності.

У навчальній діяльності через цикл предметів у вихованців закладаються фундаментальні глибокі знання, формується світогляд та національна самосвідомість.

Найперше необхідно відродити рідну мову, зберегти, розвинути її як першоелемент національної культури. Педагоги своїми засобами виховання, як література, театр. На прикладах героїв показують красу людських вчинків, почуттів, народні традиції.

На заняттях гуртків «Правознавство», «Історія України» організуються дискусії з актуальних питань сьогодення:

- до Дня Чорнобильської трагедії.
- до Дня партизанської слави.
- до Дня соборності України.
- до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав.

Любов до рідної природи завжди розглядалась як важливий фактор патріотизму. На заняттях гуртків, екскурсіях на природу, на виробництво вихованці знайомляться з державними документами:

- статтями Конституції України,
- Законом «Про охорону вод, лісів»,

Проблема захисту охорони природи і здоров'я людей розглядається на заняттях гуртка «Юний біолог-еколог». Вихованці готують свої наукові проекти, в яких наголошується про відповідальність за долю всієї біосфери, всього людства. Вагомий внесок в патріотичне виховання вносить краєзнавча робота в гуртках прикладного напрямку:

- виготовлення макетів для фондів музею;
- виставка робіт «Чарівні пейзажі нашого міста», «Архітектурні пам'ятні знаки».

На заняттях гуртка «Народознавство» розглядається широкий спектр морально-етичних норм поведінки: повага до старших, глибока материнська любов, доброзичливість, привітність, гостинність, ідеали сучасної молоді.

На даний час в ЦДЮТ відкрито відділ військово-патріотичної та масової роботи.

Патріотичне виховання підростаючого покоління «Школи джур» базується на духовно-моральних цінностях нашого суспільства, охоплює військово-історичну підготовку, фізичну підготовку, підготовку з основ безпеки життєдіяльності.

Робота з даного питання проводиться комплексно, спільними зусиллями органів місцевої влади, освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій і об'єднань, Збройних Сил України, інших силових структур, дотримуючись принципів:

- принцип національної спрямованості;
- принцип гуманізації виховного процесу;
- принцип само активності і саморегуляції;
- принцип життєтворчості;
- принцип соціалізації.

Щорічно 6 грудня, 23 лютого в дні Переможного травня в ЦДЮТ проводяться традиційні уроки мужності, зустрічаємося з ветеранами, відвідуємо їх вдома, проводимо благодійні акції, приймаємо участь у мітингу, покладанні квітів, організуються зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни і святкові концерти для них.

Провідними напрямками патріотичної роботи є й козацька педагогіка. Козаччина так тісно зв'язана з Україною, що протягом довгого часу весь український народ звали «козацькою нацією». Стало вже традицією 15 жовтня відзначати День Славного козацтва, проведення свята Покрови, зустрічі із Енергодарським куренем війська Запорізького Низового та прийняття присяги джурами.

Заслугує на увагу налагодження зв'язків із військовою частиною 3033, 3042. Щоб викликати зацікавленість до військової служби та до офіцерської професії організуються зустрічі з військовослужбовцями.

Незабутніми для вихованців ЦДЮТ стали зустрічі з воїнами-афганцями, що проводяться біля пам'ятної стели воїнам-афганцям. Виступи на уроках мужності, розповіді про бої в Афганістані, про подвиги бойових друзів - це приклад для наслідування, формування якостей справжніх патріотів, захисників своєї країни. Вихованці ЦДЮТ активно здійснюють пошукову роботу, поповнюють фонди краєзнавчого музею, готують нові експозиції, виготовляють експонати, так як краєзнавча робота є невід'ємною частиною патріотичного виховання.

Проблеми військово-патріотичного виховання у місті Енергодар

Худенкова І.Г.

Методист з виховної роботи

міського методичного кабінету управління освіти

Енергодарської міської ради

Запорізької області

Відповідно Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», на виконання указу Президента України від 25.10.2002 «Про концепцію допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді» (зі змінами та доповненнями), рішення обласної ради від 22.02.2007 р. № 17 «Про Обласну програму патріотичного виховання молоді на 2007-2011 роки» з метою усвідомлення молодим поколінням особистої відповідальності за долю своєї країни, поглиблення історичних знань щодо вивчення перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років, формування справжнього спадкоємця і продовжувача національних традицій з високоморальною активною громадською позицією в навчальних закладах міста з травня 2007 року систематично ведеться робота з питань патріотичного виховання, а також спланована і виконується на 2007-2008 навчальний рік. Акцентується увага на вихованні громадянина-патріота своєї Батьківщини, готового до подальшої освіти і трудової

діяльності; з вільними політичними і світоглядними переконаннями; на формуванні творчої особистості учня, свідомого ставлення до обов'язків; вихованні поваги до національних цінностей нашого народу; розумінні і сприйнятті української ідеї; сприяння розбудові державної незалежності України; готовності до захисту своєї Батьківщини; збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я однолітків.

У кожного навчального закладу в плані виховної роботи є розділ з національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання.

Проведено засідання педагогічних рад з питань «Стан організації військово-патріотичного виховання та допризовної підготовки».

На базі ЦДЮТ створено відділ військово-патріотичного виховання масової роботи, в який входять 5 гуртків цього спрямування.

У справі виховання патріота України, справжнього її громадянина велике значення мають уроки захисту Вітчизни, на яких вчителі висвітлюють діяльність Збройних Сил України, роз'яснюють внутрішню та зовнішню політику Уряду України, яка спрямована на зміцнення обороноздатності держави. Учні старших класів знайомляться із вимогами статуту Збройних Сил України, що сприяє формуванню у учнів свідомої дисципліни, відповідальності за свою країну.

Сприятливий матеріал використовують учителі української та російської мов та літератур, тому що уроки словесності – це уроки громадянства, моральності, уроки формування особистості людини, час роздумів про відданість Вітчизні, про щастя, про моральні уявлення, почуття, звички.

Не менше значення мають і наступні навчальні предмети з інваріантної частини навчального плану, як «Я і Україна», «Історія України», «Екологія рідного краю», «Історія рідного краю», «Народознавство».

Великі можливості у вихованні патріотизму має позакласна робота. На класних годинах вивчають символи України, Конституція, Декларація прав людини, Конституція про права дитини тощо.

Велика увага приділяється національним, державним світам та дням пам'яті: День партизанської слави, День людини похилого віку, відзначення Дня створення Ветеранської організації України, День вшанування героїв Крут, День вшанування учасників бойових дій на території інших держав, День українського козацтва, День скорбі і вшанування пам'яті жертв війни в Україні, День визволення України від німецько-фашистських загарбників, заходи, присвячені пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій, День збройних сил України, День захисника Вітчизни, День рідної мови, День незалежності України, День Державного Прапора України тощо. З приводу цих дат організуються заходи.

Проведено класні години по вшануванню видатних діячів України: В'ячеслава Чорновола, Олександра Довженка, Олега Ольжича, тощо.

Основними формами і методами по організації військово-патріотичного виховання в навчальних закладах міста є:

- міський фестиваль «Джерельце»;
- міське військово-спортивне свято «Нащадки козацької слави» та свято, присвячене річниці Збройних Сил України;
- тижні військово-патріотичної роботи, присвячені визволенню України від німецько-фашистських загарбників;
- класні години з військово-патріотичної тематики;
- тематичні класні години «Ми - Українці»;
- літературні вечори;
- уроки пам'яті;
- концерти для ветеранів;
- лінійки, мітинги;
- міська теоретико-практична конференція з військово-патріотичного виховання;

- обговорення книг на військово-патріотичну тематику;
- екскурсії до військової частини з метою ознайомлення з побутом і навчанням солдат, з збройовою технікою;
- дні пам'яті;
- екскурсії до краєзнавчих музеїв області, а також національного музею-заповіднику «Запорізька Січ на Хортиці»;
- організація краєзнавчої експедиції «Мій рідний край»;
- дидактичні ігри для учнів молодших класів;
- уроки моралі;
- усні журнали;
- літературно-музичні композиції;
- родинні свята;
- зустрічі старшокласників з випускниками навчальних закладів – курсантами військових вищих закладів та звільненими в запас військовослужбовцями, ветеранами Великої Вітчизняної війни;
- змагання зі стрільбами з пневматичної гвинтівки для учнів навчальних закладів, школи Джур, курсантів КЮМ;
- перегляд навчальних, хроніко-документальних фільмів, діафільмів з питань військово-патріотичного виховання;
- бесіди;
- організація роботи загонів «Милосердя»;
- екскурсії до місцевих козацьких могил та пам'яток козацької слави;
- теоретичні конференції «Запорізька Січ», «Герої»
- лекція з теми «Українське військо періоду козаччини»;
- уроки мужності «Це потрібно не мертвим, це потрібно живим», «В житті завжди є місце подвигу»;
- диспут «Як я розумію особисту відповідальність за захист Батьківщини»;
- конкурси малюнків, віршів, пісень;
- фестивалі народної творчості.

З метою патріотичного виховання учнівської молоді і їх патріотичного становлення налагоджена дійова робота гуртків патріотичного спрямування «Юний захисник Вітчизни», «Юний патріот», «Школа Джур», «Влучний стрілець», «Прометей», «Струнко», в яких учні удосконалюють свої знання та вміння по військовій справі, національно-державній ідеології і патріотизму.

Гордістю нашого міста є створена на базі ЦДЮТ та ЕЗОШ № 7 «Школа Джур», діяльність якої базується на засадах народної педагогіки. Мета цієї школи: виховання глибокого почуття патріотизму, національної свідомості, етичної та загальнолюдської гідності духовних якостей захисника Батьківщини та опанування народних знань (народної етики, моралі, мистецтва). на заняттях вихованці вивчають історію України та Запорізького козацтва, знайомляться з національною символікою, родинно-побутовою підготовкою, спортивним туризмом, беруть участь у фольклорному ансамблі «Троїсті музики» та духовному оркестрі. основними завданнями гуртка, який працює п'ятий рік є: забезпечення фізичного розвитку курсантів; формування у них шанобливого ставлення до історії нашої держави; забезпечення активної патріотичної діяльності учнів. крім надбання теоретичних знань курсанти ходять у походи, є активними учасниками козацьких вишколів з тактичної підготовки. «Школа Джур» має свою емблему та прапор. вихованці «Школи Джур» приймають активну участь у різних заходах ЦДЮТ та ЕЗОШ № 7, міських, обласних та Всеукраїнських конкурсах та фестивалях. наприклад, I місце у обласному етапі конкурсі-змаганні «Котигорошко», на всеукраїнському рівні – III місце.

Центрами патріотичного виховання в навчальних закладах є історико-етнографічні та краєзнавчі музеї. в них ведеться пошуково-дослідницька робота учителів, учнів, батьків, а також активна робота по залученню учнів до вивчення та забезпечення

історико-культурної спадщини свого народу. Систематично на базі музеїв проводяться зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, художниками, музикантами, поетами, спортсменами та іншими цікавими людьми. Музей ЕЗОШ № 7 має звання «Зразковий».

На базі музеїв працюють пересувні, тематичні та тематично-персональні виставки.

Систематично проводяться оглядові, навчальні, індивідуальні, тематичні та комплексні екскурсії. Здебільшого екскурсії проводять екскурсоводи – учні. За цей період проведено біля 120 екскурсій. Ведеться підготовка музейного до тем шкільних предметів та виховних годин, які згодом використовуються на уроках та поза заняттями. В музеях проводяться уроки: історії, географії, народознавства.

Активно ведеться робота гуртків етнографічного, краєзнавчого і екологічного напрямків на протязі багатьох років: «Витоки», «Джерело», «Історія України», «Соняшник», «Тропами України». Любов до рідного краю, гордість за подвиги пращурів, повагу до минулого виховують вони у своїх вихованців, вивчаючи разом з ними усну народну творчість, твори письменників. Виховують повагу до батьків, до материнської пісні, до слова, народних традицій, до рідного краю. Підсумком роботи гуртків є участь у міській та обласній краєзнавчих конференціях, на яких гуртківці посіли призові місця (кер. Д.Г. Назарова II місце Клімова Ірина, Куява Юлія, Горбань Оксана, III місце Віра Довгенко (ЗОШ № 4); М.Г. Осипчук I місце Бойко Марія (ЕНВК «Гармонія»); Коропець В.Ф. II місце За райська Ольга (ЗОШ № 7); Братковська О.Г.

Велику роботу з патріотичного виховання у місті веде Клуб юних моряків, який співпрацює з благодійною громадською організацією відставних офіцерів «Екіпаж». З їх участю проходять практично всі заходи, надається матеріальна допомога. За військово-патріотичним напрямком в КЮМ працює 11 гуртків з загальною кількістю дітей – 156 («Юнга», «Юний моряк», «Юний боцман»). З метою розширення співробітництва клубу з морськими навчальними закладами, підвищення допрофесійної підготовки шкільної молоді з морського профілю та підвищення якості знань абітурієнтів були укладені угоди про співробітництво з Одеським морехідним училищем ім. О.І.Марінеска та Херсонським морським коледжем. кращі випускники гуртків отримують у клубі характеристику-рекомендацію для навчання і в цих закладах. В липні 2007 року було проведено два корабельних походи, а також команда КЮМ є учасником багатьох Всеукраїнських змагань та заходах та займає призові місця.

Треба відмітити, що зустрічі, кругли столи, мітинги за участю членів «Екіпажу» стали доброю традицією в місті. Старше покоління із задоволенням ділиться своїм досвідом, а юнаки із задоволенням переймають його.

№ п/п	Назва заходів	Строк виконання	Організатори
1	2	3	4
1.	Робота гуртків «Юний захисник Вітчизни», «Юний патріот», «влучний стрілець», «Школа Джур», «Прометей», «Струнко», «військово-патріотичний»	постійно	ЕБЛ, ЕНВК № 5, ЕНВК № 1, ЦДЮТ, ЗОШ № 4, ЕНВК «Гармонія», ЕЗОШ № 2
2.	Робота шкільних музеїв: «Зразковий історико-етнографічний», історико-краєзнавчий «Пам'ять», історико-краєзнавчий, Зала Пам'яті	постійно	ЕЗОШ № 7, ЕНВК № 1, ЕНВК «Гармонія», ЕЗОШ № 2.
3.	Робота гуртків етнографічного, краєзнавчого і екологічного напрямків: «Витоки», «Джерело», «Історія України», «Юннати-краєзнавці»,	постійно	ЕЗОШ № 4, ЕНВК № 1, ЦДЮТ, СЮТУР, ЕЗОШ № 2, ЕНВК «Гармонія»,

«Соняшник», «Тропами України», «Мрія»		ЕНВК № 5, ЕНВК-МНВК, ЕЗОШ № 7

Формирование гражданской ответственности и патриотизма в процессе общественно-гуманитарного образования

Руденко О.В.
учитель высшей категории,
учитель-методист зам. Директора по УВР
школы-гимназии № 2
г. Севастополя

В современном мире интеллектуальный потенциал общества стал определяющим фактором его поступательного развития, а образование – один из гарантов прогресса и национальной безопасности государства. Особое место в процессе обучения и воспитания занимает история, так как позволяет молодёжи определить в быстро меняющемся мире с учётом предшествующего опыта.

Создание суверенного, демократического, правового государства требует развития духовности, воспитания патриотизма и уважения к историческому наследию украинского народа. Поэтому в 1999 году постановлением Кабинета Министров Украины 15 сентября была утверждена национальная программа патриотического воспитания, формирования здорового образа жизни, развития духовности и укрепления моральных основ общества. 25 октября 2002 года Указом Президента Украины была одобрена Концепция допризывной подготовки и военно-патриотического воспитания молодёжи.

Воспитание патриота Украины – человека, который любит свою родину, преданного своему народу – начинается с привития любви к своей малой родине, месту, где родился и живёт. Любить без узнавания, знакомства, познания объекта своей любви невозможно. История родного края может стать основой формирования гражданских качеств личности и воспитания патриотизма школьников.

Для Севастополя определённую роль в решении поставленных задач играет курс «История Севастополя и его окрестностей с древнейших времён до середины XX века».

Этот курс преподаётся в городе с 1996 года. В 2000 году городское управление образования и науки издаёт приказ № 792 «Об организации поисково-педагогического эксперимента по апробации курса Севастополеведения». После выхода Указа Президента Украины № 35/200 от 23.01.2001 «О мерах по поддержке краеведческого движения в Украине» в марте 2001 года была принята Программа развития краеведческого движения в городе Севастополе.

Преподавание курса на первом этапе носило экспериментальный характер. По инициативе кафедры социально-гуманитарных наук Севастопольского городского гуманитарного университета были разработаны учебные и рабочие программы курса, написаны учебные пособия:

- Коваленко В.В., Алтабаева Е.Б. На перекрестку. – Симферополь 1997
- Алтабаева Е.Б., Коваленко В.В. Потомству в пример. – Севастополь 1999
- Алтабаева Е.Б., Коваленко В.В. На рубеже эпох: Севастополь в 1905 – 1916. – Севастополь 2002
- Алтабаева Е.Б. Смутное время. Севастополь в 1917 – 1920 годах. – Севастополь 2004

Методическое и научно-теоретическое сопровождение курса проводилось кафедрой социально-гуманитарных наук Севастопольского городского гуманитарного университета и кабинетом общественно-гуманитарных дисциплин института последипломного образования СГГУ. В 2003-2004, 2006-2007 гг. проведены курсы

повышения квалификации для учителей с выдачей удостоверений. Ежегодно организуется спецсеминар для преподавателей историко-краеведческих курсов «Актуальные проблемы преподавания курса Севастополеведения», проходят семинары-практикумы на базе школ. В 2007-2008 учебном году Управление образования и науки города рекомендовало пед коллективам школ внедрять этот курс в повседневную практику.

Историко-краеведческий курс «Севастополеведение» является органичной частью курса «История Украины» в 7-х – 11 классах. Изучение отечественной истории – необходимая основа для воспитания гражданственности и патриотизма, причём интеграция региональной и национальной истории, безусловно, усиливает образовательный и воспитательный эффекты обучения. Главное в преподавании курса – воспитание любви к родной земле.

Римляне говорят, что человек, проживший в городе три дня, обычно считает, что узнал его хорошо; тот, кто прожил в нём три месяца, понимает, что ему удалось кое-что узнать и увидеть; а если доведётся прожить три года, он убедится, что почти нечего об этом городе не знает. Поэтому задача преподавателей историко-краеведческого курса состоит в:

- воспитанию юного севастопольца;
- поддержании и развитии постоянного интереса учащихся к прошлому города;
- развитие творческих способностей учащихся;
- социализации школьников.

Патриотическое воспитание в школе нацелено на то, чтобы сблизить ценностные ориентации старшего и младшего поколения.

Историческое краеведение – это сфера активной практической деятельности, направленной на получение новой информации, популяризацию и распространение имеющихся знаний, это преобразование работы, сбор поисковых материалов. В городе уже сложилась определённая система историко-краеведческой работы. Изучение истории Севастополя проходит на уроках, во внеклассной и внешкольной деятельности учащихся. Лучшие работы представляются на ежегодной научно-практической конференции «Молодёжи в науке и творчестве», историко-исследовательском конкурсе старшеклассников и студентов под девизом «Жизнь каждого принадлежит Отечеству» (Севастопольский фонд культуры и истории им. Г.Черкашина).

Большую роль в воспитании юных севастопольцев играют школьные музеи и музейные комнаты (их в городе 38), клубы историко-краеведческого и экскурсионно-краеведческого направления. Получение знания школьники применяют на интеллектуальных историко-краеведческих турнирах, проводимым ЦДЮТиЭ, участвуя во Всеукраинских экспедициях «Сто чудес Украины», «История городов и сёл Украины», «Краса и боль Украины».

Сложилось плодотворное сотрудничество школ с музеями города (Музей ЧФ РФ, Музей героической обороны и освобождения Севастополя, Музей Севастопольского подполья 1942-1944 годы, Художественный музей им. М.Крошицкого и др.).

Я принимаю участие в поисково-педагогическом эксперименте по апробации и внедрению курса региональной истории с сентября 2000 года. В процессе преподавания предмета в гимназии использую активные методы обучения.

Одной из форм воспитания гражданского самосознания школьника является проектная деятельность. Она предполагает интеграцию и непосредственное применение полученных знаний во время практической деятельности и направлена на получение опыта тактического и грамотного общения, демократичного поведения. Для этого мы используем национальные и практико-ориентированные проекты.

Известно, что воспитание чувства любви к Отечеству начинается в семье. Поэтому гимназистам предлагаю для исследования темы, связанные с историей семей учащихся.

В альманахе «Листья летопись веков» (2002-2003 г.) представлены «Семейные странички в истории Севастополя». Например, рассказ о городе 1970-1990-х годов

дополняет исследование А.Клочина о посещении Северного полюса дедушкой – А.Б.Тарайко и об удивительной встрече офицеров – отца и сына – во время учений в Средиземном море. Н.Крушанина и А.Алиева собрали материал о севастопольцах, выполнявших интернациональный долг в Афганистане. Отец Натальи – Сергей Владимирович крушини – воевал в ДРА, был председателем городского сонета воинов-интернационалистов, при его непосредственном участии в городе создавал музей и установлен памятник воинам-интернационалистам.

С 2000 г. в гимназии изучается курс «История Севастополя от основания до середины XX века». Первоначально это были факультативные занятия для учащихся филологического класса, рассчитанные на 2 года (10-11 классы). В рамках ежегодной творческой сессии старшеклассников в мае 2001 г. к защите были представлены работы гимназистов 10 класса, посвященные некоторым страницам истории города (основание Севастополя, путешествие Екатерины II, развитие военной техники в период I обороны, награды Крымской войны и др.).

Изучение истории Крымской войны и обороны Севастополя 1854-1855 гг. продолжалась и в последующие годы. В 2004 г. возникла необходимость обобщения и систематизации накопленного материала. Для этого была избрана форма электронного альбома.

Материалы электронного альбома «Крымская война постоянно обновляются, доповняются. Таким образом, единый проект «Крымская война» состоит из серии индивидуальных проектов, представляющих исследование по определённой теме.

Ученик 10 класса Савченко Игорь разработал мультимедийную презентацию по теме: «Черноморский флот в I мировой войне», где представлены тактика двух командующих флотом Эбергарда и А.В. Колчака, а также анимационная карта основных событий на Черноморском театре военных действий.

Формирование навыков продуктивной деятельности продолжается и во внеклассной работе. Члены клуба «краевед» подробно изучали прошлое и настоящее Севастополя и готовили практико-ориентированные проекты. В частности, разрабатывали и проводили экскурсии для одноклассников и младших школьников по историческим и памятным местам Севастополя (по центральному городскому холму, Историческому и Приморьскому бульварам, Малахову кургану и др.) знакомили с памятниками нашего Гагаринского района.

В 2005 г. Вторая севастопольская гимназия отмечала своё 130-летие. В связи с этим событием клубовцы подробно изучили историю школы, встречались со старшим педагогом гимназии учителем немецкого языка Вельтой Арнольдовной Бруныньш (стаж работы в школе больше 50 лет), знакомились с материалами, собранными в школьном музее, беседовали с учителями-ветеранами, выпускниками школы. Итогом исследовательской работы стала литературно-музыкальная композиция «Моя гимназия». Выступление гимназистов сопровождал визуальный ряд, подготовленный на основе собранных фотографий и материалов.

В процессе написания творческих работ и подготовки проектов у гимназистов формируются комплексные информационные события, т.е. объединяются логические, чувственно-эмоциональные и интуитивно-эмпатийно-образные способы поиска, хранения, использования и трансляции информации.

Исследовательская познавательная деятельность учащихся пробуждает их гражданские чувства, формирует эмоционально-ценностную базу, играет важную социализирующую роль.

Предложенный опыт работы по преподаванию Севастополеведения представляет собой пример формирования сознательного отношения к историческому прошлому, исторической памяти нашего общества и один из путей воспитания патриотизма школьников. Ведь «... одухотворять деятельность познавательной или моральной идеей –

в этом смысле того возвышения, возвеличивания человека, без которого невозможно самоутверждение в годы отрочества», – отмечал В.А. Сухомлинский.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алтабаева Е. Региональная история в курсе истории Украины: проблемы интеграции. – Горизонты образования, 2003, № 1. С.56-62
2. Баханов К.О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. - Х.: Вид. група «Основа», 2005
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – Історія в школах України, 2004, № 2, с.2-7
4. Кожем'яка О. Розвиток життєтворчих компетентностей учнів. (З досвіду роботи). – Історія України, 2007, № 17. С.6-9
5. Ладиченко Т. Щоденник МАН (Заключний етап конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт з історії України: підсумки висновки).-Історія в школах України, 2004, № 6. С.30-32
6. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії.-Х.: Вид. Група «Основа», 2005
7. Мокрогуз О.П. ПК як універсальна складова оптимізації роботи вчителя (З практики запровадження комп'ютерних технологій на уроці історії).-Історія в школах України, 2005, № 1, с.23-27
8. Науково-дослідницька діяльність учнів 5-11 класи Г.П.Нікітіна, Ю.О.Нікітіна, В.В.Шеліхова, О.Л.Кожем'яка.- Х.: Вид. група «Основа», 2006
9. Освітні технології: Навч.-метод. Посібник. О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За ред. О.М.Пехоти.-К.: Видавництво АСК, 2003
10. Проблеми формування змісту шкільної історичної освіти. Матеріали «круглого столу» - Історія в школах України, 2003, № 2
11. Романовська М.Б. Метод проектів в образовательном проекте.-Завуч, 2007, № 1. С.118-143
12. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання.- Х.: Вид. Група «Основа», 2003

Влияние образования на формирование чувства патриотизма

Северенюк А.В.
аспирант Классического приватного университета

Образование аккумулирует новые приоритеты и установки с лучшими отечественными традициями в формирующуюся социальную ценностную систему – открытую, вариативную, духовно и культурно насыщенную, диалогичную, обеспечивающую становление гражданственности и патриотизма. Роль школьного и высшего образования на современном этапе существенно изменилась. Школа и ВУЗ понимается нами как активная часть общества, как самостоятельный открытый социокультурный институт, который не только приспособляется к социальным условиям жизни сообщества, а сам активно влияет и преобразует социальную среду. В образовании, как в «зеркале». отражаются социальные проблемы.

Образование, направленное на воспитание демократической гражданственности, включает в себя плюрализм культур, идеи прав человека, ответственность граждан, поддержку ненасилия, терпимое отношение к культурным различиям, глобальные

проблеми и др. С згай- позиции гражданское образование формирует свой потенциал для консолидации общества.

Гражданское образование -это образование, готовящее человека к тому, чтобы он стал ответственным гражданином, активно участвовал в политической жизни государства и был способен сознательно и честно служить своей стране и своему народу. Сегодня гражданское образование все более становится фактором, обеспечивающим, духовно-нравственное развитие общества и играющим важную роль в построении гражданского общества и правового государства

Независимо от того, какая политическая ситуация складывается в стране, этому научить нелегко, но в то же время и совершенно необходимо. При этом нельзя не согласиться с мнением американского педагога Гораса Манна, что "великая духовная потребность участвовать в управлении страной не может быть воспитана в человеке за один день и, если в ребенке с детства не воспитывать это качество, не стоит ожидать, что оно появится у взрослого человека".

В содержание гражданского образования, на наш взгляд, входит развитие гражданской грамотности, гражданской ответственности, критического мышления, навыков социального общения и т.д. Гражданское образование неразрывно связано с патриотическим воспитанием. которое, с одной стороны, является важной составной частью граждановедения, с другой стороны, само по себе воздействует на формирование подлинного гражданина.

Патриотизм - это одно из наиболее глубоких чувств, закрепленных веками и тысячелетиями человеческой истории, но это не "врожденное" чувство, от природы присущее человеку, оно связано как с социальным опытом, так и с конкретно-историческими обстоятельствами общественного развития.

В деле патриотического воспитания студенчества возможно использование положительных явлений системы гражданского образования в США. На наш взгляд, особенно ценным является то, что воспитание гражданина-патриота в США объявлено важнейшей *государственной* задачей, и поэтому ее реализация заложена в систему финансового, правительственного, разноуровневого (федеральный, региональный, местный), общенационального обеспечения, регулирования и контроля.

Беспокойство о состоянии морали в американском обществе привело в 90-е годы к переоценке роли семьи, школы, вузов, общественности в формировании системы ценностей, и в США всерьез заговорили о возврате к воспитанию как важной составляющей в формировании личности. Была создана национальная программа "За гражданское образование". Цель программы - непрерывность воспитательной деятельности и всеохватность в подготовке гражданина и патриота.

Американцы убеждены, что без гражданского общества, не может быть и общества демократического. Отсюда и важное значение граждановедческой образования. Умению участвовать в политической жизни (в соответствии с этой программой) можно научиться, получая новую информацию, овладевая навыками социального действия и взаимодействия, вырабатывая собственную точку зрения. Поэтому во всех школах США (начальной, средней, высшей) в течение 12 лет учат:

- понимать, что такое гражданское общество;
- думать об общественных проблемах;
- осознанно формировать в себе патриотические качества;
- развивать навыки Социального общения, критического мышления;
- отстаивания своей точки зрения.
- Отметим некоторые особенности современного гражданского образования в США. Активная гражданская позиция формируется вовлечением школьников в создание

индивидуальных и групповых исследовательских проектов, ролевых игр, в работу с источниками. Через знание и выполнение своих обязанности воспитывается умение различать и отстаивать свои права.

По образовательному стандарту учащиеся имеют 5 общеобразовательных дисциплин: английский язык, математику, всемирную историю, физическую культуру и *граждановедение*, остальные дисциплины по выбору (13 предметов из списка в 45 предметов, изучаемых полгода или год). Но в средней (6-8 классы) и высшей (9-12 классы) школах еженедельно проходят уроки (их продолжительность - 1,5 часа) под названием "правительство", где раскрываются идеи конституционной демократии и роль участия отдельного гражданина в политическом процессе демократического общества в будущем. Для талантливых учащихся предусмотрены специальные программы, позволяющие им продвигаться вперед, не оглядываясь на других. Каждая школа и вуз предлагает предметы по выбору. Кроме этого, особо одаренным или имеющим социальные претензии учащимся предоставлена возможность посещать занятия по специальным курсам и изучению редких дисциплин (таких, например, как медицина, журналистика, японский и китайские языки и т.д.).

В американских школах продуманно, поставлено воспитание патриотизма, при этом широко используется национальная, региональная и местная символика (флаг, герб, гимн и т.д.). Ежедневно в начале учебного дня учащиеся вместе с учителями произносят клятву государственному флагу, проложив при этом руку к сердцу.

У американских школьников и студентов *вырабатывается* чувство уважения к закону, старшим, педагогам, больным и инвалидам.

Изучая систему образования в других странах, следует учесть, что обобщенный современный и исторический опыт гражданского образования и воспитания :за рубежом можно с большой осторожностью с учетом критического анализа экстраполировать на отечественную систему образования, так как исторические условия развития нашей страны отличаются самобытностью, а порой и исключительностью, по отношению к другим странам

Резюме.

Образование влияет на формирование чувства патриотизма. Для целенаправленного воздействия на образовательный процесс с целью более эффективного воспитания патриотических чувств следует систематически включать в этот процесс элементы гражданского образования. Гражданское образование - это образование, готовящее человека к тому, чтобы он стал ответственным (гражданином, активно участвовал в политической жизни государства и был способен сознательно и честно служить своей стране и своему народу.

Современное понимание Отечества и патриотизма

Лутовинов В.И.

доктор философских наук, профессор,
академик Академии военных наук России
, полковник

Патриотизм (от греч. patriotes — соотечественник, от patris — родина, отечество), любовь к родине, своему народу, стремление своими действиями служить их интересам, защищать от врагов. П. представляет собой сложное и многогранное явление. Будучи одной из наиболее значимых ценностей общества, он интегрирует в своём содержании социальные, политические, духовно-нравственные, культурные, исторические и др. компоненты. Проявляясь в первую очередь как эмоционально-возвышенное отношение к *Отечеству*, как одно из высших чувств человека, П. выступает в качестве важной составляющей духовного богатства личности, характеризует высокий уровень её

социализации. Истинный П. всегда есть единство духовности, гражданственности и социальной активности человека, является действенной побудительной силой и реализуется в деятельности личности на благо Отечества.

Историческая почва формирования и *развития* П. — существование обособленных отечеств, в рамках которых складываются относительно замкнутые территориальные общности людей со своеобразной системой ценностей, определённым образом жизни, особыми интересами. Первые элементы П. возникли в глубокой древности в виде привязанности человека к природной среде своего обитания. Сохранившийся отголосок этого — характерное для большинства людей эмоционально-возвышенное отношение к т. н. отчуждённому краю, малой родине — месту, где происходило становление человека как личности. Одновременно формируется приверженность к условиям и особенностям жизни, определяющим социокультурную среду Отечества. Как правило, на формирование патриотического сознания и чувств большое влияние оказывают этническая (родоплеменная, позже — национальная) общность и религиозная конфессия. Их исторический опыт и традиции, а также характер и состояние межнациональных и межконфессиональных взаимоотношений оказывают заметное влияние на содержание и формы проявления П. С образованием государства П. неразрывно связывается с ним. Ответственное отношение к государству и государственной власти, в целом к политической среде становится неотъемлемой и важной частью П., который тем самым приобретает характер политического устроения. В зависимости от конкретно-исторической ситуации в обществе П. может иметь разную направленность — от безусловной поддержки существующего политического режима до абсолютного неприятия его. На уровне общественной психологии может сформироваться т. н. «квасной» П. с присущими ему самолюбованием, стремлением к замкнутости, националистическими настроениями. Противоположностью П. является космополитизм, идеология т. н. мирового гражданства, отрицающая национальный и государственный суверенитет, нигилистически относящаяся к национальной культуре и традициям.

Включая в себя всю совокупность патриотических чувств, идей, убеждений, традиций и обычаев, П. является одной из наиболее значимых, непреходящих ценностей общества, оказывающих воздействие на все сферы его жизнедеятельности. Как важнейшее духовное достояние личности, он характеризует её гражданскую зрелость и проявляется в её активной деятельности самореализации на благо Отечества. П. олицетворяет любовь к своему Отечеству, неразрывность с его историей, культурой, достижениями, проблемами, притягательными для человека в силу сопричастности им.

П. выступает в качестве одного из факторов развития общества, атрибутов его жизнеспособности. Как правило, он служит сплочению различных социальных, национальных, религиозных и др. групп соотечественников, что особенно отчётливо проявляется при возникновении внешних вызовов или угроз. В то же время при наличии в обществе глубоких противоречий различное понимание П., разное отношение к сложившейся социальной или политической среде способно расколоть общество, когда его отдельные части, преследуя свои интересы, вступают в конфликт между собой. При этом они могут руководствоваться как социально значимыми (укрепление суверенитета и территориальной целостности страны, её демократическое переустройство), так и негативными (сепаратистское стремление к отделению от своего государства, космополитическое пренебрежение им) мотивами.

Патриотические идеи и лозунги являются мощным фактором мобилизации широких масс на достижение социально значимых целей. Характер и основная направленность деятельного П. проявляются прежде всего в активной сопричастности проблемам, волнующим общество, ответственности за исторические судьбы своей Родины, готовности разделить со своей страной и народом трудности и невзгоды.

Важнейшую сторону П. составляет убежденность в необходимости всесторонней, в т. ч. военной, *защиты Отечества*. Его практическим выражением выступает морально-психологическая готовность населения к отражению возможной внешней агрессии, забота общества о ВС страны, ответственное отношение граждан к выполнению воинского долга. Утверждение и укрепление патриотических чувств народа, *военно-патриотическое воспитание* выступают в качестве важного средства консолидации общества, подчинения его жизнедеятельности интересам национального развития и обеспечения национальной безопасности. История России свидетельствует, что идеям П., особенно в их высшем проявлении — готовности к вооруженной защите Отечества, всегда уделялось первостепенное государственное внимание. Это во многом связано с такими особенностями проявления российского П., как державность, представляющая собой исторически и геополитически обусловленную форму развития Российского государства; жизненная стойкость и мужество народа, твёрдость народного духа; готовность к самоотречению и сознательному самопожертвованию во имя Отечества.

Патриотические традиции всегда составляли духовный фундамент вооруженной защиты Русского государства. Существенное развитие они получили в деятельности таких полководцев и флотоводцев, как П.А. Румянцев, А.В. Суворов, Ф.Ф. Ушаков и др. Яркие примеры П. как важнейшей традиции населения России продемонстрировала Отечественная война 1812 и развернувшаяся в её ходе массовая партизанская борьба против французских завоевателей. В ВС СССР была разработана действенная система воспитания воинов в духе П., который стал одним из важнейших факторов победы над фашистской Германией. Военная служба рассматривалась законодательством СССР как почётная обязанность и патриотический долг граждан. В РФ 11.07.2005г. утверждена Государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2006—2010 годы».

Отечество, отчизна, родина, родная для человека, социальной или национальной общности людей страна, принадлежность к которой они воспринимают как необходимое условие своего благополучия; исторически принадлежащая данному народу территория. Представляя собой природную, социальную, политическую и культурную среду обитания людей, Отечество сплавливает их в единую общность, одновременно обособляя от других Отечеств. Такая общность характеризуется рядом сохраняющихся на протяжении длительного периода исторического развития признаков: принадлежащей ей территории, этническим составом, языком и национальными особенностями культуры и др. Важное значение для каждой из подобных общностей имеет государственность своего Отечество.., которая реализуется различными путями: народы бывших колониальных стран утверждали право на суверенитет их Отечество.. в длительной национально-освободительной борьбе; некоторые народы (например, курды в Западной Азии) ведут борьбу за образование собственного Отечества на исторической территории своего проживания, входящей в состав нескольких стран; многие народы объединены в исторически сложившихся или созданных на добровольной основе общих государственно-суверенных Отечеств. в рамках унитарного государства, федерации или на базе национально-культурной автономии и др. Лозунги государственного оформления собственного Отечество. нередко используются и сепаратистскими силами, действующими в узкогрупповых целях, в ущерб интересам своих народов, выступающими за разрушение общего Отечества., обеспечивающего этим народам благоприятные условия экономического и социального развития.

Отечество. — явление историческое. Оно приходит на смену идее племени и складывается усилиями многих поколений в большинстве случаев различных этносов, тесно взаимодействующих между собой. Характер и социокультурные особенности Отечества, отражающие уровень общественного развития народа (политический режим, экономические отношения, социальная

структура, духовные ценности, образ жизни, нравственность, особенности быта и т. д.), изменяются во времени. Противоречивое влияние на Отечество. оказывает процесс глобализации экономической и всей общественной жизни. С одной стороны, под его влиянием ослабевает роль Отечества в различении и обособлении народов, с другой — это активизирует их усилия, направленные на сохранение и укрепление собственной идентичности.

Сознание и чувство родины не наследуются генетически. Они формируются всем укладом жизни человека. Зарождаясь из привязанности к родным местам и людям, чувство любви к родине вырастает до понимания своей связи со страной, до сознательной борьбы с притеснителями и поработителями Отечества. Эмоционально-возвышенное отношение к Отечеству, восприятие его как одной из высших социально значимых ценностей общественное и индивидуальное сознание отражает и закрепляет в *патриотизме*. Он связывает соотечественников, людей разного социального положения и разных национальностей узами общей солидарности, общей готовности служить интересам Отечества, нравственным долгом и обязанностью *защиты Отечества*. Реальное проявление патриотизма выступает как реализация одной из высших его ценностей, какой является Отечество..

Понимание Отечества как ценности применительно к российскому обществу характеризуется определённым своеобразием. Оно включает в себя веру в Отечество.. как в высшую истину, его уникальность и неповторимый смысл существования; традиции постоянного соизмерения своей жизни и деятельности со служением Родине, стремление посвятить силы, энергию, способности её насущным интересам; отношение к Отечеству. как к симбиозу необъятности, мощи, стихийности, судьбоносности, многострадальности, жертвенности, как к неисчерпаемому источнику духовно-нравственных сил, величия исторического и культурного прошлого, призванных облегчить трудности и испытания современникам.

Истинная ценность Отечества. особенно полно проявляется в наиболее сложные и трудные периоды жизни общества, когда имеют место реальные угрозы его существованию. Обращение к патриотизму как к высшей ценности, не теряющей своего значения при самых неблагоприятных изменениях, способно мобилизовать общество на преодоление испытаний и трудностей. В политической практике многих видных государственных деятелей всех времён и народов имеется немало характерных примеров обращения к Отечеству для достижения наиболее сложных целей, задач, решение которых предполагало в качестве важнейшего условия сплочение и объединение нации. Угроза иностранного порабощения, гибели людей и разрушения материальных и культурных ценностей, созданных в процессе многолетнего и напряжённого труда, обращение к святым для каждого человека чувствам неоднократно являлись средством мобилизации самых различных слоев российского общества на протяжении его многовековой героической и многострадальной истории. В переломные эпохи, когда происходит переоценка ценностей, изменяются социальное положение и ориентиры, интересы всех слоев и групп, Отечество становится тем стержнем, вокруг которого объединяются лучшие слои общества. Именно он наполняет смыслом жизнь и деятельность людей, помогает им объединиться во имя служения обществу и государству. В современных условиях, когда резко обострилась проблема сохранения всех ценностей России — не только материальных, созидательных, но и нравственных, культурных, исторических, функция защиты Отечества. не является прерогативой лишь военной организации. Реализация функции защиты Отечества. характеризуется сложностью, многоплановостью, широким диапазоном в зависимости от определённых обстоятельств, а также от индивидуальных особенностей и возможностей личности, выполняющей эту функцию. Готовность к её осуществлению, определяемая основными

требованиями, предъявляемыми к гражданину и патриоту России, является предназначением патриотического воспитания, его конечной целью.

Образование как важнейший инструмент патриотического воспитания молодежи

Лутовинов В.И., Шлыкова Н.В.

Образовательный компонент относится к числу ведущих, определяющих составных частей Программы. Все уровни образования при их научно-обоснованной постановке создают стержень воспитания в целом и патриотического воспитания в частности. Поэтому улучшению структуры и содержания образовательного процесса с позиций превращения его в важнейший инструмент патриотического воспитания в Программе отводится большая роль.

Российское образование, в первую очередь, гуманитарное, содержащее в себе воспитательную функцию, в его нынешнем виде недостаточно реализует задачу патриотического воспитания.

Деидеологизация образования стала восприниматься как освобождение образования от его обязательного и постоянного «спутника» - воспитания; в учебных заведениях, начиная с его первой и основной ступени, воспитательные функции выведены в рамки обязательных. Вместе с ликвидацией идеологической, «коммунистической» стороны воспитания утрачены другие его составляющие, в том числе патриотическое направление.

Слабость патриотического воспитания в ГОУ имеет в своей основе следующие причины:

- недостаточная доля общеобразовательных, гуманитарных предметов, общественных дисциплин в школьных учебных планах;

- отстранение школы от воспитательных функций;

- вымывание образовательных элементов патриотизма из программы школьных предметов;

- использование неадаптированных к российской действительности иностранных учебных пособий и программ;

- переоценка возможностей западных образовательных систем без глубокого проникновения в их сущность и проблемы, нигилизм в отношении современного российского общества, проявляемые в процессе школьного обучения.

Одной из главных его причин является отсутствие соответствующих мировоззренческо-идеологических основ в российском обществе. Процесс их формирования развивается достаточно сложно и противоречиво. Некоторые теоретики, видные представители социально-гуманитарных наук отказывают в самом праве на существование социальных и государственных институтов воспитания. Как следствие, теория и практика воспитания лишились сколько-нибудь определенных ценностно-значимых ориентиров и долговременной научно-обоснованной стратегии.

В условиях высокой доступности информации и материалов, распространяемых через прессу, телевидение, радио, Интернет, на молодежь обрушивается поток низкопробной продукции. Изменяется статус и роль молодежных и детских общественных объединений в воспитательном процессе.

Существенно ослабляет воспитательную деятельность образовательных учреждений их научно-методическая необеспеченность, трудности финансирования, материально-технического и информационного обеспечения, слабая система организации патриотической работы.

В связи со значительным ослаблением воспитательного потенциала Вооруженных Сил, других войск, воинских формирований и органов значительно снизился уровень работы по военно-патриотическому воспитанию молодежи в процессе обучения и во внеурочной и внеклассной деятельности; во многом ограничились воспитательные функции семьи в военно-патриотическом воспитании подрастающего поколения.

Идеи патриотизма и патриотического воспитания не заняли должного места в общественном сознании, а тем более в информационном поле. Целый ряд государственных институтов, многие общественные движения не проводят целенаправленной работы по патриотическому воспитанию молодежи, хотя данное направление социализации личности является одной из ведущих целей государства, образовательных структур и родительской общественности.

Мощным фактором формирования и развития патриотического сознания являются исторические науки. Внутренне присущая исторической науке воспитательная функция обусловлена самим ее предметом. Отечественная история XX века в последние полтора десятилетия переписывалась очень часто в духе очернительства и тенденциозности. Это, безусловно, нанесло непоправимый вред воспитательной функции нашей истории, серьезно осложнило воспитание учащейся молодежи вообще и, в особенности, воспитания патриотического. В России исторический опыт пока играет явно недостаточную роль в воспитании у молодежи высоких гражданско-патриотических качеств. Чтобы верно оценивать настоящее со всеми его достижениями и проблемами, необходимо знать прошлое во всей его сложности и противоречивости, осознавая цену, которой был оплачен каждый шаг на пути к сегодняшнему дню.

В системе патриотического воспитания важное значение имеет воспитание культуры личности, полноценность которой определяется уровнем ее духовной связи с родным Отечеством. Многие явления современной культурной жизни получили негативную окраску, в том числе через театр, музыку, кино, живопись, скульптуру и другие виды искусства. Снижение уровня культуры, выхолащивание ее духовности, усиление функции ее негативного воздействия прежде всего на молодежь все более тотально и агрессивно проявляется в СМИ, Интернете, художественной литературе, современной моде.

Любовь к Родине, патриотизм воспитываются с момента рождения, формируются у подрастающего поколения под влиянием окружающей среды, общества, государства. Решающим фактором становления патриотических чувств в раннем возрасте является семья, в которой закладываются основы мировоззрения, мироощущения, формируется гражданская ответственность у детей. В последние годы особую тревогу и боль вызывает резкое падение роли семьи в воспитании детей, авторитета родителей, снижение их педагогических функций. Молодежь, в большинстве своем, считает, что «родину придумали сентиментальные люди», что «жить везде хорошо, где хорошо живется».

В этих условиях образовательные учреждения остаются основным институтом, обеспечивающим воспитательный процесс и реальную интеграцию самых различных субъектов воспитания. Институт образования является главным звеном системы патриотического воспитания различных категорий молодежи, прежде всего учащейся и призван в значительной мере повышать эффективность в этой деятельности в процессе взаимодействия с соответствующими структурами, органами, организациями и объединениями.

В основу образовательной среды заложен реально существующий опыт по формированию патриотических чувств, гражданского самосознания и здорового образа жизни, накопленный практикой воспитательной работы, основанной на тесном взаимодействии образовательных учреждений с органами государственной власти и местного самоуправления, учреждениями культуры, военкоматами, ГУВД, спортивными комитетами, общественными объединениями и организациями, РОСТО.

Особую роль в системе патриотического воспитания молодежи играют предметы исторического, филологического, социального, экономического, культурологического профиля. Для того чтобы эти предметы, изучаемые в школах, профессиональных училищах, высших учебных заведениях, способствовали патриотическому воспитанию, необходим выпуск отечественных учебных пособий, раскрывающих перед учащимися смысл культурных и социально-экономических преобразований, реформ, проводимых в современной России, роль государства и государственности в судьбах российского народа.

Учитывая, что в составе преподавателей гуманитарных и социально-экономических предметов имеется значительный контингент педагогов, которые в прошлом привыкли декларировать коммунистический, советский патриотизм, необходимо проводить специальные курсы, семинары по методике образования, как основного средства патриотического воспитания.

Рекомендуемые органами образования типовые учебные программы, разрабатываемые образовательные стандарты в обязательном порядке должны включать воспитательно-патриотические элементы и предусматривать меры по их реализации в учебном процессе.

Оборонно-спортивный оздоровительный лагерь – важнейшая форма развития готовности молодежи к защите Отечества и военной службе (основное содержание и структура курсов повышения квалификации)

В.И. Лутовинов, И.И. Мельниченко

База проведения – Российская академия государственной службы при президенте РФ.

Продолжительность курсов – 80-100 часов.

- I. Проблемы национальной и военной безопасности Российской Федерации.**
 - Национальная и военная безопасность в современных условиях.
 - Военно-политическая обстановка и угроза национальной и военной безопасности Российской Федерации.
 - Возможные вооруженные конфликты с участием РФ на основных стратегических направлениях.
 - Вооруженные силы – главный инструмент обеспечения военной безопасности: особенности современного этапа развития.
 - Программа перехода на новую систему комплектования Вооруженных Сил и ее особенности. Требования к призывному контингенту.
 - Другие войска, воинские формирования и органы, их роль и место в системе обеспечения военной безопасности, специфика и требования к призывному контингенту.
- II. Оборонно-спортивные оздоровительные лагеря – важнейшая форма патриотического, военно-патриотического воспитания и подготовки молодежи к защите Отечества и военной службе.**
 - Проблема готовности молодежи к защите Отечества и военной службе в Вооруженных силах, других войсках, воинских формированиях и органах.
 - Патриотическое и военно-патриотическое воспитание молодежи: проблемы, содержание, направленность, основные методы и формы.
 - Государственная программа «Патриотическое воспитание граждан Российской Федерации на 2006-2010г.» и перспективы развития патриотического и военно-патриотического воспитания молодежи.

- Место, роль и значение оборонно-спортивных оздоровительных лагерей в патриотическом и военно-патриотическом воспитании молодежи и ее подготовке к защите Отечества и военной службе.
- III. Теоретические и организационно-правовые основы оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.**
- Возникновение, развитие и современное состояние оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.
 - Сущность и специфика оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.
 - Требования, предъявляемые к оборонно-спортивным оздоровительным лагерям, и их критерии.
 - Цели, задачи и основное содержание деятельности оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.
 - Организационные основы функционирования оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.
 - Правовые основы деятельности оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.
 - Условия обеспечения деятельности.
 - Механизмы функционирования, координации, управления и контроля.
- IV. Практико-ориентированный компонент оборонно-спортивных оздоровительных лагерей: основы организации и функционирования.**
- Положение об оборонно-спортивных оздоровительных лагерях и другие документы, регламентирующие их деятельность.
 - Учебная программа оборонно-спортивных оздоровительных лагерей, требования к ней и методика разработки.
 - Методика подготовки и проведения учебных занятий.
 - Методические основы физической и военно-спортивной подготовки.
 - Патриотическое и военно-патриотическое воспитание: формы и методы.
 - Специфика психолого-педагогических основ формирования будущего защитника Отечества в условиях оборонно-спортивных оздоровительных лагерей.
 - Обмен опытом в регионах.
 - Изучение опыта деятельности оборонно-спортивных оздоровительных лагерей (выезд в лагерь).
 - Ознакомление с особенностями военной службы в соединении, части (выезд на место дислокации).

СЕКЦІЯ ІІ

Військово – патріотичне виховання та традиції козацької педагогіки

Визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання

В.А. Коломієць

М.Н. Сиромятніков

Науково-методична рада

Всеукраїнської Федерації

національного бойового

містечтва

“Спас” ЗДМУ

У зв'язку з розпадом СРСР і здобуттям Україною в 1991 р державної незалежності, всі проблеми пов'язані з патріотичним вихованням населення набули державного значення. Адже історичний досвід свідчить, що без попередньо сформованої, ефективно діючої і результативної системи національного патріотичного виховання, сам факт існування такої держави знаходиться під загрозою. На сьогоднішній день Україна користується залишками радянської системи патріотичного виховання, що як спадок залишилось Україні від СРСР. Відповідно, за своїми головними параметрами, зокрема, головна мета, ідеологічна база, система військово-фізичної підготовки, розуміння суті понятійного змісту та інш. ця система спрямована на виховання патріота СРСР, тобто, тієї держави, що вже не існує. Очевидно, що ця система зовсім не враховувала вимоги з виховання патріота незалежної України і цим самим не відповідає національним інтересам України. Вітчизняна система патріотичного виховання знаходиться в стадії свого формування, але за своїми головними складовими буде значно відрізнятися від радянської. Тому актуальність наукового дослідження майбутньої системи і на цій основі створення ефективно діючої і результативної системи патріотичного виховання ніяких сумнівів не викликає.

Найважливішим фактором результативної діяльності будь-якої системи, в тому числі системи патріотичного виховання, нами розглядається розуміння сутності цього поняття, а також точно визначені головна мета і надзавдання. Адже неточно визначена і неточно зорієнтована система не здатна досягти запланованого результату, припускає волюнтаризм практиків, діє хаотично і неточно. Існуючі визначення суті цього поняття за своєю формою, змістом і сутністю задовольнити не можуть до того ж відсутнє надзавдання, а головна мета вимагає свого уточнення. Таким чином, відносно національної системи патріотичного виховання існує кілька важливих наукових проблем, вирішення яких буде мати науково-теоретичне, науково-методичне і практичне значення. Науково-теоретичне значення пов'язане з науково точним визначенням суті цього поняття, а також визначенням його надзавдання. Науково-методичне значення з позиції відбору, поділом на групи і розмежування між собою комплексу методів і засобів педагогічного процесу, що повинні діяти у рамках визначеної системи. Практичне значення пов'язане з комплексною перебудовою діяльності всієї системи у відповідності вимог головної мети і надзавдання.

Вирішення означених проблем можливе на основі дослідження і послідовного розв'язання наступних завдань, зокрема; 1) Визначити головну мету і надзавдання національної системи патріотичного виховання. 2) Визначити характерні властивості, форму, зміст і сутність системи патріотичного виховання. 3) Сформувати науково-теоретичну модель визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання. 4) Сформувати висновки і внести пропозиції.

Перш ніж запропонувати для використання головну мету і надзавдання національної системи патріотичного виховання, варто сформувати власну модель головної мети і надзавдання цієї системи. Потім на основі порівняння та аналізу результатів порівняння між сформованою моделлю і головною метою вже існуючих державних документів підтвердити або спростувати сформовану нами модель головної мети і надзавдання. За умови підтвердження результатів порівняння, можна запропонувати визначену нами головну мету і надзавдання для свого використання.

Визначити головну мету і надзавдання національної системи патріотичного виховання можна на основі врахування чотирьох важливих складових, зокрема;

Факторів об'єкту впливу системи.

Функціональне призначення, складові та можливості системи.

Розуміння сутності національних інтересів України.

Соціальні фактори і кінцевий результат.

Варто більш детально розглянути вихідні складові, що прямо або побічно впливають на визначення головної мети діяльності системи. Отже, до факторів об'єкту впливу

системи можна віднести закономірності пов'язані з людиною. Сюди відносяться визначення рівня духовного розвитку, морально-етичних характеристик, рівня здоров'я, фізичного розвитку, рівня військової підготовки, рівня освіти та інш. Адже кожна з цих складових пов'язаних з людиною, здатна змінити головну мету системи. Наприклад, відомо, що на Україні явно не вистачає фізично здорових молодих людей, цей факт змушує внести в головну мету тезу щодо виховання фізично здорової людини.

Функціональне призначення системи полягає у здійсненні педагогічного процесу виховання і військово-фізичної підготовки. До складових функції системи можливо віднести духовне і морально-етичне виховання, заходи з підвищення стану здоров'я, загальної фізичної і військово-фізичної підготовки. Важливо враховувати можливості системи, які залежать від її організаційної структури, рівня керівництва, нормативної бази, рівня матеріально-технічного забезпечення, рівня фахівців, системи підготовки педагогічних і керівних кадрів, науково-теоретичної бази інше. Очевидно, що головна мета повинна враховувати фактори функцій системи, її складові і можливості.

Сутність національних інтересів України полягає у виживанні цієї держави у світі, одним з функціональних проявів цього виживання нами розглядається попередньо сформована готовність кожного громадянина до свідомого і добровільного захисту колективних інтересів Батьківщини. Що повинно знайти своє місце в головній меті системи патріотичного виховання. З цих позицій, національну систему патріотичного виховання можливо розглядати, як інструмент виживання України в навколишньому світі. А з точки зору військової доктрини, ця система буде мати оборонний характер адже спрямована на захист інтересів Вітчизни.

При визначенні головної мети національної системи фізичного виховання важливим буде враховувати стан взаємовідносин та її розмежування з кінцевим результатом. Адже між цими складовими виникають досить суперечливі взаємовідносини та одночасно існує відокремлення між ними за рахунок різниці показників. Наприклад, попередньо сформована головна мета діяльності систем передбачає виховання фізично здорової людини готової до захисту інтересів України. Але кінцевий результат показав виховання громадян готових до захисту інтересів України та одночасно було визначено, що стан здоров'я цих громадян не дозволяє їм виконати цей конституційний обов'язок. Тобто, між головною метою і кінцевим результатом виникла серйозна різниця готова перекреслити досягнення показників кінцевого результату. Адже вихована в рамках системи людина – патріот готова до захисту інтересів України, але здійснити цей захист не в змозі внаслідок низького рівня стану свого здоров'я.

В даному випадку головна мета характеризує собою параметри попередньо запланованого суспільством результату діяльності системи. І по відношенню до кінцевого результату цей запланований результат виконує подвійну функцію орієнтиру та регулятора і цим самим підпорядковує собі кінцевий результат діяльності системи. Таким чином головна мета підпорядковує собі та регулює функціональну діяльність системи та її кінцевий результат.

В свою чергу, кінцевий результат характеризує собою показники реально діючого стану системи, зокрема, взаємодії і діяльності складових, вплив дії факторів зовнішнього оточення, методики виховання і підготовки, класифікацію методів і засобів, нормативну базу та інших закономірностей. Тобто, головна мета характеризує собою параметри запланованого результату, а кінцевий результат характеризує собою реальні показники результатів роботи системи. За умови, що показники кінцевого результату не будуть відповідати вимогам головної мети, повинна відбутись регулююча зміна функцій системи та як наслідок кінцевого результату. Що підтверджує певний рівень взаємозалежності та розмежування між цими складовими, а також підтверджується функція орієнтиру та регулятора діяльності системи з боку головної мети. Варто додати, що на кінцевий результат і головну мету діяльності системи мають вплив і соціальні фактори, зокрема, рівень розвитку духовних, морально-етичних і матеріальних складових суспільства, а

також рівень соціальної свідомості, політичний устрій та інше. На цій основі можливо сформувавши науково-теоретичну модель головної мети національної системи патріотичного виховання у такому вигляді: «Виховання фізично здорової і військово підготовленої людини готової на свідомий і добровільний захист інтересів України».

Отже, сформована нами науково-теоретична модель визначення головної мети національної системи патріотичного виховання не суперечить і точно враховує вихідні складові, на яких базується діяльність майбутньої системи і тому здатна виконувати функцію орієнтиру та регулятора в діяльності цієї системи.

Важливими умовами при визначенні надзавдання національної системи патріотичного виховання можливо розглядати слідуючі фактори. Точне врахування резервних можливостей системи, адже в окремих випадках кінцевий результат її діяльності може перевищувати запланований результат головної мети. Наприклад, завдяки появи в рамках системи талановитих керівників і викладачів, матеріально-технічного забезпечення, появи талановитих учнів та інших причин. Точного врахування резервних можливостей об'єкту впливу системи, куди можливо віднести досягнення з підвищення рівня стану здоров'я, працездатності, зміни тілобудови, розвитку фізичних якостей та інших рухальних здібностей людини. А також врахування закономірностей взаємодії між системою і надсистемою, мається на увазі взаємодія національної системи патріотичного виховання і колективних інтересів всього людства. Сюди варто додати, що радянська система патріотичного виховання свого надзавдання не мала, відповідно, національна система знаходиться в стані свого формування і теж не має свого надзавдання. Взаємодія національної системи патріотичного виховання і всього людства, передбачає розуміння колективного прагнення українського народу до боротьби за волю і справедливість у світі і визнання цього прагнення колективними інтересами людства. Адже не виникає ніякого сумніву що без волі і справедливості розвиток окремого народу і всього людства стає неможливим. Можливо припускати, що рівень резервних можливостей системи вичерпано її головною метою, але за умови створення спеціалізованих центрів, що будуть діяти в рамках системи, рівень резервних можливостей системи здатен значно збільшитись і дає можливість виховати фізично і духовно досконалу людину. Головною рисою такої людини можливо розглядати її готовність присвятити своє життя захисту національних інтересів України, а також боротьбі за волю і справедливість у світі. Що точно відповідає рівню головної мети підготовки майстра національних бойових мистецтв, зокрема «Спасу» і «Бойового Гопаку».

Необхідно розшифрувати, що означає духовно і фізично досконала людина. З точки зору бойового мистецтва “Спас”, духовно досконала людина здатна здійснити акт спасіння, тобто , акт свідомої і добровільної самопожертви життям окремої людини заради колективних інтересів власного народу і всіх народів світу. Таке розуміння спасіння точно відповідає головним рисам видатних героїв людства минулих часів. Фізично досконала людина характеризуються максимально розвиненим рівнем фізичних якостей та інших рухальних здібностей, вона абсолютна здорова і працездатна. Очевидно, що з урахуванням головних складових і розшифрованого нами значення духовно і фізично досконалої людини, виникають підстави сформувавши науково-теоретичну модель визначення над завдання національної системи патріотичного виховання у такому вигляді: “Виховання духовно і фізично досконалої людини готової присвятити своє життя захисту національних інтересів України, а також боротьбі за волю і справедливість у світі.”

На наш погляд, сформована модель визначення над завдання національної системи патріотичного виховання узгоджується з її головною метою, колективними інтересами українського народу і всього людства, тому пропонується для свого затвердження в якості орієнтиру та регулятора діяльності національної системи патріотичного виховання.

Але щоб спростувати або підтвердити сформовану нами науково-теоретичну модель головної мети національної системи патріотичного виховання, спробуємо порівняти її з головною метою державних документів щодо системи патріотичного виховання .

Наприклад, головна мета Закону України “Про загальнодержавну програму патріотичного виховання молоді на 2004-2008 р” сформульована таким чином: “Створення та розвиток колективної системи патріотичного виховання молоді. Це сприятиме вирішенню завдань консолідації суспільства, підтриманню суспільної та економічної стабільності в країні, зміцненню єдності і дружби народів, які живуть в Україні, допомагатиме розбудувати українську державу, забезпечити її захист і національну безпеку”[2]. В цій програмі головна мета складається з двох частин. Перша частина підтверджує наше попереднє припущення щодо відсутності на Україні національної системи патріотичного виховання. Адже мова йдеться лише про її “створення і розвиток”. А друга частина присвячена актуальності її створення і тільки в кінці говориться про забезпечення захисту і національну безпеку. Очевидно, що ця головна мета не може бути головною метою майбутньої системи патріотичного виховання. Адже не вказує на складові підготовки людини на базі цієї системи і не вказує на кінцевий результат виховання людини в рамках цієї системи. Навпаки, що змінює орієнтацію системи на інтернаціональне виховання, підготовку державних управлінців та економістів, але не патріотів України. Або головна мета Указу президента України №948/2002 від 25.10.02 р , що знайшла свій вираз в “Концепції допризовної підготовки і військово – патріотичного виховання молоді”[2] складається з 12 пунктів і в головному присвячена завданням з формування майбутньої системи патріотичного виховання. Тому бути головною метою вже сформованої системи патріотичного виховання не може. Приблизно ж так сформовано головну мету “Концепції патріотичного виховання молоді”[2] голови запорізької обласної держадміністрації де вона складається з 7 пунктів. Головне спрямування цієї головної мети підпорядковане визначенню найбільш важливих рис майбутньої системи патріотичного виховання. При порівнянні сформованої нами моделі головної мети національної системи патріотичного виховання з головною метою державних документів стає зрозумілим, що сформована нами модель головної мети суттєво відрізняється від головної мети державних документів. Адже головна мета державних документів спрямована на визначення найбільш характерних рис майбутньої системи патріотичного виховання, а сформована нами модель головної мети може бути затвердженою, як точно визначений орієнтир діяльності національної системи патріотичного виховання.

Перш ніж приступити до визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання, необхідно визначити її найбільш характерні риси, що будуть її відрізняти від радянської та інших систем. По-перше, національна система патріотичного виховання це історично сформована на Україні практика виховання патріота тому може бути побудована на базі козацької системи патріотичного виховання, але адаптованої до сучасних умов, як приклад, МК ДЮСШ БМ “Спас” і “Школа Джур” м. Запоріжжя. По-друге, її ідеологічна конструкція повинна базуватись на засадах української національної ідеї. По-третє, процес військово – фізичної підготовки може використовувати національну русальну базу, що значно відрізняється від русальної бази інших народів. По-четверте, необхідно зберегти в рамках системи ДОСААФ і створити умови для підготовки і перепідготовки керівників і викладачів.

Визначення суті поняття національної системи патріотичного виховання повинно враховувати характерні особливості цієї системи, а також враховувати її розуміння за своєю формою, змістом і сутністю. Отже, за своєю формою національна система патріотичного виховання представляє собою історично сформований на Україні педагогічний процес виховання патріота України. За розділами духовної, морально-етичної і військово-фізичної підготовки. Цей педагогічний процес здійснюється в рамках державних закладів та установ, суспільних і громадських організацій.

За своїм змістом процес духовної підготовки може здійснюватись на основі принципів православ'я, що виховують у людини віру в бога, любов до своєї Вітчизни, твердість духу, сміливість, рішучість, мужність, простоту, милосердя та Іна. процес морально-етичної підготовки може здійснюватись за програмою, яка формувалась на історичному досвіді

багатьох поколінь тому зберігається в середовищі українців на рівні архетипів колективного підсвідомого. Військово-фізична підготовка спрямована на виховання фізично здорової людини, що володіє базовими основами військової підготовки. З використанням національної русальної бази, що знайшла своє втілення в методах і засобах підготовки національних бойових мистецтв, зокрема, “Спасу”, “Бойового гопаку”. На рівні вимог над завдання ці складові педагогічного процесу здатні виховати досконалу духовно і фізично людину

По своїй сутності цей педагогічний процес спрямований на виховання людини готової добровільно і свідомо діяти на захист національних інтересів України, а також готової служити колективним інтересам всього людства приймаючи участь в боротьбі за волю і справедливість у світі.

Таким чином, з урахуванням найбільш характерних властивостей, а також враховуючи визначені нами форму зміст і сутність поняття національної системи патріотичного виховання. Можна сформулювати науково-теоретичну модель визначення суті понятійного змісту цієї системи у широкому, більш вузькому, а також більш короткому і вузькому розумінні. У широкому розумінні це визначення буде мати такий вигляд:

“Це історично сформована на Україні практика педагогічного процесу патріотичного виховання населення, що здійснюється в рамках державних органів та установ, суспільних і громадських організацій. Складається з духовної, морально-етичної і військово-фізичної підготовки на основі релігійних принципів православ'я, морально-етичних досягнень українського народу і національної русальної бази. З метою виховання фізично здорової і військово підготовленої людини готової на свідомий і добровільний захист національних інтересів України і боротьби за волю і справедливість у світі.”

У більш вузькому розумінні це визначення буде таким:

“Це історично сформована на Україні практика патріотичного виховання населення в рамках державних органів та установ, суспільних і громадських організацій. Складається з духовної морально-етичної і військово-фізичної підготовки. З метою виховання здорової і військово підготовленої людини готової на захист України і боротьби за волю і справедливість у світі”

Але в більш короткому і вузькому розумінні це визначення нам представляється таким:

“Це історично сформований на Україні тип соціальної практики підготовки патріота готового на захист України і боротьби за волю і справедливість у світі”.

Як видно, модель визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання представлена в трьох варіантах і точно відповідає орієнтації головної мети, над завдання і визначенням нами формі, змісту і сутності цього поняття.

Підсумовуючи загальні результати дослідження можна вважати, що визначено найбільш характерні особливості педагогічного процесу виховання в рамках майбутньої національної системи патріотичного виховання. Зокрема, пропонується для свого використання історично сформований на Україні козацький тип системи патріотичного виховання адаптований до сучасних умов. Щодо організаційної структури системи патріотичного виховання, припускається його виконання в мережі державних закладів та установ, суспільних і громадських організацій з відповідним матеріально-технічним забезпеченням її діяльності. Визначено головну мету і над завдання національної системи патріотичного виховання. В цьому зв'язку варто звернути увагу на сформоване над завдання, що передбачає створення в рамках організаційної структури системи спеціалізованих центрів на зразок МК ДЮСШ “Спас” і “Школи Джур”. Які здатні на базі національного бойового мистецтва підготувати майстрів сучасної військової справи збройних сил України. Сформовано три варіанти визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання, які пропонуються для використання.

- 1) Бака М.М Корж В.П. – Фізичне та військово-патріотичне виховання молоді. Київ. Пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України» 2004 464 с.
- 2) Матеріали до роботи Регіональної конференції з питань патріотичного виховання молоді. Запоріжжя 2006.
- 3) Збірник наукових праць. Випуск 1. основи теорії військової справи та бойових мистецтв. Запоріжжя 2003 56 с.
- 4) Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Основи теорії військової справи та бойових мистецтв» Запоріжжя 2006 104 с.
- 5) Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Основи теорії військової справи та бойових мистецтв» Запоріжжя 2007 155 с.

В результаті дослідження визначено головну мету і надзавдання, а також сформовано три варіанти визначення суті понятійного змісту національної системи патріотичного виховання, що пропонується для свого використання в якості наукових понять. Пропонується козацький тип системи патріотичного виховання, адаптованого до сучасних умов. Пропонується створення у рамках організаційної структури системи спеціалізованих центрів на зразок МК ДЮСШ БМ «Спас» і «Школи Джур» м. Запоріжжя, а також збереження структури ДОСААФ. Пропонується сформуванню навчального закладу з підготовки і перепідготовки керівників і викладачів національної системи патріотичного виховання.

Формування спільних поглядів на військово-патріотичне виховання молоді

Тищенко І.І.

директора Департаменту гуманітарної політики

Міністерства оборони України

Патріотичне виховання молоді — комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до України, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів України.

Один із сегментів гуманітарної складової — патріотичне виховання належить до найменш вкорених але найбільш політизованих сфер діяльності державі. Це пов'язане з процесом формування українського суспільства як політичної нації, відсутністю єдиних інтегральних поглядів на систему національних цінностей, як стрижень патріотичного виховання, що утруднює організацію цієї роботи оскільки ті чи інші рішення накладаються на діаметрально протилежні погляди неконсолідованого українського суспільства та політичної еліти. Не сприяє цій діяльності і відсутність в державі єдиного міжвідомчого органу (комісії, комітету) з питань координації діяльності органів державного управління щодо патріотичного виховання громадян. Завдання розпорозені між різними центральними органами виконавчої влади. Механізми фінансування (крім допризовної підготовки - фінансується в межах видатків на освіту) не визначені.

Думаю, предметом нашої сьогоднішньої зустрічі і є необхідність формування спільних поглядів на військово-патріотичне виховання молоді. Питання, яке попри свою вагу, зазнає на собі традиційну залишковість підходів у розгляді та вирішенні його проблем хоча нам всім добре відомий вислів воєнного класика, що співвідношення на полі бою складається 3 до 1 на користь того у кого вищий духовний потенціал.

Через те, що формування духовного потенціалу не може бути здійснено оперативно за командою, а є тривалим, системним, планомірним процесом виховного впливу на особистість з урахуванням її специфічних особливостей для досягнення результату протидіючій стороні потрібно значно більше матеріальних, технічних та людських ресурсів.

У той же час, вкрай проблематично організувати практичну роботу з патріотичного та військово-патріотичного виховання молоді без визначення основних засад цієї діяльності. Дозвольте ще раз, від керівництва Міністерства оборони України, висловити глибоку подяку за те, що нас запрошено до розробки концептуальних положень Регіональної програми патріотичного виховання молоді!

Доповідаю шановному зібранню, що Міністерство оборони України приймає зараз активну участь у роботі створеної цього року Робочої групи РНБО України "Військово-патріотичне виховання молоді у Збройних Силах України". Актуальність опрацювання зазначених питань обумовлюється вимогами, які висуваються до воєнної організації держави Конституцією та Законами України, вимогами Президента -Верховного головнокомандувача Збройних Сил. Так, у Законі України "Про оборону України" військово-патріотичне виховання громадян України, підготовка молоді до служби у Збройних Силах вважаються складовою підготовки держави до оборони. Відповідно до Закону України "Про Збройні Сили України" виховання військовослужбовців на патріотичних і бойових традиціях українського народу визначено однією із засад діяльності Збройних Сил. У Законі України "Про основи національної безпеки" до пріоритетних національних інтересів, що мають безпосереднє відношення до патріотичного виховання громадян, віднесені розвиток духовності, моральних засад Українського народу. У Державній програмі розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки військово-патріотичне виховання особового складу визначено як один із пріоритетних напрямів функціонування Збройних Сил. На жаль, Загальнодержавну програму патріотичного виховання молоді та Концепцію патріотичного виховання громадян України ще не затверджено. Зважаючи на це Ваша ініціатива щодо опрацювання Регіональної програми, на наш погляд, є вкрай слухною. Сам бог велів би розвивати та пропагувати надбання козаччини.

За 16 років існування у Збройних Силах України напрацьована певна нормативно-правова база з питань організації військово-патріотичного виховання. Зокрема розроблені: Кодекс честі офіцера, введений в дію наказом Міністра оборони України від 31 грудня 1999 року №412; Цільова програма підтримки та розвитку культури у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністра оборони України № 277 від 15.08.2002 р.; Наказ Міністра оборони України від 27.12.2001 № 430 "Про встановлення щорічної премії Міністерства оборони України", в якому з метою заохочення вітчизняних представників культури й мистецтва до активної участі у ВПВ військовослужбовців передбачено їх відзначення за вагомі досягнення щодо висвітлення військової та військово-патріотичної тематики; Угода про співпрацю між громадською організацією Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Тараса Шевченка та Міністерством оборони України; План заходів щодо виконання у ЗС України Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва тощо. Також, встановлена відповідна взаємодія з громадськими організаціями та творчими спілками, зокрема Радою Ветеранів України, товариством "Знання", Радою Українського козацтва при Президентові України та ін.

Нещодавно введено в дію Директиву Міністра оборони України від 17 квітня 2006 року №Д-22 "Про вдосконалення системи військово-патріотичного виховання у Збройних силах України" та наказ Міністра оборони України від 10.10.06 № 594 "Про проведення у Збройних Силах України конкурсу з української мови", яким затверджено відповідне Положення, підготовлено проект директиви Міністра оборони України "Про розвиток у Збройних Силах України культури і духовності, забезпечення умов для реалізації творчих здібностей і талантів військовослужбовців та членів їхніх сімей".

Сформована та запроваджена система *форм* та методів військово-патріотичного виховання. Центральне місце у роботі з військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України посідає:

- підготовка і проведення заходів до державних і військово професійних свят;
- відвідування військово-історичних музеїв, кімнат історії військової частини;
- зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, військових частин, учасниками бойових дій, миротворцями, кращими військовослужбовцями частин;
- проведення тематичних заходів за проблематикою - "Державна та військова символіка України - історія та сучасність", "Край, який ти захищаєш", "Джерела бойових традицій українського народу", "Борці за волю України"; - виконання у військових частинах ритуалів складання Військової присяги, вручення особистої зброї, Бойового прапора, заступу на бойове чергування, тощо, на глибинних патріотичних засадах. Під час проведення зазначених заходів залучається допризовна молодь, учні, батьки.

Науково-дослідним центром гуманітарних проблем Збройних Сил України проведено соціологічне дослідження метою якого було виявлення соціально-психологічних настроїв допризовної молоді м. Українка, оцінка її готовності до виконання громадського обов'язку - служби в Збройних Силах України та ін. У ході опитування було з'ясовано, що серед опитаної молоді *переважають патріотичні настрої*, зокрема:

1. 54% молоді активно бере участь у масових заходах щодо вшанування історичного минулого та сьогодення Збройних Сил України, а, 46% не вважають це за потрібне.
2. Близько 52% респондентів ставляться до військової служби позитивно через те, що в них є бажання здобути корисний життєвий досвід.
3. 59% бажують респондентів брати участь у воєнно-спортивних іграх, а 20% цим не цікавляться.

На жаль, під час дослідження також з'ясовані *негативні моменти*. Так, знання історії України показали лише 18% опитаних, а більшість респондентів (57%) навіть не знає видатних воєначальників минулого. Лише 36% респондентів висловили позитивне ставлення до виконання конституційного обов'язку, а 30% - не змогли відповісти на це запитання. Тривожним є те, що 34% допризовників ставляться до виконання конституційного обов'язку негативно або байдуже.

Водночас необхідно мати на увазі, що у збройних силах колишнього Радянського Союзу існувала потужна система ідеологічного впливу, яка впроваджувалась у військово через комсомольські та партійні осередки, передбачену вертикаль військових політичних органів та установ. Вона забезпечувалась на державному рівні професійними фахівцями, коштами та матеріально-технічними ресурсами. На загальну справу працювали кіно індустрія та книговидавництво, державні установи та навчальні заклади, громадські та ветеранські організації тощо.

Наразі: на даному етапі розбудови Збройних Сил України, на жаль, існуюча раніше ідеологічна система зруйнована, а нова не створена.

За такої складної ситуації діяльність службових осіб, органів військового управління з питань патріотичного виховання свідомого захисника країни необхідно визнати достатньо успішною. Серед найбільш резонансних заходів проведених у 2007 році достатньо згадати наступні:

Вперше у Збройних Силах України масштабно організовано та проведено конкурс ім. П.Яцика із знання української мови, який пройшов у три етапи. Перший - регіональний (взяли участь більше ніж 860 слухачів та курсантів вищих навчальних закладів та ліцеїв), другий - фінальний (19 березня в ЦБО ЗС України, 80 учасників із них 12 офіцерів), третій - підведення підсумків міжнародного конкурсу ім. П.Яцика (14 травня в Національному академічному театрі ім. І.Франка, нагороджено 10 представників

ЗС України); вперше у Збройних Силах України започатковано проведення офіцерських балів за участю найкращих військових творчих колективів, генералів, офіцерів та членів їх сімей (офіцерський бал - це культурно-містецька спроба відродити лицарські традиції людей, чийм життєвим кредо була військова справа. Офіцерські бали мають стати традиційною формою активного відпочинку офіцера, членів його родини, гостей) та таких патріотичних акцій, як телевізійний проект "Зірки естради в армії" на телеканалі 1+1, присвячений 16-й річниці Збройних Сил України; забезпечено випуск аудіоальбому "Лицарське братство" та пісенника "Захисник Вітчизни" військово-патріотичного спрямування, підготовлений у співпраці з колективом Творчого центру "Арсенал"; прийнято участь у підготовці та проведенні концерту-презентації творчого проекту "Українська героїчна пісня" за участю відомого співака Олега Скрипки,

Відповідно до вимог Закону України "Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років" виготовлено каталог пам'ятників, могил невідомих солдат, меморіалів загиблим у роки Великої Вітчизняної війни, які розташовано на території військових частин (закладів, установ) Збройних Сил України; підготовлено та проведено загальнодержавні заходи військово-патріотичного спрямування та культурно-містецькі акції з нагоди відзначення державних та професійних свят, пам'ятних, знаменних дат і подій. Разом з органами виконавчої влади та громадськими організаціями проведено близько 30 спільних заходів військово-патріотичного спрямування тощо.

З метою вдосконалення нормативної бази військово-патріотичного виховання (про його стан у державі я казав вище) взято активну участь в роботі Робочої групи РНБО України з підготовки Концепції патріотичного виховання громадян України; в роботі Всеукраїнського науково-теоретичного семінару Героїко-патріотичне виховання як складова громадського становлення молоді"; в роботі Міжнародної науково-практичної конференції з обговорення проекту Закону "Про Українське козацтво", підготовлено розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження Плану заходів щодо відзначення 120-річчя з дня народження відомого державного діяча, командира ушавленого партизанського з'єднання, двічі Героя Радянського Союзу Сидора Артемовича Ковпака". Наступного року планується опрацювати постанову Кабінету Міністрів України "Про премію імені Богдана Хмельницького за найбільш вдале висвітлення в творах літератури і мистецтва військової, військово-патріотичної тематики та діяльності Збройних Сил України", що дозволить більш широко залучати провідних митців держави до військово-патріотичної тематики та проект Закону України „Про Українське козацтво”, який покликаний повною мірою задіяти величезний військово-патріотичний потенціал українського козацтва.

Але поряд з позитивними моментами у сфері військово-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України, існує *низка проблем*:

По-перше, недостатнє законодавче та нормативно-правове визначення у нашій державі "статусу" виховання взагалі та патріотичного, зокрема. Відсутність скоординованих зусиль владних структур. Як я вже відзначав вище РНБО України тільки в цьому році підійшла до розв'язання цієї проблеми на державному рівні, що дає певну надію на те, що ця справа зрушиться в позитивному напрямку.

По-друге, відсутність в державі фундаментальних досліджень, безпосередньо присвячених проблемі патріотичного виховання громадян, в яких були б чітко сформульовані концептуальні основи цього напрямку виховання;

По-третє, незначна кількість відповідної методичної літератури з цієї проблематики, в тому числі щодо військово-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України та визначена його система.

По-четверте, неадекватна оцінка окремими фахівцями стану духовної сфери нашого суспільства, зокрема, сучасних загроз суспільній свідомості українських громадян. Основними причинами негативних явищ у цій сфері і, зокрема, у Збройних

Силах України можна вважати виникнення світоглядно-ідеологічного "вакууму" у свідомості та самосвідомості громадян України та небезпеку негативного інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну та групову свідомість.

Треба зважати на те, що Збройні Сили України поступово реформуються. Сучасний погляд на проблеми людини в армії, на нашу думку, не має обмежуватись питанням лише її матеріального забезпечення. Важливим завданням гуманітарної політики є: (1) підняття престижу військової служби у суспільстві. Актуальним є створення більш привабливого іміджу нашого війська: будь-який наш співвітчизник, який виявив би бажання служити в Збройних Силах, повинен бути впевненим, що він, як громадянин України, не буде обмежений у своїх правах і свободах, а його честь і гідність будуть надійно захищені державою (пропонуємо на регіональному рівні передбачити передплату військових періодичних видань "Народна Армія" та "Військо України" для бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів).

Для реалізації зазначених завдань особливої актуальності набуває: (2) науково-методичне забезпечення, проведення відповідних досліджень з цієї проблематики у воєнно-гуманітарній галузі. Головними напрямками наукового пошуку повинні стати фундаментальні та прикладні дослідження з питань розробки і обґрунтування теоретико-методологічних засад гуманітарної та соціальної політики держави у військовій сфері, з формування системи нових поглядів та підходів до розвитку гуманітарної складової Збройних Сил, з проблематики цивільно-військових відносин в українському суспільстві, створення сучасної ефективної системи демократичного цивільного контролю за діяльністю силових інститутів держави. Актуальним залишається також необхідність дослідження соціальних процесів у військовому середовищі, моделювання і прогнозування їх функціонування та розвитку, впливу на морально-психологічний стан особового складу Збройних Сил.

Аналіз особливостей виникнення та перебігу сучасних військових конфліктів і участі українських підрозділів в миротворчих операціях свідчать про необхідність: (3) психологічного забезпечення роботи з особовим складом. Виходячи з цього, практичної реалізації повинні набути результати досліджень з військово-психологічної проблематики. Вони, в першу чергу, мають включати аналіз проблем професійного психологічного відбору кандидатів для проходження військової служби, підтримання та відновлення у особового складу оптимального психологічного стану і збереження психічного здоров'я, визначення психолого-педагогічних засад зміцнення військової дисципліни, профілактики правопорушень, вивчення і прогнозування можливого характеру інформаційно-психологічної боротьби, протидії негативному психологічному впливу.

Аналіз проведених заходів військово-патріотичного спрямування у 2007 році вказують на: (4) необхідність поширення на регіональному рівні досвіду проведення спільних з органами державного самоврядування заходів; координації зусиль в зазначеному напрямку діяльності.

Міністерство оборони України виступає за: (5) реалізацію програми відродження та розвитку Українського козацтва, створення та розвиток молодіжних спортивних клубів, проведення дитячих (молодіжних) ігор, таких як "Сокіл" ("Джура") тощо. Війську вкрай потрібні загартовані та фізично міцні юнаки та дівчата.

Міністерство оборони України просило би: (6) започаткувати у випускних класах загальноосвітніх шкіл інформаційні години "українського війська" для майбутніх призовників-контрактників, з метою їх професійної орієнтації. Для нас зараз є дуже важливим щоб молодь в світі нових тенденцій переходу Збройних Сил України від призову до "професійної армії" знали про можливість кожного при бажанні служити народові України на її передових рубежах Міністр оборони України вимагає від керівників військових частин, закладів, установ Збройних Сил України на місцях: (7) проводити роботу з військово-патріотичного виховання на підставі погоджених річних Планів спільної діяльності військового командування з органами місцевої влади, освіти,

територіальними громадами, ветеранськими об'єднаннями та іншими громадськими організаціями. Запрошую всіх до співпраці.

Роль козацьких традицій виховання воїна в системі військово-патріотичного виховання в Україні на сучасному історичному етапі

Притула Олександр Леонтійович,
Президент

ВГО «Всеукраїнська федерація

«Спас»

Складовою системи національного виховання є військово-патріотичне, що передбачає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання Української держави. Воно покликане формувати громадянина-патріота, виробляти у нього глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими і військово-технічними знаннями, спонукати до фізичного самовдосконалення, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних Сил. Військово-патріотичне виховання — цілеспрямований, організований процес формування готовності населення до захисту Вітчизни. Його зміст визначається Конституцією, законами України, військовою Присягою та військовими статутами. Військово-патріотичне виховання молоді діалектично поєднує в собі низку окремих напрямів виховання: військового, морального, правового та ін. Проте головним результатом виховних зусиль має стати готовність людини до військово-патріотичної діяльності як внутрішнього системного утворення, що передбачає п'ять основних компонентів — освітній, фізичний, психологічний, соціальний і духовний. Освітня готовність — це, передусім, обсяг знань героїчного минулого українського народу, історії його Збройних Сил. Вона передбачає також певний обсяг знань з допризовної підготовки, фізичної культури, спорту, гігієни побуту. Головне при цьому — дієвість засвоєних знань, що виявляється в навчально-пізнавальній активності молоді на уроках допризовної підготовки, підвищеному інтересі до змісту українознавчих предметів, доланні перешкод у його засвоєнні. Фізична готовність передбачає певний рівень розвитку населення фізичної сили, витривалості, спритності, швидкості в рухах; сформованість необхідних для військової діяльності рухових навичок та вмінь. Передумовою цього виступають достатній рівень фізично-оздоровчої активності населення на заняттях фізичної культури, участь у спортивних секціях тощо. Психологічна готовність включає в себе позитивну мотивацію участі населення у військово-патріотичних заходах. Разом з тим вона передбачає певний рівень сформованості таких якостей, як емоційна стійкість, розсудливість, сміливість, рішучість, мужність, цілеспрямованість. Соціальна готовність передбачає вірність бойовим та національно-історичним традиціям, військовому обов'язку, присязі та військовому статуту, високу дисциплінованість, конструктивну соціально-комунікативну, громадське корисну та національно-громадянську активність. Духовна готовність проявляється в наявності ідеалу, в пошуках людиною життєвого смислу і цінностей; самоусвідомленні свого Я-фізичного, психічного, соціального; самоочищенні та самовдосконаленні, в духовно-катарсисній активності. Остання передбачає рефлексію як акт самопізнання юнаком окремих ознак своєї індивідуальності, власних рис характеру, що відображають знання внутрішнього світу. Основною властивістю цих п'яти складових готовності, як показує аналіз кореляційного взаємозв'язку між ними, виступає військово-патріотична активність — внутрішня активна позиція людини щодо військової служби. Така позиція розвивається шляхом послідовної зміни, трансформації простіших властивостей, якостей особистості на вікових стадіях до призову в армію, з притаманною

їй структурою і психологічними закономірностями. Разом з тим, військово-патріотична активність є необхідною передумовою подальшого розвитку готовності молоді людини до військової строкової служби в Збройних Силах України. Здійснюючи військово-патріотичне виховання населення, організатори цього процесу повинні бути добре ознайомлені з його теоретико-методологічним і технологічним підґрунтям. При цьому слід враховувати також об'єктивні соціально-політичні, економічні фактори, психофізіологічні особливості юнацького віку як вирішального періоду у формуванні світогляду людини, його ідеалів, вибору професії, подальшого життєвого шляху. Крім цього, формування готовності юнака до служби в Збройних Силах України, що проходить у рамках єдиного навчально-виховного процесу, залежить від професійної майстерності вчителів - предметників з гуманітарних дисциплін, учителя допризовної підготовки, продуманої організації фізично-оздоровчої, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної, громадське корисної та національно-громадянської діяльності. За часів Київської Русі закладалися основи системи виховання, яка розвиваючись і долаючи величезні труднощі, зумовлені загарбницькою політикою сусідніх держав, досягла найвищого щабля за великої доби Українського Відродження (XVI-XVIII ст.), тобто за Козацької доби. Відкривалися перші українські друкарні, бурхливо розвивалися фольклор, інші види народного мистецтва, театр, етнопедагогіка та інші галузі культурно-освітнього життя народу. Організовувалися братства, які багато зробили для виховання молоді, пробуджуючи в неї патріотизм, громадянську свідомість, прагнення захистити рідну культуру, мову від денационалізації. Виникли нові типи національних навчально-виховних закладів. Густа мережа братських шкіл, які були яскраво вираженими гуманітарними закладами, вкривали значну територію України. Багато дітей відвідували різні типи навчально-виховних закладів – козацькі січові, сотенні і полкові, дяківські, братські, церковні, монастирські школи, колегіуми, а також школи народних мистецтв і ремесел. Історичну роль у розвитку національної освіти і культури відіграли Острозька (1576 р.) і Києво-Могилянська академії (1615, 1632 р.), які готували кадри з багатьох галузей науки, культури, мистецтва, релігійного і державницького життя. Це доба дала світові таких визначних культурних діячів, письменників, педагогів як Л.Баранович, І. Гізель, Л.Зизаній, Є. Славинецький, М.Смотрицький і Г.Смотрицький, Ф. Прокопович, С.Яв орський та ін. За часів Української національно-визвольної революції під проводом гетьмана Б.Хмельницького (1648-1657 рр.) устоялися і значно зміцніли риси української національної освіти і виховання, яка формувала в молоді високу національну свідомість і самосвідомість, лицарський дух, спрямований на захист рідної землі від чужоземних загарбників, на оборону культурно-історичних традицій свого народу. Висока козацька духовність, яка за своєю суттю, змістом і характером у кращих своїх виявах була справді лицарською, забезпечувала бурхливий розвиток усіх сфер життя України в епоху великого відродження нашого народу. Закономірно, що за умов незалежної України почалося творче відродження багатогранних козацько-лицарських традицій нашого народу. Починаючи з 1995 р. на загальнодержавному рівні реалізуються укази Президента України “Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва” (1995). “Про День Українського козацтва” (1999), “Про Координаційну раду з питань розвитку Українського козацтва” (1999), “Про Положення Координаційної ради з питань розвитку українського козацтва” (1999), “Про склад Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва” (1999). В указах, дорученнях і розпорядженнях Президента України мають місце положення про відродження і розвиток історико-культурних традицій українського козацтва, залучення сучасних козацьких товариств до військово-патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної, туристсько-краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи серед молоді. Міністерство освіти України видало “Методичні рекомендації педагогічним колективам закладів України по відродженню історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва” (1995). Науковцями і

методистами створено програму “Сучасне козацько-лицарське виховання дітей та юнацтва України” (1997), написані до неї методичні рекомендації. У листопаді 2001 р. Президент України затвердив “Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки”. У цьому важливому державному документі ставляться завдання творчо розвивати козацько-лицарські традиції у сферах військово-патріотичної роботи. Відомо, що про українське козацтво значна частина сучасної молоді має, як правило, поверхове і спрощене уявлення. Здебільшого розуміють козаків лише як воїнів, які боролися з ворогами, захищали від них рідну землю. Насправді ж козацтво було не лише військовим, а й яскраво вираженим національним, соціальним, політичним, державним, культурно-історичним, психолого-педагогічним феноменом. Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, суспільно значущими, що кожен українець прагнув стати козаком. Глибоко багатогранну духовність, що стала гордістю української культури, створила епоха козацтва. Її освітньо-виховний, ідейно-моральний, емоційно-естетичний потенціал покладено в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною і освіченою елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого і незалежного життя. Кожному вчителю, вихователю необхідно ґрунтовно продумати і систематично реалізувати в щоденній навчально-виховній роботі з дітьми цілісну систему пізнання ними національних пріоритетів українського козацтва, пробудження в них глибокого інтересу до вітчизняного лицарства. Необхідно зважити на те, що надійшов час великих змін у духовній сфері, і козацько-лицарські традиції виховання є за своєю сутністю високим покликанням, одним із найефективніших шляхів формування в підростаючих поколіннях шляхетності, аристократизму духу, націотворчих і державотворчих якостей, спрямованості духовної енергії на практичні справи в ім'я народу, Української держави.

На віки козаки показали високі взірці служіння Богу і Україні, шляхетності і аристократизму, героїзму, звитяги, подвижництва, глибокого гуманізму, милосердя і самопожертви в ім'я свободи України. С.Наливайко і П.Сагайдачний, Б.Хмельницький і І.Мазепа, І.Богун і М.Кривоніс, І.Виговський і І.Сірко, П.Полуботок і П.Калнишевський та інші гетьмани, кошові атамани, керманічі козацько-селянських повстань завжди будуть високими прикладами, ідеалами для творчого наслідування молоддю. Козацтво створило дві форми української державності – Землі вольностей Війська Запорозького (Запорізьку Січ) і Гетьманську Україну. Козаки утвердили передовий демократичний устрій, виборну систему. Конституція українського гетьмана Пилипа Орлика (1710 р.) продемонструвала усьому світові високу правосвідомість нашого народу, його провладу і політичну культуру, гуманістичну сутність. Еліта українського козацтва – запорозькі лицарі – створили незвичайний форпост волі і свободи Запорозьку Січ, кілька століть функціонування якої – це найбільш яскравий і цікавий період українського життя і з погляду українця-потомка, і з погляду стороннього дослідника-історика” (М.Грушевський). Козацька армія становили Збройні сили України, які в часи піднесення національно-визвольної боротьби з чужоземними загарбниками, в період гетьманування П.Сагайдачного і Б.Хмельницького були одними з кращих у Європі. Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише української, східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Історія покликала до життя такі обставини, коли в сотнях тисяч сімей, в січових, козацьких школах, школах джур і частково в інших типах тогочасних шкіл діяли козацьке навчання і виховання. Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки в її вершинному вияві, яка формувала у підростаючих поколіннях українців синівську вірність Батьківщині, народу, здатність захищати рідну землю від чужоземних загарбників. Основна мета козацької педагогіки – формування в сім'ї, школі і громадському житті дитини як козака-лицаря, мужнього громадянина, захисника рідної землі з яскраво вираженим дійовим патріотизмом, силою волі і силою духу. Головні

завдання козацької педагогіки – готувати фізично загартованих, міцним здоров'ям, мужніх воїнів-захисників рідного народу від чужоземного поневолення, виховувати у підростаючих поколінь український національний характер, світогляд, національні і загальнолюдські цінності, формувати глибоку любов до людини, пошану її гідності, прагнення до милосердя; інші високі лицарські якості.

У національній системі освіти і виховання найважливішими були провідні ідеї козацького руху – свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, свобода особистості, народовладдя, самоврядування, тощо. Психолого-педагогічні набутки козаків сприяли зміцненню національної системи виховання. Виникали перші українські академії (Острозька – 1576 р., Києво-Могилянська – 1615, 1632 рр.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх слов'янських земель. Чимало козацьких лідерів – гетьмани України І.Виговський, І.Мазепа, І.Самойлович, Ю.Хмельницький та інші політичні і державні діячі отримали вищу освіту в Києво-Могилянській академії. Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні діяли різні типи навчально-виховних закладів. Поряд із академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (гончарства, кобзарства, рушникарства, братництва та ін.) працювали козацькі навчально-виховні заклади (січові, сотенні і полкові школи, школи джур тощо). У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний демократичний дух козацтва. Українська козацька система виховання мала кілька ступенів. Перший ступінь – це козацьке дошкільне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської козацької педагогіки. Вже в цей час специфікою була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя. Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати козацьким родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні, національні духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (волелюбні заповіді батьків і дідів, традиції і звичаї) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту (третій ступінь). Такі люди, освічені і виховані, як правило, на європейському рівні, часто очолювали національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури в Україні. По закінченні вищих навчальних закладів молодь одержувала (в сотнях, полках, військових таборах, в Запорізькій Січі) систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл, лицарське загартування (четвертий ступінь). Характерною особливістю козацького родинного виховання був його високий, який забезпечувався реалізацією ідей та засобів козацької духовності, народної педагогіки. Національних традицій і звичаїв, здобутків християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ батька і матері, бабусі і дідуся, роду і народу. Родинні виховні традиції, зокрема батьківські, освічені козаки продовжували у школі джур. Такі козаки перед своєю совістю, громадою зобов'язувалися щодо свого козачка джури виконувати роль названого батька. Від своїх наставників джури переймали науку жити і перемагати у складних, навіть екстремальних умовах, під їхнім керівництвом оволодівали високим бойовим мистецтвом. Січові школи реалізовували право особистості на навчання, задовольняли, як культурні, духовні так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці крім читання, письма, хорошого співу і музики, оволодівали (читанням, письмом) військово-оборонною справою. По закінченні січової школи най здібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах. Інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати своє бойове мистецтво. Як правило, з них виростали загартовані і мужні

воїни. Козацькі школи діяли в полкових сотенних містах і містечках України. У таких школах, крім загальних підручників і посібників, були і свої, які відповідали специфіці січових і інших козацьких шкіл. Так, одним із підручників була “Козацька читанка” (автор невідомий). Матеріали читанки пройняті ідеями українського патріотизму, національною духовністю. Густа мережа козацьких шкіл покривала значну територію України. Так, відомий історик козацтва О.М.Апанович вважає, що після козацької Ради 1766 р. і до кінця існування Запорозької Січі як державного утворення “в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скипи... у 53 поселеннях та урочищах”. Характерно, що при “кожному з цих поселень існували козацькі школи”. Знаменний історичний факт: майже в кожному населеному пункті на Землях Вольностей Війська Запорозького існували церкви, собори, шпитали і школи, що свідчить про загальнокультурний і освітній рівень козацтва. Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання. Як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів сім’ї і школи при збереженні пріоритетності батьків, родинного оточення у виховному процесі. Більше того, родинні виховні цінності, які мали найвищий статус в усьому суспільстві, широко впроваджувались к багатогранне козацьке життя, зокрема у виховання. Це, своєю чергою, сприяло зміцненню сім’ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей. На жаль останні десятиліття у справі виховання у цьому відношенні майже все було навпаки, що призвело до низької вихованості дітей. Тому потрібно кардинально змінити підхід до виховання дітей у сім’ї та дошкільних закладах, бо у школі їх уже потрібно перевиховувати, а це набагато важче робити ніж виховувати. Для батьків потрібно створити курси, які повинні пройти майбутні батьки. На цих курсах ознайомити батьків із їх відповідальністю за виховання дітей перед державою, а також перед самими дітьми. Без такої підготовки не реєструвати їх шлюб, тому що більшість батьків не розуміють, що лежить в основі правильного виховання дитини.

Більшість з батьків на перше місце ставлять матеріальне забезпечення своєї дитини, а задля досягнення цієї мети нехтують моральними принципами виховання. Вони бачать свій обов’язок в тому, щоб нагодувати дитину і одягну – так, щоб не була гірша за інших. В таких сім’ях ведуться розмови в основному як і де заробити побільше грошей, використовуючи любі шляхи. В таких сім’ях прикладом для наслідування є ті діти, які мають модні речі. Одним словом “круті”. Тому дитина в цих сім’ях виростає егоїстом, бездушною і черствою людиною, їй не властива така риса як патріотизм. Я вважаю, що виховна робота в дит’яслах і дитсадочках також потребує докорінної реформи. В виховній роботі основний акцент треба ставити на виховання справжнього патріота своєї землі. Щоб дитина, яка приходить в перший клас була уже справжнім патріотом своєї землі. А вчитель молодших класів повинен, навчаючи дітей, продовжувати виховувати в них любов до свого краю, свого народу, використовуючи для цього краєзнавчий матеріал, а також козацьку педагогіку, в якій відводилась особлива роль лицарській честі і лицарській звитязі. Кожен молодий козак, стимульований громадською думкою, прагнув розвинути в собі ці шляхетні якості. В народній пам’яті, свідомості і реальному житті, в поведінці високий статус мали такі правила, закони кодексу лицарської честі, що передбачали виховувати у дітей і юнацтва:- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, товаришуванні, ставленні до Батьківщини-України;- поважне, з підкресленою ввічливістю ставлення до дівчини, жінки, бабусі;готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, вболівати за дітей, їхню долю;- непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, скромність і працьовитість, культ волелюбних заповідей батьків і дідів, вшанування пам’яті загиблих та ін.);- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;- турботу про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до

рідної природи, землі;- прагнення роботи пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, постійне самовдосконалення і самореалізацію в ім'я підвищення добробуту народу;- уміння скрізь і усюди поступати благородно, шляхетно, проявляти доброзичливість і добротність, інші чесноти. Крім того, із століттям в століття козацька педагогіка формувала у молоді такі героїчні якості, які становили кодекс лицарської звитяги. Він вимагав від кожного юнака чи юнки розвитку в собі високого рівня моралі, духовності, стійкої і незламної волі, сили духу. Кодекс лицарської звитяги в себе включав:- готовність боротися до загибелі за волю, віру, честь і славу України;- нехтування небезпекою, коли йдеться про життя друзів, побратимів, Матері-України;- розвиток в собі стійкої, незламної волі, сили духу в боротьбі з ворогами Вітчизни, з усім, що заважає рідному народу вільно жити;- презирство і ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від завойовників;- готовність завжди бути господарем становища, володарем на рідній землі, ніколи не давати на поталу свою материзму і дідизну; - героїзм, подвижництво в трудовій діяльності на благо родини, свого краю, Батьківщини і в захисті її гідності і честі. Водночас козаки були, як правило милосердними людьми. Вони чуйно ставилися до інших людей, чесних, добрих і правдивих, ділили з ними радість і горе. Такі високі якості козаків виховувалися з найбільш раннього віку на всіх ступенях козацької системи виховання і навчання. Відомо, що у січових, сотенних і полкових козацьких школах перехід з одного класу до іншого, від букваря до часослова, потім до Псалтиря тощо супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами, які загартовували дітей фізично, морально, духовно. А чому би не робити так вчителям молодших класів при переході з класу і стимул, протягом року готувалися до таких забав. Є діти, які не можуть себе показати в навчанні, яким важко дається навчання. але вони би могли показати себе з іншої сторони (так як вони переважно фізично здорові) і уже у ранніх шкільних роках готувалися до захисту своєї Вітчизни, так як в недалекому майбутньому воїни служитимуть на контрактній умові і, я думаю, що юнаків будуть набирати на конкурсній (основі) умові. Прийшов час прийому учнів у так звані козацькі загони (колись були піонерські загони). Це можна робити в кінці другого класу. До цього урочистого свята учнів повинні готуватися уже з перших днів приходу до школи. В класі повинні висіти кодекс юного козака і умови прийому, які повинні бути розроблені методичними кабінетами і затверджені Міністерством освіти України. Сам прийом повинне відбуватися в особливій урочистості, що дітям запам'яталося на все життя. В козаки треба приймати учнів, які себе зарекомендували з кращої сторони, дотримуються кодексу юного козака. Але якщо учень порушив кодекс, його треба виключати із загону. Це робити треба також в урочистій формі. Творче відродження і виховання сучасної молоді на традиціях українського козацтва – історична необхідність. Під час відродження України насамперед потрібен культ лицарства, духовних висот козаків. Для цього треба використовувати нові форми виховної роботи на традиціях українського козацтва, щоб планка національної свідомості неухильно підіймалася все вище і вище. Лицарська духовність, як одне з найвищих досягнень національного генія, має відобразитися насамперед у змісті освіти, спрямованості і методиці навчання і виховання молоді від дитсадків до вузів. Разом із відродженням у 1991 р. Українського козацтва почала реалізовуватися ідея створення всеукраїнської дитячої та юнацької організації, це такі як “Січ”, “Молода Січ”. Одним з перших кроків педагогів має бути пробудження в учнів потреби в знаннях про українське козацтво, формуванню у них інтересу до козацької тематики шляхом ознайомлення їх з історією козацького визвольного руху, науково-популярними і художніми творами А.Кашенка, Я. Кухарка, Лесі Українки, Б.Лепкого, П.Куліша, Б.Грінченка, О.Олеся, І.Франка, Т. Шевченка та інших письменників про козаків, їхні військові походи, визначні перемоги та гіркі поразки та бойове мистецтво. Зміст освіти, навчальний матеріал гуманітарних,

природничо-математичних та інших предметів доцільно наснажувати відомостями про високу духовність козаків, їхні лицарські чесноти, гуманізм і милосердя. Значний виховний потенціал має вивчення учнями героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань С.Наливайка, І.Богуна, І.Сірка, М.Кривоноса, І.Мазепи, І.Виговського, П.Орлика, П.Полуботка, П. Калнишевського та ін. Велике пізнавальне і виховне значення мають вікторини, вечори козацької слави, конкурси козацьких інтелектуалів, лицарів-любомудрів, фестивалі козацької пісні і танцю, організація спортивних гуртків, секцій з метою оволодіння учнями видами козацьких спортивних змагань, зокрема козацьких одноборств. Доцільно організувати козацькі вечірньо-недільні школи, колегіуми, де учні виховуватимуться на козацьких традиціях. Необхідно стимулювати учнів самоорганізовуватися в коші, курені, гурти, вступати до лав дитячого і юнацького товариства “Січ”, молодіжної організації”, “Молода січ” та ін. Розвиваючи козацьке краєзнавство, треба організовувати наукові групи, пошукові загони, експедиції козаків, які вивчатимуть пам’ятні місця, з лицарською героїкою, братимуть участь у відновленні історичних пам’ятників, упорядкування козацьких могил кладовищ. Все це повинно робитися систематично і цілеспрямовано згідно програми, розробленої Міністерством освіти України. Тому що традиції українського козацтва пробуджуватимуть у молоді любов до героїчного, переконуватимуть у тому, що за будь-яких історичних часів в житті завжди є місце для подвигів, вірного служіння рідному народу, Батьківщині.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. 1998.
- 2.Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – Н: Дніпро 1991.
- 3.Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків – К: Дніпро, 1991.
- 4.Ващенко Г. Виховний ідеал – Полтава 1994.
- 5.Ващенко Г. Праці з педагогіки та психології: К: Школяр 2000.
- 6.Винниченко В. Відродження нації ч. I-III – К. 1992.
- 7.Вишневецький О. Сучасне українське виховання. – Львів, 1996.
- 8.Вишневецький О. Національно-духовне відродження в українській школі. – Трускавець, 1992.
- 9.Впроваджуємо козацьку педагогіку, - Рівне, 1992.
- 10.Грушевський М.С. Історія України-Руси: В. 11-ти-т. Т.1 К Наук. думка, 1992.
- 11.Державна національна програма “Освіта” К: Райдуга, 1994.
- 12.Каюков В.І. Виховуємо патріотів України. – Кіровоград. 2000.
- 13.Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчик З.О. Основи національного виховання – К: Центр, 1993.
- 14.Сухомлинський В.О. Як виховувати справжню людину // Вибр.твори: В 5-ти. – К: Рад.школа. 1976 – Т.2 – с. 158-416.
- 15.Національна програма “Виховання дітей та учнівської молоді”. Проект/ Осв. Укр.-2004. 3.12 стор. 6-10.
- 16.Петренко. Національно-патріотичне виховання. Поч.. школа 2004 № 1 стр.28-29.

***"Досвід патріотичного виховання дітей та молоді в діяльності
МК ДЮСШ БМ "Спас"***

Рижов К.Л.

Директор МК ДЮСШ БМ "Спас"

МК ДЮСШ БМ "Спас" перша на Україні школа з національного виду спорту та зокрема українського національного бойового мистецтва, яка займається вихованням молоді, спираючись на спадщину наших славних предків - Запорізьких козаків. Школа "Спас"- це Всеукраїнський центр відродження звичаєвого козацького бойового мистецтва "Спас". На базі школи створений науковий центр, який займається вивченням історії, філософії, традицій бойових мистецтв. Результатом його діяльності є проведення наукових конференцій, видання збірки наукових статей, створення методики викладання в оздоровчому, спортивному, показовому і бойовому напрямках. В школі "Спас" розроблена програма гармонійного духовного і фізичного розвитку молоді, виховання воїнів патріотів, зберігачів традицій і захисників народу України. Проводяться навчально-методичні семінари для інструкторів, тренерів-викладачів та керівників регіональних шкіл. Створений і впроваджується в життя річний план змагань та заходів. Учнями нашої школи створені осередки як в Запорізькій області, так і регіональні школи з БМ "Спас" в Дніпропетровській, Харківській, Київській, Полтавській, Кіровоградській, Донецькій областях та в Росії на Кубані. БМ "Спас" викладається в Києво-Могилянській академії та в МАУПі. Діяльність МК ДЮСШ БМ "Спас" зробило можливим створення "Всеукраїнської федерації БМ "Спас".

Програмою школи передбачено роботу в кількох напрямках:

1. Оздоровчий.
2. Спортивний.

Оздоровчий напрямок розроблений в школі для підготовки юнаків до занять в секціях "Спаса". В школі були розроблені методики бойової гімнастики, акробатики, які підготовлюють опорно - рухальну систему спортсмена до підвищених навантажень під час занять БМ "Спас". Одночасно вони формують культуру рухів цього бойового мистецтва на базі яких в подальшому будується навчання бойовим прийомам. Також розпрацьована система дихальних вправ, яка формує дихальну і серцево-судинну системи спортсмена. Окремо стоїть система вправ "Кременя", яка готує м'язову і серцево-судинну системи майбутнього воїна для сприйняття фізичних навантажень і спроможності тримати удари.

В спеціально створених оздоровчих групах використовуються оздоровчо-лікувальні методики поліпшення зору, профілактики сколіозу, лікування початкових стадій туберкульозу.

Спортивний напрямок створений для підготовки і участі в змаганнях спортсменів з боротьби "Навхрест" та українського національного рукопашу "Спас". На першому змагальному етапі іде підготовка спортсменів з боротьби "Навхрест", на якому спортсмени готуються технічно та гартуються психологічно до змагань з рукопашу "Спас". Широкий арсенал технічних дій дозволений правилами рукопашу "Спас" ускладнює процес і збільшує час підготовки спортсменів. Тренерським колективом школи розпрацьовані унікальні методики підготовки бійців з рукопашу. В школі культивується не тільки індивідуальний бій, а також ведення колективного бою (Лавана-лаву). Спеціальні програми підготовки лавних бійців починаючи з молодшої вікової групи (9-10 років).

Для популяризації бойового мистецтва "Спас" створений мистецько - фольклорні дії з арсеналу рукопашу "Спас", елементи володіння різними видами традиційної козацької зброї -ніж, палиця, шабля, батіг. Робота в показовому напрямку дозволяє створювати яскраві шоу-програми, з якими вихованці школи виступають на концертах і фестивалях. Хоч ми не являємось творчим фольклорним колективом, наші вихованці виборювали перші місця і ставали лауреатами танцювальних конкурсів.

Хоча школа має офіційний статус - спортивної, первинною нашою задачею є духовне виховання молоді та впровадження в суспільне життя козацького Звичаю. Так як ми працюємо з дітьми та юнаками зацікавленими в опануванні бойовими мистецтвами, а це невелика частка суспільства, для включення в сферу своєї діяльності більшої кількості

людей, не байдужих до розвитку національної культури і побудови української державності, залучаємо до своєї роботи, організації та проведення сумісних заходів - різні за складом і діяльністю організації та колективи.

Співпраця з міським відділом освіти. Організація на спортивних базах закладів освіти навчально-тренувального процесу з БМ "Спас", організація в цих закладах патріотично - виховної роботи. Проведення заходів присвячених Дню Українського козацтва, Дню Української армії тощо. Залучення учнів шкіл, технікумів до проведення екологічних і культурологічних акцій, дні вшанування пам'яті видатних діячів українського народу.

В сфері культури - співпраця з обласним управлінням культури в організації та проведенні державних та народних свят - День Незалежності, день міста, День козацтва. Участь в регіональній програмі дитячого мистецтва "Зоряний шлях", міжнародному фольклорному фестивалі "Сила України", участь в шоу-програмах "Богатирських ігор" тощо. Залучення до участі в заходах організованих школою кобзарів, виконавців українських пісень, лауреатів фестивалю "Червона рута".

Співпраця з дитячими творчими колективами. Організація і проведення міського конкурсу українських козацьких танців в контексті "Січового супермарафону 2006", створення сумісних програм та організація концертів.

Співпраця з народними творцями. Організація виставок народних майстрів (товариство "Мальви", Центр реабілітації, Хортицький центр естетичного виховання тощо. Сумісні проекти відродження українського національного костюму.

Участь в організації і проведенні екологічних акцій - "Чиста Хортиця", "Національна святиня - Запорозький дуб", "Зелена Хортиця", "Чисти джерела", "Зелені свята", до яких були залучені громадські організації, навчальні заклади, політичні партії.

Співпраця з Запорізьким обласним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді асоціації "Екологічна освіта", участь в обласному зльоту - форумі юних екологів - краєзнавців "Хортиця-2005".

Створення і впровадження в життя проектів з патріотичного виховання разом з Запорізьким обласним центром патріотичного виховання.

Співпраця з різними громадськими організаціями: ВГО "Товариство Нестора Махна - "Гуляй-поле", Всеукраїнська Асоціація "Афганці Чорнобиля", ГО "Захистимо Хортицю", Асоціація "Екологічна освіта". Запорізький благодійний фонд "Милосердие ветеранам спорта". Запорізький обласний благодійний фонд підтримки правоохоронних організацій, Регіональний молодіжний еколого-краєзнавчий центр "Сварог".

Велика робота проводиться з засобами масової інформації. Залучення до висвітлення роботи і заходів які проводить школа. Телерадіокомпанією "Алекс" проект "Школа виживання" створено короткометражний документальний фільм про бойове мистецтво "Спас". Робота з інтернет - виданнями.

Школою разом з ВГО "Всеукраїнська федерація "Спас" проведено п'ять науково-методичних конференцій "Основи теорії бойових мистецтв", по результатам яких видано збірник наукових робіт.

Кожний рік видається різна друкована продукція (календарі, буклети, брошури).

.«Соціальне значення українського рукопашну Спас як засобу виховання здорової нації»

Геннадій Поляком Віцепрезидент ВГО
«Всеукраїнська федерація «Спас»,
Керівник Дніпропетровської регіональної

Спорт, як важливий соціальний пронизує усі рівні сучасного соціуму, здійснюючи широкий вплив на основні сфери життєдіяльності суспільства. Він впливає на національні відносини, ділове життя, суспільне положення, формує моду, етичні цінності, образ життя людей. В Підтвердження цієї тези можна привести слова видатного спортсмена Олександра Волкова: «... спорт сьогодні - це головний соціальний фактор, спроможний протистояти дії дешевої культури та дурним звичкам. Це єдиний клій, спроможний з'єднати всю націю воедино, що не вдається ні релігії, ні тем паче політикам.

Важко переоцінити вплив спорту на суспільство не тільки окремої країни, але й на роль цієї країни на світовій арені, адже відомо, що рівень виступу спортсменів на міжнародній арені напряму пов'язаний з рівнем життя в країні.

У США, наприклад, ще в 60 роки, після виходу в світ книги Р.Бойла «Спорт – дзеркало американського життя», спорт став національним захопленням, був об'явлений моделлю самого американського суспільства. Американський філософ М.Новак підкреслював: «поневажати спортом означає упустити одне з важливих соціальних досягнень» (**"Америка", январь 1981, с. 49**). Однак на початку XXI сторіччя не дуже багато держав, керівники яких дійсно розуміють роль та значення спорту в сучасному світі.

На жаль Україна до недавнього часу не мала власних національних видів спорту. І ми впевнені, що саме створення національного рукопашу «Спас», який базується на традиціях виховання воїна-захисника Батьківщини, є запорукою того, що буде знайдено той шлях, який приведе нас к вихованню нової еліти нації, молоді що буде поважати своє минуле та впевнено будувати майбутнє.

Український національний рукопаш “Спас” – це вид спорту, який розвивається на основі національних бойових мистецтв.

В сучасному суспільстві український рукопаш “Спас” функціонує як різновид національної масової фізичної культури та служить засобом відродження бойових традицій.

Національний рукопаш „Спас” це повно контактний вид спорту з великим арсеналом дозволених технічних дій, які умовно можна розділити на декілька підгруп (атакуючі, контратакуючі та захисні дії) :

1. ударна техніка

- руками
- ногами

2. техніка боротьби

- в стійці (кидкова техніка)
- в положенні лежачі (кидкова техніка, больові та задушливі прийоми.)

Діяльність спортсменів в процесі поєдинків, як і в інших видах одноборств, (бокс, таеквондо, боротьба і т.д.) носить складно-координаційний характер та здійснюється в ситуаціях, які визначають як варіативно-конфліктні. Вони характеризуються екстремальністю умов та труднощами для сприйняття інформації, прийняття рішень та їх реалізації. Ці труднощі обумовлені дефіцитом часу та простору, недостатністю інформації, маскуванням намірів та невизначеністю моменту початку дій. Збиваючи фактори навмисно створюються суперником. Як і в інших повно контактних одноборствах, стресовість ситуацій посилюється наявністю загрози отримати потужний удар рукою чи ногою, і, як слід, нокдаун чи нокаут. Боязнь бойових та задушливих прийомів викликає підвищені вимоги до психологічної підготовки спортсменів.

Поєдинок в українському рукопашу “Спас”, як в боротьбі та боксі складається з епізодів (де спортсмен нападає, захищається, відповідає на атаки, поборює захист, очікує нападу) та пауз (які характеризуються відсутністю обміну діями та очікуванням сигналу для їх початку).

Ми вважаємо за необхідне зупинитись на специфічних функціях спорту розглядаючи їх у контексті національного рукопашу „Спас”.

1. *Еталонна функція.* Основу специфіки спорту складає саме змагальна діяльність, сутність якої в максимальному виявленні, порівнянні та оцінюванні людських здібностей в процесі змагань, зорієнтованих на досягнення високого спортивного результату. У відмінності від технічних еталонів «Спортивний еталон» історично не залишається незмінним, а постійно прогресує, стимулюючи таким чином мобілізацію зусиль спортсмена на самовдосконалення. Досягнення у спорті служать зразком максимального розвитку спортивних здібностей людини а також орієнтиром на шляху до подальшого розкриття та удосконалення психофізичних резервів організму. Саме розвиток національних видів спорту спроможний відновити зацікавленість суспільства традиціями національного фізичного виховання та спрямування на виховання самодостатньої молоді, що має свої, власні, а не запозичені ідеали. Таким чином ми маємо стимул для розвитку та самовдосконалення людини і як слід здорову та сильну націю.
2. *Спортивно – престижна функція.* Спорт є важливим фактором самоутвердження особистості в суспільстві , підняття міжнародного престижу країни.(4) Тому виникає необхідність відродження та розвитку саме національних видів спорту, конкурентноспроможних на міжнародній арені, а у даному випадку у сфері міжстильових видів однокористувачів, які зараз дуже популярні у світі. Адже за існуючої системи підготовки спортсменів можна стверджувати про готовність до міжнародних змагань і як слід інтеграції української бойової культури у галузь бойових мистецтв світу. Крім того вдалі виступи спортсменів Українського рукопашу «Спас» приваблюють до занять саме національними бойовими мистецтвами все більшу кількість молоді. Коли ми зможемо констатувати, що займатись Українським бойовим мистецтвом стало престижно, тоді можна буде сподіватись на те , що буде в Україні образ Героя не з закордонних фільмів, а власний Українець – Козак – Захисник.
3. *Емоційно – видовищна функція.* Складається з того що спорт несе у собі прояви гармонії фізичних та духовних якостей людини.(8,5) таким чином приваблює до себе велику кількість прихильників, які підсвідомо приєднуються до великого пласту бойової культури українського народу. Наявність показового напрямку Спасу вказує про значну увагу, яка приділяється до цього аспекту. І як результат велика кількість прихильників, цього виду. Адже показові виступи, це не тільки популяризація безпосередньо бойового мистецтва «Спас», алей шлях повернення уваги суспільства до великого пласту бойової культури нашого народу. Крім того саме показовий напрямок надає можливість спортсменам Українського рукопашу «Спас» вивести свою техніку на якісно новий рівень, адже показовий напрямок вимагає від учасників якості та культури рухів, що позитивно впливає на змагальну техніку.
4. *Естетична функція.* Спорт надає великий естетичний вплив на спортсмена та глядача. Це знаходить свій прояв у красоті тіло будови, виразності та красоті виконання техніко – тактичних дій та комбінацій. Крім того значно вагома роль спорту у покращенні та зберіганні фізичних кондицій людини, у підготовці його до трудової та військової діяльності, в організації дозвілля та відпочинку в укріпленні та підтримці здоров'я нації, необхідно враховувати вагомість спорту у політичному вихованні громадян у дусі патріотизму, та прищеплення до прийнятих у суспільстві соціальних норм. Адже наявність оздоровчих напрямків

діяльності Всеукраїнської федерації «Спас», відкриває двері для усіх прошарок населення, будь-яких вікових категорій, фізичного розвитку та стану здоров'я.

5. *Комунікативна функція.* Гуманізація суспільства робить спорт фактором розвитку міжнародних зв'язків взаєморозуміння та культурної співпраці народів. (8) однією з найважливіших рис національного рукопашу є те що спортсмени не відчують ворожи один до одного, а ритуал братання по закінченні поединку дійсно робить їх товаришами та побратимами у подальшому житті.

Український рукопаш «Спас» на сьогодні має власну результативну систему підготовки спортсменів на усіх ланках від груп фізкультурно-оздоровчих до груп найвищої спортивної майстерності. Підтвердженням тому є виступи спортсменів – представників шкіл національних бойових мистецтв, в яких розвивається український рукопаш «Спас». На цей час наші спортсмени довели свою майстерність на змаганнях не тільки в межах України, а й на світовій арені в таких видах спорту як:

- Кікбоксинг версії WPKA, IAKSA, WAKO чемпіони України, міжнародних турнірів (фул-контакт, лайт-контакт, лоу-кік, кікджицу, K-1)
- Фрі-файт чемпіони України, професійних турнірів.
- Рукопашний бій чемпіони України
- Універсальний бій чемпіони України, Євразії
- Повноконтактний рукопашний бій України, Євразії
- Військово-спортивне багатоборство
- Бушидо

Вище означений перелік видів спорту в яких змагаються спортсмени Всеукраїнської федерації «Спас» вказує на те вишкіл спортсмена Федерації дозволяє змагатись і перемагати спортсменів в тих видах спорту, в яких вони профільно тренуються. Ми вважаємо, що одним з показників майстерності спортсменів українського рукопашу «Спас» є яскрава, ефектна та ефективна технічна підготовленість, яка привертає увагу до наших спортсменів практично на усіх змаганнях. Тому можна зробити висновок, що побудова підготовки спортсменів, яка випробувалась на протязі багатьох років дозволяє створити методологічну базу федерації, спроможну вивести Український спорт на новий рівень результатів та констатувати про створення дійсно НАЦІОНАЛЬНОГО виду спорту, який спроможний задовольнити найвимогливіші потреби сучасного фізичного виховання та спорту.

Військово-патріотичне виховання у внутрішніх військах МВС України: основні принципи, завдання та форми роботи

Волков В.І.
Заст.. командира Запорізької
механізованої бригади внутрішніх військ
підполковник

Військово-патріотичне виховання є складовою патріотичного виховання та спрямоване на розвиток у кожної молодшої людини високого рівня патріотичної свідомості, національної гідності, почуття гордості за героїчне минуле українського війська, поваги до військової техніки та зброї, вірності славетним традиціям армії та флоту, готовності зі зброєю в руках захистити незалежність, суверенітет та територіальну цілісність своєї Вітчизни.

Військово-патріотичне виховання військовослужбовців внутрішніх військ МВС України є одним з найважливіших напрямків діяльності органів усіх ланок військового

управління. Воно забезпечує цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, та психологію військовослужбовців з метою формування в них глибоких і стійких уявлень, знань, вмінь і переконань, навичок і звичок активної суспільної поведінки, прищеплення їм високої моральної і духовної культури. Військово-патріотичне виховання в умовах внутрішніх військ МВС України покликане сприяти зміцненню військової дисципліни та правопорядку, єдиначальства, стати джерелом духовної і психологічної готовності кожного військовослужбовця військ бездоганно та віддано виконувати свої службові обов'язки, удосконалювати бойову та професійну майстерність, до самопожертви при захисті своєї держави, гідності та честі її громадян, боротьбі зі злочинністю.

Військово-патріотичне виховання вважається актуальнішим напрямком в організації виховної роботи, навчання з бойової, гуманітарної та професійної підготовки особового складу. В основу військово-патріотичного виховання у внутрішніх військах має бути покладені вимоги Конституції та законів України, указів та розпоряджень Президента України, постанов та рішень Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, наказів та вказівок МВС України і командуючого внутрішніми військами МВС України з питань патріотичного виховання військовослужбовців та населення, в першу чергу молоді. Головним завданням військово-патріотичного виховання у внутрішніх військах МВС України є цілеспрямована, повсякденна, наполеглива діяльність командирів (начальників), штабів, органів виховної роботи по формуванню у військовослужбовців високих морально-психологічних якостей воїна-правоохоронця: високої національної свідомості, любові до своєї України; гордості за історію та сучасність своєї держави, її військових формувань, внутрішніх військ, своєї частини, результати службово-бойової діяльності; вірності кращим бойовим традиціям старших поколінь захисників Вітчизни, воїнів правопорядку; високої духовної культури; усвідомлення особистої відповідальності за якість виконання службово-бойових завдань, покладених на внутрішні війська; готовності в практичній діяльності реалізовувати вимоги законів України, Президента України, Міністра внутрішніх справ України, командуючого внутрішніми військами МВС України щодо боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку в державі.

Основні принципи військово-патріотичного виховання:

- повага до загальнолюдських цінностей, прав людини, історичних, культурних, національних особливостей України, її природи;
- безпосередня участь усіх категорій військовослужбовців у формуванні та реалізації програм та планів військово-патріотичного виховання;
- врахування потреб та запитів військовослужбовців, співвідношення їх реалізації з економічними можливостями на сучасному етапі;
- реалізація для кожного військовослужбовця в процесі військово-патріотичного виховання можливостей соціальних послуг і рівності правових гарантій;
- відповідальність командирів (начальників) за створення умов щодо військово-патріотичного виховання підлеглих;
- єдність зусиль командирів (начальників), штабів, органів виховної роботи, громадських організацій у справі військово-патріотичного виховання.

Основні завдання військово-патріотичного виховання:

- пропагувати і роз'яснювати ідейно-теоретичні засади української державності, історичних етапів державотворення, проблем та перспектив соціально-політичного та економічного розвитку держави, ролі й місця внутрішніх військ у сучасній політичній системі України;
- сприяти формуванню національної самосвідомості;
- формувати навички та вміння правильного аналізу зовнішньої і внутрішньої політики України, об'єктивної оцінки подій, що відбуваються в державі та світі, свого місця та ролі в розбудові держави; виховувати у військовослужбовців свідоме виконання свого обов'язку, усвідомлення ними особистої відповідальності за якісне виконання службово-бойових завдань, формувати внутрішні мотиви щодо суворого виконання вимог статутів,

наказів командирів та начальників; формувати службово-бойові якості, спрямовані на реалізацію духовного і професійного потенціалу особового складу внутрішніх військ під час виконання поставлених завдань, готовності до суворих випробувань та самопожертви; стимулювати мотиви щодо поглибленого вивчення, відмінного знання та вмілого застосування особовим складом внутрішніх військ у службово-бойовій діяльності зброї, бойової та спеціальної техніки, зростання рівня фізичної підготовки та підвищення витривалості; сприяти піднесенню авторитету внутрішніх військ у суспільстві та престижу служби в них, формувати та розвивати у молоді мотивації, спрямованої на підготовку до служби у правоохоронних органах України; втілювати в життя і побут військових колективів кращі традиції українського війська, в першу чергу офіцерства.

Основні форми роботи по військово-патріотичному вихованню:

- гуманітарна підготовка;
- інформування;
- єдині виховні дні командування;
- лекції;
- бесіди;
- тематичні вечори;
- усні журнали;
- вечори зустрічі з ветеранами, видатними діячами науки, культури, тощо;
- диспути;
- вікторини;
- круглі столи;
- перегляд та обговорення телепередач та фільмів з патріотичної тематики;
- випуск інформаційних бюлетенів та стінного друку, радіо, фото, відео газет на патріотичну тематику;
- місячники військово-патріотичного виховання;
- відвідування військово-історичних та історичних музеїв, місць бойової слави, меморіалів та пам'ятників борцям за свободу і незалежність України, музеїв та кімнат бойової слави військових частин; прийняття військової присяги; вечори вшанування кращих; урочисте вручення зброї;
- привітання з першим заступленням на чергування;
- день відкритих дверей; день призовника;
- розміщення рекламних щитів.
- підготовка та святкування державних та військових свят, визначних дат в історії України, військових формувань, внутрішніх військ, ювілейних дат у житті видатних державних, політичних, військових діячів, відомих діячів науки, культури та мистецтва. Особливу увагу слід зосередити на підготовку та проведення:
 - Дня незалежності України;
 - Дня Конституції України;
 - Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні
 - Дня захисника Вітчизни;
 - Дня міліції;
 - Дня внутрішніх військ МВС України;
 - Дня військової частини;
 - Шевченківських днів;
 - інших урочистих дат, встановлених указами Президента України, постановами Верховної Ради, постановами Кабінету Міністрів, комплекс організаційних та виховних заходів, до яких визначати окремими планами роботи в управліннях територіальних командувань, з'єднаннях, військових частинах.

При цьому роботу з організації та проведення військово-патріотичного виховання військовослужбовців слід будувати з урахуванням різних категорій особового складу, а з місцевим населенням, підлітками та молоддю - особливостей регіону дислокації та місцевих традицій і звичаїв.

Провідну роль в організації військово-патріотичного виховання мають відігравати музеї внутрішніх військ МВС України в з'єднаннях та військових частинах, кімнати бойової слави, бібліотеки військових частин, народознавчі світлиці, де бажано обладнати постійно діючі виставки літератури з питань національного відродження української державності, які періодично мають оновлюватися до свят, видатних та ювілейних дат.

У справі розбудови ВВ МВС України значна увага приділяється військово-патріотичному вихованню особового складу з метою формування та розвитку у військовослужбовців патріотизму, любові до України, відданості народові і принципам Конституції України, соціальної і моральної відповідальності особового складу за захист суверенітету і територіальної цілісності України та її конституційного ладу, зміцнення військової дисципліни та правопорядку. Через те, що наразі немає науково обґрунтованої ідеологічної бази для роботи виховних відділів з особовим складом (у тому числі всіх силових структур України), а також через те, що переважна більшість офіцерів - вихователів проходила підготовку або за радянських часів, або у пострадянський період, коли навчальні програми склалися з використанням досвіду недалекого минулого, без урахування українських військових традицій, *нагальною є проблема розробки сучасного національного ідеологічного підґрунтя для виховної роботи в усіх силових структурах.*

Щоб розв'язати цю проблему, слід глибоко дослідити найкращі історичні традиції запорізького козацтва. Але, на превеликий жаль, так сталося, що все, що стосується історії українського козацтва, не завжди сприймається правильно. Проте, ще за часів Російської імперії, а згодом і Радянського Союзу, офіційна пропаганда цілком свідомо навмисно паплюжила або замовчувала роль українського козацтва у становленні державного мислення української нації і зводила всі відомості про нього до ганебних вчинків, які начебто мали бантитську мотивацію, а українська мова, мова козацької нації, взагалі багато років була або просто заборонена, або принижувалася.

Про майбутнє і зараз нав'язуються та задаються іззовні, з усіх боків, у тому числі розвиненими країнами. Через це виникає проблема створення власної національної ідеологічної концепції принципів і методів виховної роботи з особовим складом на основі історичних традицій українського козацтва. *За сучасних умов, при відкритості всіх історичних джерел, украї необхідно у роботі з особовим складом звертатися до славної історії запорізького козацтва, привертаючи особливу увагу до його найкращих традицій в історії становлення України як козацької держави.*

У сучасних умовах, при відкритості всіх історичних джерел інформації, необхідно розробити власну національну ідеологічну концепцію принципів і методів виховної роботи з особовим складом, підґрунтям якої б стали історичні традиції Українського війська, і зокрема запорізького козацтва. Відповідно до цієї концепції роботу з особовим складом державних військових формувань та силових структур треба зосереджувати на вихованні:

- високої моральності та духовності;
- відповідального ставлення до власної освіти та самоосвіти; о високої свідомості у всіх категорій особового складу; о відповідального ставлення до виконання свого конституційного обов'язку;
- почуття любові до українського народу, причетності до будівництва і

розвитку держави, її історії; о особистої відповідальності кожного за безпеку держави; о культури службового спілкування українською мовою; Особливу увагу треба приділити виховній роботі при підготовці як офіцерів, так і молодшого командного складу. Виходячи з традиції запорожців готувати козаків до військового життя ще з підліткового

віку, створити при внутрішніх військах МВС України військовий навчальний заклад (ліцей) - «Школа джур», в якому здійснювати підготовку майбутніх кандидатів до вступу до Академії внутрішніх військ МВС України та молодший командний склад для служби на контрактних засадах.

Розробку науково обгрунтованої ідеологічної концепції щодо підготовки на найкращих традиціях запорізьких козаків військових психологів (капеланів) можна здійснити в Академії внутрішніх військ МВС України, яка має в своєму складі досвідчених фахівців. Після обговорення та схвалення цієї концепції на державному рівні необхідно розробити національну програму підготовки військових психологів, відповідно до якої і відкрити в одному з вищих навчальних закладів такий напрям освіти.

«Організація роботи дитячо - юнацьких козацьких осередків за місцем проживання»

Нарижний Валерій Іванович.
ЗЦКВПВ «Школа джур».

Центральним явищем в історії України є козацтво. Запорозьке козацтво заявило про себе як активна державотворча і військова сила уже в ХУІ ст., аж до зруйнування Запорозької Січі російською імператрицею Катериною ІІ, було авангардом у виборюванні незалежності, відстоюванні цілісності рідних земель, формуванню українського народу як нації, побудови оригінальної системи виховання, навчання і освіти на національних традиціях.

У тому що ми, українці, сьогодні є народом, нацією і будуємо самостійну державу, провідна роль належить Запорозькому і українському козацтву, яке поширилося по всій Україні. Недарма іноземці називали Україну «козацькою республікою», «країною козаків», а українську націю - «козацькою нацією».

Головна ідея, яку відстоювали козаки - це свобода, незалежність рідної землі. Козацький спосіб життя вимагав готовності захищати себе, землі дідів і прадідів від ворожих навал, вимагав сили волі і сили духу, міцної матеріально-економічної бази, військової могутності.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стало гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Їх освітньо-виховний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й національної системи виховання.

У період розбудови незалежної України, з новою силою виник інтерес до козацької доби. Відкрилися перспективи виховання на політичних, економічних, мистецьких, військово-патріотичних і спортивних традиціях українського козацтва, яке часто ставало рятівним феноменом в історії нашого народу.

Нині створилися умови для творчого відродження традицій, ідей і засобів козацької педагогіки в родинному, шкільному і позашкільному вихованні дітей та юнацтва. На цей час в Україні діють різноманітні дитячо-юнацькі організації і об'єднання козацької спрямованості. В нашому запорозькому краї плідно працюють школи джур, Спас, Молода Січ. Більшість цих організацій є громадськими, але є вже і державні.

Одним із не багатьох козацьких закладів є «Школа джур»... Він створений згідно з рішенням четвертої сесії 23 скликання Запорізької міської ради від 18.08.1998р. за №31 «Про створення Запорізького центру козацького військово-патріотичного виховання «Школа джур».

«Школа джур» є позашкільним навчально-виховним закладом козацького військово-спортивного і патріотичного спрямування, який забезпечує належний рівень підготовки вихованців, учнів і слухачів до військової служби, виховання патріотичних почуттів та

громадянської відповідальності, всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України; проводить військово-патріотичну, навчально-виховну, інформаційно-методичну, організаційно-масову, спортивно-прикладну роботу в позаурочний та позанавчальний час, надає додаткові знання, формуючи вміння та навички за інтересами у вихованців, учнів та слухачів.

Навчальна діяльність закладу має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його духовності і традиціях національного виховання, головними складовими якого є громадянське та патріотичне виховання.

Головна мета «Школи джур» є забезпечення реалізації права громадян на здобуття позашкільної освіти, патріотичне виховання підростаючого покоління на кращих традиціях запорозького козацтва та заповідей джур, вивчення історії України та історичної спадщини славного Запорозького козацтва, виховання любові до Батьківщини, української мови, поваги і вивчення національно-культурних, спортивно-військових традицій, віри та звичаїв свого народу, православ'я, віротерпимості, засобами і методами української козацької педагогіки.

Головними завданнями «Школи джур» є:

- забезпечення реалізації права громадян на здобуття додаткової освіти у позаурочний та позанавчальний час;
- формування у вихованців високої патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України;
- виховання у джур активної громадянської позиції, любові до України, поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії та вчинки, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, особистості, підготовленої до професійного самовизначення;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого власного здоров'я та здоров'я оточуючих як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я вихованців;
- вдосконалення фізичного розвитку, залучення до регулярних та систематичних занять фізичною культурою і спорт- формування психологічної та фізичної готовності до захисту Вітчизни, вступу до вищих навчальних закладів, військових училищ та ліцеїв Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ та Міністерства з надзвичайних ситуацій.

До «Школи джур» зараховуються діти, підлітки та молодь віком від 5 до 21 року.

«Школа джур» організує та здійснює свою діяльність на засадах ш української козацької педагогіки, виховання культурно-мистецьких, історичних, військово-спортивних, фізичних, економічно-господарських основ, що є єдністю козацького фізичного, психофізичного і морального виховання дітей і молоді.

Аналізуючи проведену роботу «Школи джур» за майже 15-річне існування, можна впевнено констатувати той факт, що система сучасного козацького виховання пройшла випробування часом і органічно вплелась в загальноукраїнську систему освіти, повністю відповідаючи вимогам Закону України «Про освіту» і Положенню про позашкільний навчальний заклад.

Перед нами постає наступне завдання - створити систему подібних закладів козацького виховання в нашій області. Як це зробити? Цією роботою повинні займатися спільно відповідальні працівники освіти, депутати всіх рівнів, обласні, міські, районні, селищні органи самоврядування, представники МВС, МНС, Збройних Сил України, козацтва.

Тільки тоді ми зможемо збудувати систему військово-патріотичного виховання дітей та молоді. Нажаль, серед урядовців і чиновників багато тих, хто не розуміє важливість культурного і фізичного виховання наших дітей і молоді, мало того, що не допомагають, але є намагання шкодити, такі явища нам, особливо тут присутнім, треба усувати...

Організація дитячо-юнацьких «шкіл джур» або інших козацьких осередків це не проста справа... це і приміщення, кадрове забезпечення. Фінансування. Можна використовувати приміщення ЗОШ, ліцеїв, коледжів, клуби школяра, районні центри молоді, які доречі ведуть активну роботу з дітьми в культурно-мистецькому і технічному напрямках, я думаю було добре, щоб у них запрацювали козацькі секції і гуртки. І логічно було, щоб цю систему вінчав Запорізький козацький ліцей. Наведу приклад... Кадровим і методичним забезпеченням я думаю допоможе обласний інститут післядипломної підготовки вчителів, а фінансування - місцеві органи самоврядування, що вже роблять обласна рада і обласна державна адміністрація.

Тільки гуртом ми зможемо створити і розвивати систему козацького військово-патріотичного виховання. І вже через рік, два ми зможемо бачити плоди своєї роботи, за яку нам будуть вдячні діти і їх батьки. Діти швидко ростуть, здорові і виховані в майбутньому вони займуть наші з вами місця роботи і посади, що безперечно позитивно відіб'ється на загальному стані життя українського народу.

Спадкоємність козацького гарту

С. Стефанюк

Проф. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

Інформація про статтю. Сьогодення вимагає трансформувати освіту з інформативної в інтелектуально-духовну, гуманно-демократичну, що забезпечувала б формування у громадян України поваги до національної культури, сприяла б прилученню молоді до державотворчих процесів, створювала б надійний заслін соціальним деіаціям, фізичним і моральним хворобам. У цьому плані маємо наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства України в справах молоді та спорту «Про впровадження оздоровчо патріотичного комплексу «Козацький Гарт»».

Современная культура и образование акцентируют внимание к вопросам, которые предупреждали бы бездуховность и деіации. В этом плане актуальным является вопрос здорового способа жизни, корни и опыт которого уходят к национальным традициям и обычаям. Прежде всего это реализация национально-образовательной программы под названием «Козацкий Гарт».

Актуальність теми. Нині зростає увага до проблем переосмислення національної культури, до розвитку та використання традицій і звичаїв у зрізах здорового способу життя. Питання національної культури займають вагоме місце у поглядах Ващенко Г., Вебера М., Вундга В., Гегеля Г., Канта І., Монтеск'є Ш., Парето В., Лакан Ж., Лоренцер А. Національне питання животворчою енергією проходить через педагогічні роздуми В. Огнев'юка. Питання національної культури виокремились на порядку денному Міністерства освіти і науки України та Міністерства України в справах молоді та спорту, що знайшли свій вияв у програмі під назвою: «Про впровадження оздоровчо патріотичного комплексу «Козацький Гарт»».

Мета роботи. Забезпечуючи реалізацію «фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу -«Козацький Гарт», а в ньому створення умов для проведення всеукраїнського

тестування «Крок до здоров'я», а також патріотичного фестивалю «Нащадки козацької слави», привернути увагу учителя до чинників здорового способу життя й змісту навчально-виховної діяльності у зрізах патріотичної освіти:

а) сконцентрувати увагу педагогічних кадрів до спроможності усвідомлено сприймати значущість власних культурно-історичних традицій та інших етнокультурних надбань, що здатні реалізувати питання психічного, соціального та фізичного здоров'я школяра, а також його соціально - патріотичну адаптацію, як вияв повноцінної, соціально-активної життєздатності;

б) сприяти актуалізації й реалізації багатокомпонентного аспекту освіти з опорою на ефективну систему громадянсько-правового виховання, правової соціалізації.

Завдання роботи. Висвітлити питання, що осмислюють здоровий спосіб життя як умову збереження соціально-правової рівноваги у соціумі. Розшифрувати поняття "здоровий спосіб життя" через три його роди - видові аспекти. Прокоментувати деякі народні традиції, які мають дію соціально-нормативного регулювання: оздоровчо-стимулюючого, патріотично-рекомендуючого, активізуючого - пізнавального, корекційного.

Серед багатьох ознак сучасної освіти на особливу увагу заслуговує та, яка вказує на цивілізовані й демократичні відносини і є передумовою формування особистої культури, що є основою здорового способу життя.

Здоровий спосіб життя - це умова збереження соціально-правової рівноваги у соціумі. Фіксація здорового способу життя можлива за умови охорони звичаєвого права українців, яке передбачає корекцію психічного здоров'я, соціального здоров'я, фізичного здоров'я.

Під поняттям "здоровий спосіб життя" в науці виділяються три аспекти: - фізичний (нормальний розвиток тіла); - психічно-інтелектуальний (здатність контролювати емоції, аналізувати й мислити); - морально-соціальний (здатність адаптуватися до нормативної поведінки середовища).

Сучасна наука особливу увагу приділяє психічно-інтелектуальним аспектам здорового способу життя. В основу психічного здоров'я покладаються головні компоненти його активності: - пізнавальний (уміння отримувати, аналізувати й використовувати отриману інформацію); - емоційний (здатність розуміти іншого, регулювати свої почуття); - практичний (взаємокорекція соціальних та особистісних потреб, запитів, можливостей через індивідуальну та соціальну пам'ять).

Морально-соціальний аспект також виокремлює такі складники, як:
-особистісний (самоаналіз, самопізнання, саморозкриття, самоутвердження);

-соціальний (здатність розуміти й будувати стосунки із соціальним оточенням).

Щодо третього аспекту, то бажано зазначити, що фізичний аспект розкриває не лише нормальний розвиток тіла, а й можливості для нормативного утримання психічного та соціального здоров'я. Козацька педагогіка приділяла досить серйозну увагу формуванню особистісних якостей індивіда через засвоєння культурної спадщини роду, народу. Тому поряд із фізичним та духовним здоров'ям великої ваги надавалося соціальному здоров'ю людини. Засоби козацької педагогіки допомагають спрямовувати енергію творчості у здорове русло, виховувати силу волі, запобігати поганим звичкам. Поняття про здоровий спосіб життя в козацькій педагогіці визначалося на підставі уявлень про сенс життя, взаємозв'язки між окремими членами суспільства і базувалося на кращих духовних цінностях, людській гідності, витворах людського духу, що їх сьогодні ми можемо прослідкувати через здобутки мистецтва, моралі, звичаїв, традицій, релігії. Ремеслознавча, фізична, розумова, етична діяльність народних традицій сприяла розвиткові багатства духовного світу, безкорисливості, такту, чуйного спілкування, стимулювала навички самопізнання, дарувала повнокровну радість, запобігала як духовній порожнечі, так і фізичній втомі. Актуальним у цьому плані був морально-соціальний аспект, а також увага до психічного здоров'я(див. традиції свят:Різдво,Великдень, Трійця,Покрова).

У народних традиціях діяли методи нормативного регулювання: стимулюючі, рекомендуючі, активізуючі - пізнавальні, корекційно-нормативні тощо, завдяки яким послідовно виховувалася думка, що мужність, витривалість виробляються як риси характеру в різних спортивних іграх, забавах, змаганнях. У дитинстві - в обрядових святах, які були тісно пов'язані з основами козацької педагогіки, вироблявся норматив позитивних взаємостосунків, що переходив у звичку (див. традиції свят: Андрія, Явдохи, 40 Святих). У козацькій педагогіці поряд із фізичним вихованням здійснювалося духовно-психічне. Особлива увага приділялася як пошані до традицій батьків, ідеалу родинної культури, так і удосконаленню психічних якостей (мислення, увага, мовлення, уява тощо). Назване було важливим ґрунтом для взаєморозуміння, взаємодіяння, а також уміння соціально-тактовно підходити до вирішення життєвих проблем.

Взаємодія людей у мовленнєвій та руховій діяльності вимагала прогресу у правовій культурі: бачити права та проблеми іншого, самооцінковий підхід до діалогічної культури, виявлення здатності до аналізу своїх учинків; усе разом назване сфокусувало увагу до інтелектуального зрізу правової культури. Правосвідомість займала чільне місце через самокорекцію стилю правомірної поведінки у групі (сімейної, молодіжної, проофесійно-творчої тощо). Правосвідома людина уміла самокеруватися, а також враховувати фактори впливу на власну поведінку, а значить, навчалась самопрезентуватися як громадянин (див. традиції свят: Олексі, Катерини).

Здоров'я, культура поведінки були невід'ємними ознаками не лише доброго фізичного виховання, але й збереженням правової рівноваги в житті. Практично всі сторони життя українця підкреслюють високий фізичний і духовний розвиток. Якщо це на Січі - то як обов'язок, тут - фізична досконалість: спритність, біг (Сорок жайворонів), стрибки (Андрія, Купала), лазіння (Масляна), вершництво (Трійця, Петра і Павла), плавання (Купала), керування човном (Купала); і знову обов'язок - увага до виконання засад християнської моралі. Якщо це виховання в рідній домівці, то наступний обов'язок - оволодіння мистецтвом спілкування й добродійства: колядування, щедрування; навички самовдосконалення - гукати весну, сонце, птахів, величати дерева, насіння, худобу, бджіл, землю, воду, поважати сім'ю. Зважаючи на сказане, можна твердити, що у козацькій звичаєвій реальності відбивалось постійне намагання накопичувати знання про моделі суспільно-правової рівноваги, що багато століть мало свій вияв у чинниках звичаєвого права. Серед чинників звичаєвого права варто виокремити такі: засоби регулювання соціального здоров'я, засоби вдосконалення психічного здоров'я, засоби корекції фізичного здоров'я. Серед засобів регулювання соціального, психічного і фізичного здоров'я називають: гру, театралізацію, гумор, персонаж, атрибутику, пісню, міфологію, усну народну творчість тощо. Дієва обрядова дія, що є базисом звичаєвого права, має можливість для прогнозування як здорового способу життя людини, так і корекції правових взаємин у зрізах загальної культури.

Кожен із зазначених складників має у свою чергу систему розшифрування його значень. Загалом можна твердити, що здоровий спосіб життя козаків вироблявся через уміння бути красивим як зовнішньо, так і внутрішньо, тобто виступати відповідальним перед собою, сім'єю, родиною, матір'ю-землею. Бути відповідальним - значить розуміти обов'язок, порядок, закон, правову культуру взаємодії. Усе сказане, це правова соціалізація особистості через розуміння світу загальнолюдських істин та права, наявності установок (бути вільним у свободі вибору, у плануванні громадянсько-життєвої позиції, у реалізації категорії добра, у дотриманні того, що є благом для сім'ї, роду, народу), (див. традиції свят: Покрови, Трійці).

Людина, що орієнтується на норми звичаєвого права здатна сумлінно реалізовувати юридичне право, а значить створювати соціальне поле соціально-духовного аспекту здорового способу життя.

В основі здорового способу життя лежить взаємозв'язок нормативно-правової поведінки людини, оздоровчо-рухової з одночасним самопошуком власної активності у

пізнавальній, емоційній та практичній сфері, а також шляхів до фізичного та духовного вдосконалення, створення стежинок до загального блага, активної самореалізації через любов та взаємоповагу, бажання приносити користь не лише собі, але й ближньому та суспільству. Великого значення для фактора здорового способу життя нині надається як соціально-духовному аспекту, так і психологічно - педагогічному. Соціально-духовний аспект активізує розуміння життя за законами гідності, любові, довіри, взаємодопомоги, а також ствердження позиції постійного сприяння до поширення духовного резонансу в оточенні близьких та друзів. Щодо психолого-педагогічного аспекту, то чинниками формування підґрунтя є емоційна підтримка ближнього у ситуації колективної взаємодії й власного самоствердження. Така емоційна підтримка формує моральну обов'язковість, душевне та соціальне благополуччя, вільний вибір своєї життєвої позиції, активні способи порозуміння, морально-соціалізовану адаптацію, а також умови для кодування та трансформації народознавчо-педагогічного досвіду у майбутньому.

Завдяки здоровому способу життя створюється середовище (психологічне, педагогічне) для засвоєння загальноприйнятих норм взаємодії людини з людиною, людини з природою, а також - з самим собою; формується такий стан людини, що характеризується не тільки відсутністю хвороб, а й повним душевним, фізичним, соціальним благополуччям з чітким сприйняттям ієрархії етично-світоглядних життєвих позицій. Звичаєве право має досить багато можливостей для пізнавально-життєвої школи „Здорова людина”.

Отже, існування кожної окремої особи неможливе без спільноти. Козацька спільнота складається з окремих неповторних козаків. Соціальна норма життя кожного українця у побуті (сімейна культура), на вулиці (різновіковий колектив), в соціально-громадських вчинках (національно-духовні скарби), завжди підпорядковувались звичаєвому праву, в основі якого було загальне благо. Життєва козацька норма - то готовність діяти у певному правовому полі соціуму (сім'я, народ, оточення, друзі).

В українській народно-звичаєвій культурі, що сьогодні описана у науці як звичаєве право досить багато уваги приділяється таким категоріям моральної досконалості, як безкорисливість, справедливість, чуйність, співчуття, повага, добродушність, добро, щастя, любов, гідність, обов'язок, нормативна поведінка, право та свобода вибору, право на щастя тощо, що дуже важливо для виховання гуманної людини, формування її соціально-правової активності та спрямування суспільних відносин на демократично-прогресивну колію (див. зміст "Законів козацької та лицарської честі").

Висновки. Джерелом здорового способу життя виступає гуманна природа людини, її потреби. Досвід про здоровий спосіб життя фіксується в ідеальному, зразковому та ціннісному і, звичайно, має конкретні приклади у козацькому звичаєвому праві. Тут у першу чергу слід наголосити на тому, що показники здорової людини реалізуються у зрізах дієвості соціокультурної поведінки кожної окремої людини, конкретика, у свою чергу, презентується через засоби та досвід народної мудрості.

Здоровий спосіб життя - це не лише осмислення себе як унікальності у фізичному, соціальному, психічному сенсі, але й толерантно-соціальний вияв, увага до середовищного оточення, неповторності іншого, своєчасна рефлексія.

Майбутнім учителям конче необхідні моральні, культурологічно-етичні, морально-правові знання як складові їх педагогічного професіоналізму, що ґрунтуються на єдності відповідальності, обов'язку та права і є такими утвореннями, що відбивають, з одного боку, необхідний рівень правосвідомості, а, з другого, - відображають повсякденну навчально-виховну діяльність. Щоб успішно реалізувати програму Міністерства освіти і науки України та Міністерства України в справах молоді та спорту "Козацький гарт", необхідно ознайомитись із спеціально розробленими ХНПУ ім. Г.С.Сковороди спецкурсами, метою яких є допомога учителю у реалізації завдань, поставлених перед освітою; серед них маємо такі: "Козацький здоровий спосіб життя", "Козацьке дозвілля",

"Етично-моральні основи козацької педагогіки", Козацька педагогіка як запобігання девіацій", Козацька педагогіка як увага до корекції психічних процесів",

Свідомий рівень осмислення своєї діяльності передбачає, що ця зовнішня практична дія буде результатом внутрішньої позиції - оцінки ситуації, визначення можливих варіантів її розв'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

- Агаджанян Н.Я., Катков А. Ю. Резерви нашего организма. - М., 1990. -240с.
- Балтарович З. Є. Українська народна медицина. - К., 1994. - 320с
- Васильєв В. Н. Утомление и восстановление сил //ФиС. - М, 1984. - №3.-СЛ0.
- Величко С. Сказание о войне казацкой. - К., 1965. - С. 25.
- Власов В., Коляда І. Історія України. - К., 1996. - С. 170.
- Георгієвський М. І. Українська кухня. - К., 1970. - 306с.
- Грушевський М. Ілюстрована історія України. - Київ, 1990. - С. 251.
- Коростелев Н. Б. 50 уроков для маленьких и больших. -М., 1991. - 111с.
- Літопис Самовидця. - К., 1878. - С. 285.
- Сергійчук В.І. Іменем Війська Запорозького. - К., 1991. - С. 3-119.
- Світ виховання.//2007.-№1.-С14.
- Стефанюк С. На допомогу вчителю народознавства. - К., 1994 р. - 140 с.
- Стефанюк С. Народна валеологія козацької держави. - Х., 1999. - 94с.
- Стефанюк С. Народознавча валеологія. - Х., 1998. - 100с.
- Стефанюк С. Українське народознавство. Х., 2003. -С.24,120- 170,172-300 с.

Військово-патріотичне виховання та традиції козацького виховання

Луценко О.М.
Керівник школи»ДЖУР»
М. Енергодар

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії і практики переконливо свідчить, що кожен народ упродовж віків створює власну систему виховання і освіти. А Запорізьке козацтво - гордість українського народу, козацькі традиції, звичаї повинні стати стимулом для патріотичного та національного виховання.

Гурток «Школа джур» був створений на базі ЦДЮТ і ЗОШ №7 та розпочав свою діяльність 2 вересня 2003 року під керівництвом Енергодарського Куреня Війська Запорізького Низового. „Школа джур" - це навчально-виховний гурток, де діти гартуються в козацькому дусі на принципах гармонійного виховання. Головною метою гуртка є виховання духовного та фізичного розвитку підростаючого покоління, передача соціального досвіду, багатства духовної культури українського народу, виховання почуття патріотизму та національної гідності.

Пріоритетними завданнями нашої школи є: виховання громадянського світогляду, любові до рідного краю, виховання гідних захисників своєї Вітчизни, залучення підростаючого покоління до вивчення історії України та Запорізького козацтва, забезпечення фізичного розвитку курсантів; формування у вихованців шанобливого ставлення до історичних пам'яток, забезпечення активної патріотичної діяльності учнів, створення середовища для виховання моральних цінностей.

Заняття відбувається в інтерактивно - тренінговому режимі з різних дисциплін. Вихованці знайомляться з національною символікою, родинно-бутовою культурою. Гуртківці «Школи джур» займаються військовою та загальнофізичною підготовкою,

спортивним та пішохідним туризмом, приймають участь у фольклорному ансамблі «Дніпряночка», у ансамблі «Троїсті музики» та духовому оркестрі.

Діяльність нашої школи базуються на народній педагогіці, одним з розділів якої є козацька педагогіка, яка виховує у підростаючого покоління вірність рідній землі, Батьківщині, формує козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю.

Початком в організації роботи гуртка на першому етапі був план роботи приміського дитячого військово-спортивного табору „Сокіл” для дітей Запорізької області, де діти пройшли військово-патріотичну підготовку.

На другому етапі за підсумками цих випробувань було запропоновано відкрити при Центрі дитячої та юнацької творчості гурток „Школа джур”, який розрахований на шкільну молодь.

Вихованці нашого гуртка до 2005 року займалися за програмою „Відродження та розвиток козацтва в Запорізькій області на 2002-2005 роки”. З 2006 року Луценко О.М. працює по адаптованій програмі "Школа джур", яка розрахована на вісім років навчання та затверджена науково-методичною радою ЗОШПО.

Вся виховна робота гуртка спрямована на подальший розвиток запорізького козацтва, як суспільної сили, здатної зробити плідний внесок у державотворчий процес, справу консолідації українського суспільства, утвердження традиційних цінностей українського народу. Заняття в «Школі джур» мають козацьку тематику: вихованці вивчають „Заповіді джур”, закони лицарської честі, ритмослів'я та пісні.

Крім надбання теоретичних знань хлопці ходять у походи, є активними учасниками козацьких вишколів з тактичної підготовки. Гурток „Школа джур” має свій козацький прапор та емблему.

Вивчаючи проблемну тему „Національне виховання молоді та історії козацтва у сучасних умовах”, була створена модель випускника гуртка „Школа джур”.

Наша школа дає хорошу підготовку до вступу у вищі військові заклади, такі як:

- Хмельницька академія прикордонних військ;
- Київський військовий гуманітарний інститут (готує офіцерів виховної роботи військової соціальної та прикладної соціології, журналістів)
- Навчально-оздоровчий комплекс Київського ліцею ім. Івана Богуна. Шляхи поширення та впровадження досвіду.

Курсанти «Школи джур» приймають активну участь у різних заходах. Центру дитячої та юнацької творчості, заходах ЗОШ №7, міських, обласних та Всеукраїнських семінарах, круглих столах, конкурсах і фестивалях:

- обласний форум «Військово-патріотичне виховання молоді м. Енергодар» - 28.04.2007 р.;
- II Всеукраїнський фестиваль «Нащадки козацької слави» - 10.11.2007 -11.10.2007
- Всеукраїнська гра «Котигорошко» - січень 2007 р.
- круглий стіл для батьків вихованців гуртка «Школа джур» з питань реалізації програми підтримки розвитку козацтва в Запорізькій області на 2007- 2008 н.р. - 13.09.2007 р.
- участь у роботі Координаційної ради з питань розвитку Запорізького козацтва, присвяченої Дню Українського козацтва М.Запоріжжя. -13.10.2007 р.
- семінар «Історія Енергодарського куреня» з почесними представниками козацтва міста - 16.10.2007 р.
- урочисті збори, присвячені виводу радянських військ з Афганістану -15.02.2007 р.
- міське свято «Широка маслениця» - 18.02.2007 р. (участь вихованців «Школи джур»)
- урочиста лінійка присвячена Дню захисника Вітчизни для вихованців гуртка «Школа джур» - 22.02.2007 р.
- участь у регіональному конкурсі ЮІД - 19.04.2007 р.

- міський фольклорний фестиваль «Джерельце» - 17.05.2007 - 18.05.2007 р.
- участь у обласній дитячо-юнацькій спортивній грі «Джура» - 19 - 20.05.2007 м. Запоріжжя.
- урочиста лінійка курсантів «Школи джур», присвяченої Дню козацтва та Покрови Пресвятої Богородиці - 16.10.07 р.

«Школа джур» не відбирає еліту у власні ряди, а формує її. І лише той залишається вихованцем гуртка, хто зміг обмежити себе суворими рамками самодисципліни. Вихована в такому дусі молодь здатна в дорослому житті приймати рішення і відповідати за них, працювати як для досягнення власних цілей, так і на благо всього суспільства.

В кінці свого виступу хотілося б побажати щоб надалі тематика по відродженню козацтва поширювалася та розвивалася.

Козацьке народне виховання

Шеремет Анатолій

Отаман Запорізького Коша «Молодої Січі»
осавул Українського козацтва

Споконвіку в Україні була своя основа моралі та етики. Народна педагогіка, володіючи самобутніми етнічними особливостями, мала підґрунтя вікового досвіду предків. І тому духовні цінності і святині були однакові як для найстаршого покоління, так і для наймолодшого. Через це не було відрубності поколінь, яке спостерігається нині. Старші завжди розуміли, що як зберегти святині у сьогоднішні. Адже кожна доба має свої особливості... А коли до нас із забуття (але не з небуття) вертаються вікові засади пращурів, на своєму шляху (нажаль) вони змушені продиратися крізь спротив і незгоду.

Загальної системи народного виховання для всіх народів немає. У кожного народу своя, особлива, національна система виховання. Вона ґрунтується на рідній, національній мові та національних традиціях. Віками руйні Україна відділена від орлиного козацького злету перших запорозьких січей та першого досягнення державності українського народу - української козацької держави доби Богдана Хмельницького. Та все ж зберегла вона історію українського народу, духовний зв'язок поколінь з поколіннями славного українського козацтва... козацька педагогіка наповнює національним змістом складний процес виховання особистості, енергією життя, оптимізмом, формує високі ідеали, глибоку людяність, силу волі і силу духу...

Козацька педагогіка передбачає широке використання не лише народних традицій, звичаїв, обрядів, а й фольклорне виховання. Пісні, думи, перекази, легенди, прислів'я та приказки, народні танці - це могутнє інформаційне поле, де закодовано зв'язок наших поколінь, етнічні та моральні норми, правосвідомість, духовний світ, історію народу. Це - етнопедагогіка.

У Фрідріха Ніцше є такі слова: «Ніколи не виживе той народ, котрий сприймає трактування своєї історії очима сусіда». Якщо говорити і про військову історію, до якої відноситься і історія козацтва в Україні, то варто про наших козаків бити висновки з слів і літератури поляків і росіян. Слід більше черпати знання у вітчизняних істориків і краєзнавців, які вже зняли імперські шори. Наприклад таку тематику дає журнал «Воєнна історія», засновником якого є Всеукраїнська громадська організація «Український інститут воєнної історії». Матеріали журналу схвалені вченою радою Українського інституту воєнної історії.

Сьогодні у відродженні української культури і традицій ми все ще нагадуємо своїм вихованцям: «Хто ми? Чиїх батьків діти? За що і ким закуті?». Кандидат філософських наук, професор київського національного університету культури і мистецтв Галина Лозко

у своїй статті «Козацьке виховання і релігія: подолання стереотипів мислення» в той час розглядала цю пекучу проблему так: «Якщо система освіти побудована на сфальсифікованій основі, то на хибному ґрунті виростає і неповноцінна особистість: національно несвідома людина. Нині ми віддаляємось від комуно-більшовицької ідеологізації освіти, однак ще не можемо позбутися багатьох шкідливих стереотипів мислення, нав'язаних нам цією системою. Тепер чимало людей кинулися в крайнощі: якщо більшовики оголошували релігію шкідливою, то тепер треба поширювати релігію в дитячих садках, школах та інших освітніх закладах.» Цитую далі: «Козацька педагогіка не допускала до виховання української молоді чужинців. Представник чужого етносу має свій менталітет, свої національні ідеали і свою національну мораль. Це аксіома! Чому ж ми досі користуємося послугами іноземців в вихованні?» Далі Галина Лозко конкретизує саме козацьку педагогіку: «Хто серйозно досліджував, якою була релігія козаків? Хіба поклоніння Покрови є християнським, якщо виток культу Богині-Матері, покровительки війська, знаходимо у Вересовій книзі в образі Матері-Слави. А ще давніше в образі Великої Богині скіфів, якій поклонялися воїни! І чому ініціатори християнізації забувають, що в школах існує Закон «Про освіту», де сказано про релігійні відносини. Є Закон «Про свободу совісті». Є, зрештою, Конституція України... Так от, саме релігійні питання в наш час і вносять розлад в життя козацьких організацій Запоріжжя, в справу їх об'єднання в одну дієву, потужну організацію, заважає впроваджувати більш широко народну козацьку педагогіку в життя славного колись козацького краю для так необхідного педагогам і батькам патріотичного та духовного виховання молоді. Саме тому в Статуті громадської дитячої козацької організації «Молода Січ» записано, що в ній «не допускається втручання в діяльність будь-яких політичних, громадських та релігійних організацій». Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Але ніхто не має права нав'язувати свої релігійні переконання, а тим більше учням».

Відомий режисер Станіславський спитав у студентів: «З чого починається політ птаха?» Ті відповіли: «Птах розправляє свої крила». Станіславський відповів: «Починається з того, що птах відчуває себе гордим...»

Робота Мелітопольського курія запорозького козацтва

Ревенок О.О.

Викладач МДПУ

Питання винесені на розгляд Міжнародної науково-практичної конференції на сьогоднішній день дуже актуальні. Їх актуальність обумовлена не тільки сучасним станом рівня діяльності суспільних інститутів щодо вибраної проблематики, а скільки завданнями держави та суспільства в цілому по розбудові сучасного громадянського суспільства відповідно до вимог часу. Питання виховання молоді актуальні в будь якій державі, яка переймається своїм майбутнім. Українська держава отримала катастрофічно негативні наслідки тоталітарно-інтернаціонально-совєцького виховання цілих поколінь відірваних від своїх національно-культурних витоків. Розбудову української державності, в царині виховання молоді, продовжили "старі кадри" з негативно викривленим уявленням про нагальні потреби у формуванні сучасної молоді людини, відповідно до потреб, які висунула новостворена Українська Держава. При цьому, це здійснюється без орієнтування на кінцеву мету, яку остаточно не визначили на вищому ешелоні владних структур. Що відображає велику дискусійну проблему в українському суспільстві щодо єдності бачення національно-патріотичного виховання, а саме на яких засадах, орієнтирах, авторитетах, традиціях, духовній спадщині. Лише сьогодні, зважаючи скерованість заходів Президента України, можна говорити про вивірення курсу виховання української молоді.

З 1992 року займаючись відродженням українського козацтва на Запоріжжі, організувавши та розбудовуючи Мелітопольський курінь запорозького козацтва, одним з першочергових завдань було і залишається військово-патріотичне виховання молоді. Одним з напрямків такої роботи було організація Школи джур в СШ № 4 м. Мелітополя. Організатором та натхненником роботи з учнями виступив молодий вчитель праці цієї школи Василь Федоренко. Ще на початку організації виникли ускладнення спричинені з боку директора школи, завідуючого міськвно та міського голови пов'язані з несприйняттям та не розумінням пропонованих світоглядних засад виховання молоді. Ними не сприймалась актуально значимою та перспективною робота по військово-патріотичному вихованню молоді на засадах історичних традицій запорозького козацтва. Не змінило їхньої думки і приїзд з дружнім візитом вихованців Школи джур з м. Запоріжжя під керівництвом Валерія Наріжного. Без матеріально-фінансової підтримки, методологічного забезпечення, лише завдяки особистій ініціативі керівника, за власний кошт та силами громадської організації проходила така діяльність.

На цьому діяльність Мелітопольського куреня по вихованню молоді не обмежилась, але мала епізодичний характер. Як то участь в заходах організованих в освітніх закладах приурочених до Дня Збройних сил України, Дня Українського козацтва, весінніх та осінніх обрядових дійствах пов'язаних з традиціями та побутом українського народу, відзначенням визначних і пам'ятних дат українського козацтва, участі у вишкільних вихованців Шкіл джур організованих козацькими товариствами. Певні надії на активізацію роботи по патріотичному вихованню із залученням козацьких осередків поклали на реалізацію наказу Міністерства освіти та науки України № 855 від 25.12.2003 р. "Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру "Сокил" ("Джура") Українського козацтва" виданим відповідно до схваленої Указом Президента України від 15.11.2001 р. Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва на 2002 - 2005 роки. Схоже акти приймалися і до цього і після цього, але ніколи не реалізовувалися і не було проаналізовано хід їх виконання. Все залишалось на папері.

Сьогодні Мелітопольське козацьке товариство вже другий рік організовує роботу секції українського національного рукопашу "Спас" в спортивному клубі "Олімп" Мелітопольського державного педагогічного університету. Учасниками секції рукопашу в першу чергу є студенти університету. Які займаються, крім вивчення національних бойових мистецтв ще й глибоким вивченням історії й традицій українського козацтва. На щотижневих зборах ґрунтовно розглядаються історичні події часів козаччини, місце і роль видатних особистостей творення української державності. Для формування активної громадянської позиції в розбудові української державності, виховання правової культури, надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам створено громадське формування з охорони громадського порядку "КСД Щит". Засновниками та учасниками виступили студенти МДІУ, які забезпечують правопорядок при проведенні університетських заходів, набувають навиків застосування правових знань, підвищують рівень правової культури, активною громадянською позицією позитивно впливають на оточуючих.

Акцент роботи з військово-патріотичного виховання молоді полягає в залученні студентів - майбутніх педагогів: по-перше, це створює можливості реалізації та утвердження їх як особистості, по-друге, набуття ними широких правових знань та умінь, по-третє, готуються професійні кадри для проведення відповідної роботи в загальноосвітніх закладах.

Професійне кадрове забезпечення процесу військово-патріотичного виховання молоді сьогодні є найважливішим і актуальнішим питанням. Роль і значення педагогічних працівників з відповідною підготовкою в ньому є визначальною і актуальною як ніколи, й саме сьогодні. Наведу такий приклад. Восени цього року в одній із шкіл с. Терпіння

Мелітопольського району за підтримки сільської ради та батьків організували урочистості з нагоди прийому школярів в козачата. Наступним кроком мусить бути проведення належної діяльності з патріотичного виховання, але бракує людини яка б могла це робити. Кошти знайдуться, відсутні кадри.

Безумовно діяльність по патріотичному вихованню може бути ефективною за умови консолідації зусиль всіх учасників цього процесу. Першим кроком повинно бути вироблення єдиної концепції з патріотичного виховання, в якій необхідно врахувати сучасні напрацювання на основі історичних традицій українського козацтва, і запорозького зокрема.

***Досвід патріотичного виховання на традиціях козацтва в
Дніпропетровській регіональній школі національного бойового
мистецтва «СПАС-ШТУРМ»***

Поляков Г.

Дніпропетровська регіональна
зразкова школа національного
бойового мистецтва «Спас-Штурм»

Кожен народ має свій напрямок формування особистості молодого покоління, майбутнього громадянина. А тому складається певна система національного виховання, пов'язана з історією розвитку держави, її народом, традиціями, ідеалами, відповідними поглядами, звичаями, обрядами, політичними й, особливо, релігійними переконаннями. З часів, коли Україна стала незалежною, самостійною, суверенною державою, змінилися і підходи до системи виховання, формування особистості громадянина у навчально-виховних закладах, сім'ї, суспільстві. Тому необхідно зважити на те, що надійшов час великих змін у духовній сфері, і козацько-лицарські традиції виховання є за своєю сутністю високим покликанням, одним із найефективніших шляхів формування в підростаючих поколінь шляхетності, аристократизму духу, спрямованості духовної енергії на практичні справи в ім'я народу, Української держави.

Козацька педагогіка - це частина народної педагогіки в її вершинному вияві, яка спрямована на формування у підростаючого покоління українців синівську вірність Батьківщині, народу, здатність захищати рідну землю.

Основна мета козацької педагогіки - формування в сім'ї, школі і громадському житті дитини як козака-лицаря, мужнього громадянина, захисника рідної землі з яскравим вираженим дійовим патріотизмом, силою волі і силою духу.

Головні завдання козацької педагогіки - готувати фізично загартованих, міцним здоров'ям, мужніх воїнів-захисників рідного народу від чужоземного поневолення, виховувати у підростаючих поколінь український національний характер, світогляд, національні і загальнолюдські цінності, формувати глибоку любов до людини, пошану її гідності, прагнення до милосердя; інші високі лицарські якості.

Звісно, що Дніпропетровщина - козацький край, і напевно саме тому ця земля надихає на героїзм а жагу до волі своїх синів. Адже найбільша кількість запорозьких січей знаходилась на території сучасної Дніпропетровської області і цими стежками ходили славні лицарі України, запорозькі козаки тому голос пращурів пробуджується в їх нащадках.

І сьогодні молоде покоління дніпропетровців пам'ятає „чия кров тече в їх жилах і нащадками кого вони є..." Тому у 3 1999 року на базі дитячо-юнацького клубу "Штурм" Жовтневого району (директор Герліванова І.А.) створена школа національного бойового мистецтва "Спас-Штурм" (керівник Поляков Г.М.). Головною метою роботи школи є виховання підростаючого покоління "вірними синами Землі своєї".

Ідея створити таку школу виникла значно раніше, адже всім відомо, що Україна завжди мала неперевершених воїнів - запорозьких козаків, слава яких пролунала по всьому світу і тому не могло бути, щоб не існувало українського традиційного бойового мистецтва.

Почались пошуки... І у 1998 році була знайдена єдина в Україні бюджетна дитячо-юнацька козацька спортивна школа національного бойового мистецтва "Спас" у м. Запоріжжя. Після чого тренери дитячо-юнацького клубу "Штурм" пройшли підготовку на семінарах інструкторів, після чого у вересні 1999 року на базі клубу була відкрита експериментальна група національного бойового мистецтва "Спас", а після вдалого проведення першого у Дніпропетровську турніру з рукопашу "Спас" на честь дня збройних сил України - відкрита школа "Спас-Штурм".

У лютому 2000 року у Дніпропетровську проведено другий турнір, на цей раз - з боротьби "навхрест" на честь дня виведення військ з Афганістану і вирішено ці турніри зробити традиційними.

А з липня 2000 року на Міжнародних фестивалях козацьких бойових та традиційних мистецтв Дніпропетровську область традиційно представляють вихованці школи "Спас-Штурм"

За роки свого існування вихованці школи ставали переможцями і призерами багатьох змагань різного рівню з рукопашу "Спас", боротьби "навхрест", фрі-файту, кікбоксингу, кікджицу, рукопашного бою тощо а їх показові виступи не перестають дивувати мешканців з різних міст України

У вересні 2003 року козачата „Штурм" були відзначені як єдиний колектив, що презентує національні бойові мистецтва на Всеукраїнському фестивалі козацької творчості у м. Донецьку. У листопаді взяли участь у звітному концерті Дніпропетровщини у Національному палаці „Україна" у Києві.

Козачата неодноразово доводили, що „козацькі розваги" - це зовсім не розваги, а майстерне володіння бойовим мистецтвом. Численні перемоги вихованців - найкраще тому підтвердження! Саме тому у грудні 2006 року наказом міністерства освіти та науки України Школі присвоєно почесне звання Зразковий колектив.

В жовтні вихованці Школи вперше приймали участь у Кубку світу з бойових мистецтв у м. Ялта.

З лютого 2003 року регіональною школою національного бойового мистецтва „Спас-Штурм" започатковано проведення у Дніпропетровську Всеукраїнських фестивалів національних бойових мистецтв України «Дніпровські пороги» до програми фестивалю входять Першість України з національного рукопашу «Спас», концертна програма з показовими виступами найкращих шкіл національних бойових мистецтв з різних міст України та творчих колективів, відвідування Зали козацької слави Дніпропетровського історичного музею, виставка народних майстрів тощо.

Дуже важливо, що із року в рік географія фестивалів поширюється, це свідчення тому, що до лав козаків приєднується все більша кількість юнаків.

Запорукою приємності поколінь в Школі є налагоджена співпраця з дошкільними закладами освіти, де юні вихованці факультативно займаються козацьким традиційним бойовим мистецтвом „Спас"

Програма роботи школи "Спас-Штурм" побудована на вивченні традиційного бойового мистецтва "Спас".

"Спас" - це великий пласт бойової культури українського народу. Однією з головних особливостей "Спасу" є те, що він дуже легко дається до навчання, бо побудований на традиційних трудових рухах, які виконували наші пращури на протязі тисячоліть. Тому при навчанні необхідно лише відкрити генетичну пам'ять дитини. Для цього існують козацькі ігри та розваги, у яких дитина приймає участь із задоволенням. Але, незважаючи на свою простоту "Спас" у змозі задовольнити будь-які потреби людини

у фізичному та духовному самовдосконаленні та гармонійному розвитку особистості. Для цього існують різні напрямки та види бойового мистецтва

"Спас".

Спортивний напрямок	Український рукопаш "Спас" , боротьба "навхрест" для юних вихованців, задоволення їх потреб у фізичному розвитку, досягнення спортивних результатів.
Бойовий напрямок	Традиційний "Спас" дає основи самозахисту, впевненість у суспільному житті.
Лікувально-оздоровчий напрямок	Зміцнення здоров'я, лікування хвороб засобами народної медицини, зміцнення тіла. Вправи "гойдка", "мистецтво кремін", "гімнастика скоморохів".
Історично-пізнавальний напрямок	Вивчення історії України та звичаїв українського козацтва.
Фольклорно-мистецький напрямок	Вивчення народних та козацьких пісень та казок, участь у показових виступах та розвагах.
Духовний напрямок	Життя за Звичаєм "Спас", знання "карбів Спасу".
Психофізичний напрямок	Зміцнення та розвиток своєї енергетики, розвиток надприродних здібностей.

Але, вивчаючи тільки один із напрямків, людина не може володіти бойовим мистецтвом "Спас". Тому у школі "Спас-Штурм" намагаються надати можливість учням пройти всі етапи та напрямки підготовки. Тільки так іде виховання справжнього воїна - захисника Батьківщини, сильно не тільки тілом, але й духом.

Викладання у школі "Спас-Штурм" здійснюється виключно українською мовою. Наприкінці кожного року учні складають атестаційні іспити за рівнями майстерності, після чого отримують відповідні посвідчення. Два рази на рік - у жовтні та травні проводяться відкриті тренування, на які запрошуються батьки вихованців, де вони зможуть побачити, на скільки зросла майстерність їх дітей.

Обов'язковим для вихованців є дотримання національного одягу (шаровари, пояс, сорочка), але у школі "Спас-Штурм" розроблено свій вигляд сорочки зі збереженням національних традицій та використанням символіки та логотипу школи.

За ініціативою школи розроблена та впроваджується у життя програма „Коріння Землі своєї." Головною метою програми є: сприяння захисту політичних, економічних, культурних та історичних досягнень українського народу, активна участь у забезпеченні його духовного розвитку, фізичного здоров'я та високої моральності, шляхом сприяння відродженню історичної святині Дніпропетровщини, залишків фортеці Кодак, та селища Старі Кодакі, як однієї із важливих сторінок героїчної історії України. Тому за ініціативою Школи на цьому місці проводяться міські та обласні заходи, а також акції по його збереженню.

Щорічно на Покрову Школа „Спас-Штурм" святкує День народження. Традиційно це свято вихованці разом з батьками відзначають на місці козацької слави - залишках фортеці Кодак. У 2007 році на цьому святі було започатковано проведення посвяти в козачата наймолодших (від 3 років) учнів Школи, які урочисто отримали шаровари.

"Відроджуючи національні бойові традиції, ми робимо впевнений крок у майбутнє!"

ЛІТЕРАТУРА

1. Дніпропетровськ: віхи історії. Дніпропетровськ „Грані" 2001
2. Притула О. Авторська навчальна програма для Дитячо-юнацьких спортивних шкіл з Українського бойового мистецтва „Спас". Запоріжжя: Школа запорозького традиційного козацького бойового мистецтва „Спас", 1998

3. Яворницький Д.І. История города Екатеринослава. Днепропетровск „Проминь”, 1989
4. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. Київ; наукова думка 1990

СЕКЦІЯ III

Історико- культурне виховання та краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді

Історична освіта як чинник формування патріотизму

Хінева Антоніна Дмитрівна
 Методист навчально-методичного центру
 управління освіти і науки
 Запорізької міської ради

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України в світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру і визначають основні тенденції розвитку на сучасному етапі. І в цьому контексті виховання має відігравати випереджальну роль в демократичному процесі, ставати засобом національної культури, стимулом пробудження таких якостей, як совість, патріотизм, людяність, почуття власної гідності, тобто, таких якостей, які є гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві. З огляду на це діяльність всіх інститутів соціалізації має будуватися так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя.

Виходячи з цього слід констатувати поступове зростання ролі суспільно-гуманітарних наук у вирішенні соціальних проблем; підвищення інтересу до вивчення Людини та Суспільства, Культури, Духовного змісту індивідуального і громадянського життя.

Саме ці науки вирішують завдання утвердження в масовій свідомості громадян історично притаманних українському народові високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової духовної спадщини. Саме ці дисципліни забезпечують духовно-моральний розвиток населення, виховання патріотизму, політичної культури та сприяють утвердженню соціального оптимізму та світоглядних позицій населення.

Чільне місце в системі соціально-гуманітарних наук посідає історична наука. Значною мірою вона відіграє інтегруючу функцію у процесі осягнення сутності Людини і Культури. Наявність історичної свідомості перетворює людину на члена соціуму, а любов до історії свого народу, знання його історичної долі перетворюють людину у патріота, укорінює її в культурі, робить із неї свідомого прихильника і захисника конкретної культури. Тому потрібна цілеспрямована і обережно політика по вихованню загальнолюдського у національному та етнічному контексті. Повага до традицій, до минулого – є повага до історії і виховуватись вона повинна саме її засобами.

Змістовне наповнення історичної освіти створює передумови для надання навчанню українознавчої спрямованості та сприяє вихованню в особистості рис патріота України, активного, компетентного громадянина. Тому однією із головних функцій історичної освіти є формування історичної свідомості, яка об'єднає народ, згуртовує його на основі спільних цінностей, норм, традицій, вивірених і освячених історією.

Історична свідомість стає особливо актуальною на сьогоднішній день, коли відбуваються значні історичні зрушення.

У наш час, час руйнації цінностей, складних і не досить зрозумілих перетворень, саме суспільство, спираючись на історичний досвід, повинно виробити нові цінності, нові норми, притаманні новим історичним умовам, а історична освіта повинна донести їх до кожної людини. Усвідомлення кожною особистістю час і причетності до історії свого народу формує свідомий патріотизм.

Що ж таке «патріотизм» і яку людину можна вважати патріотом?

В.Даль трактував його як «Любов до вітчизни». Більш сучасні поняття «патріотизму» пов'язують свідомість людини з емоціями, які формуються під впливом середовища місця народження, виховання, дитячих та юнацьких вражень, становлення її як особистості. Емоційне сприйняття «малої батьківщини», її пісень, мови, традицій та способу життя впливають на розвиток психіки, а разом з нею і на становлення патріотичної свідомості кожної особистості.

Виходячи з цього основними рисами патріотизму виступають:

- шанобливе ставлення до місця свого народження і місця постійного проживання, повага до місцевих традицій;
- повага до своїх предків, любов і толерантність до своїх земляків, бажання допомогти їм;
- щоденні, конкретні справи з метою покращення становища своєї батьківщини та спільноти певного територіального формування.

Таким чином, широта розуміння меж своєї батьківщини, ступінь любові до своїх земляків, перелік щоденних справ, спрямованих на благоустрій і розвиток території проживання – все це визначає рівень сформованості патріотизму визначальною рисою якого є дієвість.

Патріотизм – одне з найбільших громадянських почуттів, змістом якого є формування гуманістичних цінностей покоління. Тому важливим є процес поєднання свідомого та емоційного сприйняття історії, в ході якого закладаються підвалини історичної свідомості, національного світосприйняття та почуття патріотизму.

Формирование мировоззренческой позиции учащихся в процессе практической деятельности на уроках истории родного края.

Учитель высшей категории
Леощенко Н.В.

И развитие нравственного чувства и политическое сознание, и чувство долга и любви к отечеству – очень хорошо, если это является результатом изучения истории.

В.О.Ключевский.

Патриотизм – это «любовь к родине, отечеству, своему народу» (словарь русского языка – т.3 – с.33). Патриотизм проявляется в различных условиях. Патриотические чувства украинцев должны выражаться в осознании долга по отношению к Родине, в стремлении охранять и приумножать все то материальное и духовное, что накоплено поколениями предшественников, в желании содействовать улучшению жизни соотечественников и, наконец, готовности пожертвовать ради Отечества личными интересами.

Чувство любви к Родине – категория, которую нельзя измерить ни в килограммах, ни в метрах, ни оценить по двенадцатибальной системе, как и нельзя директивными методами

заставить любить Родину. Однако это чувство можно воспитать через эмоциональную сферу, через деятельность, направленную на изучение исторического прошлого родного Отечества, его традиций, самобытности, культуры. Любить и гордиться можно только тем, что действительно знаешь. Что затронуло струны души, вызвало сильные эмоции. А поскольку Родина для каждого из нас начинается с родного дома, улицы, по которой много лет ходили в школу, города, в котором родились и выросли, то изучение истории родного края становится для формирования чувства гордости за свое Отечество как бы отправной точкой.

Один из мудрецов заметил: «Мы любим этот мир за то добро, которое для него сделали, и ненавидим за то зло, которое ему причинили.» Эта фраза вполне относится и к Родине. Не сможет человек, любящий свой город, ни бросить мусор мимо урны, ни разрушить памятник, ни срубить елку для праздника в городском парке. В этом смысле очень показательным является отношение к отечеству людей старшего поколения, которые своими руками создали то, без чего сегодня мы не представляем нашего города: дамбы, парки, целые районы домов, на субботниках и воскресниках расчищали улицы, скверы. Но время субботников и воскресников кануло в Лету, а молодое поколение, пользуясь готовыми плодами труда предшественников зачастую даже не представляет трудностей, с которыми создавался город, имеющий богатую историю. Именно этот пробел должен и может быть восполнен на уроках истории родного края. В этом смысле большую помощь оказала учителям телекомпания «Алекс», создавшая циклы передач «Город Z» и «Жизнь запорожских людей».

Но при воспитании патриотизма на уроках истории родного края учителя зачастую сталкиваются с неразрешимой проблемой: несоответствием декларируемых, пропагандируемых нравственных ценностей и реалий, которые замечают (еще бы: они столь очевидны!) ученики. Например, ребятами была сделана целая фотовыставка: у бигборда с надписью „Ми щасливі, бо маємо Хортицю” – гора гниющего мусора; дом на проспекте Ленина, занявший первое место на международном конкурсе архитектуры за свой неповторимый ансамбль «изуродован» современными нелепыми пристройками; особое «украшение» города- «красная река» промышленных стоков, протекающая почти в центре города; вырубленные под частные дворцы участки леса на Великом лугу... Возникает законный вопрос: где же патриотизм запорожских чиновников? Конечно, уже только то, что дети задумываются над этим вопросом – это несомненно положительный результат.

Патриотическое воспитание должно осуществляться не только на уроках истории. Это должна быть государственная программа действий, учитывающая различные спектры и направления, должно прослеживаться единство в деятельности госструктур и школы, ибо патриотизм – неотъемлемая часть национальной идеи, а без национальной идеи нет и не может быть государства!

Археологическая практика как способ активизации мотивационной учебной деятельности учащихся

Самойленко Инна Игоревна,
учитель истории и права
классического лицея г. Запорожья

Весной 2004г. по предложению Инспекции по охране памятников, в лице Антонова Андрея Леонидовича, классический лицей (кафедра истории и права), при активной поддержке фирмы «Александр», подготовили проект «Археологическая практика как метод изучения истории». Проект предусматривал реализацию на практике знаний лицеистов по курсу «Родной край» и возможность лично принять участие в процессе восстановления неписанной истории Запорожского края.

Проект не был обычным для лицеистов. Работа была добровольной, оценки за работу не ставились, физический труд был тяжелым не только для детей, но и для взрослых людей, плюс трудные погодные условия (июльская жара до 45 градусов, в степи).

На участие в практике лета 2004 года записалось 35 человек. Работали три недели, разбившись на 3 группы. Особо активные работали все три недели: Гавриленко Елизавета, Шаргай Глеб, Разумовская Кристина, тогда учащиеся 7 класса. По окончании работы предусматривалось участие в обработке найденного материала и написание школьных научных работ. Ребята активно общались в ходе археологической практики с организаторами, участвовали в обсуждении исторических вопросов по поводу находок, выдвигали свои гипотезы. Главным и интересным в этой практике для лицеистов оказалось общение: между собой, с организаторами, руководством с/х предприятий, природой, но самое главным и ценным для себя они определили в общении с руководителями практики – Антоновым А.Л. и Ушаковым Г.Л. По окончании практики была выпущена стенгазета, где на обозрение всего лица были представлены находки и сам процесс работы.

На протяжении лета 2004-2007 годов учащиеся классического лицея принимали участие в археологической экспедиции Инспекции по охране памятников в районе с. Лукашево и с. Новая Слободка.

В археологической практике принимали учащиеся 7-10х классов. Всего 70 человек. Выбор определенного возраста основывался на физических возможностях и осознанном понимании исследуемого периода.

С исторической точки зрения было интересно, кто отнесется к исследованию с большим интересом: те, кто будет изучать этот период или те, кто его уже изучил. Самое главное, что ребята получили возможность не только увидеть, но и лично принять участие в процессе восстановления истории родного края. На собственном опыте они поняли, что это очень трудный и длительный процесс, который не терпит спешки и необдуманных выводов.

Благодаря археологической практике лицеисты смогли применить исторические знания на практике, пытаясь, установить вид археологической культуры и время ее существования. Вспоминали характерные черты погребальных обрядов и делали выводы о хозяйственной деятельности и верованиях.

За два года работы был исследован большой период истории:

- период бронзы (ямная, катакомбная культуры, культура многоваликовой керамики и срубная культура) - конец 3 тыс. до н.э. – середина 2 тыс. до н.э.
- ранний железный век (скифы) 5-3 вв. до н.э.

Трудно передать эмоции ребят, когда они прикасались к вещам, пролежавшим в земле 4 тыс. лет или смотрели на захоронение 12 летнего ребенка, который был их сверстником.

По ходу работы лицеисты вместе с сотрудниками Инспекции по охране памятников пытались анализировать найденный материал. Пытались делать выводы об особенностях хозяйственной и социальной жизни нашего региона в прошлом. Сравнивали полученные знания на уроках истории и в археологической практике.

Огромное значение имеет тот факт, что ребята общались с людьми колоссальных знаний. Причем знаний не только научных, но и жизненно-прикладных. Сотрудники Инспекции по охране памятников Антонов Андрей Леонидович и Ушаков Геннадий Леонидович отнеслись к лицеистам с настоящим вниманием и заботой, объясняя непонятные моменты и оберегая от усталости, обучая по ходу премудростям работы археологов.

Несмотря на всю тяжесть археологической практики, а это и копанье глинистой почвы, высушенной на солнце при температуре до 45 градусов и зачистка бровок в траншеях курганов, лицеисты с достоинством ее закончили, отработав положенные три недели.

Научный анализ найденного материала проходил в Инспекции по охране памятников. Для подведения итогов двухлетней работы была созвана конференция в Запорожском краеведческом музее 04.10.2005., где лицеисты уверенно отвечали на вопросы прессы, доказывая тем самым осознанно серьезное отношение к истории.

Это мероприятие стало возможным при активной поддержке фирмы «Александр». Такое сотрудничество привело к тому, что археологическая практика переросла в глубоко социальный и научный проект. Летняя практика лицеистов приобрела историческо-воспитательное значение.

Дальнейшее сотрудничество лицеистов, Инспекции и фирмы «Александр» будет продолжаться. На примере этого сотрудничества ребята учатся не только знать и понимать историю. Поддержка и взаимоуважение, бережное отношение к родному краю и многое другое увидели ребята во время археологической практики во взаимоотношениях организаторов проекта.

Дослідження історичної лексики Запорізького козацького вжитку як один із чинників виховання у молоді патріотизму

Христич І.А.,

Запорізький національний університет

Запорозька Січ – осередок державності українського народу. Звідси беруть початок становлення адміністративно-політичного устрою, соціально-економічні стосунки, культурні зв'язки нашого народу. Зараз, коли відбувається заповнення білих плям в історії України, коли до широкого загалу повертаються забуті або заборонені праці з історії нашого народу, переосмислюються численні факти і події національної історії, не виникає сумніву про доцільність та актуальність дослідження української історичної лексики 18 століття. У свідомості нашого народу ця доба асоціюється з козащиною, періодом існування Нової Запорозької Січі, що засвоїла і розширила традиції української державності.

Вивчення історичного краєзнавства в контексті патріотичного виховання молоді цікавило багатьох. Зокрема зв'язок вивчення минувшини з вихованням почуття патріотизму у молоді ми простежуємо у працях Т.Безпалько [1], І.Востоцької [2], І.Желади [3], В.Коваль [4], Ю.Олійник [5], Я.Попенко [6], І.Хомік [7], Л.Яроцького [8].

Наразі історична лексика є не лише засобом відтворення колориту минулих часів, а й джерелом відомостей про політичне, релігійне, соціально-економічне, побутове, культурне життя нації. Дослідження і вивчення історичного минулого сприяє формуванню патріотичних почуттів і національної свідомості молодих громадян на основі прикладів героїчної боротьби українського народу за незалежність, особливо за часів існування козащини, визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини.

Вивчення джерельних матеріалів минулого, що сприяють відродженню історичної пам'яті українського народу, особливо активізувалося в останні десятиліття. У цій галузі зроблено вже чимало, особливо мовознавцями. Описані й проаналізовані, зокрема у діахронічному плані, різні тематичні групи української лексики: назви спорідненостей і свояцтва (Бурячок А. Назви спорідненостей і свояцтва в українській мові. – К., 1961), метрологічну лексику (Винник В. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. – К., 1966), торговельну лексику (Бойко Л. Торговельна лексика запорозького козацького вжитку. – Запоріжжя, 1997), назви одягу, уборів (Войтів Г. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV – XVIII ст.. – Львів, 1995), назви кольорів (Чікало М. Назви кольорів у пам'ятках української мови XIV – XVIII ст.. – Львів, 1994), назви осіб (Кривошівка О. Семантична та словотворча характеристика назв осіб у пам'ятках української мови XIV – XVIII ст.. – Львів, 1995), педагогічну лексику (Зелінська О.

Педагогічна лексика української мови XVI-XVIII ст. – Київ, 2003), військову лексику (Мурашко Л. Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади). – Київ, 1997).

Недостатньо дослідженою є господарська лексика, яка є важливою для дослідження стану, специфіки соціально-економічного розвитку України.

Джерела, як і об'єкт дослідження, специфічні. Через трагічну долю козацтва до нас дійшло їх дуже мало. Значна кількість документів періоду козацтва, особливо раннього, або зовсім знищена, або розпорошена по архівах Росії, Польщі, Туреччини, Швеції та інших країн.

Найповніше збереглися документи Нової Запорозької Січі. Відсутність достатньої кількості матеріалів ранішого походження стала причиною того, що документи Архіву Коша Нової Запорозької Січі є основним джерелом нашого дослідження. Багатий фактичний матеріал засвідчений також у документах канцелярії Богдана Хмельницького, ділової документації Гетьманщини, козацьких літописах, фольклорних матеріалах. При вивченні господарської лексики запорозького козацького вжитку в допомозі стануть і праці істориків та етнографів Д.Яворницького, Я.Новицького, А.Скальковського, М.Слабченка, О.Андрієвського.

Господарську лексику запорозького козацького вжитку можна поділити на такі тематичні групи:

I. Скотарська лексика

Скотарство – одна з найважливіших галузей запорозького козацтва. Основними галузями скотарства на Запорожжі було конярство, вівчарство і вирощування великої рогатої худоби. На позначення назв місць для утримування, догляду та розведення худоби на Запорожжі існували такі поняття, як *зимівник вівчарський, кіш скотарський, кіш вівчарський, пригон скотарський, пригон вівчарський, пригон кінський, стан овечий, завод вівчарський, кошара, вівчарник, скотний двір, конюшня*. Не меншою була група слів на позначення осіб, що займалися скотарством: *отарицик, табуницик, погонцик, чабан, пастух, вівчар, конюх*.

В організації скотарства на Запорожжі побутувало два напрями – громадське і приватне. За громадською худобою догляд організовували Кіш чи курінні отамани. Серед військових служителів Запорозької Січі були введені посади військового табунника та військового скотаря. Вони за допомогою підпорядкованих їм пастухів та чабанів випасали громадські табуни, череди великої рогатої худоби та отари овець. У приватному скотарстві власниками худоби були окремі козаки. Розміри таких приватних господарств були різними. Бідні козаки володіли невеликою кількістю худоби. Але були й заможні козаки, у власності яких були кілька сотень голів худоби, а деяким належало по кілька тисяч коней, овець, великої рогатої худоби. Так, наприклад, у зимівниках кошового отамана П.Калнишевського у 1775 році було описано 639 коней, 9 волів, 1076 голів великої рогатої худоби, 14045 овець та кіз, 106 свиней, 5 віслюків.

Скотарство було одним із основних джерел прибутків Запорозького війська. За межі Запорожжя зимівчани збували продукти скотарства – шкіру, юхти, смушок, вовну, сало бараняче та свине, сир, масло, шинку, в'ялене м'ясо.

Дослідивши пам'ятки козацької доби, доходимо висновку, що скотарську лексику запорозького козацького вжитку можна поділити на сім лексико-семантичних груп.

Першу лексико-семантичну групу складають слова на позначення місць для утримування, догляду та розведення худоби з метою отримання продуктів тваринництва: *кіш, завод, зимівник, курінь, пригон, стан, хутір, кошара, вівчарник, конюшня, стайня/станя, ясла, скотний двір*.

Другу лексико-семантичну групу скотарської лексики складають лексеми на позначення назв осіб, які займалися господарюванням, зокрема скотарством: *табуницик, погонцик, отарицик, чабан, пастух, конюх, вівчар, скотар*.

Третю лексико-семантичну групу скотарської лексики, яка є найчисленнішою, складають слова, що переважно зберегли в сучасній українській мові своє первинне значення і є загальноживаними. Це лексеми на позначення худоби та її сукупності: *баран, вівця, коза, козел, ягня, кабан, свиня, поросля, підсвинок, віл, третяк (віл), корова, телиця, бик, бугай, теля, жеребець, герец, огир, жереб'я, лоша, лошадь, лошиця, кобила, кляча, бербига, кінь, мерин, верблюд, осел; стадо, отара, табун, косяк; товар, статки, худоба, скотина (рогата скотина), бидло.*

Четверту лексико-семантичну групу скотарської лексики складають лексеми на позначення продуктів тваринницького виробництва: *овчина, брюхавиця, кучкарина, тулум, шкіра (волол'яча та овеча), жир, масло, сало, м'ясо, молоко, сир, шварка.*

П'яту лексико-семантичну групу слів складають лексеми на позначення масті коней, яких розводили або тримали козаки у своїх господарствах: *буланій, чалий, вороній, гнідий, чаптарь (чаптан, чантан), кашка, саврасий, кула.*

Шосту лексико-семантичну групу слів складають лексеми на позначення вузькоспеціалізованих процесів у скотарській діяльності: *пастити, доїти, стригти.*

Сьому лексико-семантичну групу складають слова на позначення збруї та знарядь для приборкування тварин: *хомут, узда, аркан.*

Відзначимо, що значна кількість лексем цієї тематичної групи слів скотарської лексики загальноживані і за походженням є питомо українськими (слов'янськими). Разом із тим слід відзначити, що з розвитком господарської діяльності та зв'язків, як соціально-економічних, так і культурних, вагомий прошарок лексики було запозичено зі східних мов: тюркської, татарської, турецької та інших. У сучасній українській літературній мові майже всі ці лексеми ввійшли до активного вжитку, таким чином поповнивши лексичний склад мови.

II. Рибальська лексика

Рибальство було однією з головних основ економіки Запорозької Січі. Воно забезпечувало значну частину потреб запорозьких козаків у продуктах харчування. Крім того, риба була одним із головних продуктів запорозького експорту, який надавав переважній більшості січового товариства кошти на озброєння, одяг тощо. З кінця 15 ст. – це один із найпоширеніших на Запорожжі промислів, який являв собою масовий лов та переробку риби. Риба завжди була традиційним і чи не найголовнішим продуктом харчування запорожців. Гідрографічне положення краю, де мешкали запорожці, наявність величезної кількості багатих на рибу річок, річечок, ставів та озер сприяли природному розвитку рибальського промислу. Головними місцями лову риби були ріки Дніпро та Південний Буг з їхніми лиманами, Самара, Оріль, Домоткань, Самоткань, Азовське море з його затоками та косами: Кальміуською, Бердянською, Білосарайською та Єйською. Крім того, запорожці рибалили і поза межами Запорозьких Вольностей – на Чорному морі, на Кубані, Дністрі, Тилігулі. Об'єктами козацького промислу були осетри, чечуга, білуга, севрюга, сом, лящ, судак, щука, окунь, короп, тараня, чехоня, камбала, оселедець, білизна, марина, піскарі, бички, раки тощо (за свідченням пам'яток, що нараховують понад 40 видів риб).

Усі запорозькі землі щороку стосовно риболовлі ділилися між куренями за допомогою жеребкування („кидати лясі”). На найближчих до Січі та найбагатших місцях лову організувалися громадські рибальські промисли (рибальські заводи, стани, коші). Риболовлею також могли займатися й окремі запорожці, а за дозволом Коша – і сторонні особи. Найчастіше рибальські заводи організувалися одним або кількома власниками – односумами, вони спільно купували сіті, котли, мотузки, дуби, човни, під'їздки, бочки, котли, корзини, сіль для засолювання риби, будували житло для робітників. Односуми наймали рибальську артіль – тафу, тобто риболовецьку партію з 15-20 осіб, найчастіше керовану відомими курінними козаками – господарями біля неводів. Рибальська артіль мала ловити і засолювати рибу. За роботу тафа отримувала обумовлену грошову плату або половину виготовленої риби. На Запорожжі застосовувалися різні методи лову риби,

знаряддя та пристосування. Найефективнішим був метод лову риби за допомогою гардів – спеціальних споруд, які перегороджували річку і збирали рибу в одному місці. У такий спосіб сконцентрована риба виловлювалася чи вичерпувалася підсаками. Керував гардом – гардівничий, який стежив за будівництвом споруд, ловом та переробкою риби. Гардівничому на промислі допомагали тарівничі. На річках та морських рибних промислах працювала значна частина запорозьких козаків.

Для лову риби козаками широко застосовувалися неводи, косяки, мережі, самолови, ятері, різні за розміром і призначенням сіті. Невід – був головним засобом крупного рибальського промислу, в той час коли косяки, мережі та самолови – допоміжними. Виловлену рибу заготовляли як про запас, так і продавали свіжою. Риба в різному вигляді, здебільшого сушена, продавалася як на місцевих, запорозьких базарах, так і за кордонами вольностей. Риба, ікра, риб'ячий жир та клей були основними статтями торгівлі козаків, завдяки цьому створювалися своєрідні торговельні та економічні зв'язки з кримським ханством, молдавською, вірменською, грецькою та іншими сторонами.

Було на Запорожжі й непромислове рибальство, яке задовольняло потребу в рибі окремих козаків. Одним із найоригінальніших методів такого рибальства був лов риби за допомогою річкової видри. Зловивши маленьку видру, запорожець привчав її до того, щоб вона, мов кіт, лягала біля його ніг і навіть спала разом з ним під одягом, котрим укривався козак. Виростивши таку видру, запорожець використовував її для риболовлі: вона ловила рибу і приносила її господарю, роблячи це кілька разів підряд.

Дослідивши мову документів, рибальську лексику запорозького козацького вжитку можна поділили на дев'ять семантичних груп:

Першу лексико-семантичну групу складають лексеми на позначення назв пересувних засобів, що використовувалися рибалками: *човен, лодка, каюк, дуб, липа, байдак, під'їздка, шкути, струги*.

Другу лексико-семантичну групу становлять слова на позначення знарядь рибальського промислу: *невід, сітка (сіть), косяк, мережа, бредень, самолов, ятір, сандол, куга, вудка, весло, підсака, довбня, поплавок, якір, посуд, кіш, бочка, діжка, проріж*.

До третьої лексико-семантичної групи належать слова на позначення назв рибальських об'єднань та осіб, що займалися рибальством: *партія; рибалка, невідник, тарівничий, гардівничий, весляр*.

Четверту лексико-семантичну групу слів складають лексеми на позначення назв риби (до цієї групи віднесемо лексему „улов” – кількість пійманої риби): *риба, короп, ляц, таранник, судак, щука, білизна, вирезуб, тарань, чехоня, секрет, окунь, бички, осетр, білуга, чечуга, пестрюга, сом, камбала, скумбрія, оселедець, карась, плотва, стерлядь, синець, марина, піскар, язь, раки; улов*.

Наприклад: *Рыба во всегдашнее время в Днепре ловящаясь суть: карпы, леци, судаки, щуки, белезны, вырезубы, тарани, чехони, секрети, окуни, и бики, из коих, как скоро лед вскроется, первейшая по красной рыбе появляется тарань. Лины и караси водятся только в речках в Днепре впадающих и в ближайших к ним озерах. Красная или по тамошнему черною называемая рыба, осетры, белуги, чечуги, пистрюги, сомы, хотя заходят в Днепр, но больший их лов бывает в Лимане. Камбала, скабрия и сельди ловятся только в Лимане [Зуев, 272]; Того ж году въ декабре мсце Мартынъ Гергель да Степан Жаломка, набравши на два воза асетровъ на низу Днепра... [Архів, I, 339].*

П'ята тематична група представлена лексемами на позначення назв процесів дії, пов'язаних із рибальським промислом: *риболовля/риболовство, ловля/лов/лови, добича, потрошити, тельбушити, полоскати, мочити, банити, солити, в'ялити, маринувати, задимлювати, курити, проволочити, обварювати, чешуянити, карбувати*. Наприклад: *Приготовление красной рыбы начинают потрошением, откладывая жир, икру и клей особо. Выпотрошенную мочат весною, когда весна еще холодна целые сутки, а летом несколько часов в самом лимане, потом солят весьма круто, а по просолению банят или*

полощут в воде и после вялят на солнце [Зуев, 273]; Белую рыбу приготавливают таким же образом как и красную; т.е. наловив довольноное количество занимаются все, кто тут ни есть чешуянием ея и потрошением, однако смотря на количество рыбы на мелкость ее, нельзя не дивиться, с каким проворством все сие упражнение чинится [Зуев, 273]; Разложенную солят каждую порознь, кладут в кадки, а по просолении нижут на веревки, банят в воде и развешивают для вяления [Зуев, 273].

Шосту лексико-семантичну групу складають слова на позначення продуктів рибальського промислу: *жир, масло (риб'яче), ікра, клей, потрох.*

Сьому лексичну групу слів складають слова на позначення місць рибальського промислу та об'єднань рибалок: *гард, тафа, стан (рибальський стан), станиця (рибальська станиця), артіль (риболовна артіль), тоня.*

Восьму лексико-семантичну групу складають слова на позначення партії риби за сортом: *голова, крошень/крошевня, рубанка/рубань, боковня, голкова.*

В.Зуєв у своїх подорожніх записках докладно пояснює значення понять на позначення назв сукупності риби за сортом *“Головою называється у них известное количество той или другой величины рыбы, так что всякая обыкновенна делима была на четыре сорта. Самой крупной белой рыбы, как-то судаков, лещей, вырезубов и тому подобных походит в голову в сто, а больших карпов только пятьдесят, таковой рыбы голова называется // собственно крошень или крошевня. Второй величины голову составляют двести рыб, и как она при приготовлении обыкновенно на брюхе для приметы, что их две ровняются с одною большою, надрезаются, то и голова прозвана по тому собственным именем рубанкою или рубанью. Третьей величины рыба кладется в голову пятьсот; она бывает надрезана вдоль поперек по бокам и по тому называется боковнею. Четвертой величины голова заключает в себе тысячу рыбок, и потому, что ее вялят продевая большими иглами сквозь глаза на веревочках, называется игольнею”* [Зуев, 274].

До рибальської лексики запорозького козацького вжитку відносимо лексему *нерест.*

Таким чином, зважаючи на велику кількість зібраного лексичного матеріалу, можна зробити висновок, що рибальство на території Запорозької Січі та поблизу розташованих зимівників було чи не найголовнішим промислом у запорозьких козаків. Про це свідчить і багатий фактичний матеріал, зокрема історичні пісні, приказки та прислів'я.

Відтак, про вагоме значення рибальського промислу свідчить і те, що весь виявлений словниковий склад рибальської лексики можна поділити на вісім лексико-семантичних груп: слова на позначення назв пересувних засобів, що використовувалися рибалками; слова на позначення знарядь рибальського промислу; слова на позначення назв рибальських об'єднань та осіб, що займалися рибальством; лексеми на позначення назв процесів дій, пов'язаних із рибальством; слова на позначення продуктів рибальського промислу; слова на позначення місць рибальського промислу та об'єднань рибалок; слова на позначення партії риби за сортом.

III. Землеробська лексика

Землеробство - одна з галузей господарства на Запорожжі. Попри споконвічні традиції землеробства, які були характерні для українців, та родючі землі Запорожжя землеробство було не дуже поширеним заняттям мешканців Запорозьких Вольностей. Таке становище було зумовлено, передовсім, постійною небезпекою татарських нападів. Ще однією серйозною загрозою була сарана, яка інколи винищувала посіви. Найбільше землі обробляли у найбагатших на чорноземі, головне, найвіддаленіших від сусідства хижих татар паланках: перше місце тут посідала Самарська паланка, за нею ішли Кодацька, Орільська, Протовчанська паланки. Більша частина орної землі засівалась озимим і ярим житом – одним із найдавніших на території України злаків, що був основним продуктом харчування, невибагливим до ґрунту та найстійкішим до

кліматичних негод. Пшениця (озима й яра) становила невеликий процент посівів порівняно з житом. Також по селах і зимівниках сіяли ячмінь, овес, гречку, просо, горох, льон, коноплю. Якщо жито становило основний продукт харчування запорожців, то овес – основний корм для худоби. Крім того, жито, овес і ячмінь також експортувалися. З овочевих культур поширені були буряки, кукурудза, гарбузи, кавуни, диня, морква, петрушка, огірки, капуста, цибуля, часник, ріпа, тютюн. Вирощували тоді також багато хмелю; його потребувала гуральницька, броварська та медоварна промисловість.

Для обробки землі запорожці застосовували такі землеробські знаряддя, як дерев'яний з залізними частинами плуг, рало, соха, заступ, борона. Головним знаряддям обробітку землі вважався плуг. Впрягали в плуг по три-чотири пари волів. Збирали врожай вручну за допомогою традиційних знарядь – серпа, коси, вил, грабель, ціпа. Молотили збіжжя на відкритих токах у полі за допомогою худоби. З XVII ст. для очищення зерна почали застосовувати дерев'яні млинки.

Для обробки землі запорожці використовували тяглову силу волів. Воли в господарстві були не тільки тягловою силою, а й худобою, що забезпечувала господарство гноєм, який тоді вже використовувався, хоч і обмежено, для удобрення землі й підвищення врожайності.

З середини 18 ст. землеробство почало поступово розвиватися. Насамперед зменшилась небезпека татарських нападів, що дозволяло займатися ним спокійно. Крім того, збільшилася кількість населення Запорозьких Вольностей, що збільшило потребу в хлібіві і водночас забезпечило кількість робочих рук для його вирощування. Сприяючи розвиткові землеробства, січовий уряд намагався зменшити залежність від урядового „хлібного жалування”, якого ніколи не вистачало. Завдяки цьому значно збільшилася кількість поселень, мешканці яких займалися хліборобством, збільшилися площі оброблюваних земель і кількість вирощеного зерна.

У період Нової Запорозької Січі землеробство стає важливою галуззю господарства на території Вольностей. Воно намагається задовольняти значну частину потреб у хлібіві власним зерном. Також землеробство сприяло розвитку таких промислів, як млинарство, торгівля зерном, гуральництво, броварство, медоварство.

Дослідивши пам'ятки доби козаччини, доходимо висновку, що землеробську лексику запорозького козацького вжитку можна поділити на сім лексико-семантичних груп.

Першу лексико-семантичну групу складають лексеми на позначення процесів дії: *хліборобство/хлібопашество, косити, сіяти, орати/пахати, молотити, жати*.

Другу лексико-семантичну групу складають лексеми на позначення об'єктів землеробства: *пашня, баитан; хліб, зерно, колос; врожай, збіжжя; ярина, озимі (хліба), жито, пшениця, овес, ячмінь, пишно, льон, коноплі, гречка, татарка, просо*.

Третю лексико-семантичну групу складають слова на позначення засобів перевезення продуктів землеробства: *віз, телега, мажа, мажара, арба, підвода*.

Четверту групу становлять слова на позначення процесу землеробства: *жнива/жатва, сінокіс, сіножать, хліборобство*.

П'яту лексико-семантичну групу складають слова на позначення продуктів землеробства: *сіно, солома, копа, скирда, сніп, борошно/мука*.

Шосту лексико-семантичну групу складають слова на позначення знарядь обробки землі: *плуг, коса, лопата, заступ, копаниця, сапа, граблі*.

Сьому групу складають лексеми на позначення осіб, які займалися землеробством: *косар, жнець, хлібопашець*.

Отже, хоча землеробство і не було розвинутою галуззю господарювання у запорозьких козаків, однак лексика відтворює всі процеси і поняття, пов'язані з цим видом діяльності, що перераховані у семи вищенаведених лексико-семантичних групах. Майже вся землеробська лексика є загальноновживаною і за походженням українською (слов'янською).

IV. Городницька лексика

Городницька лексика менш за все зафіксована в архівних документальних джерелах, можливо, діловій документації запорозького козацтва ця лексика не була притаманна.

Першу лексико-семантичну групу складають назви на позначення об'єктів городницької діяльності: *городина, овоч; тиква, капуста, кавун, диня, огірок, цибуля, часник, морква, картопля, бруква, буряк, гарбуз, горох, боби, тютюн (табак), редька, соняшник.*

V. Бджолярська лексика

Бджолярство, бортництво – один із важливих промислів запорозького козацтва. Бджолярству передувало бортництво – дикі бджоли роїлися природним способом у лісах, на висоті 4-6 м у дуплах дерев, які називали бортями. Звідси походить й назва промислу – бортництво. Це заняття було досить примітивним, а спосіб медозбору – важким і навіть хижацьким: знайшовши гніздо і прорубавши до нього потрібний отвір, мед повністю вибирали, а бджіл винищували. Найбільше недосконалість цього способу медозбору полягала у винищуванні бджіл, що негативно впливало на загальний стан бджолярства. Життя вимагало удосконалення способів збору меду, відокремлення бортництва в окрему галузь. Це здійснювалося через організацію приватного користування бортними деревами. Поступово бортництво з хаотичного перетворювалося на стійлове, що зумовило виділення його в окрему галузь, якою займалися уже певні прошарки людей. Цей період розвитку бортного бджільництва характеризується відповідним удосконаленням борті (через розширення природних дупел або вирубування гнізд), поступовим „прирученням” бджіл, появою спеціальних знарядь праці. У XIV ст. розпочався період так званого одомашнення бджільництва. Для пасік влаштовували на Запорожжі особливі зимівники (деякі пасіки налічували до 15 тис. вуликів). Якщо раніше бджіл утримували в природних дуплах, то тепер – у штучно виготовлених. На пасіках застосовувалися три основні типи вуликів – колоди, дуплянки (пні) та сапетові.

Пасічники вважалися у запорожців людьми обізнаними, шановними, казкарями і навіть знахарями, тобто ворожбитами. Багато хто з козаків під кінець свого життя усамітнювалися на пасіках, віддаючись там молитвам, посту та утриманню від порожніх слів. Прикладом можуть слугувати останні роки життя кошового отамана Івана Сірка, в якого була власна пасіка у Чорному лісі, і в п'яти верстах від Чортомлицької Січі, в Грушівці. Під кінець життя він усамітнися на пасіці, де і помер у 1680 році.

Від бджолярства запорожці мали потрійну користь: щільники вживали в їжу, з меду готували напої, а з воску робили свічки. Продукти бджолярства, мед і віск, були серед головних статей торгівлі запорозьких козаків. Бджолярство відіграло особливу роль у житті запорозького козацтва і зумовило існування численного прошарку робітників: бортників, пасічників, воскобійників, медоварів, свічкарів.

Дослідивши пам'ятки козацької доби, всю бджільницьку лексику можна поділити на три тематичні групи.

Першу лексико-семантичну групу бджолярської лексики запорозького козацького вжитку складають слова на позначення процесу дій та об'єктів діяльності: *бджолярство; бджола/пчола, вулик, щільник, бортня, пасіка/пчельник.*

Другу лексико-семантичну групу складають слова на позначення продукту бджільництва: *вощина, мед, патока, віск.*

Окремо виділяємо лексему *пасічник*, яка слугує для позначення особи, що займалася бджільництвом.

VI. Садівницька лексика

У зв'язку з тим, що даний вид господарювання не був широко представлений на сторінках історичних документів та літературних пам'яток, садівницька лексика зафіксувала лише назви об'єктів цього виду діяльності: *сад, вишник; груша, вишня, слива, ягода, яблуко.*

Представлені назви фруктових дерев, які є об'єктами садівництва, дозволяють припустити, що на території Нижньої Наддніпряни садівництво не було розвинутою галуззю господарювання. Насадження фруктових дерев зустрічалися в невеликих кількостях і лише тільки по зимівниках.

VII. Лексика на позначення назв свійської птиці

До цієї лексико-семантичної групи належать слова на позначення назв свійської птиці: *індик, гусак, качка, півень, курка*.

Як уже було зазначено, Архів Коша Нової Запорозької Січі є основним джерелом даного дослідження. Його документи віддзеркалюють багатогранну історію Запорозької Січі, українського козацтва за період 1713-1775 рр. з усіма її складнощами і суперечностями. Саме документи Архіву Коша переконливо свідчать, що Запорозька Січ була на демократичних засадах осередком державності українського народу.

Архів Коша Нової Запорозької Січі як джерельний матеріал привертає і привертає увагу багатьох дослідників. Так, О.Апанович писала: "Невичерпні багатства документальних даних, які містить цей архів, надають його матеріалам великого значення не тільки для дослідників запорозької історії, а й для вчених, що розробляють інші проблеми історичної науки, а також питання історії мови, літератури, мистецтва, етнографії, фольклору тощо. Архів коша Запорозької Січі – це справжня перлина української писемності XVIII ст." [15, 272].

Отже, використання результатів досліджень архівних матеріалів, історичних джерел націлене на патріотичне виховання молоді, на формування і розвиток особистості, якій притаманні людська гідність, висока національна свідомість, гуманістична мораль, вміння цивілізованим шляхом відстоювати свої права і свободи, цінувати і поважати славетне минуле нашої країни, мову, культуру, традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько Т.Г. Патріотичне виховання учнів в системі історичного краєзнавства / Т.Г.Безпалько, Л.Г. Лис // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С.158-161.
2. Востоцька І.Ф. Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки // Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки: Матеріали II обл. наук.-практ. конф., 15 травня 2001 р. – Суми, 2001. – С. 68-70.
3. Желада І.П. Козацька педагогіка як фактор соціального, патріотичного та духовного виховання молоді ХХІ століття // Патріотичне виховання української молоді засобами фізичної культури та козацької педагогіки: Матеріали II обл. наук.-практ. конф., 15 травня 2001 року. – Суми, 2001. – С. 34-35.
4. Коваль В.О. Науково-методичні основи патріотичного виховання учнів засобами художнього слова // Збірник наукових праць. – К., 2000. – С. 102-110.
5. Олійник Ю.В. Етапи патріотичного виховання учнівської молоді засобами історичного краєзнавства // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С.153-158.
6. Попенко Я. Українська ментальність та патріотичне виховання молоді як чинники розбудови незалежної Української держави // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів, 2001. – Вип.. 9. – С. 122-129.
7. Хомік І. Козацькі виховні традиції як один із факторів військово-патріотичного виховання студентів у сучасних умовах // Наук. вісник / Чернівецький ун-т: Зб. наук. пр. – Чернівці, 2001. – Вип.. 127: Педагогіка та психологія. – С. 187-190.
8. Яроцький Л.В. Роль традицій у патріотичному вихованні молоді // Україна: минуле, сучасне, майбутнє: До 10-річчя незалежності України: Матеріали обл. міжвуз. конф. – Житомир, 2001. – С. 109-115.
9. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734-1775. – К., 1998. - Т.1. – 697 с.

10. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734-1775 . – К., 2000. – Т.2. – 752 с.
11. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734-1775 . – К., 2003. – Т.3. – 952 с.
12. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734-1775 . – К., 2006. – Т.4. – 887 с.
13. Словарь украинского языка. Собраный редакцией журнала “Кіевская Старина”: Репрентне видання / Ред., с добавлением собственного материала Б.Д.Гринченка: У 4т. – К.: Лексикон, 1996.
14. Зуев В. О бывших промыслах запорожских казаков и наипаче рыбном // Козирев В.К. Записки В.Зуева про рибні промисли запорозьких козаків // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної країни Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII-XIX століття. – Вип. 6. – Запоріжжя: РА “Тандем-У”, 2001. – 334 с.
15. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991.

Краєзнавча діяльність як ефективний засіб патріотичного виховання та формування національної самосвідомості особистості

Бородин Сергей Эдуардович,
руководитель кружка «Краеведение»
ЦДЮТ Шевченковского района

Каждое поколение прокладывает свой путь в жизни. И если взрослые могут жить по инерции, то дети и подростки наделены психологией поиска и устремленности сделать то, что до них никому не удавалось, выйти за границы, которые зачастую взрослые воспринимают как непреодолимые.

Становление личности воспитанника- процесс важный и ответственный. Психологами и педагогами давно отмечено, что усвоение новых знаний и формирование моральных качеств личности связано с игровой деятельностью, благодаря которой ребенок получает возможность найти свое «Я» и место в обществе, объединить свои мысли со взрослыми и понять друг друга. Именно в игре можно учить, развивать, воспитывать и вообще способствовать многогранному развитию личности. В игре формируются умение общаться, получать опыт преодоления трудностей, создается особая атмосфера, которая способствует хорошему настроению, добрым и серьезным чувствам, переживанием по поводу побед и поражений, подготовке к деятельности в реальных и будущих, более проблемных ситуациях. Базовой основой мы взяли Скаутинг- это Большая игра построенная на скаутской методике-системе прогрессивного самовоспитания, основанной на выполнении Скаутского обещания и Скаутского закона; это повседневная жизнь в соответствии с правилами, выраженными в Скаутском обещании и Законе. Скаутский метод это, прежде всего, самоналагаемый кодекс поведения. Человек, который берет на себя обязательства, берет их добровольно и при свидетелях. Он принимает на себя ответственность выполнять и следовать таким обязательствам как:

- Долг перед Богом(прежде всего в душе)
- Долг перед Родиной
- Долг перед Другими
- Долг перед Самим Собой

Педагогика скаутинга базируется на учете таких элементов, как игра, малая группа, природа, ответственность и удовольствие.

«Удовольствие»- это дух Скаутинга, момент счастья, комфорта, восторга - порождающий новые цели, мотивы, открытие новых путей к приключениям и трудностям.

Данный метод мы адаптировали под наших детей и используем в краеведении, которое стимулирует и способствует интеллектуальному развитию, демонстрирует активную коллегиальную деятельность, сотрудничество и творчество. С помощью практического краеведения, то есть в условиях природной среды, решаются задачи физического, эстетического и трудового воспитания детей разного возраста, создаются дополнительные условия для совершенствования и усвоения знания. В новых реалиях функционирования украинского общества, особенно острыми стали проблемы национального самосознания украинского народа, формирование экологической культуры подрастающего поколения, воспитание чувства патриотизма и бережного отношения к культурно-историческому наследию Родины.

Путь к решению этих задач лежит в первую очередь, через эффективное историко-краеведческое образование, которое основано на новых критериях оценки взаимоотношений человеческого сообщества и природы, их гармонического сосуществования. Мы учли также, то, что формирование национального самосознания является одной из приоритетных задач учебно-воспитательного процесса.

Ведь национальное самосознание активно стимулирует у человека интерес не только к историческому прошлому своего народа, но и к его будущему и является серьезной составляющей духовной жизни нации и общественного сознания.

Вот почему возникла необходимость и желание создать клуб краеведов-прикладников, в котором дети и молодежь имели бы возможность искать и находить предметы и минералы, уметь реставрировать археологические находки, а также открывать и шлифовать великий дар природы - самоцветы. Организовать выставки и писать исследовательские работы, создавать игровые модельные программы, проводимые в условиях природной среды с использованием знаний по экологии и скаутингу, участвовать во всеукраинских эколого-краеведческих мероприятиях.

А.С. Макаренко неоднократно подчеркивал, что игра - это не только развлечение и забава, она заполняет свободное время детей, и является одним из серьезных способов педагогического влияния на них.

В полевых условиях воспитания создаются невероятные возможности формирования и развития личности, чувства патриотизма через знание своей «малой» Родины с использованием разных форм и интересных игровых приемов. При этом воспитанники глубже узнают жизнь, получают разные навыки и умения. И не удивительно, что краеведение возбуждает интерес девочек и мальчиков, которые имеют желание получить возможность, часто незаметно для себя, стать смелыми, волевыми, бесстрашными, ловкими и находчивыми - Людьми, которые понимают Себя и окружающий мир, достойно могут передвигаться во Времени и Пространстве. Направленность общения в клубе есть не научить воспитанника, а помочь получить необходимые знания, упорядочить свои мысли на действия полезные для жизни и окружающих.

Основной идеей клуба краеведения ЦДЮТ Шевченковского района является синтез эколого-краеведческой образовательной и развлекательной деятельности, направленной на реализацию патриотического, гражданского воспитания, формирование национального самосознания, активной жизненной позиции воспитанников, актуализацию их учебного опыта.

Именно у нас созданы необходимые условия общения с цветным камнем, старинными вещами, добрыми и хорошими друзьями. Учебная программа учитывает возрастные особенности воспитанников, ведь от этого зависит конечный результат образовательного процесса.

Программа предполагает:

- Обучение воспитанников анализу современных проблем окружающей среды, находить верные решения на пути выхода из разных нестандартных ситуаций,
- Помощь в утверждении их в жизненном процессе самовоспитания и

- развития своих способностей,
- Формирование у воспитанников более широкого представления природе и истории родного края,
- Моделирование взаимоотношений людей и природы в пространстве и времени.
- Исследование исторических и геологических кладов и чудес родного края.
- Развитие познавательной активности и творческих способностей воспитанников,
- Физическое воспитание;
- Формирование у воспитанников навыков коллективного творчества, умения принимать совместные решения.

Содержание деятельности клуба способствует вхождению детей в современное сообщество с полученным богатым опытом использования своего потенциала как для самореализации в профессиональном и личном плане, так и в интересах общества и державы. Руководитель кружка краеведения, должен знать, уметь и использовать весь свой большой опыт в том смысле, чтобы он соответствовал возрастным и индивидуальным особенностям воспитанников, способствовал выполнению образовательной программы на данном этапе.

Занятия должны быть построены по принципу от простого к сложному, с широким использованием практических приемов усвоения знаний через тренинги, практический поиск, организацию и размещение лагеря, проведения полевых игр и тематических полевых программ. Фактически воспитанники проходят «маршрут» оптимального личного роста от новичка до знатока, способного создать свою полевую программу, научную работу, провести тренинг и т.д.

Воспитанники получают у нас опыт научно-исследовательской деятельности, на протяжении последних двух лет они с успехом выступали с научными докладами на областной и Всеукраинской конференции МАН. Мы пытаемся проводить исследование новых идей, игровых программ, мониторингов, выставок, написанию научных работ. Мы делаем, чтобы дать возможность воспитанникам проявить свои лидерские, организаторские, коммуникативные и творческие способности. Занятия в кружке краеведения способствуют повышению самооценки, самоопределению, развитию познавательной активности. Помогают более тесному общению детей между собой.

Сегодня мы говорим о краеведении как о будущей составляющей идеологии Украины. И понимаем меру ответственности, которую взваливаем на свои плечи. Ведь нравственное состояние сегодняшнего общества, один из признаков которого отношение к детям, оставляет желать лучшего. И то, что забота о детях была отодвинута куда-то в сторону, говорит о потере части нравственного потенциала нашего народа. И если мы не хотим, чтобы наши дети ассоциировались с неряшливыми существами, накачанными наркотиками, которые копошатся в полутьме пивных баров или мусорных баках, мы сегодня должны сделать все, чтобы вырастить и воспитать новую элиту, жизненный интерес которой в сохранении и подъеме нашей с вами страны независимой Украины!

Патріотичне виховання студентської молоді засобами суспільно – гуманітарних дисциплін

Яценко О.М.

в.о. зав кафедри суспільно - гуманітарних дисциплін,
заступника директора з НВР ЗФ ДАСОА

Відомий український історик Д.Багалій в 1917 році писав: *„Хай вільно проживають на Україні усі нації, хай усяка живе по -своєму... бо національний ґрунт потрібен для кожної. А українська культура нехай шириться поміж українцями і хай про її поширення турбуються і піклуються діти України -усі, хто любить свій народ і бажає йому добра, бо чужі за це не візьмуться. Нехай усім народам живеться вільно в Україні, але нехай нові поселенці в Україні ' нам 'ятають, що не може бути зневажений на своїй рідній землі (як це було раніше) той український народ, який заселив її, захистив од ворогів і довгі часи поливав її своїм трудовим потом'.*

Україна вступила в третє тисячоліття і яким буде її поступ і утвердження залежить від молоді, покоління ХХІ століття, тих, хто завтра стане до керма держави і дуже важливо, щоб нові керманічі були патріотами своєї Вітчизни, національно свідомими громадянами, здатними зайняти активну позицію в процесі розбудови правової демократичної держави України.

Кафедра суспільно - гуманітарних дисциплін ЗФ ДАСОА головним завданням національного виховання студентів визначила формування особистісних рис громадянина - патріота з розвинутим почуттям національної гідності і гордості за свою Батьківщину, ґрунтовне вивчення багатств духовної культури українського народу, його національної ментальності, мови - неповторного інструментарію творчості народу.

Завдання активно реалізується викладачами спільно із Студентським парламентом „РАДА" у складі СНТ „Ерудит" з дискусійним клубом „МИ -ТЕРРА КОЗАКОРИУМ" і дівочим клубом „БЕРЕГІННЯ". Кафедра із студентським науковим товариством організувала дослідження „Білих плям історії України": подвиг героїв Крут, голодомору 1932- 1933 рр., невідомих сторінок війни, національно - визвольних змагань ОУН -УПА, портретів „Великих УКРАЇНЦІВ" (Д.Донцова, І.Мазепа, О.Ольжича, І.Огієнка...).

На виконання Указу Президента України від 16. 05. 2007 р № 419/ 2007 „Про вшанування пам'яті Ярослава Стецька і Ярослави Стецько" студентами вузу підготовлено кілька робіт на Всеукраїнський конкурс наукових робіт „ОУН: провідники, ідеї, боротьба", а ознайомлення студентів із змістом робіт і обговорення його дає широку неупереджену інформацію про ОУН - УПА.

Студенти вузу активно включились в творчо - пошукову роботу зі збору свідчень очевидців голодомору і підчас мітингу - реквієму „Запалимо свічу пам'яті" 23.11. 2007 презентували „КНИГУ ПАМ'ЯТІ" в якій говорять живі свідки трагічних подій 1932/33 років.

Продовжується робота над „КНИГОЮ ПАМ'ЯТІ" про війну, де правда ветеранів і учасників подій озивається в душах дослідників - студентів з особливим щемом. Наукова робота студентів живий відгук знаходить під час обговорень проблемних тем на засіданнях дискусійного клубу „Ми - ТЕРРА КОЗАКОРИУМ":

-Тема героїчного чину під Крутами поставила запитання:

- Чому українська нація у грізний час на оборону своєї столиці змогла виставити тільки 300 юнацьких грудей, 300 синів великого українського народу? Де була армія? Чи була?

- „Хліборобська традиція Запоріжжя: історія і сучасність. Голодомор 1932/33років

—Хто винен в трагедії її чому правда замовчувалась десятиліття? Чи можливе повторення трагедії в майбутньому?

- „Роль молоді в сучасному світі"

- Чому активна позиція молоді сьогодні — процвітання України — завтра?

- „ Іван Мазепа - Великий українець"

- За який гріх і хто проклинав гетьмана Мазепу?

-Які назви повинні носити вулиці Запоріжжя? І т.д.

Доля дала шанс студентам Запоріжжя формувати свою життєву позицію на основі героїчного досвіду історії лицарів волі - запорожців, гартувати силу волі, мужність, духовність і патріотизм на прикладі феномену козацтва. Невичерпна енергія, духовність лицарської доби, історичні пам'ятки ' минулого краю, традиції, славні сторінки історії

героїчної епохи, досвід діяльності борців за волю виховує гідних патріотів, здатних бути активними творцями своєї долі і держави.

Тематика козацької історії займає важливе місце у науковій і виховній роботі з студентами. Екскурсія на о. Хортицю - це ознайомлення з експозицією музею історії запорозького козацтва, комплексом „Запорозька Січ”, „Тарасовою стежкою” і проведення свого „Козацького Кола”, літературно - історичного заходу біля пам'ятника Д.І.Вишневецькому „Легендарний лицар Байда”;

Святкування Дня козацтва 14 жовтня на Покрову започаткувало цікаву традицію Свята вишиванки „Одягнімо вишиванки, друже! Хай побачить українців світ - Молодих, відважних дужих У єднанні на багато літ!” Вся академія була прибрана вишиванками, а студентки перетворились учарівних панночок з козацького краю поряд з гідними нащадками запорожців студентами - юнаками. Завершилось дійство театралізованою виставою „Свята Покрівонько, покрий голівоньку...” ,

Святкування Нового року і Різдва Христового включає „Запорозький вертеп” і ознайомлення із традицією святкування Різдва і новоріччя на Запоріжжі. Розгляд проблеми в студентському дискусійному клубі „Ми - ТЕРРА КОЗАКОРІУМ!” „Внесок запорозького козацтва в світову військову науку, мистецтво, культуру” крім ґрунтовної обізнаності з матеріалами теми дає можливість переосмислити суть феномену козацтва і проїнятися гордістю за славних предків і свою історію, прагненням знати її краще, зберегти і примножити...

Цікавим є і свято гумору „Веселий курінь вітає панянок...”, Вечорниці на Андрія на Запоріжжі... Започатковано щорічний конкурс знавців історії Хортиці з участю в акції „Чиста Хортиця”.

Студенти з великим захопленням писали запорізьку писанку, ознайомившись із неповторною творчістю Заслуженого майстра народної творчості України п. Галиною Павлів.

СНТ готує заходи до 300 - х роковин зруйнування у 1709 році Запорозької Січі, Полтавської битви; конференцію „Гетьман І.Мазепа - Великий ' Українець”.

У жовтні 1990 студенти виступили проти епохи тоталітаризму і перемогли, давши усім урок політграмоти, громадянськості, змусивши усіх без винятку замислитися, хто ми є... В Україні тоді з'явилася нова політична сила, яка різниться від усіх рішучістю, єдністю та неабияким політичним тактом!

Студентська молодь в 2004 році застала світ зі щемом слідкувати за подіями в Україні під час „помаранчевої революції””. Хай не всі надії реалізовано на сьогодні, але всім недругам зрозуміло:

Ми не бидло! Ми не козли!

Ми - України доньки і сини!

І у разі необхідності молодь найактивніше відгукнеться на заклик гідного провідника , а швидше віднайде його серед своїх рядів. У відомого українського співака Кузьми Скрябіна є поезія „Україна”:

Бідна і соплива, брудна і нехлюйна, Жебрають каліки, трупи по під'їздах, Гидка і зрадлива, бридка і згубна. Вино і чорна кава, ми живемо в містах. Ті слизькі вокзали, на губах піна, Дерев'яні гроші, картинна галерея, Злодії, цигани, То вона - Україна. Смердячі туалети - то моя Україна.

Вулиці, як нори, зрубані дерева, То пухлина в мозку, дороги на могилах, Навики, герої, то вона - Україна. Пам'ятники з бронзи, „не вмре, не загине Білі „мерседеси”, жовті „Запорожці” Засрана культура, всі народи - браття...

Секція IV

Вплив масової культури та ЗМІ на формування свідомості молоді людини

Твори української літератури в системі засобів національно-патріотичного виховання молоді

Абрамова І.Г.
Запорізький національний університет

Дух нашої нації живе в душі, у серці та розумі кожної патріотичної людини. Розум породжує думку, вкладає її у слово, яке виконує функцію захисника, оборонця нації; душа надає слову почуття, а серце – полум'яної пристрасті. Високий національний дух – найцінніший скарб, серцевина сутності нації.

Сьогодні для України, її майбуття перебуває в руках національно-патріотичної молоді. Вона має спрямувати притаманний молоді ентузіазм, почуття справедливості в русло зміцнення гуманістичної честі України. Національно-патріотичне виховання ставить за мету виховання молоді людини у дусі гордості за історичне минуле українського народу, могутньої української національної державності. Одним із завдань виховання є формування у підростаючого покоління патріотичного інтелекту, відданості ідеалам справедливості, гуманності, чесності, правди, свободи, бажання служити українському народові, Батьківщині.

Вдяним матеріалом для виховної роботи з молоддю є твори українських письменників. Літературознавчий аналіз допомагає молодій людині не лише повніше осягнути ідейно-художній зміст творів, виявити конкретно-історичне та загальнолюдське значення подій, зображуваних письменником, а й формувати морально-етичні ідеали, а відтак є вагомим національно-патріотичним засобом.

Вивчення художніх творів слід будувати так, аби активізувати пізнавальну діяльність молоді, впливати на формування її світоглядних позицій, виробляти у неї позитивні етичні принципи, підносити духовність.

Показовим у цьому плані є вивчення творчості класика української літератури І.С.Нечуя-Левицького. Письменник протягом життя приділяв велику увагу питанням освіти та культури українського народу. Сам педагог за фахом, він у багатьох своїх творах, починаючи з найперших – “Дві московки”, “Причепа”, піддав критиці систему освіти та виховання.

Вивчення твору І.Нечуя-Левицького “Хмари” передбачає реалізацію не лише пізнавально-художнього, естетичного, але й виховного потенціалу повісті.

У повісті історію двох поколінь інтелігенції змальовано на тлі характерних явищ кризи феодально-кріпосницьких відносин, коли активно формуються нації, гостро постають питання національної культури. Назва твору символічна. Хмари – це гнобительська національна політика царизму, деспотизм урядової реакції, консерватизм у всіх сферах життя, зокрема реакційність на полі освіти, культури. Письменник не тільки сатирично викриває таку політику, а й намагається виявити демократичні інтелігентні сили, які своєю діяльністю здатні розвіяти “хмари”.

І.Нечуй-Левицький вважав необхідним створення “нового героя”, котрий міг би сприяти поліпшенню життя народу, відстоювати його національні права. Типом такої людини в повісті, згідно із задумом автора, стає представник інтелігентського покоління 60-х років – Павло Радюк. Створюючи образ Радюка, письменник підкреслює його демократичність, любов до національної культури. Але в позитивній програмі дій виявляється й безпорадність героя. Він щиро вірить, що поширення знань і освіти можуть принести звільнення від національного й соціального гніту. Читанням і поширенням

заборонених творів Шевченка, сприянні недільним школам і книжкам – “метеликам” його діяльність закінчується. Врешті, повістяр і сам суперечливо ставиться до свого героя. І.Нечуй-Левицький інколи виявляє іронічне ставлення до його культурницько-просвітянських ідеалів, зокрема прагнення з'єднати в одну сім'ю панів і селян. Однак Радюк був, як зазначав письменник, повним портретом “українофіла” 60-х років.

Погляди І.Нечуя-Левицького на питання культури, освіти розкриваються в повісті не лише під кутом зору проблеми позитивного героя. У творі подано досить широку картину діяльності різних навчальних закладів – духовної академії, жіночого інституту та пансіону, сільської школи і особливо ґрунтовно показано згубні наслідки освіти та виховання в них тогочасної молоді.

Чимало уваги приділяє І.Нечуй-Левицький Київській духовній академії, виявляючи глибоку обізнаність з характером навчального процесу в ній та системою виховання. І це не випадково, бо відомо, що письменникові довелося самому навчатися в цьому навчальному закладі. Він постійно відчував зневагу до української мови, культури.

В академії навчалися студенти різних національностей. Так, у повісті бачимо серед товаришів Дашковича по кімнаті – росіянина Воздвиженського, серба Петровича, грека Калімері, болгарина і лапландця. Вихованці академії були дуже далекими від справжньої науки, ставали розумовими і моральними каліками. “Академія випускала тоді з семінарії професорів, котрі були темні, як темна ніч, і нічому не вчили, бо й самі нічого не тямали – тільки з горя горілку пили” [1,14].

Згубний вплив на молодь духовної семінарії та академії показано в образі Степана Воздвиженського – кар'єриста, псевдовченого, активного провідника насильницької русифікації студентів. Він хоч і прижився на Україні, але з презирством ставився до всього народного. Воздвиженський хитрощами домагається успішного закінчення і посади професора, а потім вигідно одружується з дочкою Сухобруса. В душі він охоче проміняв би науку на крамницю.

Чимало уваги приділено в повісті питанням жіночої освіти, зокрема у жіночих навчальних закладах – пансіоні, інституті. Ця тема розкривається через образи молодих Сухобрусівен – Марти й Степаниди, та їх дочок – Ольги і Катерини, а також частково через образ матері Павла Радюка. Характери цих осіб, їх поведінка, взаємини з рідними розкривають негативні наслідки тодішньої жіночої освіти та виховання. Жіночі навчальні заклади, показує І.Нечуй-Левицький, вся система освіти ставили своєю метою відірвати людину від народного ґрунту. З гумором та іронією він підкреслює, що сентиментально-романтичне виховання не позбавило дівчат міщанських рис; воно становить лише зовнішню оболонку, за якою криються їх егоїстичні характери. Яскравою ілюстрацією цього є сатирична сцена, цілком у дусі створених автором оповідань про бабу Параску й бабу Палажку та “Кайдашевої сім'ї” – картина дільби сестрами батьківської спадщини. І.С.Нечуй-Левицький вводить у повість ряд епізодів, які яскраво характеризують Сухобрусівен як типових представниць дрібновласницького міщанського середовища, незважаючи на те, що вони здобули звання професора.

Критичне ставлення повістяра до системи освіти та виховання виявляється при змалюванні образів Ольги та Катерини. Особливо пагубно позначилося таке “виховання” на красуні Ользі. Французькі романи, інститутське виховання спустошили її душу, зробили її пустою мрійницею.

У повісті введено також образ наставниці жіночого інституту пані Турман. Уже із змалювання її портрету виявляється неприхована авторська іронія до зарозумілої аристократки. Її образ найбільш виразно розкривається під час суперечки в салоні професора Дашковича з Радюком, який, стоячи за доступність освіти й виховання жінкам усіх станів, здається їй “драконом революції”, варваром.

Критичне ставлення І.Нечуя-Левицького до реформ 60-х років XIX століття в галузі освіти й виховання виявляється при змалюванні тодішньої народної школи. Через сприйняття Радюка письменник малює гнітючу картину життя селян у селі Журбанях, в

якому аж чотири шинки, а школа перебуває у вкрай занедбаному стані. Таким був і вчитель – відставний солдат, п'яниця, який більше часу проводив у шинку, ніж з учнями. Під керівництвом таких вчителів, показує письменник, виховувались моральні виродки. Одним з таких “нових типів з народу”, як їх називає І.Нечуй-Левицький, введено в повісті Терешка Бубку. Одна з характерних рис Терешка, прищеплених йому в школі, - зневага до рідної української мови.

І.Нечуй-Левицький показав, що в умовах тодішнього суспільства перших пореформених десятиріч школа на селі була чужою народові, його інтересам.

Не обминає письменник і проблему виховання дітей в сім'ї. В особі старої Радючки він засуджує провідників системи домашнього виховання, спрямованої на відрив дітей від народного ґрунту, національних звичаїв і традицій. Антон Радюк – батько Павла, не забороняє синові переймати народні звичаї, вивчати українську мову.

Щодо виховання в сім'ї, то письменник на прикладі родин Радюків і Масюків відстоює простоту, демократизм побуту, дотримання національних народних звичаїв та обрядів. Саме в такому дусі виховувались Павло і Галя, а тому вони в моральному відношенні становлять протилежність, скажімо, Ользі та Катерині, особливо першій, яких духовно скалічив інститут.

Отже, у повісті “Хмари” І.Нечуй-Левицький актуалізує цілий ряд морально-етичних проблем, а її вивчення дає широкі можливості для реалізації виховного потенціалу твору і сприятиме формуванню національно-патріотичного виховання молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1965. – Т. 1. – 385 с.
2. Приходько І.Ф. Українська ідея у творчості І.Нечуя-Левицького. – Львів: Каменяр, 1998. – 70 с.
3. Побірченко Н.С. Проблема національного виховання у творчості І.С.Нечуя-Левицького: Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1994. – 204 с.
4. Зарва В. Просвітительська концепція “нового героя” в “Хмарах” І.Нечуя-Левицького // Літературознавство. – IV Міжнародний конгрес українців. – Книга 1. – К., 2000. – С. 349-359.
5. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX століть: соціально-політичний портрет. – К.: Либідь, 1993. – 176 с.

Організація та проведення спільної роботи Запорізького облвійськкомату з регіональними ЗМІ у вихованні молодих захисників Вітчизни

Логвінов М.О.
старший офіцер
Запорізького облвійськкомату

Реалізація положень Держпрограми розвитку ЗС України на 2006-2011 рр. потребує посилення інформаційно-пропагандистської роботи, патріотичного виховання особового складу, формування національної свідомості й культури - гуманістичного світогляду, високих морально-бонових якостей та морально психологічної готовності до захисту Вітчизни.

Значну роль у становленні молодих захисників Батьківщини сьогодні відіграють місцеві ЗМІ. В Запорізькій області на протязі 2006-2007 років на регіональному рівні встановлена взаємодія командування облвійськкомату з регіональними ЗМІ. На підставі спільного плану стосовно взаємодії командування Запорізького облвійськкомату місцевими друкованими виданнями і телерадіокомпаніями щодо оперативного доведення інформації про життєдіяльність ЗС України, налагоджений постійний зв'язок з місцевими

телерадіокомпаніями м Запоріжжя щодо надання можливостей військовим посадовим особам облвійськкомату проводити інформування місцевого населення про головні напрямки військового будівництва, проблеми що виникають, шляхи їх подолання та формування у громадян позитивного ставлення до військової служби

Питання військово-патріотичного виховання молодь їх реалізація відображені у спільному плані військово-патріотичного виховання допризовної та призовної молоді області на рік, який погоджується з основними начальниками управлінь облдержадміністрації, громадськими організаціями, що займаються військово-патріотичним вихованням і затверджується першим заступником голови Запорізької облдержадміністрації.

Сьогодні вже можна констатувати факт, що Запорізький облвійськкомату, де військовим комісаром полковник Давид Моін є осередком по організації та постійному здійсненні інформувань громадськості області про діяльність ЗС України, підсумки, здобутки і проблеми виконання Держпрограми розвитку ЗС України.

На протязі двох років командуванням облвійськкомату забезпечено висвітлення призову громадян України на строкову військову службу у ЗМІ. В місцевих газетах газет „Запорізька Правда“, „Запорозька січ“, «Индустриальное Запорожье». „Міг“, „Верже“, „Субота плюс“ постійно друкуються статті що присвячені проведенню приписки громадян України до призовних дільниць. проведенню призову на строкову військову службу та прийнятті на військову контрактном, впровадження нового виду виконання військового в'язі служби у військовому резерві. Телерадіокомпанії „Запоріжжя“, „Алекс“. „ТВ-5“ в телепрограмах „Телекур ер“. „Новини ТВ-5“, „Алекс-інформ« а також в телепередачах „Контекст“, „Знак запитання?“, „Пряма лінія“ систематично висвітлюють повсякденну життєдіяльність особового складу ЗС України- проблеми які виникають на шляху переходу ЗС України на контрактний принцип комплектування, а також урочистих провідів до лав ЗС України та сприяння генерального директора ТРВК „Запоріжжя“ Євгена Сокульського в телепередачах „Контекст“ доводяться до жителів області основні положення „Білої книги - 2006“.

1. Питання формування у місцевого населення області позитивного іміджу ЗС України, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді щоквартально розглядаються в телепередачі „Знак запитання?“, де на протязі 50 хв. у прямому ефірі обговорюються основні положення контрактної служби, служби в резерві, проведення призову до лав ЗС України. На ці передачі обов'язково запрошуються студенти ВНЗ. ветерани війни, праці, військовослужбовці Запорізького гарнізону
2. Спільна робота командування облвійськкомату з ЗМІ надає можливість вести цілеспрямовану роботу з питань військово-патріотичного виховання молоді

Спільна робота командування Запорізького облвійськкомату з регіональними ЗМІ.

Моін Д.В

Військовий комісар Запорізького
обласного військового комісаріату,
полковник

В Запорізькому облвійськкоматі продовжується цілеспрямована спільна робота командування з регіональними ЗМІ. Це в свою чергу позитивно впливає на посилення патріотичного виховання громадян України. Сьогодні це - справа яка повинна об'єднати зусилля державних органів влади, адміністрації підприємств, установ, навчальних закладів, ветеранських організацій. В області налагоджена публікація матеріалів в місцевих газетах присвячених питанням поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, підготовки громадян призовного віку до служби в лавах Збройних Сил України.

На регіональних телерадіокомпаніях постійно висвітлюється повсякденна життєдіяльність Збройних Сил України, хід впровадження військової служби за

контрактом, служби в резерві, проведення призову на строкову військову службу. У нас налагоджена спільна робота з керівництвом телерадіокомпаній „Запоріжжя“, „Апекс“, „ТВ-5“. З головами редакцій газет „Запорізька Правда“, „Запорозька січ“, „Индустриальное Запорожье“ „Міг“, „Верже“, „Субота плюс“

5 грудня 2007 року у Запорізькому облвійськкомату під час проведення урочистих зборів особового складу було нагороджено значну кількість представників місцевих органів влади, правоохоронних органів, керівників місцевих ЗМІ з нагода і 6-ї річниці ЗС України Вони багато зробили для створення навколо ЗС України позитивного інформаційного поля

Сьогодні військовослужбовці ЗС України і області користуються величезною довірою з боку місцевих органів влади, регіональних ЗМІ, громадськості області.

В подальшому така спільна робота буде продовжена, населення області повинне знати що відбувається % ЗС України, які проблеми виникають при переході до професійної армії та шляхи їх розв'язання.

За особистий внесок у справу розвитку та забезпечення життєдіяльності ЗС України, сприяння військово-професійної підготовки молоді до служби у лавах ЗС України, проведення призову нагородити відзнакою МО України

Сокульського Є. А. - генерального директора Запорізької обласної телерадіокомпанії;
Кобинець А.В. - головного редактора газети „Запорізька Правда“;
Єгорову І.В. - заступника головного редактора газети „Индустриальное Запорожье“.

Формування національної самосвідомості засобами інформаційних програм телебачення (на прикладі ЗОДТРК „Запоріжжя“)

Богуцька С.В.

Магістрантка факультету журналістики
Запорізького національного університету

Однією з передумов існування народу, нації є відповідне свідоме ставлення громадян до надбань попередніх поколінь, їхнє збереження та примноження, а не руйнація. Ще І. Кант наполягав на постійному вдосконаленні системи навчання і виховання підрастаючих поколінь, тому що кожна епоха повинна мати відповідну їй систему освіти [1]. У той же час, на думку І. Канта, мистецтво виховання повинно розвивати людську природу так, щоб вона досягла свого призначення [2]. Тож виховання та навчання повинні сприяти формуванню такої людини, на яку є замовлення суспільства, отже, молодь потрібно виховувати не для теперішнього, а для майбутнього, тобто, згідно з ідеєю розвитку людства, на кожному новому етапі.

Визначення „свідомість” та „самосвідомість” майже тотожні. Проте значення, які подаються у Великому тлумачному словнику сучасної української мови дають підстави вважати перше поняття ширшим, ніж друге.

За одним із тлумачень, свідомість – це ясне розуміння, усвідомлення чого-небудь; розуміння, усвідомлення суспільного життя людиною як представником певної суспільної верстви [3, 1107]. Натомість, самосвідомість – поняття вужче, яке визначається як ясне розуміння своєї суті, своїх особливостей, своєї ролі у житті і суспільстві [3, 1101]. Отже це поняття наголошує на безпосередній інтеграції особи у громадський процес.

Самосвідомість виникає разом зі свідомістю (і, перш за все, зі спілкуванням), як похідна від неї, але виявляється по мірі розвитку людини як культурно-історичного суб'єкта [4, 418].

Поняття національної свідомості та самосвідомості - відчуття гордості за належність до української нації, є одними зі складових духовного світу особистості українця. Поряд з ними дослідник Фіцула М.М. виділяє такі компоненти:

- 1) національну психологію — психологію працюючого господаря, вмілого хлібороба, поборника прав людини й державної незалежності, духовної спадщини народу;
- 2) національний характер і темперамент — одвічне правдошукування, гостинність і щедрість, лагідність, талановитість, ніжність і глибокий ліризм, волелюбність і душевне багатство;
- 3) національний спосіб мислення — самобутність, завдяки чому із століття в століття відтворюються і розвиваються самобутня українська культура і духовність;
- 4) народну мораль, етику — людяність, доброту, милосердя, співпереживання як найвищі духовні надбання;
- 5) народну естетику — красу поведінки, привабливий стиль життя, доброзичливе ставлення до людей, уміння вишивати одяг, готувати смачну їжу;
- 6) народну правосвідомість — життя за законами добра і краси, правди і справедливості, гідності й милосердя;
- 7) національну філософію — самобутню систему ідей, поглядів на природу, суспільство, всесвіт, на духовний світ людини, проблему долі людини тощо;
- 8) національний світогляд — систему поглядів, переконань, ідеалів, яка є основою національної духовності;
- 9) національну ідеологію — ідейне багатство нації, систему філософських, політичних, правових, економічних, моральних, естетичних та релігійних ідей, поглядів і переконань [5].

Формування національної свідомості та самосвідомості – найголовніший напрям національного виховання. Він становить набір найважливіших рис особистості – передбачає усвідомлення вихованцями своєї етнічної спільності, національних цінностей, відчуття своєї національної причетності до розбудови України; а також патріотизм, який сприяє утвердженню власної гідності, внутрішньої свободи, гордості за Батьківщину.

Вчені визначають декілька рівнів національної самосвідомості. Так, дослідниця І. Кресіна виділяє:

- а) буденний (побутовий) рівень національної самосвідомості;
- б) державно-політичний;
- в) теоретичний рівень сформованості національної самосвідомості особистості [7].

На буденному рівні — це поєднання свідомих, ментальних елементів свідомості. Одні з них є основою, фундаментом національного характеру, менталітету, історичної пам'яті.

На державно-політичному рівні формуються національні інтереси, політичні вимоги, державна політика. На цьому рівні зосереджені такі ідеї, програми, вчення, що віддзеркалюють політичні, правові, державні інтереси.

Теоретичний рівень національної самосвідомості — це науково обґрунтовані, чи мистецьки осмислені ідеї, концепції, програми, світоглядні орієнтації, що характеризують інтелектуальний потенціал нації, її здатність до рефлексії, самоопанування й самоствердження.

Діяльність ЗМІ має важливі національно-духовні наслідки, оскільки характер інформації, адресований аудиторії, визначає значною мірою її ставлення до дійсності і напрям соціальних акцій. Тому ЗМІ не лише виконують інформативну функцію (хоча вона має бути основною), але пропагують ідеї, погляди, вчення, політичні програми і беруть, таким чином, участь у соціальному управлінні. Шляхом формування громадської думки, вироблення певних установок, вони спонукають людину до тих чи інших вчинків. Індустрія свідомості стає найважливішим інструментом національного впливу.

Характерною особливістю новин ЗОДТРК „Запоріжжя”, як головного інформаційного продукту телебачення, є прив'язка тем до певної території, визначення специфічних особливостей краю та згуртування населення навколо своїх проблем та питань. Кожного дня регіональні новини ніби під мікроскопом розбирають події, що відбуваються в громаді. Тим саме штовхаючи людей до вирішення того чи іншого

питання. День за днем новини не лише інформують громадськість про явища, що відбулись, а й формують у населення (через відповідні коментарі журналіста) належне ставлення до цих подій.

Формування національної самосвідомості українця неможливе без рідної мови. Головним аспектом, який відділяє новини телеканалу „Запоріжжя” від конкурентів є створення виключно україномовних випусків. Громадянин нашої держави навряд чи зможе повною мірою ідентифікувати себе з Батьківщиною без подібного медіального продукту.

На телебаченні одним із засобів формування відчуття приналежності громадянина до певної нації постає візуальний ряд. Можливість показати картинку, як його називають у журналістських колах, головна перевага цього виду електронних ЗМІ, адже до 70% інформації людина засвоює саме з побаченого. Кількасекундна заставка з фрагментами краєвидів Запоріжжя, що з'являється на екрані кожного разу перед початком випуску новин, спонукає людей до визначення себе й своєї ролі у громаді. Обов'язковими тут є елементи колірної гамми одного з символів української державності – блакитно-жовтого прапора.

Серед виражальних засобів телебачення увагу варто приділити і слову. Уміла побудова мовленнєвих конструкцій дозволяє розставляти необхідні акценти. На допомогу журналістам приходять такий образний засіб мови як *зворотній порядок слів – інверсія*. Він застосовується зі стилістичною метою. Інверсоване слово несе на собі більше смислового навантаження, виявляє в контексті додаткові відтінки, виконує певну експресивну функцію. Наприклад, у сюжеті журналістки Наталії Світилко „Рушник національної єдності”: Разом нас багато – об'єднати Україну і створити єдиний для всіх регіонів оберіг вирішили майстри народного мистецтва... Ідея створити рушник національної єдності виникла вже давно – сьогодні Україну може об'єднати лише духовність – говорять майстри народного мистецтва.

У матеріалі „Найбільший державний прапор” теж є місце застосуванню інверсії: Мандрує областями найбільший державний прапор України.

Журналістка інформаційного відділу телеканалу „Запоріжжя” Яна Сасіна теж застосовує зворотній порядок слів при побудові речень. Наприклад, у сюжеті про майстер-класи з рідної мови читаємо наступне: „Організатори зазначають – говорити про результати акцій по Україні ще зарано. Втім, цьогорічні спостереження та опитування доводять –українською починає активно спілкуватись молодь, а це означає що всі зусилля учасників руху „небайдужих” того варті”.

Ще один приклад – перше речення з підводки до сюжету. Саме на нього телевізійники завжди покладають роль „вудочки”, яка повинна зачепити глядача до подальшого перегляду: І у запорізьких книгарнях - Велика листопадова революція. Далі у сюжеті журналістки Ольги Максимової теж є приклади інверсії: Зробити українську книгу популярною – легко.

Як бачимо, найкраще пропагувати національне вдається сюжетами на культурну тематику. З їхньою допомогою можна вдало вплинути на глядача, завдяки використанню образності. Відомо, що завжди запам'ятовується все нестандартне та нештамповане.

Серед засобів донесення національних вартостей та формування самосвідомості запоріжців засобами телебачення виділяємо і *мовні метафори*. Наприклад, Заповідник Хортиця має всі шанси отримати звання одного з семи чудес країни./ За словами запорізьких істориків, перемога заповідника Хортиця у голосуванні дасть можливість більш активно розвивати туристичну інфраструктуру./ Найбільший державний прапор побував у більшості областей України – Запоріжжя – вже 18-те місто.

Загалом, головне завдання регіонального телебачення – максимально звернути увагу громадян на те, що відбувається в найближчій місцевості. У запорізькому зросійщеному регіоні особливо важливим є наголошення на українськості. ЗМІ тут не лише виховує національну самосвідомість, але й просто ненав'язливо підштовхує до дії.

Наприклад, „Зроби подарунок Україні – переходи на українську!” – під таким гаслом майстер-класи з рідної мови для запоріжців проводили зірки українського шоу-бізнесу. Перший крок всеукраїнської акції стартував минулорічного грудня у Києві. Небайдужі вже встигли побувати у 7 містах країни, а цими вихідними з просвітницькою місією завітали до Запоріжжя. На думку учасників руху, наше місто не є російськомовним, тож говорити українською для запоріжців цілком природно. („Переходи на українську” Яни Сасіної).

В контексті національної самобутності журналісти телерадіокомпанії „Запоріжжя” у своїх сюжетах звертаються до теми козацтва - Запоріжжя та козацтво – речі невіддільні. Вже одинадцятий рік поспіль у нашому місті проводиться Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв „Спас на Хортиці”. Цьогорік він приурочений до свята Покрови Пресвятої Богородиці та Дня Запоріжжя. Вже традицією фестивалю стало проведення не лише спортивних змагань з українського рукопашу, але й мистецьких заходів – концертів сучасної фольклорної музики та фотовиставки.

Постійне нагадування в інформаційних сюжетах про наш край – обов’язкова частина виховання самосвідомості запоріжця: Запорізька область на рушникові - у червоних квітках - так представлений період тріумфу козацької держави – переданий він у стилі українського бароко. 7 запорізьких майстринь протягом 3-х днів вишиватимуть на полотні частину, що символізує наш регіон. Працюватимуть у 2 зміни по 20 годин на добу, завдання дуже відповідальне – кажуть рукодільниці. Кожен стіжок прокладається вже назавжди – випорювати заборонено. Тому перед початком праці просять Божого благословення.

Людина народжується і живе в конкретному національному середовищі. Таким чином ідеал виховання національної самобутності ґрунтується на служінні Богові та своїй нації. Бог – це абсолютна Правда, Любов, Справедливість, Краса тощо. Нація – реальна земна спільнота, в житті якої повинні реалізуватися абсолютні загальнолюдські цінності. Таким чином, за Г. Ващенком, - ідеал національно свідомого громадянина це той, хто служить Богові і Україні [6, 162]. Про важливість церкви для істинного українця у матеріалі про приїзд у Запоріжжя Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. Українську православну церкву розділяє ненависть, а об’єднати може тільки любов до Бога і свого народу – наголосив під час святкової проповіді у Соборі Святої Трійці Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет. Святійший Владика переконаний – у незалежній державі і церква повинна бути автокефальною. Тому чи не головною проблемою сьогодення Патріарх називає створення єдиної Помісної Православної Церкви... Цього дня, незважаючи на примхи осінньої погоди, до Собору Святої Трійці прийшло багато вірян. Вони приймали від Патріарха Філарета Боже благословення, слухали проповідь і разом молилися за Україну та її народ.

До недоліків обласного телеканалу „Запоріжжя” можна віднести технічний аспект – сигнал ЗМІ є нечітким, картинка з екранів телевізорів подається у приглушених тонах. Таким чином стає важче пропагувати національну свідомість, оскільки людина в першу чергу дивиться на відеозображення, а потім вдумується в прочитаний текст. Для порівняння – набагато привабливішою є цукерка у яскравій обгортці, ніж у сірій. Тому ЗОДТРК „Запоріжжя” свою місію з пропагування національного виконує, проте залишається питання – наскільки це сприймається телеглядачами.

Загалом, особливості впливу регіональних теленовин на формування національної самосвідомості, полягає у сприянні громаді відкрити для себе свою малу Батьківщину, відчутти себе причетним до тих подій чи явищ, що відбуваються у безпосередній близькості, виховати почуття любові та гідності до своїх святинь, своєї історії та, навпаки, відчуття відрази до всього негативного, що, звичайно, також трапляється в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кант Й. Антропология с прагматической точки зрения // Соч. — Т. 6. М., 1966. С. 471.

2. Кант Й. Трактаты и письма. — М., 1980. — С. 451.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.
4. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. — 5-е изд. — М.: Политиздат, 1987. — 590 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи. — К., 2000.
6. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. — Полтава, 1994.
7. Кресіна І. Українська національна свідомість і суспільно-політичні процеси. — К.: Вища школа, 1998. — 392 с

Роль и задачи СМИ в формировании духовности и патриотизма в российском обществе

. Лутовинов В.И., Шлыкова Н.В.

Духовный облик нашего народа, его важнейшие жизненные ценности формировались и утверждались на протяжении многих веков. Русским людям, российским гражданам издревле были присущи духовно-нравственные и патриотические ценности, отражавшие специфику формирования и развития нашего образа жизни, отечественной истории и культуры, миропонимания и веры.

Со времён образования русского централизованного государства общественное сознание наших соотечественников отличалось:

- беззаветной преданностью своему царю и Отечеству;
- гордостью за принадлежность к великому народу;
- почитанием национальных святынь и символов.

В формировании духовно-нравственного облика русских людей главное внимание уделялось "духу" (моральной силе) и "нравам" (общезначимым ценностям и общепринятым правилам поведения).

Основопологающими добродетелями в российском обществе традиционно считались: преданность Отечеству, верность гражданскому и военному долгу, самоотверженность, мужество, храбрость, стойкость, взаимовыручка. Эти ценностные качества составляли основу воинской доблести, которая особенно ярко проявилась во время битв и сражений в защиту свободы и независимости нашей Родины.

Происходящие в настоящее время в Российской Федерации процессы преобразований в важнейших сферах жизни общества выдвинули ряд важных, качественно новых задач по созданию суверенного, экономически развитого, цивилизованного государства, на деле обеспечивающего конституционные свободы, права и обязанности его граждан с полной гарантией их социальной и правовой защищенности.

Успешное решение этих задач требует глубокого осмысления гражданами РФ всего происходящего, развития активной жизненной позиции и повсеместного вовлечения их в полноценную практическую деятельность в интересах общества и государства. Это предполагает необходимость формирования у граждан, прежде всего у подрастающего поколения, ***высоких духовно-нравственных и патриотических ценностей***, среди которых особое значение имеют гражданственность, ответственность за судьбу Отечества и готовность к его защите, государственность, федерализм, уважение к отечественной истории, культуре, к традициям нашего народа, социальная справедливость, самоотверженность, национальная и конфессиональная терпимость, законность, правопорядок, мир, благополучие, коллективизм и другие.

Данная проблема не может рассматриваться вне тесной связи со сложными и противоречивыми процессами и явлениями, происходящими не только в российском обществе, но и в мире в целом, без учета важнейших факторов - социально-экономических, военно-политических, духовно-идеологических, информационно-психологических и других, оказывающих возрастающее воздействие на наших граждан.

Как известно, в 90-е годы вследствие обострения кризисных явлений во всех сферах общественной жизни произошел резкий спад в деятельности по формированию духовно-нравственных ценностей и патриотическому воспитанию граждан России. С началом перестроечных процессов в нашем обществе роль и значение духовно-нравственного и патриотического воспитания (как, в прочем, и воспитания вообще) потеряли былую актуальность, а деятельность, продолжавшая осуществляться в этом направлении, подверглась неумолимой и деструктивной критике, в чем особенно преуспели средства массовой информации. Это в значительной мере способствовало дискредитации не только существовавшей тогда системы духовно-нравственного и патриотического воспитания, огромного опыта в его организации и проведении, но и самой идеи формирования и развития духовно-нравственной личности гражданина и патриота.

По данным социологических исследований, отношение к непреходящим по своему значению духовно-нравственным и патриотическим ценностям в российском обществе резко *изменилось в худшую сторону* - к прагматизму, индивидуализму и конъюнктуре с ярко выраженными проявлениями эгоистичного, антисоциального и антигуманного характера. Формирование в течение многих лет в весьма ущербном, деформированном виде духовно-нравственных и патриотических ценностей сменилось их глубоким кризисом, который крайне негативно отражается на изменениях во взглядах и ориентирах большинства российских граждан. Среди них сегодня доминируют ценности материально-потребительские, индивидуально-прагматические и даже асоциально-маргинальные, которые, по сути, представляют собой уже антиценности. Многие же вершины общенационального, особенно молодежного сознания разрушены. Соответственно, не приходится удивляться отсутствию патриотизма у значительной части российских граждан, ибо в их бездуховности - главная причина слабого, порой лишь символического проявления любви к нашему Отечеству, к родной земле, к святыням великих предков.

Духовный вакуум, культ материальных ценностей, эгоцентризма, прагматической расчетливости, усиление иррационализма обрекают многих людей на личностную деградацию, деформируют у них понимание истинного смысла жизни, толкают их к извращенным проявлениям: бездумному потребительству, бессмысленной роскоши, псевдокультуре, сексу, алкоголизму, наркомании, преступности и даже к суициду. Особенно трагичным является духовно-нравственное падение современной молодежи, которое оборачивается наиболее страшным по своим последствиям разрушением наших надежд на возрождение Великой России.

Данные социологических исследований свидетельствуют также о том, что выхолащены и в значительной степени деформированы глубоко нравственные чувства любви к отчужденному дому, к родной природе, к своему народу, к России и к многому тому, что связано с ней в жизни каждого человека. Ценности великой отечественной культуры, как народной, так и классической, вытесняются схематизированными стереотипами - образами массовой культуры, ориентированными на достижение стандартов западного, прежде всего американского образа жизни в самом примитивном и облегченном восприятии. Героем нашего времени и, в определенной степени, образцом для подражания выставляется «негативный лидер» - эгоистичный, циничный, агрессивный, примитивный, но преуспевающий и добивающийся успеха, не считаясь со средствами.

Особенно ярко этот принцип был продемонстрирован во время Олимпиады в Солт-Лейк-Сити, когда североамериканцы в лице США и Канады пустили в ход самые изощренные средства для завоевания высших олимпийских наград любой ценой, отбросив при этом какие бы то ни было нормы и ценности, преступив любую мораль, даже самые элементарные правила гостеприимства.

В попытках ограничить национальные интересы России и возможности российского общества по их достижению особые усилия предпринимаются именно в сфере информации и информационных технологий. **Внешняя информационная экспансия**, распространившаяся и оказывающая активное воздействие на информационное пространство России, самым негативным образом влияет не только на нравственное, но и на психическое здоровье большинства населения, усиливая нестабильность в обществе в связи с трудностями переходного периода. Большинство социологических опросов, проводившихся в России в последние годы, свидетельствуют о доминировании негативных психических состояний среди всех категорий россиян: тревожности, беспокойства, неуверенности (около половины респондентов); ощущения незащищенности (более 80% опрошенных).

Экраны телевизоров заполнены валом низкопробной аудио- и видеопродукции, и также все проникающей и агрессивной рекламой. Насилие, порнография, пропаганда потребительства на западный манер рекой льются в сознание детей и взрослых. В силу тех или иных факторов через некоторое время сознание человека начинает давать сбои. Происходит подмена исторически сложившихся морально-ценностных установок, сформировавшихся веками и заложенных в основу образа жизни нашего народа. Ставший популярным среди наших школьников "Робот-полицейский" в своём первом варианте убивает по ходу фильма 32 человека. "Робот-полицейский - 2" - уже 81 человека. "Рэмбо: первая кровь" - 61 труп, "Рэмбо-3" - более 106 убитых.

В этих и множестве других подобных фильмах, причем не только американских, но и отечественных, целенаправленно и демонстративно насаждается культ насилия, который, равно как и секс, страх, другие низшие потребности и инстинкты, возбуждает в человеке всё самое низменное и бездуховное. Экспонента роста пороков российского общества напрямую коррелирует с объемами такого рода низкопробной безнравственной и антигуманной информационной продукции. Не нужно голода, эпидемий, крематориев, войн, чтобы уничтожить будущее народа. Достаточно отравить сознание подрастающего поколения, заставить его забыть свою историю, навязать чужие взгляды, противные самой природе выживания этноса.

Характерно, что основной целью национальной стратегии США в области безопасности является защита важнейших ценностей и устоев жизни. "Защита нашей национальной безопасности - народа, территории и образа жизни - является главной задачей и конституционной обязанностью моей администрации" - утверждает президент США.

Оценивая в целом роль СМИ в духовном, нравственном и патриотическом воспитании граждан РФ, можно отметить, что данное направление воспитания по сравнению с другими - экономическим, правовым, экологическим, религиозным, эстетическим и даже физическим, - находится в наихудшем положении. Предпринимаемые же федеральными органами власти попытки изменить сложившуюся ситуацию в лучшую сторону резко критикуются определенными средствами массовой информации.

В целях преодоления негативного отношения средств массовой информации к духовно-нравственному и патриотическому воспитанию и создания условий для более активного их участия в этой деятельности граждан Российской Федерации предлагается:

В связи с довольно насыщенной типологией категории патриотизма и существованием большого количества форм лжепатриотизма, необходимо определить понятие истинного патриотизма на государственном уровне, ограничивая голословные изыскания неподготовленного обывателя, ангажированного журналиста по этому поводу. Это предлагается делать, в том числе, посредством дальнейшего разъяснения на государственном уровне сопутствующих патриотизму базовых категорий, важнейших социально-значимых ценностей, определяющих духовный стержень гражданина-патриота России.

Необходимо налаживать более тесный контакт государства со средствами массовой информации, в частности, с печатью. Применять в отношении с прессой дифференцированный подход к изданиям объективным и ангажированным. Это можно реализовать, например, в области предоставления информации, не выходя при этом за рамки закона путем законного усложнения или смягчения процедуры получения официальных сведений, путем финансовой поддержки ряда изданий, защищающих интересы государства.

В связи с особой важностью информационной безопасности, наличием ряда информационных угроз государству и существованием при этом изданий, проявляющих антигосударственность, установку на дестабилизацию политической ситуации, несоблюдение законности, рекомендуется введение жесткого контроля, вероятно специального государственного или общественного контрольного органа, за соблюдением со стороны средств массовой информации законности, в частности закона о СМИ, Конституции, Уголовного Кодекса и т.п.

В связи с повышением значения патриотического воспитания, необходимо определение социального заказа на пропаганду патриотизма в государственных рамках с учетом перехода прессы к доминирующей роли воздействия на общество.

Для стимулирования соперничества изданий за патриотическую информационную нишу, развития желанного у прессы правильно освещать проблемы патриотизма, подачи российскому обществу объективной, не ангажированной информации, необходимо предоставить стартовые возможности ряду изданий военной печати для выхода на федеральный рынок, участия в информационной конкуренции.

В настоящее время российское общество не имеет общепризнанного идеала, а его духовно-нравственные ориентиры оттеснены на второй план приоритетами рыночной экономики. В этой ситуации общество и государство должны вновь вступить на путь развития, основанный на использовании бесценных богатств и ресурсов, которые используются крайне не эффективно. Основываясь на огромном духовно-нравственном и патриотическом потенциале народов России, мы можем решить важнейшие задачи в различных сферах нашей жизни.

Государственная стратегия Российской державы должна постоянно опираться на историческое и духовное наследие своего народа, ибо никогда не возродится Россия, ее экономическая и военная мощь, если не будут воссоединены присущие ему мироощущение и национальное самосознание. Вся героическая и драматическая история Руси, России, ее величайшая культура и традиции представляют собой многовековые корни духовных и патриотических ценностей, являющихся стержнем общественного бытия, деятельности в любой сфере нашей жизни.

Первоочередной задачей, требующей безотлагательного решения в сфере духовно-нравственного и патриотического воспитания граждан РФ является *предотвращение информационно-психологической экспансии*, продолжающейся против них в настоящее время.

Основные направления деятельности по решению этой задачи следующие:

- выработка цивилизованных форм и способов общественного контроля за формированием в обществе духовных ценностей, отвечающих национальным

интересам страны, воспитание патриотизма и гражданской ответственности за её судьбу;

- совершенствование законодательства Российской Федерации, регулирующего отношения в области конституционных ограничений прав и свобод человека и гражданина;

- формирование правовых и организационных механизмов обеспечения конституционных прав и свобод, повышения правовой культуры граждан в интересах противодействия сознательному или непреднамеренному нарушению конституционных прав и свобод граждан в сфере духовной жизни общества;

- разработка действенных организационно-правовых механизмов доступа средств массовой информации и граждан к открытой документированной информации о деятельности федеральных органов государственной власти и общественных объединений, постоянное информирование граждан о важнейших событиях и проблемах духовной жизни;

- разработка специальных правовых и организационных механизмов противодействия насильственным и монопольным информационно-психологическим воздействиям на массовое сознание общества, неконтролируемой коммерциализации культуры и науки, а также механизмов, обеспечивающих рациональное использование накопленных обществом информационных ресурсов, составляющих национальное достояние;

- координация деятельности органов государственной власти, предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности;

- установление ответственности должностных лиц, органов государственной власти, юридических лиц и граждан за соблюдение требований информационно-психологической безопасности;

- разработка и создание механизмов формирования и реализации государственной информационной политики России;

- разработка методов повышения эффективности участия государства в формировании информационной политики государственных телерадиовещательных организаций, других государственных средств массовой информации.

Информационное обеспечение духовно-нравственного и патриотического воспитания граждан РФ включает:

- утверждение гражданственности, патриотизма, готовности к достойному служению Отечеству в качестве важнейших ценностей в сознании и чувствах людей, особенно в тесной связи с интересами государства, общества, отдельной личности;

- активное использование элементов данного направления воспитания в средствах массовой информации, преодоление при этом сложившихся стереотипов и комплексов негативного плана;

- противодействие попыткам дискредитации, девальвации этих ценностей со стороны государственных и общественных деятелей в средствах массовой информации, литературе и искусстве, оказывающих интеллектуальное и эмоциональное воздействие на сознание российских граждан;

- целенаправленное и творческое использование позитивных возможностей идей гражданственности и патриотизма в процессе осуществления воспитательной деятельности со всеми категориями населения, прежде всего подрастающего поколения, при активном участии соответствующих социальных и государственных институтов, особенно ключевых министерств и ведомств, таких, как Министерство образования РФ, Госкомитет телевидения и радиовещания РФ, Министерство культуры РФ, Министерство обороны РФ, МВД, ВВ, ФСБ и др.

В целях значительной активизации СМИ в развитии у российских граждан высокой духовности нравственности и патриотизма в качестве конкретных мероприятий, рекомендовать:

- подготовить к изданию и распространить разработанные научно-теоретические, методические и информационные материалы по проблемам патриотизма и патриотического воспитания, развития духовно-нравственных ценностей у российских граждан Минобороны России, МВД, МПТР, РОСТО, Центр гражданского образования, издательства «Патриот», «Победа»);
- разработать и реализовать долгосрочные планы показа кино-видеофильмов, радиопрограмм по истории России, ее культуры, государственности, армии и флота, разнообразных по жанру и рассчитанных на массовую, прежде всего молодежную аудиторию (Минобразование России, Минкультуры России, Минобороны России, ФСБ России, Госфильмофонд России, Росархив);
- создать специальные детские патриотические теле- радиопередачи, воспитывающие любовь к Отечеству в интересной и разнообразной форме и обеспечить их постоянную работу (ВГТРК, Минобразование России, Минкультуры России, МПТР, Российский фонд «Культура», киностудия им. Горького, студия ТРИТЭ);
- создать и организовать работу специальных еженедельных теле- и радиопередач для формирования духовности и патриотизма на истории и передовом опыте различных регионов России (ВГТРК, Минобразование России, Минобороны России, Росвоенцентр, РОСТО, органы исполнительной власти субъектов Российской Федерации);
- разработать и реализовать долгосрочный план использования аудиовизуальных средств в целях повышения престижа военной службы и развития интереса молодежи к изучению истории Отечества (Минобороны России, МВД, ВВ, ФСБ, МПТР России, РАН, Государственный исторический музей, Институт Российской истории, Росархив);
- создать в центральных и местных газетах постоянные рубрики для освещения проблем нравственности и патриотизма, участия молодежи в выполнении гражданского и воинского долга (МПТР России, Союз журналистов России, Минобразование России, Минобороны России, МВД, общественные объединения ветеранов, органы исполнительной власти субъектов РФ);
- организовать выступления представителей Президента РФ, Государственной Думы, Правительства РФ, видных ученых, деятелей культуры и искусства, ветеранов войны и труда по основным героическим событиям истории России, о роли граждан в ее возрождении по центральным каналам радио и телевидения (МПТР России, администрации Президента РФ и Правительства РФ, Минкультуры России, Минобороны России, общественные объединения ветеранов, ассоциация «Армия и культура»);
- создать условия для производства приключенческих, детективных, научно-фантастических фильмов прославляющих и популяризирующих героизм, мужество, отвагу, честь, достоинство, самоотверженность российских граждан, особенно защитников Отечества (ВГТРК, Минобразование России, Союз кинематографистов России, Минобороны России, МВД, Союз писателей России, МПТР, киностудии им. Горького);
- определить заказ полиграфическим издательствам на выпуск наглядных пособий, плакатов, информационных и тематических бюллетеней, вымпелов, буклетов и т.д., отображающих патриотическую символику, историю и современность России (Минобороны России, МВД, Минкультуры России, Минсвязи России, Минобразование России, МПТР, РОСТО, Росвоенцентр, Росархив, Государственный исторический музей, Росзарубежцентр).

Воспитание гражданина и патриота, осознающего цели и задачи жизнедеятельности личности, общества и государства, их роли в культурно-историческом развитии,

способного к сохранению и приумножению духовно-нравственных ценностей, традиций и достижений своего Отечества, является одной из приоритетных задач, без выполнения которой невозможно возрождение величия и будущее России.

Основні національні вартості українця

Абрамова Інна Георгіївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії літератури й журналістики
Запорізького національного університету.

- 1) українська ідея;
- 2) державна незалежність України;
- 3) самопожертва в боротьбі за свободу нації;
- 4) патріотизм, готовність до захисту батьківщини;
- 5) єдність поколінь на основі віри в національну ідею;
- 6) почуття національної гідності;
- 7) історична пам'ять;
- 8) громадська національно-патріотична активність;
- 9) пошана до державних та національних символів, до Державного Гімну;
- 10) любов до рідної культури, мови, національних свят та традицій;
- 11) пошана до Конституції України;
- 12) підтримка владних чинників у відстоюванні незалежності України та розбудові атрибутів державності;
- 13) орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави і розвиток народного господарства;
- 14) прагнення побудувати справедливий державний устрій;
- 15) протидія антиукраїнській ідеології;
- 16) готовність стати на бік народів, які борються за національну свободу;
- 17) сприяння розвитку духовного життя українського народу;
- 18) дбайливе ставлення до національних багатств, до рідної природи;
- 19) увага до зміцнення здоров'я громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

Вишневецький О. Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси. Львів, 1996. С. 127 – 128

Секція V

Правове виховання, декриміналізація та соціальна робота

***Україна – найкраща країна Європи:
проблеми і перспективи організаційно-нормативного забезпечення
патріотичного і правового виховання молоді***

Зубко І.В.,
викладач юридичного факультету
Запорізького національного університету,
Президент Благодійного Фонду “Оберіг”

Потреба правового і патріотичного виховання є нагальною для сучасного українського суспільства та потребує реагування з боку держави і її органів, а також широких кіл громадськості. Вважаємо неприйнятним, що наразі немає достатньої уваги з боку держави до вирішення цих проблем, що виявляється у відсутності необхідних спеціальних нормативних актів, не говорячи вже про їх чітку систему на загальнодержавному рівні (окремих статей Конституції України, деяких розділів чинних законів, держпрограм і концепцій, кількох указів Президента і постанов Кабміну України та ін., які до того ж в більшості вже застаріли та недостатньо узгоджені між собою – недостатньо) та спеціалізованих органів, які б професійно займалися виключно (а не серед іншого) названими питаннями, оскільки вони мають виключне державне значення.

Зважаючи на обсяг даної роботи та зміст проблем, що існують в окресленій сфері ми лише наведемо деякі роздуми, факти та пропозиції, більш докладні та спеціальні дослідження залишивши для наступних доповідей і публікацій.

Необхідно зазначити, що правове виховання є тісно пов'язаним із патріотичним вихованням. Саме за поєднання та одночасного використання їх потужного потенціалу можемо говорити про становлення справжнього громадянина – патріота своєї Батьківщини. Адже зрозуміло, що громадянин, який є патріотом набагато краще протистоїть різноманітним “спокусам” сучасного світу, роблячи свідомий вибір на користь дотримання правових норм.

Відомо, що після остаточного розпаду СРСР та розвалу його агітаційно-пропагандистської системи (частково збереженої лише у Російській Федерації) і відповідного нівелювання його цінностей та ідеалів виховання, що з більшою чи меншою ефективністю застосовувалися до формування бажаного “типу” радянського громадянина, в уже незалежній Українській державі виник певний духовно-ідеологічний вакуум. На жаль, держава в особі її органів не змогла вчасно розгледіти та вирішити цю вкрай важливу проблему. З найдавніших часів вчені мужі, як наприклад, в свій час Платон, інші – говорили не просто як про важливу, але у більшості випадків детермінуючу роль ідей в житті суспільства і держави. А ідеологія, як форма духовної діяльності та система ідей, поглядів, оцінок, концепцій, що сформувалася як відображення практичних нужд, інтересів і потреб соціальних груп, здатна впливати на хід суспільно-історичного культуро-, державотворення і розвитку особистості як у позитивному так і в негативному напрямку. Зазначимо, що за своїм змістом поняття “ідеологія” є вужчим поняття “культура”, але виступає важливим, як вказувалося, часто формуючим її елементом. Бездумне і навіть фанатичне відцурання своєї історії, прикре небажання вчитися не те що на чужому, а навіть на своєму досвіді знов призвело до сумних наслідків. Відновлена державність України, зрозуміло, не могла розбудовуватися на основі старої ідеологічної бази, але і зовсім без ідеологічної доктрини така розбудова, і за 16 років ми в цьому пересвідчилися – проблематична. Саме безуспішному пошуку національної ідеї, певного ідеалу, образу Української держави, який би сконсолідував, мобілізував весь український народ, створивши потужний імпульс розвитку, на думку багатьох сучасних дослідників, ми завдячуємо сьогоднішнім перманентно-кризовим станом багатьох важливих суспільних сфер та держави в цілому. Адже, зрозуміло, що не можливо якісно побудувати навіть простої будівлі, не говорячи вже про складний і великий державний організм, не маючи попередньо розробленого плану будівництва із кресленням та зображенням кінцевого продукту.

Необхідність цілеспрямованого та ефективного виховання (а відповідно – формування майбутнього суспільства і держави) давно вже є предметом розгляду видатних мислителів людства. Так, “сьогодні під вихованням вчені розуміють процес систематичного та цілеспрямованого впливу на духовний і фізичний розвиток особи з метою підготовки її до виробничої, суспільної та культурної діяльності”[1; 154]. На думку одного із засновників радянської психолого-педагогічної думки Л. Виготського,

“виховання можна визначити, як планомірний, доцільний, умисний вплив і втручання у процес природного зростання організму”[2;91]. Мета виховання трохи інакше сформульована К.Ушинським: “Слово виховання застосовується не тільки до людини, а також до тварин і рослин, і так само й до історичних суспільств, племен і народів, тобто до організмів усякого роду, і виховувати в найширшому розумінні слова означає сприяти розвиткові якого-небудь організму за допомогою властивої йому поживи, матеріальної чи духовної” [3; 53].

Отже, розбудова України і виховання її громадян, як будівничих її державності потребує виваженого, науково обґрунтованого підходу до створення системи національного виховання. Але, як писав ще К. Ушинський, “будь-яка жива історична народність – є найпрекраснішим творінням Божим на землі, і вихованню лишається тільки черпати із цього багатого і чистого джерела”[4; 254], відповідно враховуючи народний досвід виховання. Таким чином, необхідним є звернення, у пошуках виховного ідеалу, до багатой скарбниці народної педагогіки. “Український виховний ідеал ... знайшов своє відображення і втілення в рідній мові, фольклорі, національних звичаях, традиціях, родинному побуті, святах, обрядах, настановах, правилах громадянської поведінки, символах, народних чеснотах, нормах християнської моралі, різних видах мистецтв, ремеслах і промислах нашого народу”[5; 28]. Загалом, “.ідеалом українського виховання є здорова, культурна, щаслива людина з багатогранними знаннями та високими духовно-моральними й інтелектуальними якостями, патріотичним почуттям, працьовитістю, національною і людською гідністю”[5; 29]. А згідно з Концепцією громадянського виховання ідеал національного виховання – це людина-громадянин, патріот, професіонал, людина з притаманними їй особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні, людина компетентна, відповідальна, національно свідомо, з гострим почуттям належності до рідної землі, народу, визнанням духовної єдності поколінь, спільності культурної спадщини; почуттям патріотизму та відданості Батьківщині, з гуманістичною мораллю, повагою до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість; людина соціально активна, компетентна, готова до участі в процесах державотворення, здатна до спільного життя і співпраці, готова взяти на себе відповідальність, робити самостійний життєвий вибір; здатна розв’язувати конфліктні ситуації, працелюбна, відповідальна за свої дії, людина правової та політичної культури, критичного мислення, здатна відстоювати свою позицію, знаходити нові ідеї, передбачати можливі наслідки дій та вчинків, визначати форми своєї участі в житті суспільства, спілкуватися, захищати і підтримувати закони і права людини, людина толерантна, глибоко національно свідомо[5; 35].

Таким чином, українська народна педагогіка є важливою складовою системи національного виховання, що встановлює та вирішує актуальні педагогічні завдання. Невід’ємною частиною народної педагогіки є козацька педагогіка, яка є її високим виявом, що ввібрала в себе найкращі духовні цінності козацької доби та ставить за мету формування козака-лицаря, воїна-захисника, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною самосвідомістю. “На вершині козацької духовності були Бог і Україна, а непорушними підвалинами її були ідеї любові до рідної землі і народу, пошани до батьків, дідів і прадідів, їх духовних заповідей, спорідненість з рідною природою, землею, середовищем, у якому жили, бережливе ставлення до них”[5; 111].

Навряд чи можливо знайти вагомі аргументи для спростування вищезазначеного. Зрозуміло, що окреслений виховний ідеал встановлюється як дороговказ, реальне досягнення якого є складним та потребує цілеспрямованої і систематичної праці, подолання багатьох труднощів і перепон. Вже аналіз напрацьованого досвіду сучасних педагогів, що намагаються втілити означені ідеали у педагогічну практику дає нам можливість побачити, що у свідомості сучасних дітей і молоді ці ідеали достатньо складно інтегруються з оточуючим їх середовищем та його викликами. З певними заувагами,

можемо говорити про створюваний педагогами “віртуальний світ” (мова йде про майстерних педагогів, в інших випадках – ситуація ще неоднозначніша) повертатися з якого молоде покоління змушено у повсякденну реальність. Якщо до означеного додати регіональну специфіку частин України – як от східної і західної, реалізація педагогічних завдань ще більш ускладнюється. Не ставлячи під сумнів надзвичайну корисність використання народної педагогіки, та ефективності виховання на найкращих зразках літературних творів і прикладах видатних історичних особистостей, як частини системи національного виховання – знову мусимо говорити про необхідність пошуку сучасного “інтегруючого елементу”, а саме – загальнонаціональної ідеї, спільної для всієї України.

Однією з найбільш цікавих та заряджених високим потенціалом є національна ідея, що віднайдена **економістом та журналістом Віталієм Мосейчуком, та за його словами представляє собою** “поєднання ідеї Шевченка щодо величі України та президентської (В. Ющенко – авт.) ідеї щодо європейськості України”[7] і представлена в його книзі **“Українська національна ідея”(2007)**. На думку автора, новою українською національною ідеєю має стати: “Україна — найкраща країна Європи”.

Віднайдена національна ідея, за очікуваннями В. Мосейчука, сприятиме об’єднанню всієї України та протягом найближчих кількох десятиків років є найоптимальнішою для втілення в суспільне і державне життя. До того ж, “на регіональному рівні нова національна ідея має трансформуватися у змагання за кращу область, краще місто, кращий район області, краще село, кращого мера, кращого парламентарія, кращого міністра, краще підприємство галузі тощо. Змагання замість політичної метушні дасть реальні економічні досягнення та гордість за свій регіон, громаду, підприємство та Україну”[7].

Здійснювана національна ідея “на практиці ... має виглядати так: в Україні мають бути найкраща в Європі освіта, зокрема дошкільна та спеціальна для талановитої молоді, найкраща в Європі медицина, найкраща Конституція та закони, найсправедливіший суд, найкращі дороги, найкращі автомобілі, найкращий спорт (українська збірна має стати чемпіоном Європи з футболу тощо). Наші підприємства мають випускати найкращу в Європі сталь за найкращими екологічними стандартами, найкращі верстати, найкращі судна, найкращу побутову техніку, найкращий одяг, найкраще взуття тощо. Ми маємо створити найкращі європейські умови для винахідництва, роботи вчених, письменників та захисту інтелектуальної власності. Продуктивність праці має бути найвищою в Європі, податкове навантаження на громадян та суб’єктів підприємництва мають бути найнижчими (зараз тут лідер Велика Британія). У нас мають бути найкращі європейські літаки. Українське житло має бути найкращим за показником якість/вартість. Інфляція в Україні має бути найнижчою в Європі, курс гривні – стабільним (за умови стабільної політики в США та Європі). Середні заробітна плата та пенсії мають стати найвищими в Європі. Енергетика України повинна мати найбільшу в Європі частку використання відновлювальних джерел. Українська армія має бути найкращою в Європі (за будь-яку європейську армію НАТО), у нас мають бути найкращі спецслужби в Європі тощо. На перший погляд, це далека мрія. Але Фінляндія, наприклад, за 20 років перетворилася з країни лісорубів на одну з найбільш конкурентоспроможних та соціальноорієнтованих країн не лише Європи, але і світу. Ірландія з колишньої колонії Великої Британії протягом тих самих 20 років перетворилася на острівець науки та новітніх технологій, і на душу ірландця припадає найбільше багатства в Європі. Невже ми гірші за них? Прикро, що перші наші 20 років незалежності минуть марно, але будуть інші 20 років – 20 років піднесення і відродження України. Тому вже зараз прогресивні та патріотичні сили мають взяти ідею України як найкращої країни Європи на озброєння і перемогти на наступних парламентських та місцевих виборах. Передусім слід зосередитися на галузях, у яких ми вже є першими або швидко отримаємо лідерство в Європі. У майбутньому Україна має завершити об’єднання Великої Європи”[7].

Перспективи, що відкриваються за реалізації національної ідеї “Україна — найкраща країна Європи” є справді великими та несуть позитивний, творчий імпульс, який може

бути розповсюджений на всі сфери життя суспільства і держави, впливаючи на розвиток найважливіших відносин (як у духовній, так і в матеріальній сфері). Нова національна ідея дозволить створити потужну і ефективну єдину загальноукраїнську державницьку ідеологію, на основі національних та загальнолюдських гуманістичних цінностей та розпочати дійсний сталий розвиток України. Зазначимо, що ця національна ідея ніяким чином не спростовує всі інші позитивні національні ідеї, руйнуючи лише негативні, що дозволяє використовувати увесь потенціал вже створених, давніх і сучасних ідей та майбутніх, що лише викристалізуються та чекають свого часу.

Саме на цих засадах має відбудовуватися система національного виховання. Вище ми вже зупинялися на загальних питаннях виховання, далі перейдемо до зазначених видів, двох напрямів виховання, як от правове та патріотичне. Зокрема, розглянемо правове виховання, яке є “тісно пов’язаним з усіма видами соціального виховання – моральним, політичним, естетичним та ін., їх можна назвати “субправовими”, тобто такими, що “прилягають до правового”, “пов’язані з правовим”, оскільки всі вони втягуються в орбіту правового виховання”[8; 480]. Відомо, що правове виховання є цілеспрямованим постійним впливом на людину з метою формування у неї правової культури і активної правомірної поведінки. Основною його метою виступає не тільки надання людині необхідних в житті юридичних знань, а і навчання її повазі до законів і підзаконних актів та дотримання їх, тобто формування достатньо високого рівня правової культури, значно зменшивши, таким чином, кількість правопорушень, що без використання елементів патріотичного виховання є проблематичним. Адже розуміло, що надання лише глибоких правових знань може бути використане людиною саме з метою вчинення правопорушення та одночасного уникнення покарання. Отже, сутністю правового виховання можна назвати формування усвідомленої настанови на узгодження прагнень і сподівань особи з інтересами і сподіваннями суспільства, тобто процес вироблення непохитних правових ідей і принципів у правосвідомості виховуваних, формування правової культури.

“Правова культура – це така властивість особи, яка характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і вмінням їх здійснювати, а також активною правомірною поведінкою в усіх життєвих ситуаціях”[9; 131].

Формування правової культури шляхом реалізації функцій правового виховання, а саме передачі виховуваним (окремим індивідам чи їх групам) певної суми правових знань, навичок, умінь та формування правових ідей, почуттів, переконань у правосвідомості виховуваних, вироблення позитивної настанови на правомірну громадянську поведінку має враховувати диференціацію суспільства та багато інших особливостей перехідного характеру вітчизняної демократії, зокрема потребу створення чіткої та несуперечливої понятійної бази. Так, необхідно розрізняти, особливо при створенні нормативних документів терміни правових “освіти” і “просвіти”. Якщо перший (“освіта”) – пов’язаний перш за все з навчанням і самоосвітою, “зазвичай, передбачає навчання у закладі освіти, здобуття певного фаху і одержання відповідного документа – диплома як свідчення про ґрунтовні і широкі знання”[10; 28]; другий (правова “просвіта”) – позначає, як правило, набуття необхідного мінімуму правових знань(основи держави і права)[10;28]. На нашу думку, поняття правової “просвіти” є ширшим, та включає в себе правову “освіту”. Отже, використання цих, а також інших термінів(зокрема, “загальногромадська правова освіта”, “правовий всеобуч” та ін.) має бути впорядковане на нормативному рівні.

Більш складною ситуація є з формуванням понятійного апарату у сфері патріотичного виховання. Починаючи з дискусії, який зміст має бути вкладено у поняття “патріотичне виховання”, а також, яке з формулювань є оптимальнішим “патріотичне” чи “національно-патріотичне” виховання, що, в свою чергу, автоматично впливає і на зміст цього поняття, а також, планування та проведення будь-яких заходів з патріотичного виховання. Перелік дискусійних питань на цьому не вичерпується. Пам’ятаючи відомий вислів, що в дискусії народжується істина, не слід забувати, що в дискусії вона може і

загинути. Вказана невизначеність фундаментальних, найважливіших основ та ще ряд невирішених проблем призводять до неможливості створення дієвої системи патріотичного виховання на загальнодержавному рівні (у т.ч. розробки і прийняття відповідних нормативних актів) та проведення ефективних заходів з виховання патріотизму на місцях. Відповідно, постає нагальна необхідність якомога швидше вирішити названі та низку інших проблем.

Завдяки прийняттю до виконання національної ідеї “Україна – найкраща країна Європи” з’являється можливість невідкладно розпочати їх розв’язання. Адже, ряд суперечностей (зокрема, пов’язаних з міжнаціональними протиріччями тощо, якими багато хто полюбає спекулювати) за сучасних умов, на нашу думку, можливо найефективніше вирішити лише таким чином. Вже вказувалося, що серед правознавців, як це прийнято в науковій сфері, також, є певні суперечності, але основні, загальні засади більшістю вчених приймаються, що дозволяє розвивати даний напрямок досліджень та правову науку в цілому. Зазначимо, що теоретичні і практичні надбання з розробки системи правового, як спеціального виду виховання, можуть бути достатньо ефективно використані у сфері патріотичного виховання і навпаки, зважаючи на вже згадувані їх взаємовплив та наближеність.

Під системою правового виховання, як правило, розуміють сукупність основних частин (елементів) правовиховного процесу, яка забезпечує його певний порядок і організацію, що складають такі елементи як суб’єкти (державні органи, організації, спеціально уповноважені державою особи, що здійснюють правовиховну діяльність), об’єкти (виховувані громадяни або громадські групи) та низку правовиховних заходів, певних способів і засобів. Способами правового виховання виступають: правова просвіта (освіта); правова пропаганда; юридична практика державних органів та інших організацій; правомірна поведінка громадян, їх особиста участь у здійсненні (реалізації) та охороні правових норм; самовиховання.

Для підвищення ефективності функціонування системи правового виховання доцільним, серед іншого, є створення системи вивчення правових запитів і потреб громадян для врахування їх при розробленні програм правової просвіти і правового навчання різних категорій громадян, яка має бути гнучкою і постійно враховувати зміни у правових настроях громадян[10; 29]. Ефективною видається диференціація та виділення в системі правової просвіти громадян двох модулів (напрямків): стандартний, що передбачає необхідний мінімум правових знань, які необхідні їм як членам суспільства з різних галузей права та спеціального, що передбачає програми правової просвіти для окремих категорій громадян: молоді; пенсіонерів; жінок; громадських активістів; державних службовців; вчителів; медиків і їх пацієнтів та ін. Необхідним є встановлення як обов’язкового виду правової просвіти (починаючи з дошкільних і до вищих навчальних, післядипломних закладів освіти), так і факультативного (за бажанням особи) [10; 29].

Отже, можемо вести мову про необхідність активної співпраці та взаємопідтримки держави і її відповідних органів (доцільним є створення спеціальних органів)[10; 29] та представників громадянського суспільства – різноманітних громадських організацій та окремих громадян у справі формування високих правової і патріотичної культур суспільства.

Правова просвіта (освіта) і патріотичне виховання мають бути безперервними й розпочинатися у дошкільних навчальних закладах, де діти отримують початкові знання про українські традиції, історію, норми поведінки, установки щодо їх дотримання, виховується повага до батьків, вихователів, ровесників, людей похилого віку тощо. Це має відбуватися у доступній для дітей формі – ігор, розваг, читання і вигадкування казок, веселих історій тощо. Наприклад, корисним є залучення, у тому числі через позашкільні заклади, із врахуванням вікових особливостей дітей і юнацтва до такої військово-патріотичної гри, як “Сокіл”, розігрування і обговорення казок чи літературних творів із

правовим змістом та ін. Продовжуватися правова просвіта(освіта) і патріотичне виховання повинні в загальноосвітніх навчальних закладах. Згідно держстандартів у початковій школі елементи правової освіти та патріотичного виховання мають інтегруватися у ряд навчальних предметів. Зокрема, можливим є їх включення у змісти курсів “Я і Україна”, “Етика”, “Людина і світ”, “Історія України” та інших. Позитивним прикладом перейняття іноземного досвіду є вивчення курсу “Практичне право” (Street Law) для учнів старших класів. Обов’язкове вивчення курсу “Основи правознавства” є важливою основою формування правової освіченості школярів. Старша профільна школа може, також, вводити вивчення низки курсів за вибором. Зокрема, “Права людини”, “Міжнародне гуманітарне право”, “Законодавство про довілля” тощо, які дають можливість ознайомити учнів з основними моментами процесу утвердження демократії, захисту прав і забезпечення дотримання обов’язків людини. Для поглиблення і закріплення набутих дітьми знань та патріотичних поглядів доцільною є подальша реалізація, в рамках позашкільного виховання, зокрема програми із вивчення військово-патріотичних традицій українського козацтва “Молода Січ”, з обов’язковим вивченням змісту і особливостей козацького права. Необхідним є забезпечення не лише знань, але й вмінь школярів застосовувати набуті правові знання, тобто здатності вирішувати маленькими громадянами правових питань у власному житті (наприклад, шляхом проведення ділових ігор з різними заданими ситуаціями) і виступати згодом в якості повноправних членів громадянського суспільства, одночасно несучи високі правову культуру та патріотизм, поширюючи їх серед інших громадян.

Ефективною має бути система правового та патріотичного виховання у вищій школі, закладах післядипломної освіти, що потребує розробки і впровадження відповідних заходів, як загальнодержавного так і місцевого значення (зокрема, комплексних Всеукраїнських програм з патріотичного, правового виховання, де будуть враховані особливості виховання всіх вікових груп і категорій населення та ін.).

Важливою є підготовка відповідних фахівців з правового та патріотичного виховання. Необхідно використовувати всі можливості та залучати до означеної роботи як представників держаних органів, органів місцевого самоврядування, спеціалізованих установ і закладів (не тільки освітянських), так і громадські організації, окремих громадян тощо, у тому числі як на оплатній, так і на безоплатній, “волонтерській” основі. Так, ефективним буде, наприклад, залучення козацьких громадських організацій, що є державницькими і працюють в даному напрямку із одночасним забезпеченням їм усебічної державної підтримки та ін.

За сучасного динамічного законотворчого процесу та практики права в Україні та інформаційно-глобальних світових процесів, потребує вдосконалення механізм надання навчальним закладам (особливо загальноосвітнім) систематизованої та оперативної інформації, як правового, так і патріотично-виховного, іншого навчального змісту. Найоптимальнішим є використання Інтернету як комунікаційного засобу та доступного джерела інформації.

Для забезпечення продовження безперервних правової просвіти і патріотичного виховання необхідно здійснювати правову просвіту та заходи з патріотичного виховання широких верств населення, що вже закінчили навчальні заклади та складають переважну кількість населення України. Окрім розробки та впровадження вже означених Всеукраїнських програм спрямованих на правове і патріотичне виховання населення, актуальними є робота над створенням спеціалізованих та загальнодоступних патріотично-виховних і правоосвітніх інтернет-сайтів, довідкової інформаційно-правової телефонної служби для оперативних відповідей на запитання правового змісту, друк та розповсюдження книжок, брошур відповідної тематики (особливо для дитячої аудиторії) та ін. Перспективним є розвиток і подальше впровадження спеціальних телевізійних програм, які вже частково реалізуються на телебаченні, аж до створення спеціальних телеканалів. Велику користь може принести зйомка фільмів на історико-патріотичні,

правові теми, для дитячої аудиторії – мультиплікаційних фільмів, створення відповідних комп'ютерних і настільних ігор, сувенірної продукції та іграшок тощо. Потрібно проводити відповідні культурно-мистецькі заходи. Можливим і бажаним є використання позитивного досвіду в названих сферах інших держав, з урахуванням національної специфіки.

Необхідно зазначити, що визначальним вектором сучасних цивілізаційних процесів, що відбуваються практично в усіх розвинених країнах світу, є своєрідний “гуманістичний поворот” у спрямуванні суспільно організаційних перетворень до забезпечення і гарантування прав і свобод людини і громадянина, що можливо лише за умови масової активізації політичної та правової свідомості[11; 21]. Саме такий напрямок поступу України, її громадянського і державницького розвитку можливий, за умови прийняття нами основної, засадничої для розробки державницької ідеології національної ідеї - “Україна – найкраща країна Європи”. Потрібно невідкладно розробити на основі зазначеної ідеї та прийняти на державному рівні відповідну якісну і несуперечливу систему нормативних документів (визначені концепції, програми та спеціальні закони, також, нагальним є перегляд, внесення змін і доповнень до багатьох чинних українських законів з метою їх узгодження і вдосконалення), створити спеціалізовані державні органи (з відповідним організаційно-матеріальним забезпеченням) що співпрацювали б з громадськістю безпосередньо і почати працювати, втілюючи цю високу національну ідею в наше життя, перетворюючи Україну в найкращу країну Європи, а можливо і світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біленчук П.Д., Гвоздецький В.Д., Сливка С.С. Філософія права: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 1999. – 208 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика, 1991. – 351 с.
3. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання // Твори: В 6 т. – К.: Рад. шк., 1952. – Т.2. – 560 с.
4. Ушинский К.Д. О народности в общественном воспитании // Пед. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1988. – Т.1. – 416 с.
5. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедогогіка: Навч. посіб. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 176 с.
6. Львовичкіна А.М. Етнопсихологія: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – 144 с.
7. Мосейчук В. Де ключ до поступу? // <http://www.personal-plus.net/243/2582.html>
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави . – Вид. 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2001. – 176 с.
10. Годованець В., Кампо В., Тертичний В. Правова просвіта громадян України: методологічні проблеми розроблення Концепції // Право України. – 1999. - № 1. – С. 27 – 30.
11. Цимбалюк М. Громадянське суспільство як фактор утвердження демократичної правосвідомості // Право України. – 2007. – № 11. – С. 21 – 25.

Гендерна складова у становленні правової культури молоді

Плотніченко В.А.
студентка юридичного факультету,
Удовика Л.Г. к.ф.н. доцент,
Запорізький національний університет

Важливу роль у становленні правової культури молоді відіграє усвідомлення рівності прав та можливостей чоловіків і жінок. Будь-яке суспільство, що проголошує себе демократичним, мусить забезпечувати надання рівних прав кожному із своїх членів. Воно повинно поважати гідність та чесноти кожної жінки і кожного чоловіка. Гендерна рівність є умовою соціальної справедливості та справжньої демократії. Принцип гендерної рівності – складова загального принципу рівності.

У Конституції України 1996 р. закріплено принцип рівності. Зокрема, у ст.24 зазначено: „Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у практиці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям”[1].

Принцип гендерної рівності закріплений у численних нормативно-правових актах України, але на практиці існують численні проблеми гендерного характеру. Становище жінок у суспільстві є незадовільним. Тому спробуємо виявити причини існування гендерної нерівності та запропонувати способи та шляхи розв'язання цієї проблеми.

Гендер – це соціальна стать, соціально визначені ролі, сфери діяльності жінок і чоловіків, які визначаються не біологічними статевими відмінностями, а соціальною організацією суспільства[2,91]. Гендер формується під впливом соціокультурних чинників і залежить від домінуючих у суспільстві традиційних поглядів на те, якою повинна бути жінка та яким має бути чоловік.

З дитинства родина, школа, література й приклади з оточення створюють у людини певні моделі поведінки і стереотипи сприйняття та оцінювання місця й ролі жінки та чоловіка у суспільстві.

Проголосивши себе демократичною, правовою та соціальною державою, Україна тим самим взяла зобов'язання дотримуватися вимог міжнародного співтовариства щодо рівноправності громадян, у тому числі за статевою ознакою, чим визнала об'єктивну необхідність в проведенні гендерних перетворень, інтеграції гендерної перспективи в усі програми розвитку українського суспільства на принципах свободи, рівності, справедливості та толерантності. Україна взяла на себе відповідальність за забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, захист їх від усіх форм гендерної дискримінації та насильства.

На перший погляд проблеми гендерної рівності в Україні не видаються надто критичними. Формально обидві статі в українських умовах дійсно мають однакові потенції для самореалізації в суспільстві.

Україна приєдналася до основних міжнародних документів, які закріплюють принцип гендерної рівності: Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, Пекінської декларації та Платформи дій, Декларації Тисячоліття, резолюцій європейських конференцій із питань рівності між жінками та чоловіками.

Базовими документами формування політики рівноправ'я в Україні стали: Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, Концепція державної сімейної політики, Закон „Про попередження насильства в сім'ї”, Указ Президента України „Про підвищення соціального статусу жінок в Україні”, Національний план дії щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності в суспільстві, Комплексна програма протидії торгівлі людьми тощо.

8 вересня 2005 р. був прийнятий Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”[3]. Статті Закону передбачають проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів; відображення органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

заборону дискримінації за ознакою статі; забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у виборчому процесі та у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, у праці та одержанні винагороди за неї, у сфері освіти тощо.

У Законі визначені повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, права об'єднань громадян у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. А також встановлена відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Нагляд та контроль за виконанням Закону покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

27 грудня 2006 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну програму з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р.[4] та План заходів. Метою Програми є утвердження рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та їх реалізація як основного права людини.

Основними завданнями програми є: формування та реалізація державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності, створення відповідної нормативно-правової бази; адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері забезпечення гендерної рівності; підтримка громадських ініціатив, спрямованих на формування гендерної культури, подолання усталених стереотипів щодо ролі та місця жінок у суспільстві та інші.

Тож можна повною мірою стверджувати, що є достатня законодавча база, яка де-юре гарантує чоловікам та жінкам в Україні рівні права. Але якщо ми твердо можемо заявити, що рівні права у нас гарантують, то рівні можливості, а саме – реальний досвід реалізації прав, на жаль, є незадовільним.

Значні диспропорції виявляються при порівнянні реальних можливостей і досягнень жінок та чоловіків у різних сферах суспільного життя

Нерівномірний розподіл доходів є одним з найбільш відчутних проявів гендерної нерівності в Україні. Заробітна плата жінок майже на третину менша, ніж чоловіків. І це при тому, що жінка працює фактично на 4-6 годин більше, ніж чоловік. Пенсія жінок за прогнозами через 20-30 років становитиме у середньому 40-45% пенсії чоловіків.

Загрозливого характеру набирає в Україні позбавлення роботи за гендерним принципом, а саме жіноче безробіття. Сьогодні безробітних жінок значно більше, ніж безробітних чоловіків[4,92]. Серед безробітних дуже багато молодих жінок. Роботодавці упереджено ставляться до молодих спеціалістів-жінок. Типовою є ситуація коли у конкурсі на певну посаду перевага віддається фахівцям-чоловікам.

Жінки витісняються у першу чергу із сфери кваліфікованої праці – управління, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, електроніки, приладобудування. Навіть у традиційно „жіночих” галузях (фінанси, зв'язок, торгівля, житлово-комунальне господарство) останнім часом спостерігається процес заміни жінок чоловіками[5;6].

Досить великих масштабів набирає гендерна сегрегація за професійною ознакою, при тому що частка працюючих жінок, які мають вищу освіту, значно перевищує відповідний показник для чоловіків. У більшості галузей жінки обіймають нижчі посади, зайняті виконанням малокваліфікованої роботи з обмеженими можливостями професійного зростання і внаслідок цього отримують нижчу зарплату.

Несприятливою є ситуація із просуванням жінок по кар'єрній сходинці державної служби. Хоча серед загальної кількості державних службовців, як керівників, так і спеціалістів, жінки переважають, їхнє представництво стрімко падає з підвищенням посадової категорії, тобто жінки дуже незначно представлені саме на тому рівні, де приймаються відповідальні державні рішення[5;7].

Таким чином, незмінним залишається правило: чим нижчим є рівень державного управління, тим більше відкритим він є для жінок.

Відбувається дуже небезпечне витискання жінок у тіньовий сектор економіки, на ринок незареєстрованої та нерегламентованої праці, включаючи сумнозвісну практику експлуатації жінок в напівкримінальній сфері секс-індустрії за кордоном.

У сфері політичного представництва головною ознакою гендерної нерівності в Україні є те, що, незважаючи на високий освітній та професійний потенціал жінок, їхнє пропорційне представництво у складі законодавчих органів влади, включаючи Верховну Раду України, залишається досить низьким. Так, після 1991 р. питома вага жінок у складі депутатів Верховної Ради України становила 3%; під час виборів 1994 р. серед народних депутатів було обрано 5,7% жінок; у 1998 р. – 8% (36 жінок); у 2002 р. – 5,1% [5,7]. У 2006 р. до парламенту було обрано 8,2% жінок [6,64].

У великому промисловому бізнесі жінки обіймають лише 2% посад. Серед власників середнього і малого бізнесу жінки складають 20% [4,92].

Один із важливих факторів сьогодення – підприємницька активність молодих жінок у віці до 25 років. Саме це є запорукою отримання нової генерації жінок-керівників і в політиці, і в соціально-економічному секторі суспільства.

Гострою проблемою для українського суспільства є насильство щодо жінок. Проведені дослідження свідчать, що насильство є серйозною загрозою для життя частіше – жінок, рідше – й чоловіків [7;47]. Якщо чоловікам небезпека загрожує з боку інших чоловіків, і це найчастіше відбувається поза сім'єю та домом, то жінки зазнають насильства від близьких їм чоловіків у власній родині або від своїх колег-керівників чи співробітників на роботі. Причинами насильницьких дій щодо жінок є, насамперед, відмінність у суспільному становищі чоловіків і жінок.

За даними Міністерства внутрішніх справ України, станом на 1 листопада 2006 р.:

- взято на облік майже 65 тис. осіб;
- винесено офіційних попереджень 66 тис.;
- винесено записних приписів – 4,8 тис. [7;49].

Зрозуміло, що це офіційні дані. Реальна кількість осіб, які вчинили насильство у родинях, набагато більша. Часто потерпілі жінки не звертаються до органів внутрішніх справ. Причини можуть бути різними. Це: матеріальна залежність від чоловіка, залякування з боку чоловіка тощо.

На думку вітчизняних дослідників, патріархальний світогляд в Україні мають 60% чоловіків і 25% жінок, що й зумовлює дискримінацію жінок у повсякденному житті та вимальовує чітку формулу жіночої діяльності: „діти, кухня, прибирання”. І якщо жінка намагається вийти з цих стереотипних меж, суспільство пропонує їй теж саме вже на професійному рівні: сфера послуг, громадське харчування, освіта. Все ж кількість жінок, які дотримуються патріархального світогляду, на нашу думку, в Україні набагато вища за 25%. Ця ментальна настанова українського жіноцтва вражає іноземних спостерігачів. Вони впевнені, що українські жінки позбавлені самостійності не лише через економічні негаразди, а й через відсутність самоусвідомлення ними своєї особистої індивідуальності та значущості [6;63].

За світовими показниками участі жінки у політичному житті та статусом у суспільстві Україна посідає 84 місце поряд з такими країнами, як Гвінея Бісау та Ліберія.

Сьогодні в Україні має місце недовикористання жіночого потенціалу. Враховуючи те, що жінки становлять 54% населення України [6,64], проблема гендерної рівності видається особливо важливою.

Основними причинами існування гендерної нерівності у суспільстві є:

- патріархальні стереотипи. І досі жінку розглядають як слабку порівняно з чоловіками істоту, котра є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті;
- статеві ієрархічність соціальних зв'язків, у яких чоловіки запевно сприймаються як істоти вищі за розумовими та фізичними здібностями, їхня діяльність як найзначущіша й пріоритетна порівняно з діяльністю жінок;

- панування думки, що головним призначенням жінки є сім'я;
- економічна залежність жінки від чоловіка;
- відсутність можливостей гармонізованого суміщення фахової діяльності сімейного життя;
- небажання приватних роботодавців надавати соціальні гарантії, пов'язані з народженням дитини, внаслідок чого жінки мають менше шансів працевлаштуватися;
- пасивність жінок та інші.

Гендерні проблеми стосуються не лише жінок, ці проблеми позначаються й на становищі чоловіків, хоча вони здебільшого цього не визнають. Головними аргументами цього є: більш жорстоке (порівняно з жінками) покарання чоловіків за порушення законів чи невиконання обов'язків; менша тривалість життя; підвищений травматизм; неприпустимість демонстрації своїх слабкостей і, як наслідок, підвищений стресовий стан, який впливає на репродуктивну функцію та посилює психологічні проблеми; підвищена відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї; підвищені вимоги з боку жінки до кар'єрного росту чоловіка; позбавлені репродуктивних прав, тобто прав на бажане батьківство; дискримінація чоловіка при вирішенні матеріальних питань і подальшої долі дитини під час розпаду сім'ї; обов'язок служити в армії; чоловіки пізніше йдуть на пенсію[6;67].

Таким чином, проблема гендерної рівності існує як для жінок, так і для чоловіків.

Реалії життя підтверджують, що мало законодавчо закріпити рівноправ'я. Потрібно створити фінансові, організаційні, інституційні механізми, які забезпечили б рівні можливості.

Розв'язання гендерних проблем потребує концептуального визначення формування та реалізації гендерної політики як основи гендерної культури, розвитку гендерної активності жінок і чоловіків, адаптації до світових умов гендерної демократії. Важливим є не лише декларативне закріплення принципу гендерної рівності, а й створення дієвих механізмів впровадження його у життя.

На нашу думку, сприятиме встановленню паритетної демократії вчинення наступних дій:

- введення гендерних квот. Жінки повинні становити не менше 35% складу органів законодавчої та виконавчої влади всіх рівнів;
- розробка і запровадження державних кадрових програм з метою істотного збільшення кількості жінок на керівних посадах органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- створення дієвої системи професійної орієнтації жінок;
- сприяння розвитку жіночому підприємництву, створення системи кредитування для жінок, що мають намір розпочати власну справу;
- розвиток системи побутового обслуговування та догляду за дітьми, що сприятиме скороченню „подвійної зайнятості” жінок;
- посилення контролю за програмами звільнення жінок;
- встановлення більш жорстких санкцій за вчинення насильства щодо жінок;
- стимулювання діяльності жіночих організацій.

Здійснити такі дії можливо шляхом створення дієвого механізму впровадження принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства. Необхідно встановити жорсткий контроль за реалізацією нормативно-правових актів, які закріплюють даний принцип, та за здійсненням запропонованих нами дій, що сприятимуть встановленню паритетної демократії. Такий контроль мають здійснювати Міністерство з питань сім'ї, молоді та спорту, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та громадські організації, в тому числі жіночі, яким необхідно надати широкий обсяг прав для здійснення всебічного, повного контролю.

Необхідно розробити ефективну державну молодіжну політику, а також розвивати діяльність Центрів соціальних служб для молоді, призначених державою брати участь у її

реалізації. Необхідно закладати гендерний компонент у культурологічні, виховні процеси, до навчального процесу потрібно включити дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-Ст. 141.
2. Оніщенко Н.М., Матвієнко О.В. Гендерні правовідносини: поняття, сутність, природа та значення// Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 33.-К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2006.-690 с.
3. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” від 8 вересня 2005 р.// Урядовий кур’єр.-2005.-19 жовтня (Орієнтир №38).
4. Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року (затвер. Постановою КМУ від 27 грудня 2006 р. №1834)// Офіційний вісник України.-2007.-№1.-С.91-99.
5. Новіков В., Дученко О. Забезпечення гендерної рівності – пріоритетний напрям розвитку//Формування ринкових відносин.-2004.-№1.-С.4-9.
6. Дороніна Т. Категорія „гендер” у суспільному розвитку//Директор школи. Україна.-2007.-№6.-С.62-67.
7. Завдання у сфері попередження гендерного насильства// Кримінальне право України.-2006.-№11.-С.47-55.

Правова культура особи в умовах діалогу правових культур

Удовика В. В.,
студентка юридичного факультету
Запорізького національного університету

Культура — це загальний спосіб існування людини, її діяльності та об’єктивований результат цієї діяльності. Загальновизнано, що культура існує від часів появи людини сучасного фізичного типу і людської спільноти. У найбільш узагальненому вигляді культура - це історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений в типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх взаєминах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях.

Культура сучасного світу пройшла тривалий шлях розвитку і є надзвичайно неоднорідним явищем, оскільки складається з безлічі культур країн і народів. Сучасна культура також виглядає багатоликою панорамою національних культур і, разом із тим, регіональних спільностей, міжнародних тенденцій та рухів. Перед початком ХХ ст. у світовій культурі утворилося декілька великих регіональних спільностей, склад яких у своїх основних рисах відповідав географічному поділу світу: Європи, США і Канади, Австралії, країн Латинської Америки, країн Азії, арабського Сходу, Африки, Океанії.

У процесі свого історичного становлення культура сучасного світу формувалася з чотирьох потужних потоків: західноєвропейської культури, яка була синтезом образного світу варварських племен і спадщини античності; візантійської культури, яка сприйняла і розвивала греко-римську культурну спадщину і мала визначальний вплив на духовний світ Давньої Русі, народів Балканського півострова; багатошарової і різноманітної культури Сходу, насамперед, Китаю, Індії, арабських країн; стародавніх і самобутніх культур народів, які стали відомими від часів Великих географічних відкриттів.

В історії людства можна чітко простежити дві моделі розвитку: «західну» і «незахідну», або «східну» [1,121]. Саме Схід став колискою перших цивілізацій, виникнення і розквіту стародавніх культур, для яких було притаманним прагнення до збереження «століттями виробленої жорсткої норми», стійкого соціального порядку і сформованих релігійних і моральних стандартів поведінки, яке ґрунтувалося на так

званому азіатському способі виробництва, і консервативній стабільності. У сучасному світі існують як цивілізації, що залишилися на традиційних позиціях, — цивілізації Сходу, так і відверто антитрадиційна цивілізація сучасного Заходу, яка відіграла і продовжує відігравати провідну роль у становленні і розвитку сучасного світу, істотно впливаючи на його культуру.

Науковці розрізняють різні види культури: релігійну, моральну, політичну, правову, філософську та ін., які знаходяться у тісному взаємозв'язку між собою.

Правова культура постає невід'ємною частиною загальної культури, і становить систему правових цінностей (форм, норм, принципів та інститутів), розумінь і настанов, які відображають у правовій формі стан свободи і соціальних цінностей людства, суспільства, особи.

Залежно від носія правової культури розрізняють три її види: 1) правова культура суспільства; 2) правова культура соціальної (професійної) групи; 3) правова культура особи.

Виділяючи три види правової культури — суспільства, соціальної (професійної) групи, особи, — слід пам'ятати, що в реальному житті вони взаємозалежні: правова культура, як соціальне явище, єдина і не існує поза правовою культурою його членів (особи, групи); Водночас вона є умовою, формою і результатом культурно-правової діяльності громадян та їх професійних груп.

Правова культура особи — це зумовлений правовою культурою суспільства стан особи, який забезпечує її правомірну діяльність.

Структура правової культури особи включає наступні складові [2, 689]:

1) правосвідомість (виявляється у поважному ставленні до права, готовності добровільно його дотримуватись, традиціях додержання і виконання договорів та ін.);

2) правове мислення (що виявляється у вищій аналітичній здатності особи опосередковано і узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів відображати істотні закономірні зв'язки дійсності, вирішувати соціально-правові суперечності та ін.);

3) правомірну поведінку (передбачає зіставлення вчинків із правовими нормами);

4) правову активність як вищу форму правомірної поведінки.

На початку III тис. правова культура особи як на світовому, так і національно-державному рівні набуває особливої значущості й впливовості на весь суспільний розвиток. При цьому, її розвиток, завдяки процесам євроінтеграції й глобалізації, відбувається під впливом динаміки правових культур, їх взаємозбагачення.

Глобалізацію можна певною мірою розглядати як розширену версію вестернізації або агресивного просування так званого західного способу життя метою якого є створення уніполярного світу. Якщо модель уніполярного світу прийняти за основу світопорядку, то експорт західних цінностей — ідей індивідуалізму, свободи, демократії, прав людини, рівності, відділення церкви від держави, лібералізму, — являє собою справу, яка є благородною і заслуговує на всіляку похвалу. Проте, якщо все буде зроблено відповідно до цієї моделі, то світ стане керованим, контрольованим і прогнозованим. У цьому виявляється західне «індустріальне» прагнення усе уніфікувати, стандартизувати і розробити чітку й однозначну модель існуючого світу, що є небезпечним [3, 3-7].

В реальності така модель від початку зумовлює нерівність країн. На етапі переходу до постіндустріального суспільства виграють держави з максимальною часткою постіндустріальної економіки, де громадяни мають можливість одержати високий рівень перспективної освіти, можуть творчо застосовувати свої знання. До того у такій моделі світоустрою культурна і релігійна багатоманітність світу розглядаються як речі другорядні, оскільки знання та інформація самі по собі заміщують релігію і культуру у широкому сенсі слова.

Закономірно постає питання: чи дійсно західні цінності, у тому числі й правові, які становлять основу правової культури особи, є цінністю для усього світу? Так, одна з провідних західних цінностей — цінність індивідуалізму, що знайшла закріплення у західних правових системах, у країнах Сходу не має великого значення. У системі

цінностей народів Сходу перше місце посідає колективізм, общинність, а індивідуалізм ототожнюється з егоїзмом і піддається жорсткому осуду. Тай й свобода, як основна західна цінність у різних цивілізаціях теж сприймається по-різному. У Сполучених Штатах під свободою розуміється право вільного вибору професії або дозвілля, можливість уникати ситуацій, коли втручаються в особисте життя. Водночас у фірмі або корпорації «свобода» чітко регламентується інструкціями. У Європі свобода — це «усвідомлена необхідність», яка трактується вельми широко, проте існує взаємозв'язок: чим більше свободи — тим більше відповідальності за її наслідки. У Росії під свободою розуміється вольниця, можливість «розгулятися»: що хочу, те й роблю. В Україні свобода — це антитеза неволі. В цілому у пострадянських країнах свобода часто тлумачиться як можливість уникнути відповідальності за свої вчинки, за свій вибір.

Стосовно цінності демократії, то в цьому випадку теж існують проблеми. Термін «демократія» перекладається як «влада народу» і базується на вірі в онтологічну рівність усіх членів суспільства. Проте навіть на прикладі сучасних західних країн з відточеними механізмами функціонування демократії часто виявляється, що перемагає право сильного. Якщо дотримуватися критеріїв прав людини щодо всіх у світі, то на перший план висувається повага прав інших народів жити так, як їм хочеться в рамках своїх культур, а не так, як здається «більш цивілізованим» державам, які інколи «несуть демократію» силою.

Західна цивілізація не враховує етичні, духовні, культурні цінності інших цивілізацій, а також такі ключові для незахідних народів поняття, як колективізм, спільність, родинність, соціальна безпека, справедливість, співчуття. Експортуючи, часто нав'язуючи свої цінності, західна цивілізація порушує баланс інших цивілізацій, побудованих на інших цінностях, що викликає роздратування, яке переходить у ненависть. У другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. найсильніше відчувається американізація світу. Вона спирається, насамперед, на економічну, військово-політичну, науково-технічну міць і поширює свої впливи на всі сфери людського буття — від політичної культури до культури побуту.

Американці вважають, що виконують «велику місію» — несуть людству свій найкращий спосіб життя, свою культуру. Проте далеко не всі реципієнти так думають. Сильна протидія спостерігається не тільки з боку країн, що розвиваються, але і з боку розвинених країн. Зокрема, чимало діячів європейської культури вважають, що Америка веде проти них культурну війну [4].

Так французький дослідник А. Годар пише: «Культурна війна вже почалася без необхідної об'яви, без барабанів і сурм, за допомогою примарних уявлень, за допомогою підступних посмішок. Класична війна цілила у серце, щоб убивати і підкорювати, економічна цілила у череву, щоб експлуатувати і збагачуватися. Культурна війна цілить у голову, щоб паралізувати, не вбиваючи, щоб підкорювати, зіпсувавши, і збагачуватися за рахунок розкладу культур і народів. Культурна війна застосовує усі свободи і зловживає ними, аби проникати всюди і руйнувати з середини всі цінності, всю різноманітність у духовних багатствах народів» [5, 130-131].

Нині навіть у розвинених країнах яскраво виявляється тенденція до реставрації історико-етнічних символів, місцевих традицій і культурних особливостей. Для багатьох країн вони стають невід'ємними рисами індивідуальної і групової ідентичності, наочними «гарантами» її стійкості. Одним із показових проявів цієї тенденції є ренесанс етнічної культури, що черпає з традицій минулого і відрізняється яскравістю й емоційною насиченістю. Нерідко під такою оболонкою приховано політичний зміст. Так, фольклорне відродження, що переживають сьогодні чимало європейських регіонів, — це також ефективний засіб підтримки зазіхань регіональних елітних груп, їхнього прагнення розширити повноваження владних структур субнаціонального рівня.

Разом з тим акцентування місцевих культурних традицій нерідко є основою політичного радикалізму і підтримки негативної групової ідентичності, що беззастережно

заперечує інший культурний досвід. У європейських реаліях прикладами можуть бути Північна Ірландія або Країна Басків.

В Загальній декларації ЮНЕСКО про культурну різноманітність, прийнятий 31-шою сесією Генеральної конференції цієї організації у Парижі 2 листопада 2001 р., записано: «Форми культури змінюються в часі і просторі. Ця культурна розмаїтість виявляється в неповторності і різноманітності особливостей, властивих групам і співтовариствам, що складають людство, будучи джерелом обмінів, новаторства і творчості, культурна різноманітність так само необхідна для людства, як біорізноманітність для живої природи. У цьому сенсі вона є загальним надбанням людства і повинна бути визнаною й закріпленою в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь».

Формування правової культури особи відбувається під впливом формування світової культури. В наш час вона обіймає все, що існує у творчості на географічній карті світу, на якій з плином часу не залишається «білих плям». Зникають будь-які «зони мовчання», до яких європоцентристська загальна історія культури схильна була приміщувати культури, чужі для європейського досвіду. Кожна з національних культур, велика чи мала, стверджується як сучасна цінність.

Нового характеру набуває на сучасному етапі загальність світової культури і взаємодія сил, з яких вона складається. Інтенсивний культурний обмін, діяльність засобів масової інформації і комунікації, активність міжнародних культурних організацій, завдяки яким, здавалося б, приватні явища в житті тієї чи іншої національної культури легко можуть перетворитися на загальне світове надбання — все це лише частина процесу інтернаціоналізації світового культурного життя. Але окрім тенденції до інтернаціоналізації діє і друга провідна тенденція — прагнення до збереження національної самобутності і через це — ідентичності. Та це прагнення дуже непросто реалізувати.

XX ст. з його науково-технічними революціями створило кардинально нові умови існування людини, нові умови формування її правової культури і правової свідомості: ніколи в історії вона не існувала у такій швидкоплинності змін [6]. Саме аналізу нової ситуації присвятив свою працю відомий американський соціолог Е. Тоффлер. Так із 1970 р. набув поширення термін (одноіменна назва твору) - «Футуршок», тобто «майбутній шок» або «шок від зустрічі з майбутнім» [7]. Він показує, що людині ще не доводилося жити в атмосфері, наскрізь просякнутій новизною. Адже одне — жити у темпі, що прискорюється, за більш-менш знайомих життєвих ситуацій. І зовсім інше — відчувати постійне прискорення темпів життя перед невідомими, дивними і небувалими ситуаціями.

Окрім прискорення та новизни діє фактор різноманітності. Попри твердження, що різноманітність матеріального середовища не має ніякого значення, оскільки світ рухається до культурної і духовної стандартизації, реальність полягає у тому, що людство швидко рухається в напрямі фрагментації та диверсифікації не тільки у сфері матеріального виробництва і споживання, але й у мистецтві, освіті та ін. Але чи готова людина мати справу із все зростаючим вибором продуктів матеріального і духовного «виробництва», що стають їй доступними? Зростаюча кількість психічних розладів, неврозів і просто втрати душевної рівноваги красномовно свідчать про те, що багатьом людям вже зараз складно виробити розумну і цілісну особисту орієнтацію. І це залежить не від фінансових статків. Найбільші цифри статистики стосовно серцево-судинних і нервових захворювань — в найбільш заможних західних країнах. Багатох — як на рівні країни, так і на рівні окремої людини мучить невизначеність ідеалів. Мова може йти і про перспективи руху держави у внутрішній і зовнішній політиці, і про погляди особистості на гроші, власність, правопорядок, расову або національну приналежність, релігію, сім'ю або власну долю. Сім'я, школа, корпорація, церква, однолітки, засоби масової інформації і міриади субкультур — усі вони рекламують вельми відмінні сукупності цінностей сучасності.

Формування правової культури особи відбувається і під впливом постмодернізму, перехід до якого відбувся після закінчення Другої світової війни. Сам термін виник у період Першої світової війни у праці Р. Панквіца «Криза європейської культури» (1917 р.). Популярності термін набув завдяки праці Ч. Дженкса «Мова постмодерністської архітектури», яку було видано у 1977 р.

Постмодернізм — це особливий тип світогляду, орієнтований на формування такого життєвого простору, в якому головними цінностями стають свобода у всьому, спонтанність діяльності людини, ігрове начало. Постмодерністська свідомість спрямована на заперечення будь-якого роду норм і традицій — етичних, естетичних, методологічних та інших, на відмову від авторитетів будь-якого рангу, починаючи від держави, великої національної ідеї, етичних парадигм, і закінчуючи правилами поведінки людини у спілкуванні з іншими. Європейська гуманітарна культура Нового часу базувалася на таких ключових поняттях-настановах, як закрита форма, мета, задум, ієрархія, творчість, глибина, істина, визначеність та ін. Цей інтелектуальний канон був свого роду набором засобів і способів, що дозволяв ухопити за допомогою раціональної думки деяку висхідну реальність, зрозуміти істину, раціонально підпорядковувати свою поведінку.

Постмодернізм вбачає у цій інтелектуальній традиції прагнення розуму владарювати над всіма сферами людської життєдіяльності, що виявилось у технократичному пануванні людини над природою і соціально-політичному пануванні людей над людьми. Відкинути будь-які зазіхання на будь-яке всезнання — релігійне, філософське, наукове та ін. — така одна з головних настанов постмодернізму. Він оголосив усі відкриті науковим розумом істини стосовно людини, суспільства, прогресу не спроможними як у інтелектуальному, так і у моральному планах. Він піддав критичній деконструкції усі традиційні теоретико-пізнавальні, етичні, політичні та інші уявлення. Тобто постмодернізм виступає як культурна орієнтація на деконструкцію, розкидування, переривання, розсіювання. Така орієнтація вимагає відповідного набору фундаментальних понять і категорій, за допомогою яких можна руйнувати традиції. У постмодерністському наборі: відкрита форма, гра, випадок, анархія, деконструкція, інтертекст, поверхня, іронія, невизначеність та ін. У просторі такого мислення раціонально-логічна орієнтація різко зменшується. Натомість зростає невизначеність у розумінні, вседозволеність в інтерпретаціях, коли можуть бути виправдані і «пояснені» будь-які зв'язки і взаємні перетворення. Постмодерністські настанови проникли і у гносеологію [8], породивши релятивізм, що абсолютизує відносність і умовність знання, веде до заперечення можливості пізнання об'єктивної істини, суттєво ускладнює процеси регуляції поведінки особи.

Головною цінністю постмодернізм вважає «радикальну множинність». Але вона не є синтезом, а виступає еклектичним поєднанням різнорідних елементів. Все це разом призводить до того, що постмодернізм деієрархізує культуру, робить неможливим ствердження нової системи цінностей [9]. Через це сучасна людина приречена перебувати у стані духовної аморфності. Людина може оглядати все, проте ніщо не може допомогти її оформленню «з середини». Тому такими необхідними стають зовнішні форми обмеження людей. Саме їх намагаються в сучасному світі зміцнити через моду, громадську думку, стандартизацію життя, підвищення його комфортності тощо. Завдяки новим можливостям, які створив розвиток науково-технічного прогресу, провідне місце у культурі сучасного світу посіли засоби масової інформації. Вони навіть одержали назву «четверта влада» (після законодавчої, виконавчої та судової), бо дійсно мають колосальну владу над людською свідомістю. Разом із тим ЗМІ чи не найсильніше сприяють виникненню відчуття ефемерності, скороминучості і несталості усього.

У минулому ідеалом була міцність і довговічність. Що б не створила людина, вона прагнула аби справа її рук служила максимально довго. Однак у ХХ ст. на зміну економіці міцності приходить економіка недовговічності. Ця зміна пояснюється по-перше, зниженням вартості виробництва, в багатьох випадках дешевше замінити річ, ніж ремонтувати її. По-друге, більшою доцільністю виготовлення продукції, розрахованої на

короткочасне використання. По-третє, революцією зростаючих очікувань, нових потреб. Ствердився принцип «використав — викинув», тобто: тимчасові вироби, зроблені тимчасовими методами для задоволення тимчасових потреб.

Особливість і водночас драма сучасного світу полягає в тому, що й стосунки між людьми теж набувають тимчасового, нетривалого характеру. Найчастіше люди вступають у поверхові, ділові контакти, найчастіше — на функціональній основі, відтак проблеми внутрішнього світу їх не цікавлять. Поверхові, швидкоплинні стосунки часом поширюються у тих сферах, які традиційно орієнтувалися на триваліші терміни. Це стосується, зокрема, кохання і шлюбно-родинних відносин. Поширення принципу, грубо кажучи, «використав — викинув» у взаєминах між чоловіками і жінками стало однією з причин сексуальної революції, і водночас її наслідком. Цей феномен є також віддзеркаленням проникнення постмодерністських настанов у всі сфери життя.

Західна культура на відміну від традиційних східних культур завжди цінувала інновації. Проте західний світ, який виступав і виступає ініціатором загальносвітового процесу культурного оновлення, сам на собі відчув посилення дегуманізації культури. Постмодернізм надав нового розуміння новизни. Вона стала водночас і викликом законослухняності, і утвердженням цінності самоодержимості, нарцисизму, зневаги до усіх соціальних порядків [10]. Непослух — це вид деконструкції, без якої, як стверджують постмодерністи, немає новизни. Життя без правил збуджує, їх порушення стає однією з умов можливості пережити гострі відчуття, насолодитися ними, незважаючи ні на що. До цього закликає реклама. Так ювелірна фірма «Бест» проголошує: «Якщо тебе охопила пристрасть до життя, ніяких табу не існує. Порушуй усі правила! «Зміст таких рекламних текстів не є невинною грою слів. Насправді закону і праву як сукупності правил поведінки у людському суспільстві протиставляється насолода руйнувати їх. З іншого боку, це може розглядатися і як подвійний стандарт: заклики закликками, але поліцію, закони, покарання за злочини, податки і таке інше поки що жодна держава скасовувати не збирається. Проте постмодерністське розуміння «свободи від усього» не сумісне з будь-якими факторами контролю, як зовнішнього, так і внутрішнього, тобто сумління, совісті. Це дає критикам постмодернізму підставу стверджувати, що новизна як абсолютна цінність розбещує людей і суспільство.

Однією з реакцій на втрату контролю за станом і ходом справ стає розчарування у силі розуму. Спочатку наука дала змогу людині відчутти себе господарем не тільки над довкіллям, а й над своїм майбутнім. В наш час, коли звідусіль надходять докази того, що суспільство вийшло з-під контролю, довіра до науки падає. Наслідком є бурхливе відродження містицизму. Постмодернізм похитнув авторитет розуму і тим самим сприяв проникненню до інтелектуальної сфери ірраціоналізму. Межа тисячоліть характеризується небаченим досі інтелектуальним плюралізмом, коли усе дозволено і все виправдано, але за постмодерністськими мірками. В тому полягає новий парадокс: постмодернізм, який заперечує будь-які настанови, сам диктує певне ставлення до дійсності, якому не можна заперечувати.

Для окремого індивіда на зміну патріархальному «культурному монізму», на основі «свого» віросповідання і місцевої культурної традиції приходять внутрішній плюралізм. Кожна людина нині вписана у мережу засобів масової комунікації і стає, часто сама того не усвідомлюючи, носієм і універсальною масовою культурою, і декількох субкультур, що поділяються для неї на «своє» (свої етнос, земля, сімейні традиції, покоління, професійне співтовариство й т. ін.) і «чуже». Саме тому процес переходу від патріархальної ситуації в культурі до ситуації сучасної повсюдно має кризовий, болісний характер. Звідси і загострення «ідеології війни» як засобу ефективного захисту від плюралізму, повернення до примата «свого» проти «чужого». Саме в цій кризовій точці знаходить часткове обґрунтування теорія С. Хантінгтона, про перехід від «холодної війни» і ідеологічної боротьби до зіткнення цивілізацій, про культуру як ледве чи не головне джерело сучасних кривавих конфліктів.

У цьому також знайшла свій прояв одна з провідних тенденцій ХХ ст. у розвитку культури, а саме посилення впливу на неї політики [11]. Особливо яскраво це виявилось у тоталітарних державах, де культура була повністю контрольована владою. Такою державою у ХХ ст. був СРСР, такою культурою була радянська культура.

У суспільстві, де панує державна ідеологія, культура змушена розвиватися, з одного боку, за своїми законами, а з іншого — за законами панівної ідеології. Так виникає феномен політизованої культури. Головною метою культурної революції, яка на відміну від індустріалізації і колективізації, не повинна була закінчуватися ніколи, було створення «нової людини». І культурна революція, і маси «нових людей» необхідні були для зміцнення комуністичної влади.

Одна з тенденцій, яка виразно дала про себе знати в останні десятиріччя ХХ ст., це тенденція до демократизації, яку можна розглядати близькою до поняття «пост-модерн». Адже руйнується єдиний стиль його культури, виникає культурний плюралізм, що стирає відмінності між сакральним, і профанним. Наростають процеси усереднення людей. Постмодернізм сприймає ці результати демократизації як норму і винаходить інтелектуальні й художні засоби їх зображення. Сама демократизація суспільства поставили перед культурою завдання задовольнити потреби мас. Вона стала одним з факторів, що зумовив поширення масової культури.

Якщо за умов традиційного суспільства поведінка людини регулювалася в основному дією стихійних економічних сил і традицій, а не прямим тиском соціальних інститутів, то в індустріальному суспільстві, незалежно капіталістичному чи комуністичному, виникає потреба у прямому регулюванні поведінки людей, в уніфікації духовного життя, стандартизації інтелектуальних реакцій в рамках складної соціальної структури.

Особливістю сучасного етапу формування культури особи загалом, і правової зокрема, є суттєвий вплив на неї маскультури. Маскультура здійснює функцію соціалізації, тобто орієнтує людину на певні моделі існування у сучасному соціумі. Оскільки останній значною мірою визначається західними цінностями, то тут проводяться ідеї активності, прагматизму, гедонізму. Серед інших ідей — ідеї соціального дарвінізму, який проголошує всезагальну боротьбу за виживання, де перемагає той, хто може найкраще пристосуватися. Поведінка людини має бути адекватною світу, в якому вона живе, свідченням чого є успіх. Ідея успіху за будь-яку ціну, прагнення багатства і слави стає провідною. В тому полягає велика небезпека підриву духовної гармонії людини, оскільки розвиток душі підміняється гонитвою за успіхом, насамперед матеріальним. Це зумовлено індустріальним суспільством, провідною характеристикою якого є масове виробництво, не можливе без масового споживання. Маскультура поєднує те й інше. Досягнення успіху він ототожнює з досягненням матеріального добробуту, що складається з певних товарів і речей. Величезна роль у цьому належить рекламі, яка набула в сучасному суспільстві неймовірних масштабів. Вона як жанр масової культури часом призводить до змін у ціннісних орієнтаціях індивіда. Споживання перетворюється на кінцеву мету людського буття, а придбання тієї чи іншої речі ототожнюється із справжньою самореалізацією. Маскультура як породження індустріального суспільства створило «масову людину», про яку писали Х. Ортега-і-Гассет у своїй праці «Повстання мас», Г. Маркузе в «Одномірній людині» та інші. Культурна індустрія формує одномірний світ, у якому існує масова людина з одномірним мисленням і поведінкою, для якої головне те, що вона «як усі».

Інтереси розвитку суспільства і інтереси правлячих ним груп можуть розходитися. Суспільству потрібна різноманітність особистостей, що забезпечує соціальному організму стійку перспективу через розмаїття можливих шляхів пошуку і розвитку. Це також впливає з законів синергетики, тобто вчення про самоорганізацію. Масова людина не може бути основою нормально функціонуючого суспільства. Тобто однорідність масового суспільства є загрозою для збереження якісного статусу людини і спільноти.

Кожна культура здатна зберігати певні догми, стереотипи. Так експлуаторсько-антагоністичне ставлення до природи, що міститься в західних культурних стереотипах призвело до екологічної кризи. Зневажання культурних основ інших цивілізацій і відчайдушне прагнення захистити свою національну ідентичність, яка виявляється насамперед у культурі та релігії, загострює проблему війн, в яких може бути використана зброя масового знищення. Через недостатній розвиток культури потерпають десятки народів від голоду, злиденності, а розрив між «золотим мільярдом» і рештою світу швидко зростає, загрожуючи світовій стабільності. На розвиток культури покладаються надії у розв'язанні проблем подолання негативних наслідків науково-технічного прогресу, забезпечення сталого розвитку світу та інші. Західна культура з пафосом активного перетворення дійсності призвела до глобального глухого кута. Виникла потреба звернутися за досвідом до інших культур, тобто ідея синтезу культур на більш високому рівні. Так, зокрема, стає актуальним ставлення до світу, до природи, притаманне культурам Сходу. Це стало підставою «екологізації» сучасної моделі цивілізації, заснованої на ідеї панування людини над природою.

На думку сучасних науковців істотні зміни, які відбулися у природі сучасної людини, а саме: формування інтуїтивного мислення (з притаманними йому образністю, метафоричністю, асоціативністю), втрата суб'єктивності, поширення різного роду прагнень і бажань, постійне розширення здібностей і здатностей людини, відповідно поява принципово нових можливостей буття, прагнення до цілісності й багатомірності неминує породжують низку гострих проблем у праві: недостатня роль правових принципів у правовому регулюванні, дефрагментація права і відсутність цілісного сприйняття права, різновекторність прагнень у правовому полі, міфотворчість у праві, проблему правого плюралізму, правового закріплення принципово нових форм буття людини, розширення правових можливостей на підставі здатності усвідомлювати людиною суттєвої та буттєвої значущості своїх можливостей. Осмислення зазначених проблем потребує нових методологічних пошуків у сфері правового пізнання і має бути ґрунтовним і вчасним, щоб забезпечити суспільство у цілому, і людину зокрема, від можливих руйнівних наслідків [12].

На межі тисячоліть суспільна свідомість і правова культура особи характеризуються складністю і багатоплановістю. В них на рівних уживаються наука, міфологія, сповнені містерії релігії, архаїка і багато іншого. Така ситуація світоглядного плюралізму активізує свободу індивідуального начала в людині, що надає їй можливість краще сприймати все нове, розширює обрії для творчості, а з іншого боку, безмежний плюралізм робить культуру нестійкою, невірноваженою, вразливою, створює в ній небезпечні напруження, які можуть скинути її в хаос несумісних між собою інтерпретацій світу. Ситуація, коли співіснують суперечливі культурні і світоглядні настанови, може вирішитися двома шляхами: перший: культура не зможе вибратися із хаосу і невизначеності, що загрожує їй загибеллю; другий: відбудеться синтез язичницького, архаїчного, містичного, наукового та інших світоглядів, що забезпечить перехід до якогось нового світового порядку і світогляду. Всі ці складні й суперечливі процеси не можуть не позначатися на правовій культурі особи, процесах її формування. Вони є досить болісними, багатовекторними й важко прогнозованими. Разом з тим, саме Людина, яка прагне до діалогу й толерантності, здатна подолати будь-які перешкоди і труднощі, віднайти свій шлях у культурному розмаїтті й водночас зберегти саму культуру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орлова Т.В. Історія сучасного світу. К.: Знання. – 551 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). Підручник. – Харків. Еспада, 2006. – 776 с.
3. Удовика Л.Г. Антропологічні проблеми права під впливом глобалізаційних процесів // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №6. – С.3 – 7.

4. Мильчин И. Культура как фактор американского глобального влияния // Философские науки. — 2003. — № 3.
5. Орлова Т.В. Історія сучасного світу. К.: Знання. — 551 с.
6. Семенов І.С. Глобалізація і соціокультурна динаміка: людина, суспільство, культура // Поліс. — 2003. — № 1.
7. Тоффлер А. Футуршок: Пер. с англ. — СПб., 1997.
8. Табачковський В.Г. Філософсько – антропологічне питання про сутність людини у координатах постмодерну // Колізії антропологічного розуму. – К.: ПАРАПАН, 2002. – С.5 – 39.
9. Разлогов К.Я. Глобальная и / или массовая? // Обществ. науки и современность. — 2003. — № 2.
10. Самохвалова В.И. Массовая культура как парадигма утверждения нетворческого бытия // Полигнозис. — 2003. — № 3.
11. Шейко В.М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ — поч. ХХІ ст.): В 2 т. — Х., 2001.
12. Людина епохи постмодерну і право // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №7. - С.29 -33.

Правова просвіта малозахисених верств населення як чинник подолання правового нігілізму

Тарасов Д.О.,

Президент Запорізької правозахисної ліги “Універсал”

Конституція України закріпила засади побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави. На їх реалізацію і повинна бути спрямована правова політика держави, політичних партій і громадських організацій. На даному етапі ця політика проявляється насамперед у реформуванні правової системи, складовими якої є оновлення практично всіх галузей законодавства, його кодифікації і систематизації, вдосконалення організаційно-правового механізму забезпечення прав людини і громадянина, законності і правопорядку (судова система, правоохоронні органи тощо).

Але, як відомо, важливою складовою правової політики у демократичних країнах є створення умов для реалізації громадянами своїх прав і свобод, забезпечення їм доступу до права, що означає можливість отримання ними широкої правової інформації та належної юридичної допомоги. Кожен з цих напрямів має своє юридичне підґрунтя, форми і механізми реалізації тощо. Очевидно, що в цих країнах ідеологія забезпечення доступу громадян до права базується на активній їх участі в реалізації своїх прав і свобод і є несумісною з патерналістською традицією, характерною для країн з авторитарними і тоталітарними режимами.

Необхідним елементом доступу громадян до права у демократичних країнах є правова просвіта, яка в першу чергу має правозахисний зміст, але разом з тим формує і позитивне ставлення громадян до державних інститутів.

В Україні протягом тривалого періоду тоталітаризму правова просвіта була інструментом духовного закабалення народу. Тому утвердження демократичних засад правової просвіти після проголошення незалежності України стало одним з важливих завдань нової держави. Адже згідно із сучасною концепцією правової держави, як зазначає проф. П.Рабінович, однією з її ознак є «притаманність усім громадянам високої державної культури, зокрема їх обізнаність з життєво необхідними юридичними законами, а також умінь і навичок їх використання у практичному житті».

Соціологічні дослідження, опитування громадян України у Всеукраїнському чи регіональних масштабах, здійснені впродовж останніх 10—15 років, постійно і

однозначно засвідчують про перекося у відносинах громадян з владою, невміння їх захистити свої права, а, отже — про низький рівень їх правосвідомості та правових знань.

Насамперед треба чітко визначитись у тому, що вкладається в поняття «правова освіта» і «правова просвіта» громадян. У «Програмі правової освіти населення України» 1995 р. зазначається, що «правова освіта населення — процес засвоєння знань про основи держави і права, виховання у громадян поваги до закону, до прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та правопорядку. Правова освіта — це необхідний елемент правової культури.» І далі: «Усі громадяни мають право на набуття необхідного їм мінімуму правових знань.» Але чи є тотожними поняття «правова освіта» і «правова просвіта»? «Освіта», як відомо, є процесом розвитку і саморозвитку особи, пов'язаним з оволодінням соціально значимим досвідом людства, втіленим у знаннях, вміннях, творчій діяльності і емоційному цілісному ставленні до світу, необхідною умовою діяльності особи і суспільства щодо збереження і розвитку матеріальної і духовної культури. Головний шлях набуття освіти — навчання і самоосвіта. Процес освіти, зазвичай, передбачає навчання у закладі освіти, здобуття певного фаху і одержання відповідного документа — диплома як свідчення про ґрунтовні і широкі знання. Було б, звичайно, дуже добре, якби кожен громадянин України міг набути ґрунтовних знань з права, юридичну освіту. Але ж про це не йдеться. Йдеться, як зазначалось, про «мінімум правових знань», що досягається (за винятком спеціальних навчальних закладів) не в процесі освіти, а — просвіти населення. Згадаймо — російські слова «образование» і «просвещение» також мають різний зміст, як і українські «освіта» і «просвіта». Одне означає здобуття фаху, інше — поширення популярних знань.

Отже, між поняттями «правова освіта» і «правова просвіта» є суттєва відмінність.

Діяльність усіх державних і недержавних органів і організацій щодо формування правосвідомості і правової культури громадян має бути спрямована на вирішення конкретних політичних, економічних, соціальних, культурних і духовних проблем українського суспільства.

Питання про правову просвіту громадян України є особливо актуальним у зв'язку з необхідністю виховання громадян у дусі законслухняності та активної їх участі у формуванні правової держави; їх забезпечення інформацією щодо чинного законодавства і практики його застосування задля компетентного вирішення громадянами своїх приватних і публічних питань; ефективної профілактики правопорушень, які скоюються на ґрунті правового нігілізму, цинізму та аморальності; формування у громадян правової культури європейського типу, яка дозволить їм, а разом з ними і державі інтегруватись у європейський і світовий правовий простір.

В умовах реформування українського суспільства, його правової системи правова просвіта громадян є інноваційним інструментом, засобом, що прискорює модернізацію застарілих правових форм регулювання суспільних відносин, спрямовує правове життя у русло правового конструктивізму та збалансованості різних інтересів. Тому, важко переоцінити значення ефективної і доступної правової просвіти громадян. Кошти і матеріальні засоби, які будуть вкладені у правову просвіту громадян України, швидко окупляться, якщо відповідні програми правового навчання будуть спрямовані на розв'язання актуальних суспільно-правових проблем самих громадян і в цілому держави. Ось чому одним з головних завдань є створення системи вивчення правових запитів і потреб громадян для врахування їх при розробленні програм правової просвіти і правового навчання різних категорій. Система правової просвіти громадян має бути гнучкою і постійно враховувати зміни у правових настроях та очікуваннях громадян. Система правової просвіти громадян повинна мати два основних компоненти: стандартний, розрахований на всіх громадян, і спеціальний, розрахований на окремі категорії громадян.

Стандартний компонент правової просвіти громадян має передбачати необхідний мінімум правових знань, які необхідні їм як членам суспільства, з конституційного,

адміністративного, цивільного, сімейного, господарського та деяких інших галузей права. Спеціальний компонент правової просвіти громадян має передбачати програми правової просвіти для окремих категорій громадян: пенсіонерів, молоді, підприємців, чорнобильців, жінок, споживачів послуг і продуктів, громадських активістів, державних службовців, вчителів, медиків та ін.

Правова просвіта повинна бути обов'язковою (у дошкільних, середніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих закладах освіти і в закладах післядипломної освіти) і факультативною, тобто за бажанням особи. Разом з тим очевидна необхідність запровадження обов'язкових правових курсів для правопорушників як обов'язковий профілактичний захід при накладанні на них стягнень, що не тягнуть за собою позбавлення волі.

Правова просвіта є справою не тільки держави, але й громадянського суспільства, починаючи з його первинного інституту — сім'ї. Тому у забезпеченні і здійсненні правової просвіти громадян беруть участь державні, громадські, релігійні, муніципальні й інші організації та інститути.

Одним з важливих питань здійснення правової просвіти громадян є фінансове забезпечення. Поряд з державною програмою правової просвіти громадян потрібні також муніципальні, громадські та інші. Тому необхідно, щоб здійснення правової просвіти громадян фінансували держава, муніципальні, громадські, релігійні та інші організації.

Вкладання коштів у правову просвіту громадян має бути вигідним і громадянам, і державі, і суспільству. Адже належна і ефективна її організація сприятиме розвитку соціально-правової активності громадян, яка, в свою чергу, дасть імпульс оновленню влади, встановленню довіри до неї громадян. А відомо, що в суспільстві довіра народу до влади цінується дуже високо.

ЛІТЕРАТУРА

1 Див.: Мала енциклопедія етнодержавства. — К.: Довіра: Генеза, 1996. — С. 586.

2 Див.: Урядовий кур'єр. — 1998. — 20 черв.

3 Однак, крім понять «правова освіта» і «просвіта», в юридичній науці для означення явища, яке досліджується, вживається також термін «загальногромадська правова освіта» (див.: Рабинович П. Загальна Концепція правової реформи в Україні: до характеристики вихідних засад // Вісник Академії правових наук України. — 1998. — № 1. — С. 19.

4 Див.: Програма невідкладних заходів, які спрямовані на боротьбу з корупцією і підлягають здійсненню у 1998 р. // Урядовий кур'єр. — 1998. — 27 серп.

Досвід виховної роботи Координаційної ради молодих юристів при Головному управлінні юстиції у Запорізькій області

Інякіна М.В.,

Заступник начальника Головного управління юстиції
Запорізької області

У державних національних програмах «Освіта (Україна XXI століття)», «Діти України», Національній програмі патріотичного виховання громадян, розвитку духовності, законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Указі Президента «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», Національній доктрині розвитку освіти України як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота

України як світоглядного чинника, розвитку культурного і творчого потенціалу нашого народу.

Проблема виховання громадянина-патріота постала перед людством тоді, коли виникла перша держава. І актуальною вона буде доти, поки держава існуватиме як соціальний інститут. Адже існує пряма залежність між державою і людиною.

Якісно нову демократичну державу можуть створити лише свідомі громадяни, які люблять Україну, свій народ, свою націю і готові самовіддано служити їх інтересам. А життя і щастя кожної людини значною мірою залежить від долі Батьківщини, що гарантує її особисту безпеку, створює умови праці і відпочинку, захищає соціальні інтереси. Але реальність сьогодення свідчить, що між декларацією мети і реальним життям знак рівності поставити не можна. Сьогодні в Україні зростає кількість злочинів, скоєних молоддю та неповнолітніми, збільшується чисельність наркоманів, хворих на СІД та туберкульоз, алкоголізм та психічні захворювання. Набули поширення хамство, озлобленість, недозволеність, проституція, порнографія. Стрімко йде процес руйнації, здичавіння людини. І найбільшої руйнації зазнає свідомість молодого покоління. Тому важливим і актуальним є концептуальне осмислення наукових і прикладних засад громадянського виховання дітей, підлітків, молоді й громадянської освіти дорослого населення, тобто суцільної громадянизації всього українського суспільства.

Виховати громадянина - означає підготувати підростаючу особистість до участі у розв'язанні нагальних і перспективних завдань держави, до управління її справами і виконання функцій трудівника та господаря, керівника та вихованця, громадянського діяча та захисника батьківщини. Для цього потрібно сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки:

- повага до Конституції, законів України, прийнятих у ній правових норм, сформована потреба в їх дотриманні, висока правосвідомість;
- повага до батьків, свого родоводу, до традицій та історії свого народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника;
- досконале знання і володіння державною мовою, постійна турбота про піднесення її престижу і функціонування в усіх сферах суспільного життя і побуту;
- гуманність, шанобливе ставлення до культури, традицій, звичаїв національних меншин, які проживають в Україні, висока культура міжнаціонального спілкування;
- дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію;
- патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, суспільна ініціативність і активність, готовність трудитися для розвитку Батьківщини, захищати її, підносити міжнародний авторитет;
- фізична досконалість, моральна чистота, висока художньо-естетична вихованість.

Відповідно до завдань у структурі громадянського виховання виділяється дев'ять пріоритетних напрямків:

- патріотизм;
- національна свідомість;
- культура між етичних відносин;
- планетарна свідомість;
- правосвідомість;
- політична культура;
- екологічна культура;
- моральність;
- економічна культура;

Виховання особистості має бути спрямоване передусім на розвиток патріотизму — любові та поваги до свого народу, до України.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 28 березня 1998 року № 347 "Про підтримку ініціативи молодіжних організацій України щодо залучення молоді до реалізації державної молодіжної політики" та з метою дієвого залучення молоді Запорізької області до процесу державотворення, підвищення її громадсько-політичної активності та створення належних умов для самореалізації, утвердження якостей громадянина-патріота України в 1999 році створено Координаційну раду молодих юристів, як консультативно-дорадчий орган при Головному управлінні юстиції у Запорізькій області, та сформовано її склад.

До складу Координаційної Ради молодих юристів входять студенти - правники Запорізького національного Університету, Класичного приватного університету, молоді юристи - практики, працівники Головного управління юстиції у Запорізькій області.

Основною метою діяльності Координаційної ради молодих юристів є залучення молодих правників до співпраці з Головним управлінням юстиції у Запорізькій області у напрямку поширення правосвідомості громадян, формування активної громадянської позиції нового покоління юристів, організації їх стажування та працевлаштування в органах юстиції області, юридичних службах державних підприємств, установ, організацій.

Для забезпечення повноти доступу членів Координаційної ради молодих юристів до співпраці за основними напрямками діяльності Головного управління юстиції у Запорізькій області, підвищення рівня відповідальності за якість підготовки та проведення заходів склад ради очолює начальник Головного управління юстиції.

Відповідно до Положення про Координаційну раду молодих юристів основним завданням Координаційної ради є:

- координація діяльності об'єднань молодих юристів області;
- організація проведення учбової практики студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів області;
- стажування молодих юристів-практиків на базі Головного та територіальних управлінь юстиції області;
- надання методичної допомоги юридичним клінікам, що працюють при вищих навчальних закладах;
- участь в правоосвітніх та правових заходах, що проводить Головне управління юстиції;
- участь у підготовці матеріалів для розгляду на засіданнях Запорізької обласної міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення;
- вивчення громадської думки з основних питань державної правової політики та опрацювання пропозицій щодо нормативного регулювання основних питань соціально-економічного, політичного та культурного життя суспільства;
- підтримка в межах своєї компетенції наукових робіт молодих юристів у сфері українського, порівняльного та міжнародного права;
- налагодження співпраці з юридичними навчальними закладами, громадськими організаціями;
- налагодження дієвих стосунків з молодими юристами інших областей України, організація та проведення спільних семінарів, конференцій.

Свою роботу Координаційна Рада молодих юристів проводить згідно річних планів. При плануванні діяльності Координаційної ради молодих юристів враховуються положення Національної програми правової освіти населення, рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти, пропозиції членів Координаційної ради молодих юристів, що робить планові заходи переважно орієнтованими на правоосвітню роботу.

Відповідно до запланованих заходів представники Координаційної ради молодих юристів активно приймають участь в роботі з навчальними закладами, з учнівською молоддю.

З метою подолання та упередження правопорушень серед неповнолітніх Головним управлінням юстиції, товариством “Знання” із залученням членів Координаційної ради молодих юристів започатковані виїзди до загальноосвітніх шкіл сільської місцевості для проведення лекційної роботи з правової тематики, наприклад: “Адміністративна та кримінальна відповідальність неповнолітніх”, “Попередження насильства в сім’ї”, “Попередження шкідливих звичок” тощо.

Відповідні заходи були проведені у Біленьківській ЗОШ Запорізького району, Новомиколаївській, Любецькій загальноосвітніх школах, у Новомиколаївській школі-інтернаті, Антонівській ЗОШ та навчально-освітньому комплексі “Світоч” Вільнянського району, Комишуваській та Димитрівській ЗОШ Оріхівського району, загальноосвітній школі с. Шелюги Якимівського району та в багатьох інших навчальних закладах міста Запоріжжя та Запорізької області.

Запроваджено в практику Координаційної ради молодих юристів проведення анкетування учнів з метою визначення їх правової обізнаності. Розроблена Головним управлінням юстиції анкета містить в собі 14 запитань із варіантами відповідей, два ситуаційних завдання, питання виборчого права, жорстокого поводження з дітьми, а також одне запитання з визначення особистої думки учнів щодо галузей права, які на їх погляд будуть необхідні їм в житті. Результати анкетування узагальнюються (аналізуються), направляються до директорів навчальних закладів. Крім того, результати анкетування обговорюються з викладачами правознавства, надається методична та практична допомога щодо удосконалення викладання правознавства.

За участю Головного управління юстиції при школі-гімназії № 71, міста Запоріжжя, Запорізького обласного притулку для неповнолітніх, гімназії № 47, Запорізького професійного ліцею моди і стилю створено і працюють правові лекторії, в роботі якого активну участь приймають члени Координаційної ради молодих юристів.

Представниками Ради для учнів 8-11 класів, які відвідують правовий лекторій читаються лекції на теми: “Кримінальне право для молоді”, “Право молоді на працю”, «Відповідальність неповнолітніх», «Попередження насильства в сім’ї», «Право молоді у сфері підприємництва», «Захист прав споживачів»; «Цивільні права неповнолітніх та їх цивільно-правова відповідальність»; «Насильство і його форми»; «Житлові права неповнолітніх»; «Соціальний захист молодих громадян України»; «Адміністративна та кримінальна відповідальність неповнолітніх»; «Попередження насильства в сім’ї»; «Попередження шкідливих звичок» тощо.

Залучення до подібних правоосвітніх заходів, що проводяться в загальноосвітніх школах, членів Координаційної ради молодих юристів з числа студентів 4-5 курсів вищих навчальних закладів, дозволяє перетворити формат звичайного уроку на довірливе спілкування однолітків, бо учні шкіл сприймають їх як “рівний - рівного”. Вони більш сприйнятливі до правової інформації, яку їм доносять саме студенти, не соромлячись розповідають про власний досвід спілкування з представниками правоохоронних органів, радяться щодо вирішення правових питань. Тобто таке спілкування не сприймається учнями як повчання, потакання і звинувачення в тих чи інших вчинках, що допомагає засвоєнню матеріалу, дає позитивні результати щодо покращення стану та ефективності правового виховання неповнолітніх.

З іншого боку, молоді правники набувають практичні навички ведення правороз’яснювальної роботи, ведення дискусії з правової тематики, надання консультацій та порад.

Крім того, спільно з фахівцями Головного управління юстиції у Запорізькій області молоді юристи перевіряють стан правовиховної та правоосвітньої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах, стан підготовки юридичних кадрів в вищих

навчальних закладах області, проводять правороз'яснювальну роботу в професійно-технічних закладах, інтернатних установах міста Запоріжжя та Запорізької області.

Всього за час існування Ради молодих юристів її представниками було проведено більш 40 перевірок, за результатами яких підготовлені відповідні рекомендації щодо поліпшення стану правоосвітньої та правовиховної роботи. Зокрема, відповідні перевірки проведені в Гуманітарному університеті «Запорізький інститут державного та муніципального управління», Запорізькому комерційному, будівному технікумах, Запорізькому коледжі радіоелектроніки, торгівельному коледжі, Запорізькому національному університеті, Бердянському інституті підприємництва, ЗОШ I-III ступенів № 39, загальноосвітній школі-гімназії I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземної мови № 71, в освітній школі I-III ступенів № 60, освітній школі-гімназії I-III ступенів № 2 ім. Лесі Українки, спеціалізованій багатoproфільній школі № 16, загальноосвітньому комплексі-гімназії юридичного профілю № 47 міста Запоріжжя та в інших навчальних закладах.

Після проведених вивчень в загальноосвітніх початкових закладах з директорами шкіл, їх заступниками з виховної роботи, вчителями правознавства, історії, учнівським самоврядуванням проводяться семінари-наради, де обговорюються питання здійснення Головним управлінням юстиції та Координаційною радою молодих юристів практичної та методичної допомоги навчальним закладам Запорізької області, правоосвітніх заходів серед учнівської молоді (лекції, засідання «круглих столів», факультативи права тощо), про мету проведення анкетування серед учнів 9-11 класів навчальних закладів. Крім того, фахівці Головного управління юстиції та члени Координаційної ради молодих юристів, які беруть участь у перевірці, розповідають про новини законодавства.

Представники Координаційної ради молодих юристів беруть активну участь в організації та проведенні обласного туру олімпіад з правознавства; в засіданнях секції «Правознавство» Всеукраїнського конкурсу-захисту наукових робіт Малої академії наук, в яких учні 9-11 класів загальноосвітніх шкіл посідають призові місця.

Члени Координаційної ради молодих юристів виступають із доповідями на засіданнях дискусійного клубу Класичного приватного університету на різноманітні правові теми: «Звернення громадян як спосіб взаємодії людини і держави», «Соціально-економічні та культурні права громадян України» тощо.

Окремі представники Координаційної ради молодих юристів входять до складу Запорізької обласної МКМР з правової освіти населення, готують до розгляду на засіданнях обласної МКМР актуальні питання правороз'яснювальної роботи серед молоді, виступають із доповідями на семінарах для працівників юридичних служб органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, у засіданнях обласної Координаційної ради партійних та громадських організацій тощо.

Представники Координаційної ради молодих юристів активну участь приймають у Тижнях правових знань, Єдиних днях інформування, в рамках яких молоді юристи проводять лекційну роботу у загальноосвітніх школах міста Запоріжжя. Учням читаються лекції на теми: «Державний устрій України», «Конституція - основний закон України», «Деякі питання відповідальності неповнолітніх за новим Кримінальним кодексом».

За ініціативою молодих правників запроваджено в практику проведення представниками Координаційної ради молодих юристів аналізу правових публікацій, що розміщуються в місцевих періодичних виданнях, таких як: газета «Верже», «Іскра», «МИГ», «Запорізька правда», «Подобиці», «Горожанін», інформаційно-аналітична газета «Орієнтир» та деяких інших міських газетах щодо публікації в них правових коментарів, роз'яснень, консультацій. Результати аналізів розглядаються на засіданнях «круглих столів» та семінарах Координаційної ради молодих юристів за участю представників громадських приймалень, юридичних клінік, молодіжних громадських організацій. За виявленими фактами посилення в правових публікаціях на нормативні акти, що втратили чинність, надання "некоректних" юридичних консультацій та порад Головне управління

юстиції інформує редакції відповідних газет, що сприяє підвищенню якості правових публікацій.

Підсумки проведених аналізів публікацій у засобах масової інформації розглядаються на засіданнях «круглих столів» Координаційної ради молодих юристів.

Особлива увага приділяється залученню молодих юристів до здійснення ними виступів у засобах масової інформації по роз'ясненню чинного законодавства. Підготовлені виступи вивчаються фахівцями Головного управління юстиції, проводиться їх правовий аналіз на відповідність діючому законодавству, після чого направляються до редакцій місцевих газет для опублікування. Всього за час існування Координаційної ради молодих юристів її представниками було здійснено біля 40 виступів з різноманітних правових питань.

Залучаються члени Координаційної ради молодих юристів і до роботи в громадських приймальнях та юридичних клініках з надання безкоштовних консультацій для осіб похилого віку, малозабезпечених, ветеранів війни, пенсіонерів та інших категорій населення.

Молодими юристами надаються консультативні послуги з різноманітних питань права соціально незахищеним верствам населення, складаються документи правового характеру (позовні заяви, запити тощо).

Питання діяльності громадських приймалень та юридичних клінік розглядаються на засіданнях «круглих столів», які проходять на базі Головного управління юстиції. На подібних засіданнях представники Координаційної ради молодих юристів обговорюють й інші питання, що стосуються порядку надання безкоштовної правової допомоги, конституційного права громадян на звернення: «Професійна етика в діяльності юридичних клінік», «Співпраця громадських приймалень та юридичних клінік з питань надання правової допомоги громадянам», «Звернення громадян та юридичних осіб до Європейського суду з прав людини», «Робота громадських приймалень та юридичних клінік в рамках роз'яснення виборчого законодавства», «Звернення громадян - роз'яснення їх прав при зверненні: порядок, строки розгляду звернень», «Управління “юридичною клінікою”, основні функції та існуючі проблеми діяльності», «Управління інформацією та документацією в «юридичній клініці» тощо.

Представники Координаційної ради молодих юристів спільно з фахівцями Головного управління юстиції приймають участь у виїзних прийомах громадян. Такі заходи, як правило відбуваються за участю представників від місцевих засобів масової інформації. Питання з якими звертаються громадяни стосуються пільг ветеранам війни, інвалідам II групи, дітям загиблих учасників війни. Звертаються громадяни з питаннями щодо складення заповітів, отримання спадщини, порядку стягнення матеріальної та моральної шкоди, перерахунку пенсій, компенсацій у разі звільнення працівника у зв'язку із скороченням штату, прав жильців, які проживають у гуртожитку (можливості приватизувати житло) тощо.

Члени Координаційної ради молодих юристів налагодили співпрацю з молодіжними організаціями області. Проводяться спільні семінари та засідання “круглих столів”, де розглядаються та обговорюються актуальні теми: “Анкетування - як один із шляхів правової обізнаності учнівської молоді”, “Конституційне право громадян – право на звернення”, “Про мережу “юридичних клінік” України: стан та перспективи використання у навчальному процесі юридичних факультативів”, “Про основні напрямки та виконання Програми підтримки розвитку науково-просвітницької діяльності громадських організацій” та багато інших питань.

Іншим важливим напрямком діяльності Координаційної ради молодих юристів є надання практичної допомоги студентам та випускникам юридичних факультетів вищих навчальних закладів області в організації та проведенні учнівської практики, стажування

та працевлаштування в органах юстиції та установах нотаріату, на державних підприємствах, в установах та організаціях Запорізької області.

Члени Координаційної ради молодих юристів залучають студентів, що перебувають на практиці в органах юстиції області, до участі в правоосвітніх заходах, підготовки лекційних матеріалів, проведенню анкетування учнів загальноосвітніх шкіл на знання основних положень чинного законодавства, опрацюванню матеріалів анкетування, висновків та пропозицій.

Координаційна рада молодих юристів спільно з Головним управлінням юстиції веде облік вакансій в юридичних службах державних підприємств, установ, організацій та облік студентів - випускників юридичних факультетів вищих навчальних закладів, які мають намір працювати в органах юстиції, місцевих органах виконавчої влади або державному секторі економіки області. Молодим юристам, які приймаються на роботу за рекомендацією Координаційної ради молодих юристів, протягом першого року роботи надається практична та методична допомога у набутті необхідних фахових знань та навичок.

Координаційна рада молодих юристів постійно проводить заходи для виявлення і вирішення потреб, запитів і проблем студентів, а також молодих фахівців у галузі права.

Отже, діяльність Координаційної ради молодих юристів можна розглядати не тільки як передумову формування професійних здібностей, знань і навичок молодих юристів, а як частину процесу правового формування особистості, почуття відповідальності за доручену справу, власного внеску в побудову в Україні правової держави.

Проблема кримінально-правових наслідків зворотньої дії закону, що декриміналізує діяння

С. М. Левчук,
студентка Інституту підготовки
кадрів для органів прокуратури
України Національної юридичної
академії України імені Ярослава Мудрого

Декриміналізація, як і криміналізація, звичайно розглядаються як певний процес (динамічний аспект) і як результат цього процесу (статичний аспект). Так, на думку О. І. Коробєєва, «декриміналізацію можна визначити як процес встановлення підстав відпадання суспільної небезпеки діянь, визнання недоцільності кримінально-правової боротьби з ними та скасування їх кримінальної караності»

А. М. Яковлев зазначає, що існує по крайній мірі дві відмінних між собою підстави декриміналізації: у зв'язку з визнанням правомірності того виду поведінки, за який раніше наставляла кримінальна відповідальність; у зв'язку з можливістю та доцільністю реагування на подібні акти не в формі кримінального покарання, а шляхом застосування альтернативних видів соціального (державного та громадського) реагування.

А. В. Наумов зазначає, що причинами декриміналізації можуть бути: впевненість в неефективності боротьби з тими чи іншими діяннями за допомогою кримінальної відповідальності, принципова зміна суспільних відносин, що раніше знаходилися під охороною кримінального закону, зміна уявлень про ступінь суспільної небезпечності діяння, зміна загальноприйнятої етичної оцінки діяння, виконання міжнародних зобов'язань по охороні прав людини. Таким чином, в результаті декриміналізації діяння, яке раніше визнавалося злочином, може бути або переведене у ранг правомірних, або визнане іншим видом правопорушення, за яке підлягають застосуванню інші, некримінально-правові заходи відповідальності (заходи адміністративної, дисциплінарної чи цивільно-правової відповідальності тощо).

Позаяк, щоб не виступало підставою декриміналізації діяння, рішення законодавця про це повинно бути соціально обумовленим, логічним, аргументованим, а також ґрунтуватися на соціальних та соціально-психологічних принципах декриміналізації: принцип відсутності суспільної небезпечності, принцип відносної непоширеності діянь, принцип відповідності позитивних та негативних наслідків декриміналізації, принцип кримінально-політичної адекватності декриміналізації.

На думку Ю. А. Пономаренка, не досить коректним видається вживання терміна «часткова декриміналізація», під якою іноді розуміється декриміналізація окремих проявів того чи іншого злочину шляхом виключення з кримінального закону чи звуження змісту його кваліфікуючих ознак. Таку «часткову декриміналізацію», за якої у законі зберігається основний склад діяння, пропонується відмежовувати від так званої «повної декриміналізації», коли всі ознаки того чи іншого складу злочину виключаються з кримінального закону. На його погляд, декриміналізація за означенням не може бути частковою, адже виключення з кримінального закону чи звуження принаймні однієї ознаки складу злочину, в результаті чого те чи інше діяння перестає повністю відповідати всім ознакам цього складу, вже переводить таке діяння у розряд незлочинних. А, як відомо, лише повна відповідність діяння всім ознакам складу злочину є підставою кримінальної відповідальності, про відсутність же такої підстави слід говорити у всіх випадках, коли немає такої повної відповідності, незалежно від того, скільком (одній, декільком чи всім) ознакам складу злочину діяння не відповідає. Тому будь-яка декриміналізація може бути лише повною остільки, оскільки в результаті неї діяння є «повністю незлочинним», не підпадає повністю під ознаки будь-якого із тих складів злочинів, що залишилися в кримінальному законі.

Законом, що усуває злочинність діяння, вважається закон, який оголошує про декриміналізацію цього діяння, тобто про його виключення з Кримінального кодексу і, відповідно, про скасування кримінальної відповідальності за його вчинення. Як стверджує Ю. В. Баулін, різниця між злочином та кримінально непротиправним діянням полягає у тому, що останнє може не мати або законодавчої форми злочину (кримінальної протиправності), або його соціального змісту (суспільної небезпечності), або, нарешті, того й іншого разом. Відповідно першу групу незлочинних вчинків він називає обставинами, що виключають кримінальну протиправність діяння, другу – обставинами, що виключають суспільну небезпечність діяння, а третю – обставинами, що виключають кримінальну протиправність та суспільну небезпечність діяння (злочинність діяння).

В результаті декриміналізації діяння, яке досі визнавалося злочином, переходить в одну з названих груп незлочинних вчинків. Тому декриміналізація може бути здійснена відповідно трьома шляхами. По-перше, діяння може бути визнано законодавцем кримінально не протиправним. По-друге, воно може бути визнано ним таким, що хоч формально і підпадає під ознаки кримінально протиправного, але не є суспільно небезпечним, а, отже, і злочинним. По-третє, законодавець може визнати те чи інше діяння й таким, що не є ні кримінально протиправним, ні суспільно небезпечним.

Перший спосіб декриміналізації має місце тоді, коли законодавець визнає, що діяння, яке формально підпадає під ознаки складу злочину, фактично є соціально корисним, бажаним, принаймні соціально нейтральним (прийнятним, допустимим), але у будь-якому випадку не суспільно небезпечним. Законодавче визнання діяння не суспільно небезпечним відбувається головним чином шляхом реформування законодавства, яке регулює позитивну поведінку людей.¹ Оскільки, Кримінальний кодекс мало не на 99% складається з банкетних норм, і їх кількість невпинно збільшується.

В окремих випадках законодавче проголошення діяння не суспільно небезпечним може бути здійснене і самим Кримінальним кодексом. Це досить нетипове вираження цього способу декриміналізації, яке у кримінальному законі України вживалося лише одного разу. Подібним чином у КК 2001 р. було скасовано злочинність готування до злочину невеликої тяжкості. Назване діяння формально підпадає під ознаки складу

готування до злочину, але законодавець апріорно визнав, що воно не має кримінального ступеня суспільної небезпечності, і тому в ч. 2 ст. 14 КК України встановив, що «готування до злочину невеликої тяжкості не тягне кримінальної відповідальності».

Найбільше поширеним способом декриміналізації є визнання законодавцем діяння таким, що не є кримінально протиправним за формою. Оскільки кримінально протиправним є лише таке діяння, яке підпадає під всі визначені кримінальним законом ознаки складу злочину, декриміналізація у даному випадку здійснюється трьома шляхами. По-перше, законодавець може ввести до складу злочину нову ознаку, якої не має низка діянь, що раніше визнавалися злочинними. По-друге, можливе звуження змісту певної ознаки складу злочину, внаслідок чого з'явиться група діянь, що не підпадають під неї. По-третє, можливе і виключення з конкретного складу злочину однієї з ознак; що є обов'язковою у загальному складі

Декриміналізація шляхом визнання діяння таким, що не є суспільно небезпечним за змістом та кримінально-протиправним за формою, має місце при визначенні в кримінальному законі нових обставин, що виключають злочинність діяння, а так само при розширенні меж заподіянь шкоди при вже існуючих.

Відповідно до частини 1 статті 5 КК України «закон про кримінальну відповідальність який скасовує злочинність діяння, має зворотну дію в часі, тобто поширюється на осіб, що вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість». В розвиток цього положення частина 2 статті 74 КК України встановлює, що «особа, засуджена за діяння, караність якого законом усунена, підлягає негайному звільненню від призначеного судом покарання». Очевидно, що, не дивлячись на відсутність у КК України спеціальних положень про це, не буде притягнута до кримінальної відповідальності за таке ж діяння і особа, кримінальна справа якої знаходиться на стадії попереднього слідства чи у суді, чи навіть взагалі ще не порушена. Причиною цього стане декриміналізація вчиненого нею діяння.

Питання про сутність кримінально-правових наслідків зворотної дії кримінального закону в часі в кримінально-правовій літературі на даний момент залишаються малодослідженими і вирішуються досить суперечливо. Так, інколи вважається, що зворотна дія закону, що декриміналізує те чи інше діяння, виключає кримінальну відповідальність особи, яка вчинила таке діяння. Як вважає Й.І. Слущкий, зміна закону, якщо внаслідок неї усувається караність діяння, свідчить про відпадання (виключення) суспільної небезпечності та протиправності такого діяння. У зв'язку з цим він відносив дану обставину до обставин, що виключають кримінальну відповідальність. Ідея про те, що зворотна дія кримінального закону, який декриміналізує діяння, виключає злочинність останнього, не знайшла широкої підтримки у науці, хоча має окремих своїх прихильників. Зокрема, П.С. Матишевський вважає, що при набутті чинності законом, що декриміналізував певне діяння, кримінальна справа за вчинення такого діяння не може бути порушена, а порушена підлягає закриттю за відсутністю в діянні особи складу злочину.

Ю.Г. Ляпунов зазначає, що склад злочину в декриміналізованому діянні відсутній, але при цьому стверджує, що особа, яка вчинила таке діяння, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності. Отже, існує неоднозначність в трактуванні наслідків зворотної дії кримінального закону, що декриміналізує діяння. При цьому доречно зауважити, що про звільнення від кримінальної відповідальності у даному разі не можна стверджувати, бо закон скасовує кримінальну відповідальність і держава у такій ситуації вже не має повноваження покласти її на особу.

Ю.А. Пономаренко використовує поняття «погашення кримінальної відповідальності» для позначення кримінально-правових наслідків зворотної дії в часі кримінального закону, який скасовує злочинність діяння. Погашення кримінальної відповідальності полягає в незастосуванні до особи, яка вчинила злочин, передбачених

кримінальним законом заходів кримінальної відповідальності з моменту закінчення (припинення) кримінальних правовідносин між цією особою та державою. При цьому на відмінну від звільнення від кримінальної відповідальності, яке може мати місце лише в період існування кримінально-правових відносин, непритягнення до кримінальної відповідальності при декриміналізації діяння відбувається тоді, коли кримінальні правовідносини вже припинилися.

У будь-якому разі, якщо особа скоїла злочин, який потім був декриміналізований, кримінальний закон (у його новій редакції, що не передбачає злочинності вчиненого діяння) згідно з ч. 1 ст. 5 КК України має зворотню дію в часі. Кримінальна відповідальність такої особи погашається. Зокрема, якщо особа вже відбуває покарання за таке діяння, вона підлягає негайному звільненню від нього (ч. 2 ст. 74 КК України).

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономаренко Ю. А. Поняття, способи та кримінально-правові наслідки декриміналізації злочинів // Сучасні проблеми права, державної безпеки життєдіяльності людини, формування громадянського суспільства: Матеріали секції № 9 першої обласної конференції молодих науковців “Тобі, Харківщино, пошук молодих” (м. Харків, 19-20 берез. 2002 р.) / За ред. М.І. Панова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С.95

Патріотичне виховання та соціальна робота на Запоріжжі: історія та сучасний стан

Мазанко А.І.,
студентка ЗНУ

„Патріотичне виховання — це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується „
(В. О. Сухомлинський).

Батьківщина, насамперед, це земля батьків і дідів. І все, що зв'язане з ними, має бути святим для людини. Україна має історичний приклад існування комплексної системи патріотичного виховання молоді.

Козацька доба в історії України сформувала своєрідну багаторівневу систему загального та військово-патріотичного виховання.

Патріотичне виховання в ті часи було безпосередньо пов'язане з соціальною роботою. Вихованням та освітою безпритульних дітей піклувалися представники духовенства та козацька старшина.

Загальновідомим є факт, що запорізькі козаки були не тільки вояками, вони вміли читати і писати, багато хто з них володів іноземними мовами. Ці вміння прищеплювалися з дитинства. Задля формування відповідної психології існував інститут джур – своєрідна школа козацьких зброєносців. На Січі хлопчиків навчали грамоті, закону Божого, наук. Третина вихованців після закінчення школи поступала вчитися до Києво-Могилянської академії. Приділялася значна увага фізичному вихованню, загартовуванню. Джури готувалися стати воїнами і захищати свою Батьківщину. Тобто процес виховання мав вигляд постійно діючого вишколу, до якого були залучені усі представники козацької громади.

Правила поведінки, норми суспільної моралі чітко та послідовно передавалися від покоління до покоління у вигляді системи теоретично-практичних і духовних засад.

Молодь загартовувалася фізично, морально й духовно, ставала носієм передових технічних, гуманітарних та економічно-господарських знань і, саме головне, свідомим духовним носієм та захисником української традиції.

З початку 90-х років ХХ-го сторіччя в республіках колишнього СРСР, зокрема в Україні, ефективна система виховної роботи серед дітей та молоді пережила декілька етапів руйнації. Руйнівні процеси у виховній сфері були зумовлені змінами у політичному, економічному та соціальному стані українського суспільства.

Економічна криза спричинила розпад всього механізму патріотично-виховної роботи з населенням. Майже зовсім припинилася діяльність первинних осередків такої роботи: форпостів, клубів школяра, районних дитячо-юнацьких клубів. В загальноосвітній школі зникли масові дитячі та молодіжні організації. Зруйнована система технічного оснащення закритих спортивних споруд, закладів культури, спортивно-розважальних майданчиків.

Звичайні професії втратили свій престиж, зокрема з економічних міркувань.

Духовна криза, як наслідок економічної кризи призвела до посилення процесів криміналізації молоді, зростання дитячої бездоглядності та безпритульності.

Проповідь насильства, телевізійні серіали про життя кримінальних структур, відверте нехтування правовими нормами з боку політиків, безжалісна і огидна війна компроматів під час виборних перегонів, розквіт корупції, створюють не найкращий фон для морально-правового виховання. В таких умовах дуже важко прищеплювати дитині почуття глибокої поваги до прав і свобод громадянина України, до Конституції, до державної символіки, розвивати правову орієнтацію.

Тобто у наслідок політичних та соціально-економічних змін, що відбувалися в українському суспільстві протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років була повністю зруйнована відбудована за радянських часів система виховання дітей та молоді, зокрема система військово-патріотичного виховання.

На Запоріжжі - історичній колиці Запорозького козацтва на сьогодні діють лише дві державні установи відповідного профілю: Запорізька школа джур та Запорізька міська дитячо-юнацька спортивна школа бойового мистецтва "Спас".

Пам'ятаючи славне минуле наших прадідів, сучасні козаки-запорожці прагнуть відродити козацький дух, дух Війська Запорозького, трансформуючи його в сьогодення задля виховання молоді та майбутніх поколінь громадян. Головна мета діяльності цих організацій — залучення дітей та підлітків до занять фізкультурою та спортом, вивчення історії України та запорозького козацтва, виховання любові до Батьківщини, доброї волі, цінностей православ'я, віротерпимості, поваги до національно-культурних традицій, підготовка підлітків до служби у Збройних силах України.

Тут хлопці розвиваються фізично, їхнє дозвілля зайняте корисною справою, вони не тиняються вулицями, не пробують від нудьги наркотики, спиртне, не грають у азартні ігри. У школі вони самостверджуються, стають справжніми чоловіками — сильними, вольовими, мужніми.

Також працює Запорізький Січовий колегіум — школа, в якій весь навчально-виховний процес спрямований на розвиток національно-патріотичних почуттів, громадської свідомості та історично-правового виховання.

Нажаль, сьогодні не багато інших закладів освіти, де хоча б у назві лунало щось козацьке, визначаючи ідейно-виховні засади роботи закладу.

Таким чином, надзвичайно гостро постала проблема залучення патріотичних організацій до виховання дітей та молоді. Але відсутність законодавчої бази негативно впливає на ефективність діяльності вже створених національно-патріотичних організацій, та є перешкодою для створення нових закладів.

Доцільним вважаємо прийняття Закону України „Про національно-патріотичне виховання”. Необхідна також інформаційно-пропагандистська робота, підтримка з боку державних установ. Адже у виховній сфері жодна національна програма, указ або розпорядження нічого не варті, якщо окрема дитина не відчуває на собі морального впливу, піклування й турботи досвідчених вихователів.

Протидія сексуальній злочинності: актуальні проблеми.

Колодьянова Ю. А.,
студентка юридичного факультету
Запорізького національного університету

Актуальність висвітлення проблеми зумовлена гендерним характером, пов'язаним фемінізацією бідності та сексизмом. Ми звертаємося до цієї проблематики на рівні наукових проблем державного управління, оскільки правові та просвітницькі заходи навіть у поєднанні з координаційними заходами державних органів та громадських організацій не досить ефективно запобігають явищу торгівлі жінками. Ця та ще кілька причин стали предметом розгляду статті.

В Україні проблемі наукових розробок комплексного дослідження сексуальних злочинів приділяється значна увага. Проблема визначення насильницького злочину, котрий вчиняється на сексуальному підґрунті, має складний зміст. Саме тому до неї була повернута увага науковців різних галузей, адже дане поняття в суспільній свідомості, у її різних формах і рівнях характеризувалося по-різному. Так, обґрунтування сексуального злочину в релігійних догматах має специфічний характер і поєднується з гріховністю. Однак не будь-яка гріховність розуміється як злочинність, оскільки всі люди за релігійними канонами грішні, але не всі є злочинцями. З цієї позиції сексуальним злочином вважалося порушення певних божих заповідей незалежно від того, відбувалося це в думках людини чи виявлялося у діях.

Філософія права розкриває соціальний зміст поняття насильницького злочину сексуального характеру і вказує на методологію його вивчення у системі кримінального права. Соціально-філософську проблему співвідношення людини і суспільства останнє переводить у площину взаємовідносин держави і громадянина, визначаючи межі правомірної статевої поведінки, задає певні вектори оцінювання сексуально зорієнтованих вчинків людей у конкретній чи потенційній ситуації. При цьому у філософсько-правовому витлумаченні антисуспільна поведінка, яка зазіхає на статеvu свободу і недоторканість, шкодить як окремій особі, так і суспільству в цілому, адже руйнує його мораль.

Отже, для філософії і правової науки в аналізованому аспекті загальним є суспільна оцінка статевиx взаємовідносин між людьми. Хоча при цьому філософія оперує всезагальними категоріями, а правознавство наповнює їх конкретним понятійним змістом. Кримінологія, визначаючи статеvu негативну поведінку особи, диференціює її за різними понятійно-категоріальними схемами. Це знаходить відображення у таких поняттях як антисуспільна, аморальна, протиправна, девіантна, антисоціальна і, врешті-решт, злочинна(кримінальна) поведінка.

Правовий зміст поняття «сексуальне насильство» має морфологічне походження від термінологічного словосполучення «насильницький злочин, який вчиняється на сексуальному підґрунті», і містить такі структурні елементи, як «насильство», «зло», «чин» (тобто чинити), «секс» (тобто стать), «підґрунтя» (засада, основа, базис). Відтак мовиться про скоєння зла проти волі особи, котре стимульоване однобічними статевиx потребами чи бажаннями. Кримінальне насильство аналізованого змісту вчиняється на сексуальних засадах і передбачає низку насильницьких, агресивних та аморальних дій. Зокрема, В. Даль визначає насильство як «примус, неволя, нестача, гвалтування, дії образливі і самовільні; насильний – вимушений силою діяння; насильницький – схильний до насилля; насилувати – силувати, вимушувати до чого-небудь силою, поневолювати»[1,468-469]. Далі В. Даль роз'яснює, що «насильничати вживається в одному тільки дурному значенні насилля над жінкою»[2,469], «насилувати, тобто примушувати до

чогось силою, не треба змішувати із згвалтуванням – насильницьким збезчещенням жінки»[3,28]. А вже, С. Ожегов з окремо визначеною конкретністю проводить знак рівнозначності між словами «згвалтувати» і «насилувати», зазначаючи, що «згвалтувати означає примушувати, притіснити кого-небудь; насильно примушувати до статевого акту»[4,334]. Велика Радянська енциклопедія взагалі окреслює визначення насильства соціально-політичними кордонами як застосування тим чи іншим класом (соціальною групою) різноманітних форм примусу відносно інших класів (соціальних груп) з метою придбання або збереження економічного та політичного владування, здобуття певних прав чи привілеїв[5,879]. У німецькій мові поняття "насильство" (gewalt) використовується не тільки для визначення застосування сили для досягнення визначеної мети. Як зазначає Х.Ю.Кернер, термін "gewalt" є синонімом поняття "влада" чи "владні повноваження"[6,160]. Далі німецький дослідник наголошує, що оскільки кримінологія відштовхується від юридичного поняття злочинності, то саме вона й повинна примусити кримінальне право виробити дефініцію насильства[7,161]. Водночас німецька медична термінологія визначає згвалтування як "ver-gewaltingung", або "notzucht"[8,103].

Сучасний британський соціологічний словник пояснює зміст слова "насильство" (violence) як заподіяння фізичної шкоди тілу чи власності особи з допомогою сили або зброї[9,454]. В Новому російсько-англійському словнику В. Мюллера насильство має інший переклад - як "violence, force, coercion", причому словосполучення "насилувати жінку" визначається як "to rape"[10,253]. Цікаво, що власне "згвалтування" перекладено як "rape, violation"[11,169]. Звідси можна припустити, що в англійській мові насильство (жінки) і власне згвалтування мають однакове значення і тотожний переклад, а відтак й аналогічне розуміння.

У словнику російської мови С. Кузнецова гвалтівник тлумачиться як "пригноблювач, гнобитель"[12,545]. Сучасна українська мова слово "насильство" пояснює як "застосування фізичної сили до кого-небудь, застосування сили задля досягнення чого-небудь, примусовий вплив на когось або щось"[13,579]. Пояснюючи значення споріднених термінів сучасні українські довідкові джерела визначають, що "насильничати означає здійснювати насильство, бути насильником; насильницький - це такий, який діє шляхом насильства, або заснований на насильстві"[14,579].

Аналіз морфологічної генези терміна "насильство", на наш погляд, вказує на певну близькість кореня німецького слова "gewalt" із староруським "квалт" та сучасним українським "гвалт". Тому, спираючись на споріднену морфологію походження у різних мовах, можна встановити, що первинно значення слова "насильство" зводилося до сексуального змісту. Тоді як секс - це не тільки переклад з англійської мови слова "sex" як стать, тобто кожний з двох полюсів живих істот (мужчин і жінок, самців і самок)[15,476]. С. Ожегов надає його окреме визначення: "секс — це все, що стосується статевого життя[16,616]. Отож існує певна відмінність у тлумаченні термінів "секс" і "стать".

Під насильницькими злочинами, які вчинені на сексуальному підґрунті, треба розуміти навмисні кримінально заборонені діяння, котрі посягають на фізичне благополуччя особи (життя, здоров'я, статева свобода і статева недоторканість) і чиняться проти її волі шляхом фізичного чи психологічного насильства. До таких злочинів відносять: убивства вчинені на сексуальному підґрунті, згвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Тісно пов'язаною з вищевикладеним є злочинність, пов'язана з торгівлею людьми, як одне із найбільш brutальних та масових порушень прав та свобод людини.

Основною і першочерговою причиною торгівлі людьми є нерівномірність соціально-економічного розвитку в окремих країнах та регіонах світу. Високий рівень безробіття та значні соціально-економічні проблеми, що призводять до зубожіння великої кількості населення, стають причиною того, що більшість громадян цих країн є потенційною групою ризику. Особливо в цій ситуації потерпають жінки.

Одним із методів вербування жінок є трудові угоди, які складаються таким чином, щоб умови найму і характер професії були сформульовані спотворено і розпливчато[17,119]. Нерідко злочинці використовують систему закодованих оголошень у засобах масової інформації. За оцінками експертів, 20 % вивезених за кордон жінок були завербовані через оголошення в пресі. Різновидом цього методу є вербування молодих жінок для роботи офіціантками або покоївками в країнах Західної Європи. Основними спокусами для дівчат є велика платня, яку їм обіцяють, проїзд за рахунок фірми, швидке оформлення візи, утримання, харчування, житло, розваги та екскурсії. Тому й розпочинається робота проститутки з боргу: потрібно повернути гроші за оформлення візи, за укладення контракту, за авіаквиток, за доставку за місцем призначення, за житло та харчування. Ускладнює ситуацію той факт, що рівень безробіття в багатьох державах досить високий. А оскільки уряди в першу чергу піклуються про достаток своїх громадян, іноземцям залишається або найбрудніша і низькооплачувана робота (наприклад, миття посуду), або їх чекають вільні місця серед проституток[18,123]. Безперечним є й той факт, що для України такий злочин, як торгівля людьми, не новий. Дослідники відзначають, що ще протягом 15-17 ст. українці були вагомим джерелом надходження рабів на татарські невольничі ринки в Криму. Звідти їх розвозили по країнах Середземномор'я. Найдорожчим людським товаром у татар вважалися українські жінки. Полон і продаж у рабство були звичайним явищем у долі жінок-українок.

Сьогодні торгівля жінками і дітьми набула нових небезпечних тенденцій. Відзначимо, що міжнародні торговці живим товаром використовують Україну не лише для транзитного контрабандного провозу дітей азіатського походження до європейських країн, а й українських неповнолітніх експортують за кордон.

Ще однією тенденцією є та, що жінки, які стали жертвами торгівлі людьми і за кордоном були залучені до заняття проституцією, зазвичай повертаються на Батьківщину зі зміненою, скаліченою психікою, вважаючи, що робота проститутки - звичайна можливість заробляти гроші. Перебуваючи певний час за кордоном, вони вже знають, як пристосуватися там до життя, в якому місці можна працювати проституткою, навіть нелегально, але отримуючи заробіток. Якщо цим жінкам вдалося заробити гроші, хоча б невелику суму, після роботи в секс-бізнесі, куди вони були втягнуті шляхом обману, вони не вважають себе жертвами, навіть незважаючи на жахливі умови, в яких доводилося перебувати за кордоном. Дівчата і жінки, які тікають із секс-клубів і будинків розпусти, нерідко шукають іншої можливості працевлаштуватися та залишитися за кордоном. У подальшому ці жінки часто стають вербувальниками і самі підшукують майбутній живий товар.

Торгівля людьми має давню історію, і тому чинники цього явища можуть бути виявлені в процесі аналізу тенденцій і закономірностей історичного процесу. Торгівля жінками мала свої відмінності на різних етапах історії розвитку людства, і тому постійні риси у поєднанні з факторами, які зумовлювали виникнення історичної специфіки явища торгівлі жінками, можуть становити частину базису для виділення певних чинників: історичного, економічного, політичного, соціального та педагогічного. Розглянемо кожен із них.

Історичний чинник торгівлі жінками. Розглядаючи історію торгівлі людьми в усьому світі та в Україні, а також ставлення до жінки, можна відзначати низку тенденцій, а саме:

- "чорне" та "біле" рабство;
- відкрита торгівля за простою схемою та закрита багатоетапна торгівля за складною кримінальною схемою (адекватна прогалинам у законодавстві)[19,389].

Аналізуючи зазначені тенденції, можна висловити такі міркування:

1. Справа не в расі і не в кольорі шкіри, а в рівні економічного розвитку країни. Якщо раніше країни з темношкірим населенням були переважно економічно нерозвинутими, то зараз з'явилися такі країни з "білим" населенням.

2. Якщо раніше раби призначались переважно для важкої фізичної праці, то сьогодні, в епоху високих технологій, сексуальної революції в посттоталітарних країнах та після сексуальної революції в демократичних країнах рабами переважно є жінки для секс-бізнесу та інших подібних форм обслуговування.

3. Сучасний стан у розвитку людства є лише початком завершального періоду боротьби за гендерне рівноправ'я. Якщо в попередні епохи жінка не мала рівних прав з чоловіками, у неї був підлеглий сімейний статус домогосподарки, то було загально визнаним чоловікові брати на себе матеріальну відповідальність за всю сім'ю. Сучасна епоха надає жінці можливість заробляти нарівні з чоловіками. Але середня зарплата у жінок в Україні і в світі нижча, ніж у чоловіків. Водночас жінці буває потрібно заробляти і на себе, і на дітей. Звідси і необхідність пошуку ризикованих способів заробітку. При повному гендерному рівноправ'ї така необхідність відпадає, оскільки і заробітна плата не буде нижчою, і можливостей працевлаштування буде більше, і відповідальність за дітей розподілятиметься між чоловіком і дружиною порівну.

4. Недосконала законодавча база дає багато можливостей для побудови кримінальних схем і тому вимагає перегляду і вдосконалення.

Економічний чинник торгівлі жінками визначається передусім станом посттоталітарного суспільства, країни, що перебуває на стадії державотворення. Це пов'язано із змінами в економіці та появою у ній нових позицій, що, у свою чергу, зумовлює непевність, мало прогнозованість життя і відомих у таких ситуаціях ознак низькоефективної економіки: безробіття, низький рівень життя. Коли стає неможливим прогнозування свого життєвого шляху на базі самореалізації з урахуванням власних здібностей та пізнавальних інтересів виявляється, що багато людей змушені заново шукати своє місце в житті, шляхи заробітку навіть за рахунок залучення небезпечних, мало ймовірних, ненадійних, ризикованих варіантів.

До проявів низькоефективної економіки на стадії перебудови та її гендерного дисбалансу можна віднести:

- фемінізацію безробіття (70%);
- фемінізацію трудової міграції;
- низький рівень доходів, який у третини жінок не перевищує прожиткового мінімуму;
- обмежений доступ жінок до фінансових, кредитних та майнових інститутів, відсторонення їх від участі в приватизації, витіснення жінок із високоприбуткових галузей економіки[20,390].

Політичний чинник торгівлі жінками проявляється в нестабільній політичній ситуації як у східних слов'ян (зовнішня політика), так і в нестабільній політичній ситуації в самій Україні (внутрішня політика). Це проблема більшості в парламенті, реформи політичної системи країни, розподілу президентських і парламентських важелів впливу, пріоритетів в політиці.

Соціальний чинник торгівлі жінками - гендерний дисбаланс суспільства, має місце коли відбувається гендерне перекоордування суспільства. Складовою поглиблення завоювань демократії в Україні є активна участь жінок у розбудові держави. Але досягнутого щодо гендеру ще недостатньо, що пояснюється такими причинами.

По-перше, подолання патріархальних стереотипів на шляху розбудови демократичного суспільства є тривалим і складним. Гендерні стереотипи патріархального гатунку відчутні навіть у мові: слова жіночого роду мають нижчий ранг, ніж чоловічі; вживання чоловічого роду до жінки як підвищення її статусу; позначення жінок мовними одиницями чоловічого роду.

По-друге, підміна боротьби за гендерне рівноправ'я боротьбою за якісь особливі пільги для жінок, тобто спроба досягти рівноправ'я, подолати дискримінацію жінок таким засобом, як дискримінація чоловіків. Наприклад, виборна квота для жінок, яку виборюють деякі феміністи і ті, хто прагне заробити політичні дивіденди на "жіночому питанні". Це означало б, що жінки неспроможні без неї залучитися до "великої" політики. Чи є це

проявом демократії, рівноправ'я? Чи є це стимулом до розвитку? Або пільги з прийому на роботу за статевою ознакою. Вони є дискримінацією щодо обох статей. Адже основним і єдиним критерієм прийому на роботу має бути професійна кваліфікація.

По-третє, низький рівень гендерної культури, який зумовлений недостатнім рівнем демократії посттоталітарного суспільства та активністю радикальних феміністів, які в усьому звинувачують чоловіків. В Україні залишається нерозвинутою гендерна ідеологія. У сучасному підході рівність статей у правах не сприймається, як синонім вибору"[21,16].

Соціальні стереотипи, які обмежують можливості жінки роллю дружини і матері, гальмують її соціальний розвиток, не сприяють її самореалізації[22,45]. Соціальні стереотипи, які пропонують жінці пільги та ставлять її в один семантичний ряд з дітьми та інвалідами, формують у неї комплекс меншовартості й зумовлюють збільшення кількості вчинків, які характерні для незрілої особистості. Але ці проблеми безпосередньо пов'язані з психологічним чинником торгівлі жінками, який є менш дослідженим. Причини перетворення жінки на об'єкт торгівлі можна прослідкувати на глибинно-психологічному, індивідуально-психологічному та соціально-психологічному рівнях. На глибинно-психологічному рівні дослідники архетипів жіночого несвідомого виділяють пастки, які зумовлюють негативні ефекти в житті жінки[23,26]. Це схильність до покірності, яка потім переходить у непокору; це прагнення "сісти в золоту карету в складний момент", тобто, обминути труднощі в досягненні важливих життєвих цілей (що є ілюзією); це згода на відмову від творчості, яка потім переходить у надмірності в поведінці; це схильність приймати стару систему цінностей, (що нав'язується ззовні, як ціна ілюзорного тимчасового благополуччя), яка спочатку пригнічує, а потім спричинює безконтрольний зрив у поведінці; це схильність до залежності та нестриманості. Негативні компоненти несвідомого можуть компенсуватися індивідуально-психологічними та соціально-психологічними якостями особистості, становлення яких відбувається під переважаючим впливом суспільства. Але дослідники негативної жіночої психології відзначають психологію принади, як таку, що становить значну частку серед жінок[24,16]. Стереотипи поведінки, які складають психологію принади, передаються переважно в сімейному вихованні через матір. Такі стереотипи є протилежними стратегії поведінки людини з психологією успіху. Сучасна психологія володіє технологіями становлення успішної особистості, але вони не включені ні в сучасну систему виховання, ні в тренінги для запобігання торгівлі жінками. Авторитаризм, яким, на думку ряду авторів, перенасичене сучасне суспільство, спричиняє формування психології залежності[25,36]. Схильність до залежності, яка більше притаманна жінкам, може бути подолана в демократичному суспільстві зрілих, самостійних особистостей. Таке можливо, якщо особистість обирає шлях самоактуалізації. Але він надто ускладнений у посттоталітарному суспільстві в країнах з нестабільною економікою.

Педагогічний чинник торгівлі жінками зумовлений зміною суспільних орієнтирів та процесами державотворення. Він проявляється в недосконалому вихованні, який позбавлений сьогодні цілісного та сучасного ідеологічного базису, або воно подекуди базується на старих національних ідеалах, які відводять жінці роль дружини і матері. Виховання не формує сьогодні жінку як зрілу самодостатню особистість демократичного типу. Вищеописані сучасні тендерні стереотипи впливають на ефективність виховання.

Навчання, яке також належить до педагогічного процесу, за своєю методикою, переважно відрізняється авторитаризмом. А його негативний вплив на становлення зрілої особистості, що прагне до незалежності, вже згадувався під час аналізу психологічного чинника торгівлі жінками.

Явище торгівлі жінками зумовлює необхідність вжиття комплексних державних заходів щодо його подолання. Ці заходи мають бути відображені в державній політиці, яка має бути системною, динамічною і дієвою. У державній політиці є постійні та тимчасові пріоритети. Якщо проблема не розв'язується, вона має тенденцію до переходу з категорії тимчасових у категорію перманентних.

На завершення зазначимо, що в існуючих міжнародних програмах щодо подолання явища торгівлі жінками, перевага віддається заходам, спрямованим на усвідомлення складностей, ознайомлення із засобами боротьби тощо. Формулюються заклики: задуматися, не ризикувати, не порушувати, бути уважним. У результаті такі заходи є симптоматичними, спрямованими на саме явище, а не на те, що зумовило його виникнення. Тому боротьба з явищем торгівлі жінками має проводитися через систему державних заходів, спрямованих на усунення причин його виникнення. Для цього потрібно враховувати всю систему чинників виникнення явища торгівлі жінками, що можливо лише засобами державного управління.

На нашу думку, доцільним є розроблення комплексних програм запобігання сексуальній злочинності із залученням науковців-теоретиків та фахівців-практиків, які ґрунтуватимуться на цілісній системі чинників і мають стати основою державної політики в розв'язанні цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 2: И-О.-М.: Русский язык, 1979.-779 с.- С. 468-469.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Русский язык, 1986. – 798 с. – С. 334.
4. Большая Советская Энциклопедия: в 30 томах. / Гл. ред.. А.М. Прохоров. – Т. 17: Моршин – Никиш. – М.: Советская Энциклопедия, 1974. – 616 с. – С. 879.
5. Кримінологія: Словар-справочник / Состав. Х.-Ю. Кернер. – Пер. с немец и отв. ред.. проф.. А.И. Дольова. – М.: Норма, 1998. – 400с. – С. 160.
6. Болотина А.Ю. Медицинский словарь (русско-немецкий и немецко-русский): Ок. 70000 терминов.- М.: РУССО, 2002.- 776 с. – С. 103.
7. Большой толковый социологический словарь (Collins). – Т.1: А. – О. – М.: Вече, АСТ, 2001.- 544 с. – С. 454.
8. Мюллер В.К. Новый русско-английский словарь. – М.: Адрес-Пресс, 2003.- 638 с. – С. 253.
9. Там само. – С. 169.
10. Большой толковый словарь русского языка. / Гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2000.- 1536 с. – С. 545.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред.. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с. – С. 579.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Русский язык, 1986. – 798 с. – С. 476.
13. В. О. Іваненко, О. Ю. Галузін. Торгівля жінками та дітьми: Сучасний стан і основні тенденції //Бюлетень Міністерства юстиції України № 5 (67). - 2007. – С. 119.
14. Л. Сергеева, Т. Хомуленко. Системний аналіз чинників явища торгівлі жінками в контексті наукової проблематики державного управління // Вісник Національної академії державного управління при Президенту України № 1. – 2004. – С. 389.
15. Мельник Т. М. Гендерна експертиза українського законодавства : сутність, необхідність та методологічні основи. – К, 2001. – С. 16.
16. Жінка в Україні: Між від. наук. зб. – К., 2001. – Т. 23. – С. 45.
17. Эстес К. П. Бегущая с волками: Женский архетип в мифах и сказаниях. – София, 2003. – С.26.
18. Менегетти А. Женщина третьего тысячелетия. – М., 2001. – С. 16.
19. Крамер Д., Олстед Д. Маски авторитарности. – М., 2003. – С. 36.

Рій К.Ю.,
студентка юридичного факультету ЗНУ

Соціально-економічна ситуація в суспільстві не сприяє формуванню належного правового та морального середовища для виховання дітей. Проблема правопорушень неповнолітніх не є новою, але з кожним роком вона набирає все більших обертів. Що примушує вчених та владу звернути увагу на причини протиправної поведінки. В Україні здійснюється всебічне вивчення проблем злочинності та пошук їх вирішення за допомогою розроблення соціальних програм, прийняття законів, ратифікації конвенцій та ін. Створено систему органів, на яку покладено здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень.

До них відносяться:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;
- кримінальну міліцію у справах дітей органів внутрішніх справ (КМНС);
- приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державного департаменту України з питань виконання покарань;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

На облік службою у справах неповнолітніх беруться діти, які скоїли правопорушення, і їх притягнуто до відповідальності, а також ті, які стоять на обліку в КМНС [1].

Враховуючи соціальні проблеми сімей з дітьми, на законодавчому рівні встановлюються певні стандарти, забезпечується державна допомога, надаються пільги. Але виховний потенціал сім'ї поступово знизився до мінімуму, шкільні та позашкільні заклади не дають бажаного результату. Негативно впливає на процес виховання дітей високий рівень бідності. За статистичними даними, у 2003 році до категорії бідних віднесено 25 відсотків сімей. В цих сім'ях працюють усі дорослі. При цьому рівень бідності сімей без дітей становить 18,4 відсотка, сімей з однією дитиною — 24,1, а сімей з чотирма і більше дітьми — 64,6 відсотка. Економічна криза призвела до того, що заради забезпечення утримання своїх нащадків батьки не мають змоги приділяти увагу виховному процесу дитини. В результаті чого відбувається загальне зниження виховного рівня неповнолітніх. До того ж батьки вважають, що не володіють необхідними психолого-педагогічними знаннями для виховання і «делегують» свої повноваження шкільним вчителям.

Ще однією проблемою є низький рівень відвідування дітьми дошкільних навчальних закладів, що спричинено постійним зменшенням кількості таких закладів, відсутністю можливості у батьків оплачувати утримання та харчування дітей в них. Значних фінансових витрат сьогодні потребує навчання в школі. Лише 20,6 відсотка дітей відвідують позашкільні навчальні заклади. Через скрутне матеріальне становище не всі сім'ї мають кошти для придбання необхідної спеціальної та додаткової літератури.

Необхідно зауважити, що дитяча злочинність існувала завжди. До певного часу правосуддя здійснювалось незалежно від віку та статі злочинця. Але починаючи з XVI століття під впливом співчуття, гуманності для підлітків почалось впровадження

пом'якшених покарань за вчинення правопорушень. Кожен четвертий злочин в Україні здійснюється неповнолітніми. Десятки тисяч дітей знаходяться на обліку в інспекції у справах неповнолітніх. На жаль, рецидив правопорушень досить часте явище. Наукові дані засвідчують, що неповнолітні правопорушники є ніби резервом злочинності в майбутньому. Близько 80-90 процентів серед злочинців (дорослих людей) мали протиправні та кримінальні правопорушення в підлітковому віці [2].

Одним із методів подолання злочинності серед неповнолітніх вважається забезпечення достатнього рівня правового виховання. Правове виховання – один із напрямів загального процесу виховання, що містить у собі правову освіту, виховання поваги до чинних законів і норм права, формування активної позиції щодо протиправних і антигромадських дій. Це процес поступового впливу на свідомість людини та її світогляд, формування відповідних установок та праворозуміння, який триває все життя.

В наш час освітній процес обов'язково включає в себе ази правового виховання (наприклад, уроки правознавства в загальноосвітніх школах). Для того, щоб орієнтуватись у житті дитина повинна знати та розуміти свої права та обов'язки, певні правила правової поведінки. Адже п.2 ст. 68 Конституції України проголошує що «незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності». Хлопчик чи дівчинка спричиняючи шкоду повинні усвідомлювати що вони чинять саме шкоду і розуміти, що наслідком протиправної дії неодмінно буде покарання. Правове виховання здійснюється такими суб'єктами як школа, батьки, позашкільні виховні та освітні заклади та ін. Велике значення має поєднання загальнолюдських та національних цінностей.

Програми правового виховання розроблялись ще в XIX столітті такими вченими, як Пусторослев, Герасимов, Казанський, Петражицький. Радянський союз правовому вихованню приділяв також значну увагу. Так з'явилися праці Бахмутової, Бермана, Давидова, Обухова, Прохорова та ін.

Правове виховання ґрунтується на досягненні трьох цілей: 1- формування системи правових знань (найближча мета); 2-формування правового переконання; 3-формування мотивів і звичок, правомірної поведінки. За допомогою виховання при досягненні вищезазначених цілей можливо досягти вищого рівня правової культури – правової активності (соціально активної поведінки). Служіння закону як вищій цінності проявляється у готовності особистості до активних свідомих, творчих дій у сфері правового регулювання та реалізації права, правомірній поведінці.

Специфічними методами цілеспрямованого правового виховання є вивчення права, інформування та пояснення права через засоби масової інформації, наведення прикладів впливу на особу від проходження правової практики, яку можливо спостерігати, а також її наслідків, особиста участь у правоохоронній діяльності та ін. Але головним методом виховання в будь-якій галузі є власний приклад вихователя. І тому недобросовісний, нещирий, несправедливий, невихований вихователь може спричинити багато шкоди всьому суспільству, оскільки результат його роботи це - аморальна, протиправна, антисуспільна поведінка довірених йому дітей. У Конвенції про права дитини зазначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Тому, вважаємо, варто звернути увагу на достатній, як професійний, так і моральний стан вихователя [3].

В повсякденному житті людина керується моральними та правовими нормами. За оцінками деяких вчених більше дев'яти десятих населення співвідносять вибір правомірної поведінки не зі страхом перед покаранням, а з вимогами моралі. Взагалі, моральне виховання дітей починається задовго до шкільного віку, коли батьки чи вихователі у дитсадках пояснюють що погано, а що добре. В молодшому шкільному віці поширені регресивні форми поведінки, спілкуючись з дитиною можливо попередити прояви агресії та неправильної і асоціальної поведінки.

Дитина повинна знати конкретні правила поведінки в сім'ї, школі, на вулиці; вміти пояснювати ці правила іншим; мати уявлення про права людини; знати які дії є правопорушеннями; знати державні символи. З підлітками найважче. Їх необхідно заохочувати до участі у громадському житті з використанням певних правил. Якщо приділяти увагу вихованню дитини то набагато зменшуються шанси протиправної поведінки, відбувається ніби щеплення. Підліткам потрібно не просто знати і розуміти права, обов'язки, правопорушення, покарання, а вміти наводити життєві приклади, та розуміти причини і наслідки вчинків. На жаль у правовиховній роботі багатьох загальноосвітніх шкіл існують певні недоліки: у її змісті превалюють питання кримінального права; перевага надається вивченню прав особистості, менше уваги звертають на вивчення обов'язків; недостатньо наголошується на питанні особистої відповідальності людини за свою поведінку; відсутнє обґрунтування справедливості правових норм в їх інтерпретації; головний акцент робиться на заборонах, обмеженнях замість розкриття змісту їх моральних засад; відчувається розрив між змістом правових норм і конкретною поведінкою учнів.

Правове виховання має заохочувати, щоб неповнолітні ставили у центр не заучування правових вимог, а опановування їх застосування у навчальній, трудовій, сімейно-побутовій, громадській діяльності. Здійснюючи правове виховання на уроках і під час спеціальних виховних заходів, важливо розкривати зміст усіх галузей права, не зосереджуючи увагу учнів на якомусь одному з них. Права неповнолітніх повинні розглядатися в органічному поєднанні з їх обов'язками. Зловживання правом, розуміння свого привілейованого становища у суспільстві прямо суперечить закону. Правове виховання малолітніх, підлітків та неповнолітніх включає такі форми виховної діяльності: диспути, зустрічі з практичними працівниками правоохоронних органів, відвідування органів суду, прокуратури, міліції. У дітей є загостреним почуття справедливості тому важливо показати, що сам соціальний зміст законодавчого регулювання пов'язаний з втіленням у життя ідеї справедливості.

В ході правового виховання потрібно враховувати не тільки вікові соціально-психологічні особливості, але й специфічне становище молоді, становище підопічних до закінчення навчання, невизначеність майбутнього, невлаштованість сьогодення, пов'язаних з економічною кризою яку переживає країна. Неможливим є застосування однакового підходу до виховання двох підлітків, кожен з них є окремою особистістю про що ніколи не слід забувати. За словами Загреби у педагогічній літературі здійснення правового виховання пов'язане з системою підходів до виховання. На її думку цю систему складають: діяльнісний, науковий, системний, суб'єктно-об'єктний, людинознавчий, особистісний підходи до виховання дитини. Ця система повинна забезпечити всебічний, індивідуальний, поетапний, цілеспрямований процес виховання неповнолітнього. Що і відображено у словах професора Вишневецького «Вихователь сьогодні – не той, хто «впливає» з метою формування в дитині ким-небудь надуманих рис, а той, хто допомагає їй формувати в собі якості, потрібні саме дитині, для найповнішої самореалізації». Таким чином, можна зробити висновок, що хоча в нашій країні приділяється особлива увага вихованню дітей, створюються спеціальні програми (напр., «Діти України»), приймаються законодавчі акти, але статистика свідчить, що всі ці заходи не дають бажаного результату. Все більша кількість дітей залучається до злочинної діяльності. Кримінальний кодекс України навіть містить окрему статтю, яка передбачає покарання за втягнення неповнолітніх до злочинів. Більшість неповнолітніх самі здатні до вчинення злочинів через необізнаність та нужду.

На мою думку проблема нашого суспільства полягає в недостатній інформаційній та економічній забезпеченості дітей. Велика кількість населення проживає в сільській місцевості, де рівень освіти навіть дорослих не є достатнім, що вже казати про їх дітей. Через невирішеність всіх названих проблем, загальна освіта, особливо у сільських школах не може забезпечити виконання державних освітніх та виховних програм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ЗУ «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995р. № 20/95-ВР// Інформаційно-правова бібліотека Інфодиск №10 2007р.
2. Туряниця В.В., Лемак В.В., Горінецький Й.І. «Один із напрямів профілактики протиправної поведінки неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення»// http://aviant.com.ua/vihovna_robota_pravova_osvita_ta_pravove_vihovannja1.html
3. Конвенція про права дитини (ратифіковано Постановою ВРУ N 789-ХІІ (789-12) від 27.02.1991р.// Інформаційно-правова бібліотека Інфодиск №10 2007р.

СЕКЦІЯ VI

Екологія. Здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання

***Аварія на Чорнобильській АЕСу центральних друкованих ЗМІ СРСР:
тест на патріотизм***

Острогляд Анна Павлівна

Аварія на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, що сталася 26 квітня 1986 року, є однією з найтрагічніших подій в історії не лише України, а й усього людства. 30-кілометрова зона відчуження залишається забороненою територією, а для того, щоб населення планети більше не відчувало наслідків катастрофи, за свідченнями експертів, має пройти 45847 років.

Нашим завданням є висвітлення специфіки відображення радянськими ЗМІ подій квітня 1986 року, виявити, наскільки правдиво, оперативно ЗМІ подавали інформацію про аварію на ЧАЕС.

Об'єкт дослідження: публікації у центральних друкованих ЗМІ СРСР та в обласній газеті «Запорізька правда» за 1986 рік.

Предмет дослідження: специфіка висвітлення аварії на Чорнобильській АЕС на шпальтах центральних друкованих ЗМІ СРСР та обласної газети «Запорізька правда» 1986 – 1996 років.

Аварія стала лихом, яке коштувало життя тисячам людей. Працівникам, які в ніч аварії були присутні на АЕС, ліквідаторам, що безстрашно йшли у бій з „атомним дияволом”, журналістам-чорнобильцям, які вважали своїм обов'язком дізнатися, що ж сталося насправді і розповісти людям. Жертвами також стали сотні ні в чому невинних людей, що загинули або отримали значні дози радіації і передали це своїм дітям, близьким через незнання реальної ситуації.

Засоби масової інформації на той час були рупором влади. У них подавалися усі урядові рішення, тексти офіційних повідомлень. Статтею 48 Конституції Української РСР громадянам гарантувалися свободи: слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій.

Здійснення цих політичних свобод забезпечувалось наданням трудящим та їх організаціям громадських будинків, вулиць і площ, і хотілось би підкреслити, широким розповсюдженням інформації, можливістю використання преси, телебачення і радіо. Таким чином, відповідно до основного закону, журналісти різних ЗМІ мали змогу використовувати будь-які канали комунікації для розповсюдження своїх матеріалів.

Інформування про аварію на Чорнобильській АЕС у квітні 1986 року стало яскравим свідченням того, що дезінформація завжди приносить когось або щось у жертву.

Перше повідомлення про аварію було надруковано у газетах „Правда України” та „Сільські вісті” 29 квітня 1986 року, через три дні після подій на Чорнобильській АЕС.

„Від Ради Міністрів СРСР”

На Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія, пошкоджений один з атомних реакторів. Вживають заходів для ліквідації наслідків аварії. Потерпілим надається допомога. Створено урядову комісію [1-2, 3].

Розміщено його було на третій сторінці внизу. У той час, коли дозиметри фіксували збільшення радіаційного фону в десятки-сотні разів, газети скупі повідомляли тільки про пошкодження одного з реакторів. Дозування інформації – характерна ознака тоталітарного режиму. І навіть загроза життю та здоров’ю людей не брались до уваги.

Алла Ярошинська у газеті „Известия” за 26. 04. 2006 року подала матеріал під назвою „Політбюро тушило реактор всіма неправдами”. В ньому авторка розповідає про те, що їй в руки потрапив документ з поміткою „Совершенно секретно. (Рабочая запись.) Экз. единственный.”, у якому була стенограма засідання політбюро ЦК КПРС від 29 квітня 1986 року. Можливо, що це було перше засідання, на якому розглядалося питання Чорнобиля.

Вів його сам М. С. Горбачов. Тут вперше вирішувалось, яку інформацію дати світу та країні.

Горбачев М. С. «Когда будем давать информацию, надо сказать, что станция была поставлена на плановый ремонт, чтобы не падала тень на наше оборудование».

Громыко А. А. «Необходимо дать братским странам больше информации, а определенную информацию дать Вашингтону и Лондону. Соответствующие разъяснения нужно было бы дать и советским послам».

Алиев Г. А. «Может быть, дать информацию нашему народу?»

Лигачев Е. К. «Возможно, не следует делать пресс-конференцию».

Горбачев М. С. «Наверное, целесообразно сделать одну информацию о ходе работ по ликвидации аварии».

Яковлев А. Н. «Иностранные корреспонденты будут искать слухи».

Рыжков Н. И. «Целесообразно дать три сообщения: для наших людей, для соцстран, а также для Европы, США и Канады. В Польшу можно было бы послать человека».

Зимянин М. В. «Важно в информации отметить, что ядерного взрыва не было, а была лишь утечка радиации в результате аварии».

Воротников В. И. «Можно сказать, что было нарушение герметичности при аварии».

Добрынин А. Ф. «Правильно. Ведь у Рейгана наверняка уже на столе лежат фотоснимки».

Горбачев М. С. «Постановление принимается» [3, 4].

За цим документом, інформація повинна була розділитися на три різні види: для Радянського Союзу, соціалістичного табору та інших держав. Однак масштаби аварії були настільки вражаючими, що керівництву держави довелося вдаватися до різного роду регулювань, щоб приховати правдиву інформацію. 27 червня 1986 року було прийнято ще один документ, який „забезпечував” громадянам право на інформацію щодо аварії на ЧАЕС. Це лист від третього 111 Головного управління Мінздраву СРСР «Об усилении режима секретности при выполнении работ по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС.» Ось лише деякі його фрагменти:

4 пункт – засекретить все сведения об аварии.

8 пункт – засекретить сведения о результатах лечения.

9 пункт – засекретить сведения о степени радиоактивного поражения персонала, участвующего в ликвидации аварии на ЧАЭС.

Шульженко – начальник 111 Главного управления Минздрава СССР [4, 128].

Саме цей лист і пояснює причину ситуації таємності. Гарантована конституцією свобода друку була обмежена урядовою постановою. Усе це породило панічні настрої в суспільстві, про що пише О. Гончар:

„4. 05. 86р. – Інформації, власне, ніякої, люди живляться чутками. Що там, на місці катастрофи, ніхто до пуття не знає. Кажуть, зачепило й ще один реактор. У Токіо – зустріч керівників семи країн (там і Рейган, і Міттеран, і Коль), на порядку денному в них Чорнобиль. Ефір вирує. „Ядерний цинізм, „жорстока гординя”, всі звинувачують нас, що мало даємо світові інформації. Справді, могло б бути більше.

5. 05. 86р. – На вокзалі біля нас натовпи; пущено додаткові поїзди й електрички... А на телеекрані – благополуччя. Наїхала московська шумиваль, беруть на вулицях інтерв'ю („все прекрасно”), показують, як за Вишгородом люди працюють на полях, хоч лічильники тріщать.

7. 05. 86р. – Довкола паніка дика, примітивна.

8. 05. 86р. – В Чорнобилі зараз академік Веліхов, каже, що ситуація залишається серйозною, бо до цього наука з чимось подібним не стикалась.

12. 05. 86р. – Академік Веліхов учора сказав, що найстрашніше, чого боялись, ліквідовано. Але радіація, як передає радіо, зостається „на прежнем (?) уровне” і всюди кричуща безладь, безпорадність більша, ніж у 1941-му... зате пропаганда, яка в перші дні й словом не озвалась до населення, тепер захлинається від брехні, малює ідилічні, рожеві, картинки... Всі й зараз мовчать, що за місяць до катастрофи (27 березня) „Літературна Україна” була на сполох про безлад на Чорнобильській станції.

Зараз ці банкрути, перші винуватці, сиплють кари на вчителів, на органи освіти за те, що дозволили дітям не відвідувати шкіль (хоч перед тим було кілька суперечливих вказівок – то вивозити з міста дітей, то повертати до шкіль).

Кажуть, уже забрали партквиток в котроїсь із директорів шкіль і зняли з посади зав. міськвно власне за те, що посміли рятувати дітей...

Ось вона радіація тупості, брехні й цинізму.

3. 06. 86р. – А взагалі-то все частіше доводиться чути, що Чорнобиль – це геноцид проти українського народу. Після голоду 1933, після 1937-го...

14. 06. 86р. – У тривозі – генетики. Вони вважають, що у зв'язку з Чорнобилем існує загроза самій генетичній основі народу.

16. 06. 86р. – Тупість в поєднанні з владою – яка це жахлива річ! Саме звідси людині загрожує смертельна небезпека” [5, 7].

А. Вторушин, голова правління Кримської республіканської асоціації „Пам'ять Чорнобиля”, зазначає, що до 5 травня людей тримали у невідомості, доки про підвищений радіаційний фон не заговорили у радіоефірі Франція, ФРН, Швеція [6]. Державні і партійні чиновники зробили все, щоб приховати правду, не подати сигнал цивільної оборони про радіаційно забруднену територію, щоб дати можливість людям хоча б сховатися у закритих приміщеннях. Люди гуляли по вулицях, працювали на дачних ділянках, не підозрюючи, що вже стали жертвами „300-500 Хіросім” (так оцінювали вчені сумарний ефект Чорнобильської катастрофи). Вони не звертали увагу на гелікоптери, що кружляли над 4-м енергоблоком ЧАЕС [7, 2].

Отже, наказ прийшов зверху і журналісти мали підкоритися. Василь Бірзул, голова суспільно-економічного відділу Державної телерадіокомпанії, журналіст-чорнобильець, розповів, що навіть виступ Міністра охорони здоров'я УРСР А. Ю. Романенка було порізано московським цензором (до речі, лише 22 травня 1986 року, після виходу цього ж таки повідомлення по радіо та на телебаченні його було надруковано).

Лише 15 травня 1986 року було надруковано виступ М. С. Горбачова по радянському телебаченню. Через 20 діб після аварії. Половину звернення займала інформація про антирадянську кампанію, також висвітлюються плани на майбутнє. Ні застереження населення, правдивого пояснення того, що відбувається, не було.

Так коротко можна окреслити дії тогочасного уряду по засекреченню інформації щодо аварії на ЧАЕС. Вважаємо, що вини журналістів у тому, що інформація з'являлася лише дозована, не було. За словами запорізького журналіста-чорнобильця Валерія Фортуніна, його репортаж з місця аварії було у його ж присутності порізано цензором, у результаті чого залишилися майже одні фотографії.

Тепер стосовно обласної преси. 1 липня 1986 року у газеті «Запорізька правда» вийшов матеріал «Чорнобиль очима очевидця». Це було інтерв'ю з Л. Ільїним, дійсним членом Академії медичних наук СРСР, провідним спеціалістом в галузі радіаційної гігієни, представником СРСР в науковому комітеті по дії атомної радіації ООН. Він координував зусилля по контролю за радіаційною обстановкою, в організації захисту здоров'я населення і тих, хто ліквідував наслідки аварії.

У ході інтерв'ю Л. Ільїн неодноразово наголошував на відсутності загрози життю населення навколишніх селищ та міст. За його словами, постраждалими є лише ті 300 осіб, що брали участь у гасінні пожежі. З них 19 загинули. У жодного мешканця Прип'яті не виявлено ознак променевої хвороби. До речі, за його словами, Прип'ять була евакуйована за 3 години. Хоча В. Дубов у своїй книзі «Будни Чернобыля», подаючи погодинний аналіз того, що відбувалося у Чорнобилі, зазначає, що рішення про евакуацію було прийнято лише 27 квітня о 12 годині, і лише 28 квітня була евакуйована Прип'ять і частково Чорнобиль [8, 4]. За твердженнями науковця, не несуть небезпеку ні тварини, ні продукти із 30-кілометрової зони. Підлягає перевірці лише молоко, його не рекомендують вживати без згоди медичної служби. Перевірки одягу і транспорту достатньо. Для тих, хто працює біля реактора, головним захистом є спецодяг та респіратори. А також, рівень радіації є вищим за допустимі норми лише біля четвертого енергоблоку; усі прилеглі селища, міста можуть бути абсолютно спокійні, не піддаватися паніці і проводити час на свіжому повітрі. Закінчується матеріал словами про те, що результати подій на ЧАЕС не можна навіть порівняти з наслідками ядерного конфлікту [8, 4].

Для визначення міри правдивості зазначеного вище матеріалу, потрібно звернутися до запорізької газети «Искра» від 20. 04. 2006, де було надруковано інтерв'ю з завідуючим радіологічним відділом обласної СЕС Михайлом Костенецьким під назвою «Горький вкус Чернобыля». Науковець говорить про те, що активність викиду складала від 30 до 50 тисяч Кюрі. З 29 квітня вітер Чорнобиля подув у південному напрямку, у результаті чого у Запоріжжі почав рости гама-фон, який досяг максимуму о першій годині ночі 1 травня (150 мкР/год при звичайних нормах 11 – 12 мкР/год). У період ліквідації аварії від гострої променевої хвороби загинуло 29 чоловік, близько 2 тисяч чоловік отримало місцеві променеві ураження. В результаті, померло близько 170 тисяч чоловік. З них у 4, 5 тисяч установлена причинний зв'язок з Чорнобильською аварією, серед яких більше 3 тисяч ліквідатори [9, 6].

Такою є правдива оцінка наслідків подій на ЧАЕС. А що ж відбувалося у ці дні на вулицях міста Запоріжжя? Звичайно, підготовка і проведення параду до 1 травня. Маючи декілька вихідних днів, мешканці міста виїжджали на свіже повітря, дачі. Про це і писала газета «Запорізька правда». А 1 травня вийшли матеріали з поздоровленнями та зверненням М. С. Горбачова. Про аварію не було жодного слова.

Залишається питання: чи пройшов радянський уряд у квітні 1986 року випробувальний тест на патріотизм?

Для цього потрібно звернутися до книги "Заметки и наблюдения. Из записных книжек разных лет" Дмитра Сергійовича Лихачова. «Для средневекового человека — это, прежде всего, восторг перед собственной военной силой, силой своего народа. Побеждать врага, овладевать большими территориями... И это действительно свидетельствовало в свое время, пусть в малой мере, о нравственном достоинстве народа, потому что в этом выражалась его воля, бесстрашие, быстрота сообразительности, решимость рисковать своей жизнью, жертвовать жизнью.

Сейчас чувство патриотизма должно основываться совсем на другом. Оно должно основываться на иных представлениях о нравственном достоинстве нации.

Нравственное достоинство нации состоит, прежде всего, в умении общаться с другими нациями и народами. Вот как человек: если он хорошо, по-доброму общается с другими людьми, умеет социально жить, — он приобретает нравственный авторитет. Если человек склонен к милосердию, уважает других людей, помогает слабым, — он тем самым ведет себя с достоинством, заслуживает уважения» [6].

Одразу можна зробити висновок, що у ставленні радянської влади до суспільства, у засекреченні інформації про аварію не було і натяку на повагу до інших людей, а також схильності до милосердя.

А щодо вміння спілкуватися з іншими націями, то радянський уряд зробив все можливе, щоб завітати народ у тому, що будь-які аварії, що сталися в США («Аварії на АЕС в США») та «Про ядерні інциденти в США»), Франції та Німеччині («Повідомлення ТАРС») є набагато не безпечнішими, ніж події на ЧАЕС. Іноземні ЗМІ також звинувачували у розпалюванні «антирадянської істерії», виступу закордонних журналістів не стільки проти аварії, скільки проти самого уряду.

Ще одне визначення патріотизму дають студенти на одному із запорізьких форумів:

«Патриотизм – это любовь к отечеству. Человек-патриот гордится прошлым и настоящим своего государства, с надеждой смотрит в будущее. Он готов многое сделать ради своей страны, защищать ее, служить ей» [10].

То чи багато було зроблено радянським урядом за для своєї держави? Чи була вона і її народ захищений у 1986 року від неправдивої, необ'єктивної та неоперативної інформації? Чи дійсно служили їй ті люди, які керували життями мільйонів людей?

На нашу думку, тогочасний уряд не пройшов тест на патріотизм і не виконував того, до чого сам закликав суспільство.

Сьогоднішня вільна журналістика здатна говорити про те, що відбувалося тоді і що діється зараз. Вона повинна виховати у майбутніх журналістів повагу до об'єктивної, дійсної і своєчасної інформації. Виховати розуміння своєї важливості для суспільства. Виховати патріотичні почуття не лише на папері, а й у серцях людей. Не має значення, що події тих років давно минули. Вони і на сьогодні залишаються надзвичайно актуальними для всього світу. І одним з основних завдань журналістики, в теперішньому суспільстві, ми вбачаємо в інформуванні про минуле з метою недопущення подібних ситуацій в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. // Правда Украины, апрель – май 1986 года.
2. // Сільські вісті, квітень – травень 1986 року.
3. Ярошинская Алла. Политбюро тушило реактор всеми неправдами...// Известия, 26.04.2006 года, №74.
4. Костін Ігор. Чернобыль: сповідь репортера. – К., 2002 рік. – 320с.
5. Гончар Олесь. Чернобилем повна душа// Вісник Чернобиля, №40, 15.10. 2005 року.
6. www. priyat. com. ua
7. К 19-й годовщине Чернобыльской катастрофы//Крымские известия, № 76 (3306), 26.04. 2005 года.
8. // Запорізька правда, липень 1986 року.
9. // Искра, квітень 2006 року.
10. www. misto. zp. ua

Острів Хортиця – початок нової національної традиції

Жиленко А. В., бакалавр,

Острів Хортиця разом із прилягаючими островами лежить приблизно на 42 град. 42 хв. північної широти й 37 град. 5 хв. східної довготи й входить у південно-західну частину Російської рівнини. Хортиця перебуває на перетинанні двох інтрозональних геоморфологічних районів - глибоко врізана в кристалічні породи долина р. Дніпро, з кам'яними схилами й крутими скелями, мальовничими затоками і яружними комплексами, із залишками байрачних дібров, петрофітних і дійсних степів, і Кінсько-Дніпровські плавні (колишній Великий Луг), розрізані численними протоками, озерами, островами й кучугурами, покриті плавневими лісами із залишками плавневих дібров, псаммофітних степів і заростями прибережно-водної рослинності. Прикордонне положення Хортиці відбилося на її зовнішньому вигляді - тут, на невеликому клаптику суші (площа острова 2334,22 га, довжина 12,5 км, ширина до 2,5 км), у тісній нерозривній єдності об'єдналися природні зони й ландшафти півдня України: дійсні, петрофітні, псаммофітні й чагарникові степи, балки, яри, луки, скелі, ліс, озера й протоки, острівці й кучугури. На території України аналогів подібного унікального природного комплексу більше не збереглося [1].

Хортиця – унікальний природний оазис у центрі промислового гіганта – Запоріжжя. Берегова лінія острова представлена піщаними пляжами, кам'янистими схилами й крутими скелями, мальовничими затоками й балковими комплексами, природними й штучними лісовими масивами, численними пам'ятниками природи, історії й культури [1]. Подібне сполучення природних і штучних об'єктів робить цю територію перспективною як для пізнавального, так і для спортивно-оздоровчого туризму. Хортиця має величезний, але поки ще не використаний потенціал для науково-пізнавального екологічного й історичного туризму. На її території розташований заказник загальнодержавного значення «Дніпровські пороги», що включає резервати природної рослинності скельних комплексів і протоки ріки Дніпро, які зберегли особливості зональних природних біоценозів, їх флористичне, ценотичне й фауністична розмаїтість[4]. Хортиця – це 6 груп курганів, більше двох десятків поселень і стоянок всіх часів, чотири культових центри епохи неоліта-бронзи [5,2], сім культурних шарів на о. Байда, серед яких шостий шар – замок Дмитра Вишневецького, фундатора першої Запорізької Січі; три козацьких зимівника, літописне давньоруське поселення Протолче, десятки пам'ятних місць, пов'язаних з історією Київської Русі й Запорізького козацтва [1,4]. Весь острів оголошений національним заповідником, а акваторія Нового й Старого Дніпра й дно навколо Хортиці – гідроархеологічним заповідником [3]. Сьогоднішня ситуація острова Хортиця

Особливістю о. Хортиці є те, що на ньому представлені всі ландшафтні зони України - від степів до гір. У ярах, урочищах, плавнях острова виростає 1052 виду вищих рослин, з яких 657 - дикоростучі аборигени, 41 вид - релікти (тобто залишки найдавніших часів) і ендеміки (рослини, розповсюджені на невеликих територіях). Однак зростання рекреаційного й господарського навантаження привело до зникнення за останні 2-3 десятиліття декількох видів, а близько 50 видів перебувають на грані зникнення. Незважаючи на те, що острів фактично перебуває в центрі майже мільйонного міста, на його території зафіксоване перебування 4 видів земноводних, 7 видів плазуючих, 140 видів птахів й 18 видів ссавців. Членистоногі представлені 165 видами, з яких 11 занесені в Червону книгу України. Чимало рідких, ендемічних, реліктових видів у флорі України.

Офіційно на її території підлягають охороні більше 230 видів вищих судинних рослин [1]. У Національному заповіднику Хортиця зареєстрована 27 видів вищих рослин, занесених у Червону книгу України, а також 11 видів, занесених у Європейський Червоний список. Рідкими вони стали через забруднення середовища їхнього перебування, оранки степових ділянок, знищення людиною. Кожен біологічний вид - неповторний утвір природи. Але найчастіше людина знищує ці утвори бездумно, не

підключись про наслідки. Одним з найважливіших факторів, що порушують рівновагу екосистем, є "рекреаційний прес" - масовий відпочинок на лоні природи. Мова йде про здавалося б безневинному, але згубному по своїх наслідках занятті відпочиваючих городян - збиранні букетів квітів. При цьому найбільше страждають рідкі рослини. Багато малопомітні, що не кидаються в очі рослини перебувають часто в кращому положенні в порівнянні з більше декоративними, хоча б уже тому, що вони не залучають уваги населення. Якої ж рослини попадають у букети збирачів? Звичайно це красиво квітучі рослини, занесені в Червону Книгу.

Але не тільки трав'янисті рослини потребують захисту. На сьогоднішній день під загрозою і деревний склад флори о. Хортиця. І, насамперед, – це хвойні (сосни, ялини), а серед широколистяних порід можна і треба згадати про дуби. Адже саме дуби вирізняються з поміж інших дерев тим, що вони відносяться до повільноростущих дерев. Тому що після вирубки старого дубового лісу дуб звичайно сам собою не відновлюється. Поросль від пнів не з'являється, а молоді дубки, що вирости під пологом дорослих дерев, заглушаються на відкритому місці різними травами, порослю чагарників і гинуть. На місці вирубаного дубового лісу незабаром звичайно з'являється молодняк берези або осини.

В стародавні часи майже половину лісів Європи становили дубові гаї, тепер же дубових лісів близько 3% всіх лісів Європи. Вирубуючи дуби, ми губимо своє майбутнє й своє здоров'я. Один дуб 50-літнього віку очищає повітря в так само, як й тисяча молодих дерев.

Зважаючи на такі властивості цієї деревинної культури виникає думка про системне відтворення дубового лісу на тій території, де ріс колись дубовий праліс.

Відновлення дубового лісу на площі 1000 га – це створення нових легенів для міста Запоріжжя. Фітонциди дуба мають найбільш виражену антибактеріальну та антивірусну дію. Відновлений ліс на такій території – це додаткові тони кисню для мешканців м. Запоріжжя. Технологічно процес висадки лісу може нести в собі два аспекти:

1. Екологічний аспект.
2. Політичний аспект.

Суть екологічного аспекту викладено в попередніх описах властивостей дуба, а суть політичного аспекту полягає в тому, що процес висадки дуба на святині України – о. Хортиця може бути перетворений в історико-культурну традицію, яка буде об'єднувати націю. Кожен громадянин України повинен відмітити найщасливіші хвилини свого життя висадкою святого дерева на святій землі.

Можливий інший варіант – кожна область України висаджує на Хортиці 10 – 40 га свого лісу.

Таке паломництво повинно бути приведено в ранг історико-культурної традиції. При такому підході виграє не тільки задимлене м. Запоріжжя, але й вся Україна, тому що в свідомості громадян, які висаджували дерева на Хортиці буде пробуджуватись любов і гордість до своєї країни.

З весни 2004 року студентами та викладачами біологічного факультету ЗНУ в пойменій частині о. Хортиця висаджуються молоді дубки та жолуддя дуба. Взагалі висаджено біля 2000 дерев і 5000 жолуддя, але несприятливі погодні умови влітку 2006 року згубили більшість садженців. До сьогоднішнього дня цей почин студентів та викладачів ЗНУ підтримується тільки співробітниками заповідника о. Хортиця, інші ВУЗи міста та організації проводять висадку дерев тільки у вигляді разових піар-акцій.

Резюме. Запровадження різних історико-культурних традицій – це шлях до виховання в людині патріота своєї Батьківщини, а висадка лісу на о. Хортиця громадянами всієї України – це одна з найкращих традицій, які повинні бути впровадженні в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новицкий Я. Остров Хортица на Днепре, и его природа, история древности. – Запорожье: РА «Тандем-У», 1997. - С.88.
2. Остапенко М.А. Скифские памятники северной части о.Хортица. // Древности Степного Причерноморья и Крыма. – Запорожье, 1995. – С. 63.
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про Національний заповідник “Хортиця” від 06.04.1993р. № 254.
4. Телегін Д.Я. Дніпро-донецька культура.-К.:Наукова думка, 1968.-258с.
5. Тошев Г.Н., Шаповалов Г.И. Находки периода энеолита-бронзы со дна Днепра вблизи Хортицы// Древности Степного Причерноморья и Крыма.-Запорожье, 1991.-С.45-51.

Екологічний туризм і краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді

Петроченко В.І.,
 Запорізький обласний центр
 туризму і краєзнавства учнівської молоді
 Обрезков А.О.
Лицей № 99 м.Запоріжжя

Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання молоді. Виникла необхідність радикального реформування системи виховання в галузі освіти, спрямування державної політики в напрямку розробки та впровадження в навчальних закладах інноваційних технологій виховання, основ здорового способу життя, розвитку дитячо-юнацького спорту [6]. Важливим є спрямування системи виховання на конкретну людину з урахуванням її потреб, цінностей, природних здібностей та характеру життєдіяльності [5].

В умовах культурного та духовного відродження української нації все більш важливого значення набувають принципи патріотичного виховання молоді засобами туризму і краєзнавства [4].

Одним з перспективних напрямів туризму в Україні вважається екологічний туризм, який посідає все більш вагоме місце у міжнародній туристичній галузі [2]. Окрім традиційних для туризму пізнавально-рекреаційних та оздоровчо-рекреаційних функцій, екологічний туризм має високий потенціал щодо здійснення екологічного та патріотичного виховання молоді. Ще більшими можливостями у цьому сенсі володіє екологічне краєзнавство.

Екологічний туризм є відносно новою галуззю туризму. Тому понятійний апарат цього напрямку ще не встоявся й існує кілька десятків визначень поняття «екологічний туризм». Ми вважаємо найбільш прийнятним наступне: «Екологічний туризм – це здійснення туристичних подорожей у відносно малозмінені природні райони і місцевості задля екологічно виваженого пізнавально-оздоровчого відпочинку на лоні дикої природи».

Деякі спеціалісти до екологічного туризму помилково відносять так званий «зелений туризм» – відпочинок у сільській місцевості, який переслідує дещо інші ніж суто екологічний туризм цілі. Так, зелений, або сільський туризм передбачає відновлення сил людини шляхом занурення її у відносно патріархальне сільське середовище. Тому зелений туризм краще віднести до етнологічно-рекреаційного напрямку туристичної галузі.

Найбільш придатними для екологічного туризму місцями традиційно вважаються національні природні парки. Це пов'язане з тим, що на їх території в залежності від функціонального зонування, можливе здійснення різноманітних форм екологічного

туризму. У найбільш віддалених і малозмінених місцях парку можлива організація наметового проживання рекреантів, які бажають уєднання. Для туристів, більш вимогливих до умов відпочинку, обладнуються наметові табори і кемпінги. За бажанням для відвідувачів організують пізнавальні маршрути по парку. Уся система роботи адміністрації та персоналу парку спрямована на екологічно грамотне використання природних ресурсів території. Таким чином, створюється певна атмосфера, яка сприяє формування екологічної культури відвідувачів парку, у першу чергу, молоді.

Зважаючи на зростаючий пресінг нашого урбанізованого суспільства все більше мешканців великих міст бажають провести свій вільний час подалі від цивілізації. Для цього окремі групи, а останнім часом і туристичні фірми, організують подорожі і тури у найбільш віддалені куточки планети. Подібні еколого-туристичні подорожі починають межувати з екстремальним туризмом – здійсненням подорожей по небезпечним місцевостям, наприклад, у горах, пустелях, приполярних районах тощо. Але основними для останнього напрямку є всеж таки оздоровчо-спортивні цілі.

Пріоритетним завданням екологічного туризму є відновлення фізичних, психічних та духовних сил людини, чому, безумовно, сприяє перебування відпочиваючих деякий час у відносно чистому з екологічної точки зору середовищі. Водночас, невід’ємною частиною цього напрямку туризму є популяризація знань про живу природу, залучення до її збереження, а через це формування екологічної культури широких верств населення.

Залучення до екологічного туризму молоді, як частини суспільства, дає не тільки значний оздоровчо-рекреаційний ефект, а також виконує виховні функції. Навіть короткочасне, грамотно організоване досвідченими дорослими, спілкування з природою несе у собі заряд очищення і самовідновлення. У молодій людині з’являється відчуття спорідненості із природою рідного краю, бажання зберегти її у такому вигляді і надалі, поволі формуються патріотичні почуття і переконання. Важливе значення має також організація активного відпочинку юнаків і дівчат під час перебування на природі, коректна і ненав’язлива, психологічно обґрунтована пропаганда здорового способу життя.

Спеціалісти з рекреаційної географії схильні вважати, що в окрему галузь туризму доцільно виділити так званий «науковий туризм» – здійснення спеціальних туристичних подорожей задля збору наукових колекцій та матеріалів, наприклад, археологічних, палеонтологічних, геологічних тощо. З цим напрямком туризму пов’язане краєзнавство – система наук про природу, історію та культуру певного краю [1]. Це пояснюється тим, що збір краєзнавчого матеріалу, особливо природничого характеру, проводиться найчастіше шляхом краєзнавчих експедицій, які по суті і є науково-туристськими подорожами.

Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді (ЗОЦТКУМ) є провідним позашкільним закладом України з екологічного краєзнавства. Цей напрям сформувався у Центрі у кінці 80-х років і є найбільш потужним і розвиненим серед краєзнавчих напрямів (географічне, геологічне, історичне і етнологічне краєзнавство), які традиційно координує ЗОЦТКУМ [3, 7].

Екологічне краєзнавство – це наука, яка вивчає екологічні особливості живих організмів та їх угруповань певного краю (області, району тощо). З екологічним краєзнавством, як наукою, тісно пов’язана охорона навколишнього природного середовища – соціально-економічна галузь, яка опікується проблемами раціонального використання, збереження та відновлення природних, у тому числі живих, ресурсів краю. Навчально-виховний процес у ЗОЦТКУМ базується саме на поєднанні цих двох напрямів. Тому основним завданням системи екологічного краєзнавства ЗОЦТКУМ є залучення учнівської молоді до справи вивчення і збереження біологічного та ландшафтного (= екосистемного) різноманіття рідного краю. Виконання цього завдання забезпечується шляхом проведення обласних заочних еколого-краєзнавчих експедицій для учнівської молоді «Червона книга Запоріжжя» (напрями: «Рослинний світ»; «Тваринний світ»; «Живі раритети»), «Зелена мережа Запоріжжя» (напрями: «Заповідне Запоріжжя»; «Елементи екологічної мережі»; «Заповідна Хортиця»), «Край в якому я живу – екскурсія для друга»

(напрям: «Екологічне краєзнавство»), а також обласного етапу Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Краса і біль України (напрями: «Мальовнича Україна»; «Скривджена земля»).

Участь юних краєзнавців у вищевказаних експедиціях сприяє формуванню у них екологічної культури та активної життєвої позиції, виховує з них свідомих захисників природної спадщини рідного краю, тож і патріотів. Ще більше виховне значення у цьому плані мають масові очні заходи для учнівської молоді, які проводить ЗОЦКУМ. У рамках екологічного місячника у квітні кожного року відбуваються екологічні акції і святкування Дня Довкілля і Дня Землі, а також обласний зліт юних екологів-краєзнавців. На території Національного заповідника «Хортиця» на протязі 2-3 тижнів у червні-липні функціонує обласна польова Школа-експедиція «Заповідна Хортиця». Восени проходять Обласна краєзнавча конференція, обласні конкурси «Краще краєзнавче об'єднання учнівської молоді року» (номінація: «Еколого-краєзнавче об'єднання») і «Кращий юний краєзнавець року» (номінація: «Кращий юний еколог-краєзнавець»). Крім того, наші вихованці приймають активну участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних науково-освітніх та еколого-натуралістичних конкурсах.

Навчально-виховний цикл у ЗОЦКУМ звичайно складає 4 роки. За цей час вихованці отримують значний обсяг знань та умінь з екологічного краєзнавства та охорони навколишнього природного середовища, розвивають свої здібності, стають, без перебільшення, свідомими та активними громадянами та патріотами рідного краю, що підтверджується їх подальшим життєвим шляхом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Некрасов С.А. Краєзнавство та екскурсоводство: Навч. Посібник. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – 85 с.
2. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 575 с.
3. Петроченко В.І. Навчальний курс зі збереження регіонального біологічного різноманіття // Збірка матеріалів Міжнародної конференції «Сучасні проблеми біології, екології та хімії», 29.03-01.04.2007 р. – Запоріжжя. – С. 622-624.
4. Романенко О.В. Педагогічні принципи патріотичного виховання молоді в туризмі // Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах. – Запоріжжя, 2006. – 125 с.
5. Сущенко А.В. Гуманізація педагогічного процесу в основній школі: теорія і практика. – Запоріжжя: «Х-принт», 2002. – 359 с.
6. Указ Президента України від 04.07.2005 р. №1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні».
7. Шелегеда В.І. Вивчення та збереження біологічного різноманіття в еколого-краєзнавчих гуртках станції юних туристів // Збірка матеріалів міжнародної конференції «Науково-дослідна робота студентів: Аспект формування особистості майбутнього вченого», 30.09-03.10.2002 р. – Запоріжжя, 2002. – С. 595-599.

Робота Запорізької ОО ТЧХ в молодіжному середовищі по прищепленню засад здорового способу життя

Надія Божок,

заступник голови Запорізької ОО ТЧХ

Турбота про фізичне та моральне здоров'я молодого покоління є невід'ємною частиною соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. Формування молоді людини знаходиться в полі зору багатьох державних і громадських організацій.

Гуманітарна місія Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, що полягає в подоланні та зменшенні людських страждань, є, безумовно, привабливою сферою для самореалізації молоді. Молоді люди можуть зробити значний внесок у допомогу знедоленим людям як на рівні місцевої громади, так і на загальнонаціональному. Сьогоднішня молодь є резервом Товариства і від рівня її компетентності і прихильності ідеям гуманізму буде залежати успіх і ефективність роботи організації у майбутньому.

Молодь залучається до роботи у Товаристві, а також є об'єктом роботи, яка проводиться за чотирма ключовими напрямками:

- Поширення знань,
- Підготовка до допомоги під час катастроф і подолання їх наслідків,
- Охорона здоров'я,
- соціальна підтримка

Напрямок „*Поширення знань*” включає в себе реалізацію проектів та заходів, спрямованих на підвищення рівня інформованості різних груп молоді, сприяння захисту прав, честі і гідності людей у мирний і воєнний час з таких питань:

- Витоки, дотримання Основоположних принципів і практика Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця і Товариства Червоного Хреста України, як його складової.
- Гуманітарні цінності, основи права прав людини і міжнародного гуманітарного права.
- Подолання стигми та дискримінації людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом, представників інших суспільно маргіналізованих груп.
- Попередження торгівлі людьми.

Напрямок „*Підготовка до допомоги під час катастроф та подолання їх наслідків*” покликаний спонукати молодь набути практичних навичок дій у випадку надзвичайної ситуації, а також дбайливо ставитися до навколишнього середовища. Він складається з таких компонентів:

- Навчання наданню першої допомоги постраждалим.
- Формування і підготовка загонів милосердя і добровільних рятувальних загонів.
- Сприяння покращенню можливостей громад простистояти надзвичайним ситуаціям.
- Заходи, спрямовані на поліпшення навколишнього середовища.

Напрямок „*Охорона здоров'я*” відповідає традиційній сфері діяльності Товариства і включає в себе наступні компоненти:

- Профілактика соціально небезпечних захворювань (ВІЛ-інфекція, туберкульоз, гепатит та ін.);
- Профілактика наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління;
- Пропаганда здорового способу життя

Напрямок „*Соціальна підтримка*” має на меті активніше залучати молодь до такої традиційної діяльності Червоного Хреста, як надання цільової допомоги особливо вразливим верствам населення. Молодь може і повинна долучатися до роботи з:

- Самотніми людьми похилого віку та інвалідами;
- Дітьми вулиць;
- Дітьми-інвалідами та сиротами у притулках;
- Збору гуманітарної допомоги для вразливих верств населення

Запорізька обласна організація Товариства Червоного Хреста однією з перших громадських організацій в області почала вести роз'яснювальну, профілактичну, просвітницьку роботу з проблем ВІЛ/СНІД. Не дивно, що сьогодні жоден із масових заходів у області чи обласному центрі не обходиться без участі співробітників та волонтерів Червоного Хреста.

Наші активісти спільно з представниками обласного відділення мережі ЛЖВ ініціювали три роки тому розбивку клумби пам'яті на центральному проспекті міста. Її

щороку у третю неділю травня засаджують зеленою травою та висаджують символічну стрічку із червоних сальвій. Цього року акція була найбільш масовою: до нас приєдналися волонтери обласного та міського Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Центру СНІД, благодійного фонду «Сподівання». На акцію, якій передувала прес-конференція у офісі ОО ТЧХ, прийшли журналісти обласного телебачення, завітала студентська молодь.

Цього ж дня увечері у обласній філармонії пройшов благодійний концерт силами артистів філармонії та молодих самодіяльних артистів. Зала на 600 місць була заповнена студентами вищих навчальних закладів, коледжів та технікумів. Молодь з ентузіазмом сприймала виступи артистів, з задоволенням відповідала на запитання вікторини, демонструючи при цьому досить високий рівень обізнаності з проблем ВІЛ/СНІД, що не могло не порадувати співробітників Товариства. І це не було випадковістю чи завчасно заготовленими виступами. Просто передувала цьому довготривала і кропітка просвітницька робота.

Справа в тому, що наші співробітники і волонтери є частими гостями в навчальних закладах, куди приходять із бесідами, виступами, презентаціями, то ж їх знають як активних і ерудованих пропагандистів здорового способу життя, вони проводять змістовну профілактичну роботу по попередженню таких страшних захворювань як ВІЛ/СНІД, туберкульоз, наркоманія, дають цікаву інформацію про історію Червоного Хреста, основи МПП, чого інші пропагандисти зробити не можуть. То ж молодь знає, що акції Червоного Хреста – це дотепно, цікаво, пізнавально. весело і тому завжди охоче відгукується на запрошення. Масові молодіжні дійства за участю ТЧХ традиційно проходять до Дня боротьби зі СНІД, Дня закоханих, Дня молоді, Дня боротьби з наркотиками, Дня захисту дітей тощо.

До Дня захисту дітей, наприклад, по всіх районах області проходять заходи по наданню гуманітарної допомоги малозабезпеченим та знедоленим дітям. Районні організації вишукують можливості за рахунок місцевих спонсорів організувати для малюків солодке свято, запросити їх у цирк чи на атракціони. подарувати іграшку, цукерку чи шкільне приладдя.

Цього року обласна організація Товариства Червоного Хреста відгукнулася на пропозицію обласного Управління Міністерства із Надзвичайних Ситуацій про спільне проведення на центральній площі обласного центру свята під девізом «Безпечне дитинство - запорука майбутнього України». Оскільки наші співробітники та добровольці відомі також як активні інструктори з навичок надання першої допомоги, то цього разу ми також виставили намета з наочністю, роздатковими матеріалами, листівками і на манекенах демонстрували підліткам правила проведення непрямого масажу серця, штучного дихання, зупинення кровотечі тощо. Дітлахи із задоволенням власноруч пробували виконувати ці маніпуляції, а ті, хто ще й відповідав на запитання нескладної, але актуальної вікторини, отримували призи. Незважаючи на те, що погода стояла надто спекотна, гадаємо, свято безпечного дитинства все ж удалося: були присутні і представники влади, і силових структур, і ціла виставка рятувальної техніки та демонстрація дій рятувальних загонів.

Однак, є один захід для учнівської молоді, котрим ми особливо пишаємося - це конкурс з пропаганди здорового способу життя, котрий два роки тому отримав назву «Обери життя». Ініціатива його створення свого часу належала саме обласній організації ТЧХ у співпраці з Центром патріотичного виховання. Історія цього конкурсу нараховує вже шість років, і розмах його із року в рік збільшується, кількість команд-учасниць і організацій-партнерів росте, якість підготовки команд росте на очах.

Стартує він на початку навчального року по школах, де відбираються команди для районних етапів змагань. У січні-лютому під керівництвом районних організацій Товариства проходять районні змагання, переможці яких делегуються на зональні етапи, котрі вже патронує обласна організація. У квітні двадцять вісім команд-переможниць

районних і міських змагань зустрічаються по 5-6 команд у одному з районів (це і є «зона»), і та з них, що стане кращою цього разу, виходить у фінал змагань. Таким чином на фінальні змагання потрапляють п'ять команд-переможців зональних етапів.

Змагаються команди в таких номінаціях: візитна картка (виступ агітбригади), вікторина з історії медицини та ТЧХ, конкурс капітанів, практична частина (надання першої допомоги), конкурс плакатів.

Традиційно фінальний етап ми організуємо на базі дитячих оздоровчих таборів, які у травні вже практично готові до прийняття масових заїздів, але очікують початку канікул. То ж на 2-3 дні саме учасники конкурсу «Обери життя» є повновладними господарями ще не засміченого пляжу, свіжої зеленої трави, ясного прозорого прибережного повітря і цілого спального корпусу та концертного залу.

Хвилюються зазвичай всі: і діти, і керівники команд, і журі. Учасникам хочеться перемоги, вчителям і вихователям хочеться переконати колег що саме вони зуміли підготувати найкращі і найдотепніші виступи, а журі хочеться щоб всі, незалежно від вибраного місця, отримали задоволення, позитивні враження, не залишилися без подарунків.

Цього року перемогу в дуже напруженій боротьбі отримала «найстаріша» команда з Токмака - «Пульс», яка вже тричі виходила в фінал та ніяк не могла вибороти саме беззаперечну перемогу. Дівчатка з «Пульсу» та їх «група підтримки» - це вже справжня сім'я, близькі за духом і майже рідні люди. Свою майстерність вони відшліфовували з року в рік з урахуванням зауважень журі, цікавого досвіду інших команд, виходячи з нових тенденцій сучасного естрадного мистецтва та досягнень передових технологій.

Практично кожна команда демонструвала під час виступів власні слайд-шоу, користувалася при підготовці інформацією з Інтернету, сучасними технічними засобами, демонструвала неабиякі пізнання та артистизм.

Життя триває. Молодь обирає життя. І ми продовжуємо роботу з молоддю і під час канікул: у літніх оздоровчих таборах працюють і наші волонтери, і виступають команди з конкурсу «Обери життя», і співробітники районних організацій ведуть свою повсякденну просвітницьку та інформаційну роботу заради здорового майбутнього наших дітей.

Найбільш суттєві проблемні питання охорони навколишнього природного середовища в Запорізькій області

Лихасенко Федір Іванович

Заступник начальника Державного управління

охорони навколишнього природного середовища

в Запорізькій області – територіального органу Міністерства

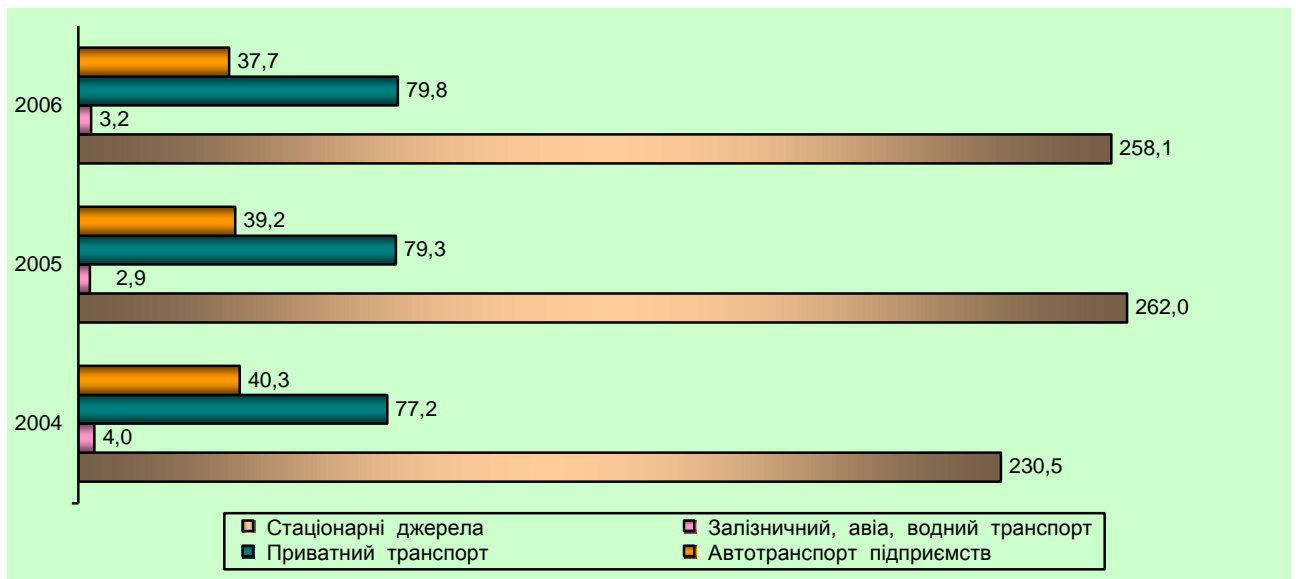
охорони навколишнього природного середовища України

Запорізька область є однією з навантажених областей по промислового потенціалу, який обумовлений наявністю і концентрацією підприємств чорної і кольорової металургії, теплоенергетики, атомної енергетики, хімії, машинобудування та є безперечним лідером за рівнем забруднення довкілля. Значна частина промислових підприємств розташована в центрі житлових забудов, що формує основне техногенне навантаження на навколишнє середовище населених пунктів.

Атмосферне повітря.

Розбудова обласного центра та міст обласного значення (Бердянськ, Мелітополь, Енергодар та інших) складалася таким чином, що промислові підприємства, численні котельні, працюючі на газі, рідкому і твердому паливі, розташовувалися в безпосередній близькості від житлової забудови. Так, у м.Запоріжжя згідно даних міської СЕС близько 25 тисяч населення проживає у межах санітарно-захисних зон основних забруднювачів атмосферного повітря.

Рис. 1. – Викиди шкідливих речовин (за джерелами забруднення) тис.т.

Однією з гострих проблем області є велика кількість викидів оксидів азоту, вуглецю та сірки від технологічного обладнання металургійних підприємств, теплових станцій та котелень. Основними вкладниками у викиди зазначених забруднюючих речовин області є такі підприємства, як ВАТ «Запоріжсталь» та Запорізька ТЕС ВАТ «Дніпроенерго».

Зокрема, за даними спостережень стаціонарних постів Запорізького центру по гідрометеорології та органів СЕС у житловій зоні м.Запоріжжя перевищення по діоксиду азоту та сірчистому ангідриду у середньому складають 2,5 ГДК, по пилу до 2,0 ГДК.

Серйозною проблемою як для області, так і для України в цілому, є відсутність ефективних методів вловлювання та знешкодження викидів від аераційних ліхтарів, обсяги яких досить значні. Так, наприклад, згідно нормативів гранично допустимих викидів ВАТ «Запоріжсталь» викидає через аераційні ліхтарі 9,7 тис. т/рік, що складає 22,4% від загальних викидів підприємства.

Водні ресурси.

Головною екологічною проблемою Запорізької області залишається забруднення природних водних об'єктів неочищеними і недостатньо очищеними стічними водами житлово-комунального комплексу, промислових підприємств, а також дренажними водами зрошувальних систем.

Крім міст Мелітополь, Енергодар, Вільнянськ, Пологи проблема очистки господарських стоків в області ніде не вирішена. Це в повній мірі відноситься і до рекреаційної зони Азовського моря, яка уже найближчим часом може повністю втратити свою цінність.

Основним забруднювачем р. Дніпро є КП "Водоканал" м.Запоріжжя. В зв'язку з недостатньою потужністю центральних очисних споруд (ЦОС-1) цим підприємством за 2006 р. в р. Дніпро скинуто 50,95 млн. м³ недостатньо очищених стічних вод, що пройшли тільки цикл механічної очистки, а всього по випуску скинуто 53,74 млн.м³ забруднених стоків.

Повільно вирішується проблема ліквідації випуску стічних вод Запорізького промвузла через шламонакопичувач комбінату "Запоріжсталь" - через нього за 2006 р. в р. Дніпро скинуто 67,6 млн. м³ забруднених стоків. Повне припинення скиду забруднених стоків в р. Дніпро через шламонакопичувач передбачено у 2010 р.

Поводження з відходами.

Ситуація, що склалася в регіоні щодо поводження з відходами, залишається в області складною, у тому числі із рідкими комунальними відходами:

- відсутність сучасних полігонів побутових відходів і коштів на їх будівництво;
- низький рівень виконання реабілітації забруднених територій від несанкціонованого розміщення відходів;
- недостатня кількість спеціалізованих організацій та підприємств, що займаються заготівлею і переробкою відходів як вторинної сировини;
- незадовільний стан сільських полігонів твердих побутових відходів;
- відсутність спеціалізованих організацій та підприємств, що забезпечують на всіх етапах безпечне поводження з непридатними хімічними засобами захисту рослин, відсутність в області та Україні потужностей для їх знешкодження.

Земельні ресурси.

Природнокліматичні умови, а також нераціональне використання сільськогосподарських земель збільшує площу деградованих ґрунтів. Ерозія, засолення, осолонцювання, ущільнення, підтоплення, порушення, зсуви – всі ці види деградації земель характерні для області.

До регіональної проблеми в сфері охорони земель слід віднести щорічне вилучення з обробітку малопродуктивної та деградованої ріллі. Щорічне вилучення складає близько 2-3 тис. га і станом на 2007 рік досягло 115 тис.га.

Значні проблеми пов'язані з використанням і охороною земель водного фонду узбережжя Азовського моря і р. Дніпро. Головною причиною є практична відсутність розроблених і затверджених проектів прибережних захисних смуг, що пов'язано з обмеженістю фінансування цих робіт.

Надра.

В ході формування розвиненого гірничодобувного комплексу області із значними обсягами вилучення корисних копалин та гірничих порід стали відбуватися негативні зміни стану довкілля, серед яких необхідно виділити :

- порушення земель;
- формування великих обсягів відходів (відвали гірничих порід);
- порушення гідрогеологічних умов, що приводить до погіршення водопостачання підземними водами.

Інформаційно-аналітичні матеріали для вирішення проблемних питань та досягнуті результати

1.Проведені заходи спрямовані на вирішення найгостріших екологічних проблем.

У 2007 році Держуправління ініціювало доповнення Програми виходу з екологічної кризи м. Запоріжжя додатковими заходами щодо зниження викидів та поліпшення стану атмосферного повітря. Ця робота проводиться із залученням органів СЕС, науково-технічних закладів, а також підприємств – основних забруднювачів атмосферного повітря.

В травні 2007 року Держуправлінням проведена нарада щодо упорядкуваннябору та відведення промзливових стічних вод ВАТ «Запоріжсталь», які надходять у р. Дніпро по б. Маркусовій. З метою підвищення відповідальності за якістю зворотних вод на скиді у Дніпровське водосховище прийнято рішення про будівництво окремого колектору та виконання у встановлений термін заходу по введенню в експлуатацію очисних споруд для очистки промзливних стічних вод.

Для підготовки "екологічної сесії" з питання "Про екологічну ситуацію в Запорізькій області та хід виконання цільових екологічних програм, затверджених обласною радою", яка має відбутися в II півріччі, Держуправлінням підготовлені матеріали з аналізом регіональних екологічних програм. Надані пропозиції з актуалізації природоохоронних програм та їх коригування.

2. Водні ресурси.

2.1 Кількість виданих підприємствам дозволів на спецводокористування – за I півріччя 2007 року – 230 шт.

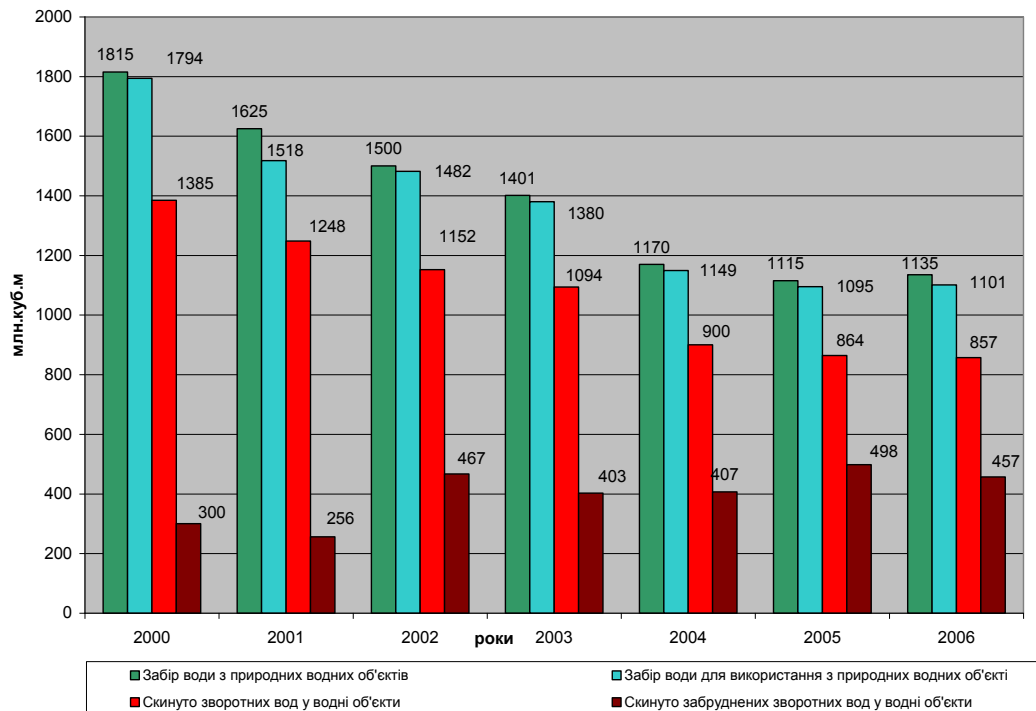
2.1.1 Обсяги скидів забруднюючих речовин поверхневі водні об'єкти, встановлені лімітами:

- 2006 р. – 222003,2 т/рік;
- 2007 р. – 202020,2 т/рік.

2.1.2 Обсяги забору, встановлені лімітами:

- 2006 р. – 1940015 тис. м³;
- 2007 р. - 1717317 тис. м³.

Рис. 2. – Динаміка забору, використання води з природних водних об'єктів та скидання зворотних вод у Запорізькій області за період 2000 – 2006

2.2 Фактичні обсяги скинутих забруднюючих речовин у 2006 р. – 96400 т/рік.

2.3 Фактичний забір води у 2006 р. – 1134710 тис. м³.

2.4 Кількість прийнятих рішень про зупинення дії дозволів або їх анулювання – за I півріччя прийнято 2 рішення про скасування дозволів на спецводокористування.

2.5 Проведені територіальним органом основні заходи, спрямовані на запобігання забрудненню водних об'єктів та підземних вод.

Для реалізації пріоритетного для області водоохоронного заходу по розширенню та реконструкції очисних споруд каналізації лівобережної частини м. Запоріжжя (ЦОС-1) та зменшення негативного впливу скидання забруднених стічних вод на екологічний стан р. Дніпро Держуправлінням були вжиті наступні заходи:

1. Опрацьовано з подавачем запиту і направлено до Мінприроди запит на фінансування заходу з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища в 2007р. на суму 14,0 млн. грн.

2. Підтримано клопотання міського голови м. Запоріжжя про виділення субвенцій з Державного бюджету на 2007 рік в сумі 38,431 млн. грн. для завершення робіт по об'єкту.

3. Неодноразово інформовано голову обласної державної адміністрації та міського голову про незадовільний стан реалізації заходу та необхідність залучення для його фінансування усіх можливих джерел.

4. Підготовлені необхідні аналітичні матеріали на засідання постійної комісії обласної ради з питань екології та природокористування з обґрунтуванням недоцільності перенесення терміну реалізації заходу.

5. Міськвиконкому запропоновано внести цей об'єкт до Переліку першочергових природоохоронних заходів по м. Запоріжжя на 2007 рік для фінансування за рахунок місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища. В результаті рішенням сесії обласної ради № 20 від 20.02.2007 на 2007 рік заплановано виділення 1,4 млн. грн. з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища.

6. Скорочено ліміт споживання питної води у 2007 році на виробничі потреби підприємствами лівобережної частини міста на 2,0 млн. м³.

Завдяки проведеним Держуправлінням та КП «Водоканал» заходам по обмеженню водоспоживання суб'єктами господарювання, завершенню будівельно-монтажних робіт по I технологічній лінії та вдосконаленню використання діючої частини очисних споруд ЦОС-1 у I півріччі 2007 року дещо покращились якісні показники стічних вод, зокрема концентрації забруднюючих речовин: по БСК₅ 66,8 мг/л проти 67,7 мг/л в 2006 році, по зважених речовинах відповідно 69,32 мг/л проти 73,8 мг/л, по азоту амонійному –8,65 мг/л проти 11,8 мг/л.

2.6 Кількість коштів, які освоєні для вирішення проблеми забруднення поверхневих водних об'єктів та підземних вод:

- з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища в I півріччі профінансовано – 1,058 млн. грн., що складає 7,7 % від запланованого на рік;

- підприємствами за рахунок власних коштів та залучених кредитів профінансовано – 30,135 млн. грн., що складає 29,3 % від запланованого на рік.

3. Атмосферне повітря.

3.1 Кількість виданих дозволів підприємствам на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря – 99 одиниць.

3.2 Кількість прийнятих рішень про зупинення дії дозволів або їх анулювання – 0 одиниць.

3.3 Проведені територіальним органом основні заходи, спрямовані на запобігання забрудненню атмосферного повітря.

У травні 2007 року було проведено нараду з представниками підприємств-основних забруднювачів м. Запоріжжя щодо впровадження нового механізму регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, а саме: застосування нормативів ГДВ забруднюючих речовин, затверджених наказом Мінприроди України при розробці документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів для отримання дозволів на викиди.

Держуправління постійно наполягає перед Запорізькою обласною радою про не перенесення термінів виконання повітряохоронних заходів, запланованих регіональними та місцевими екологічними програмами.

3.4 Кількість коштів, які освоєні для вирішення проблеми забруднення атмосферного повітря (тис. грн. та % до запланованих):

- з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища кошти не заплановані;

- підприємствами фактично витрачено у першому півріччі 2007 року 78016,223 тис. грн., що складає 66,1 % від запланованого.

4. Поводження з відходами.

4.1 Дозволи на розміщення відходів за I півріччя 2007 року не надавались.

4.1.1. Обсяги утворення відходів I-III класу визначені у лімітах:

У 2006 році – 846,312 (тис. т/рік).

У 2007 році – ліміти на утворення відходів I-III класу не надавались.

4.1.2. Обсяги розміщення відходів I-III класу встановлені лімітами:

У 2006 році – 482,485 (тис. т/рік).

У 2007 році – ліміти на розміщення відходів I-III класу року не надавались.

4.2. Фактично утворено відходів у 2006 році – 428,871 (тис. т/рік).

4.3. Фактично розміщено відходів у 2006 році – 407,314 (тис. т/рік)

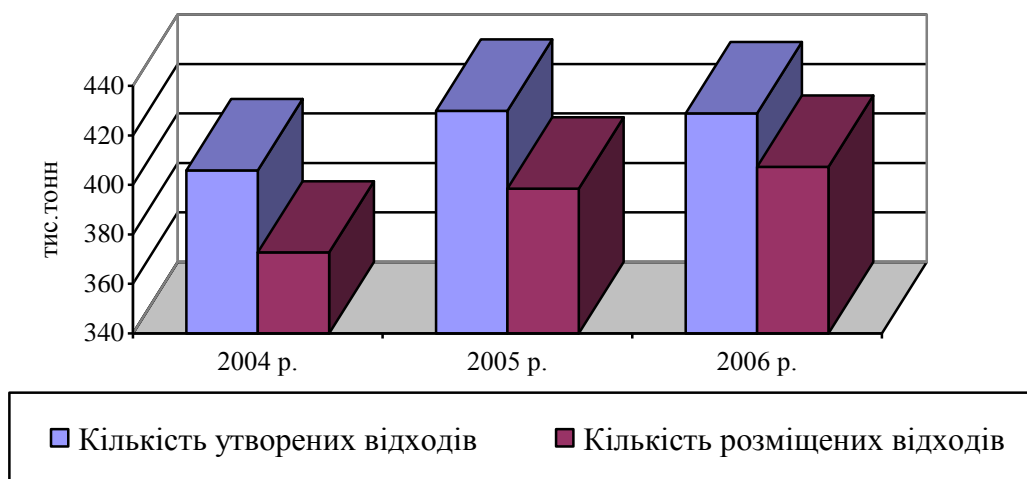

Рис. 3. Стан утворення та розміщення відходів I-III класу небезпеки

4.4. Кількість прийнятих рішень про зупинення дії дозволів або їх анулювання (од.) – відсутні.

4.5. Загальна кількість коштів, які профінансовані для вирішення проблеми техногенного впливу відходів на навколишнє природне середовище:

- з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища першому півріччі профінансовано близько 16 тис.грн., що складає 1% від запланованого на рік;
- підприємствами профінансовано 1,5 млн. грн., що складає 105% від запланованого.

4.6. Загальна кількість пестицидів, у тому числі перезатарених.

В області на теперішній час виявлено 116 складських приміщень зберігання ХЗЗР, в яких зберігається 1046,3 тонн непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин.

4.6.1. Кількість перезатарених або знешкоджених пестицидів протягом I півріччя 2007 року.

В I півріччі 2007 року перезатарення або знешкодження пестицидів не проводилось.

5. Земельні ресурси.

5.1. За перше півріччя 2007 року Держуправлінням розглянуто 1812 матеріалів щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок. Інформація щодо кількості погоджень по категоріям наведена у таблиці.

Погодження вибору земельних ділянок	448
Погодження місця розташування об'єктів	231
Погодження проектів відведення земельних ділянок	1133

5.2. За перше півріччя 2007 року на вирішення проблеми еродованих та підтоплених земель і зсувонебезпечних ділянок профінансовано з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища – 767 тис. грн., що складає 17% від запланованого на рік.

6. Природно-заповідний фонд.

6.1. Здійснені заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екомережі, розвитку заповідної справи, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Станом на 1.01.2007р. площа природно-заповідного фонду Запорізької області становить 71700га (312 територій та об'єктів), що становить приблизно 2,6 % від загальної площі області, в тому числі 22 території та об'єкта загальнодержавного значення.

Перспективною заповідною територією, продовження роботи по створенню якої планується у 2007 році, є регіональний ландшафтний парк “Каїнкулакський степ” орієнтовною загальною площею 3 тис. га. Планується також розширення існуючої та створення нових територій загальною площею близько 300 га.

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 13.12.2003 №78746 щодо проекту ГЕФ “Збереження біорізноманіття в Азово-Чорноморському коридорі” з метою формування екомережі в рамках проекту закінчені роботи по створенню національного природного парку “Приазовський” на рівні державних структур Запорізької області.

В 2005 році підписано розпорядження голови Запорізької обласної ради “Про висновок щодо погодження питань, пов’язаних з вилученням земельних ділянок для створення національного природного парку “Приазовський” (погодження місця розташування), яке знаходиться на погодженні в обласній раді. На сьогоднішній день питання створення НПП «Приазовський» розглядається постійними комісіями обласної ради з питань земельних відносин та адміністративного устрою і з питань екології та природокористування.

З метою поступового вирішення проблеми проведення інвентаризації природних комплексів природно-заповідного фонду, на реалізацію заходу з розроблення регіональної програми формування екологічної мережі в Запорізькій області у 2007 планується виділити 100 тис. грн. з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища.

7. Кількість проведених екологічних експертиз, з них відхилено.

За I півріччя 2007 року на державну екологічну експертизу надійшло 290 одиниць проектної документації, з них узгоджено – 194 проекти, на доопрацювання відправлено – 20 проектів; негативно оцінених проектів немає.

8. Робота з громадськістю.

8.1 Інформування населення через ЗМІ про стан навколишнього природного середовища.

Державне управління постійно співпрацює із засобами масової інформації. Так, у I півріччя проведені: прес-конференція (12.06.2007) та інтерв’ю начальника Держуправління Г.А. Золотарьова в телепередачі «Сфера інтересів» ТРК «Алекс» (29.05.2007) щодо гострих екологічних проблем регіону; прийнята участь заступника начальника Держуправління Ф.І. Лихасенка у передачі «Телекур’єр» ТРК «Запоріжжя» щодо ХЗЗР; прямий ефір начальника Держуправління Золотарьова Г.А. на обласному радіо «Запоріжжя» в програмі «Відверто про головне» (25.06.2007) та інші. Крім того, екологічна інформація займає центральні шпальта обласних газет, таких як «Індустріальне Запоріжжя», «Запорізька правда», «Запорізька Січ», «Миг», «Суббота» та районних: “Червоний промінь”, “Голос Гуляйпілья” та інші.

Для забезпечення широкого доступу до екологічної інформації та висвітлення діяльності Державного управління створений та постійно оновлюється сайт за адресою: <http://www.zdn.org.ua>. Крім того, актуальна інформація в оперативному режимі розміщується на порталах Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та Запорізької обласної державної адміністрації.

8.2. Діяльність Орхуського центру.

1 листопада 2004 року створено Орхуський інформаційний центр.

В Орхуському центрі проходять конференції, семінари, круглі столи за участю громадських екологічних організацій, спеціалістів Держуправління, представників промислових підприємств та інших установ, на яких обговорюються гострі екологічні проблеми регіону та визначаються шляхи їх подолання. Так, в центрі проводились: нарада з питань оцінки ризиків забруднення на здоров’я населення (25.04.2007); нарада з питань отримання підприємствами-основними забруднювачами атмосферного повітря м. Запоріжжя дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферу (18.05.2007); нарада представників суб’єктів державного моніторингу (14.06.2007) та інші заходи. ЗГО “Всеукраїнська екологічна ліга” провела в центрі звітно-виборчу конференцію (24.04.2007).

19 червня 2007 в Орхуському інформаційному центрі була проведена зустріч представників екологічних громадських організацій, науковців та студентства з волонтерами Корпусу Миру та учасниками міжнародної Інтернет-програми IREX/IATP. В ході зустрічі були обговорені досягнення американських екологічних громадських організацій, способи організації громадянського суспільства в боротьбі за спільні інтереси, робота судової системи в США, щодо вирішення екологічних питань та інше. В рамках зустрічі була запропонована можливість безкоштовного навчання студентів та представників екологічних громадських організацій сучасним інформаційним технологіям (основи веб-дизайну, електронне самоврядування та інше) в рамках міжнародної Інтернет-програми IREX/IATP.

Діяльність Орхуського центру висвітлюється на відповідній сторінці на сайті Держуправління.

9. Заходи, що сприяли екологічній освіті та екологічному вихованню громадян.

В своїй роботі Держуправління керується принципом безперервності екологічної освіти, тобто здійснює заходи, направлені на всі верстви населення всіх вікових груп.

Державне управління спільно з управлінням освіти і науки Запорізької міської ради, навчально-методичним центром міськУОН, управлінням з питань екології Запорізької міської ради з метою залучення молодого покоління до природоохоронної діяльності, провели конкурс сайтів екологічної тематики «Від джерельця пізнання до криниці мудрості». До роботи в журі були залучені методисти навчально-методичного центру, представники міського управління з питань екології, представники міжнародних організацій - Гетьман Джозеф – професор екології (США, штат Мінесота), Браунелл Річард – волонтер корпусу Миру.

Всього в екологічному проекті «Від джерельця пізнання до криниці мудрості» взяло участь: 304 учасника з 60 навчальних закладів міста Запоріжжя. Зміст сайтів свідчить про небайдужість підростаючого покоління до сучасних екологічних проблем.

За 1 півріччя в рамках проведення Всеукраїнської акції «Зелений паросток майбутнього» було проведено безліч інформаційно-просвітницьких заходів, серед яких заходи, безпосереднім організатором та учасником яких виступило Державне управління. Наприклад, початок акції відзначувався проведенням Запорізьким обласним центром еколого-натуралістичної творчості спільно з Держуправлінням 10-12 квітня 2007 року обласного форуму шкільних екологічних гуртків “Живи Земле”, який пройшов за участю представників шкіл всієї області.

10. Заходи щодо міжнародної діяльності з питань охорони навколишнього природного середовища.

Держуправління приймало участь у семінарах, що проводилися Міністерством або Запорізькою облдержадміністрацією із залученням міжнародних організацій.

Шляхи вирішення проблемних питань та завдань у II півріччі 2007 р.

Поліпшення стану атмосферного повітря міста та зниження рівня викидів забруднюючих речовин можливо за рахунок встановлення або заміни на підприємствах застарілого газопиловловлюючого або технологічного обладнання, використання більш чистих технологій при залученні міністерствами різних галузей промисловості відповідних науково-дослідних інститутів для розробки та впровадження нових методів вловлювання та знешкодження найбільш поширених забруднюючих речовин.

У 2006 році введено в дію новий механізм регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, яким передбачено планування підприємствами заходів щодо впровадження найкращих існуючих технологій виробництва, які не потребують надмірних витрат, та доступні будь-якому суб'єкту господарювання, який має відповідний тип виробництва (устаткування). Вартість використання таких технологій не повинна бути надмірною у порівнянні з природоохоронним результатом. Виконання підприємствами цих заходів, принаймні частково, вирішить існуючу проблему викидів від застарілого технологічного та газоочисного обладнання.

Проблеми охорони атмосферного повітря Запорізької області мають загальнодержавний характер, що потребує внесення змін до існуючої законодавчої та нормативної бази в галузі охорони атмосферного повітря для економічного заохочування підприємств щодо впровадження ними найкращих доступних існуючих технологій виробництва.

Для покращення екологічної обстановки в частині водних ресурсів необхідно:

- термінове закінчення будівельних робіт по реконструкції та розширенню очисних споруд лівобережної частини м. Запоріжжя (ЦОС-1);
- переведення на замкнутий цикл водопостачання підприємства, що забруднюють р. Дніпро, в першу чергу ті, що скидають забруднені стоки в шламонакопичувач ВАТ “Запоріжсталь”.

- виконання будівельних робіт на об'єктах централізованого водопостачання і каналізації оздоровчих закладів на узбережжі Азовського моря, особливо в районі сел. Кирилівка.

В сфері поводження з відходами:

- мінімізація накопичення промислових відходів, повернення їх у виробництво з метою вилучення цінних компонентів і використання їх, як вторинних ресурсів;
- впровадження нових технологій збирання побутового сміття, сортування та переробка відходів;
- знешкодження або організація відповідного тимчасового зберігання накопичених непридатних хімічних засобів захисту рослин;
- реабілітація забруднених територій від несанкціонованого розміщення відходів.
- реконструкція або ліквідація фільтруючих накопичувачів рідких нечистот з метою припинення забруднення підземних вод.

Основними завданнями Держуправління для вирішення проблемних питань на II півріччя поточного року є виконання наступних природоохоронних заходів:

- розробка техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) знешкодження непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) на території Запорізької області, фінансування якого передбачено з обласного фонду – 500 тис.грн.;
- розробка комплексної програми берегозахисних заходів на території Запорізької області на 2007 – 2014 роки, фінансування з обласного фонду – 110,7 тис.грн.

Рицина як джерело олій для виробництва біодизелю

Лісаковська О.О., Лісаковський К.Б.
Запорізький національний університет,
біологічний факультет,
кафедра садово-паркового господарства
та генетики рослин

В наш час в умовах світової енергетичної кризи, спричиненої подорожчанням енергоносіїв в результаті спекуляцій країн-видобувачів нафти, актуальним є пошук альтернативних джерел енергії. Кількість нафти, що видобувається нашою країною, не може забезпечити потреби держави. Тому Україна є енергозалежною від країн, що експортують нафтопродукти. З метою подолання енергозалежності нашої країни доцільним є впровадження у виробництво власного біодизельного палива та поступова відмова від імпортного пального.

Кабінет Міністрів України затвердив Програму розвитку виробництва дизельного біопалива ухвалою КМУ №1774 від 22 грудня 2006 р. Мета Програми полягає в підвищенні рівня екологічної і енергетичної безпеки України, зменшенні залежності національної економіки від імпорту нафтопродуктів, в забезпеченні аграрного сектора економіки і транспортної галузі дизельним біопаливом. Програма спрямована на рішення наступних основних задач: створення

сировинної бази для виробництва дизельного біопалива; створення зон концентрованого вирощування олійних культур з метою наближення джерел сировини до місць виробництва дизельного біопалива; створення технічної бази для вирощування, зберігання і переробки олійних культур; розробка нормативних документів (зокрема технічних умов) з питань виробництва і використання дизельного біопалива з подальшою підготовкою відповідних державних стандартів. Для досягнення вказаних показників необхідно побудувати до 2010 року не менше 20 заводів продуктивністю від 5 тисяч до 100 тисяч тон і загальною потужністю не менше 623 тисяч тон біопалива. На сьогодні в країні виробляється близько 18-20 тисяч тон біодизеля. Ця цифра не відповідає потребам споживачів біопального. Відповідно до державної програми до 2010 року його використання повинне, як і в Європі, збільшитися до 5,75% загального використання пального, а до 2015 року - до 15%. Виробництво якісного біодизеля можна організувати на різних підприємствах.

Як показали численні дослідження, біодизель не заподіює шкоди рослинам і тваринам при попаданні у воду або ґрунт. Він піддається тут практично повному біологічному розпаду - за місяць мікроорганізми переробляють 99% біодизеля. При його згоранні виділяється рівно така ж кількість вуглекислого газу, яка була спожита з атмосфери рослиною, що є сировиною для виробництва олії. І рослинна сировина, на відміну від корисних копалин, є поновлюваним ресурсом.

В якості сировини для виробництва низького за собівартістю біодизелю перспективним є використання цінної високоолійної культури – рицини звичайної. На сьогодні в аспекті поліпшення стану навколишнього середовища актуальним є питання мінімізації кількості відходів при виробництві біодизелю. Побічні продукти виробництва біодизельного палива майже повністю можуть бути використані у багатьох галузях народного господарства. Максимально повна утилізація рослинних відходів з мінімальною кількістю непереробних рештків зумовлює високу екологічність процесу отримання основного компоненту біопалива. Навіть незначне додавання біокомпоненту до дизельного палива (3-7 %) здешевлює його, а також робить його використання більш екологічним.

Технічну рицинову олію отримують шляхом декількаразового віджиму насіння на гарячих пресах; відходи, що залишаються після пресування насіння, є отруйними, проте після обробки гарячою парою або екстракції водорозчинних токсичних білків шрот можна використовувати для відгодівлі худоби. Також шрот використовується для боротьби з ґрунтовими шкідниками; він є основою для приготування клейкої речовини „клейрот”, що застосовується в якості зв'язуючого засобу для клейових фарб, наждачної маси сірників, для зклеювання фанери, будівельних плит з тирси, для проклеювання дермантину.

Розвиток біоенергетики в Україні надасть змогу підвищити рівень сільського господарства в цілому: при зменшенні витрат на паливо більше коштів буде спрямовано на вдосконалення сільськогосподарських технологій, закупівлю нової техніки, поступовий перехід на біологічні методи захисту рослин. Все це зменшить хімізацію сільського господарства та зробить цю галузь більш екологічно чистою.

Ботанічна характеристика рицини звичайної: в умовах помірного клімату – однорічна трав'яниста рослина заввишки до 2 м (іноді 3 м). Стебло колінчасте, гіллясте, зелене або забарвлене в інші кольори. Листя розташовані почергово, з черешками завдовжки 20-60 см; пластинка гола, щитоподібна, шириною 30-80 см, 5-11-пальчатороздільна, сегменти листків довгасті, зубчаті. Суцвіття являють собою прикінцеві кисті або знаходяться в пазухах листків. Квітки одностатеві, однодомні, зібрані в групи, розташовані на осі суцвіття, тичинкові квітки – в нижній частині, маточкові – у верхній частині суцвіття. Плоди – кулясті або подовжені коробочки, голі або зі шпильками, 3-насінні, 3-стулкові, є такі, що розтріскуються і не розтріскуються. Насіння овальної форми, із спинної сторони опуклі, з черевної – більш плоскі, з поздовжнім швом посередині. Оболонка гладка, блискуча, строката, мозаїчна. Залежно від сорту забарвлення насіння сіре, сіро-блакитне, світло- або темно-червоне; забарвлення мозаїки може бути контрастно-коричневе, рожеве, світло-сіре. На верхівці насіння розташований принасічник, який має вид білого придатка, що легко відділяється. Насінне ядро складається з крупного ендосперму,

що оточує зародок. Останній являє собою дві тонкі листоподібні сім'ядолі, брунечку і корінець, обернений до придатка.

Селекціонерами України створені сорти рицини з достатньо високою врожайністю та високою олійністю насіння. Серед них – Хортицька 7, Хортичанка та інші. Відомі й сорти рицини, виведені з метою використання їх в декоративному озелененні, наприклад – Осіння рапсодія, Серенада.

Сорт Хортицька 7 середньостиглий, рослини середньої висоти, слабо-фіолетового забарвлення, закладають щільну кисть на 8-10 вузлі. Штамб заввишки 50-70 см. Хортицька 7 стійка до фузаріозу, пристосована для механізованого прибирання. Олійність насіння 51-52%. Врожайність 1,2-1,5 т/га. Рекомендована для обробітку на півдні України.

Сорт Хортичанка ранньостиглий, вегетаційний період складає 86-100 днів. Висота рослин 76-94 см, висота штамбу 46-68 см. Кількість вузлів до центральної кисті 6-7, продуктивних кистей – 2-4. Хортичанка стійка до фузаріозу. Врожайність 1,0-1,4 т/га, кількість олії – 450-550 кг/га. Вміст рицинолевої кислоти в олії складає 84,5-89,2%.

Батьківщина рицини – тропічна Африка, де вона є багаторічною рослиною, що має деревовидне стебло заввишки до 10 м. Культивується в багатьох країнах світу. В Україні вирощується в степових районах.

На даний момент у країнах СНД обробляються сорти рицини радянської селекції. Ці сорти діляться на дві групи: 1) з коробочками, що розтріскуються, і дрібним насінням (маса 1000 насінин 200-300 г); 2) з коробочками, що не розтріскуються, і крупним насінням (маса 1000 насінин 700-800 г). Сорти з коробочками, що розтріскуються, збирають в 3-4 прийоми у міру дозрівання кистей, шляхом їх зрізування з подальшим обмолотом. Сорти з коробочками, що не розтріскуються, збирають комбайнами з подальшим обмолотом на спеціальних молотарках.

Хімічний склад насіння рицини: олія – від 40 до 60%, фермент ліпаза, білкові речовини – до 17%, представлені в основному глобулінами і альбумінами. Серед білкових речовин знаходиться маловивчений токсальбумін рицин – високотоксична речовина, що локалізується в ендоспермі і зародку, накопичуючись в кількості до 2-3%; у насінні та інших органах рицини міститься алкалоїд рицинін, що відноситься до групи піридинових алкалоїдів з рідкісним поєднанням замісників (характерна наявність ціаногрупи), – в кількості від 0,1 до 1%.

Рицинова олія являє собою густу нелетку речовину з характерним запахом світло-жовтого кольору або майже безбарвну, з температурою застигання від -8°C до -18°C з утворенням білуватої мазеподібної маси; йодне число – 82,91, число омилення – 176-187, роданове число – 81-82, ацетильне число 146-154, гідроксильне число – 161-169; не розчиняється у воді та бензині, проте розчиняється в інших органічних розчинниках, наприклад, в безводному етиловому спирті, ефірі, оцтовій кислоті, хлороформі і лише частково - в петролейному ефірі (на відміну від більшості інших олій); щільність 0,947-0,970 г/см³; температура спалаху 240°C ; на повітрі поволі густіє, утворюючи в'язку масу. Рицинова олія являє собою суміш гліцеридів кислот наступного складу: 3-6 % насичених кислот, 3-9 % олеїнової, 3-5 % лінолевої, близько 3 % стеаринової та не менше 80 % рицинолевої кислоти, містить близько 0,3-0,4 % речовин, що не омилюються (токофероли, каротиноїди, стероли, тритерпени). Рицинова олія є невисихаючою та має велику в'язкість, що в 18 разів перевищує в'язкість соняшникової олії.

Одержують рицинову олію з насіння рицини пресуванням або екстрагуванням органічними розчинниками, з подальшим рафінуванням. Для руйнування рицину олію та шрот обробляють гарячою парою; рицин – білок, нестійкий до деструкції, тому легко піддається гідролізу при нагріванні, тому в такий спосіб проводять знезараження відходів.

Висновки: за результатами попередніх досліджень рицину можна вважати перспективною рослиною для виробництва біопалива, адже зменшити собівартість пального можна шляхом якомога повнішого використання відходів при його виробництві. Саме для рицини цей підхід можна реально впровадити. Кліматичні умови нашої степової зони сприяють збільшенню олійності насіння і дозволяють отримувати високі врожаї. В найближчий час планується провести багатофакторне дослідження основних сортів рицини, придатних до вирощування на півдні України з метою визначення оптимального за біохімічними показниками сорту, який буде

рекомендовано для використання у виробництві біодизелю та супутніх продуктів. В майбутньому планується проводити роботу в напрямку виведення максимально енергоємних сортів рицини звичайної з мінімальною кількістю токсичних речовин з метою впровадження їх для отримання біодизелю.

Резюме: рицина звичайна – цінна технічна культура – вирощена в кліматичних умовах степової зони півдня України, може виступати в якості перспективної сировини для виробництва низького за собівартістю біодизелю з її насіння; шляхом проведення біохімічного аналізу насіння рицини різних сортів на олійність та вміст білкових речовин можна виявити сорт з оптимальними характеристиками, найбільш придатний для промислового отримання дизельного біопалива.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас лекарственных растений СССР, М., 1962;
2. Верескунов А.М. Токсикологическая характеристика рицина // Актуальные вопросы судебной медицины и экспертной практики. Сб. научн. тр., посв. 70-летию образования Красноярского края. Красноярск, 2004. С.91-94.
3. Жуковский П. М. Культурные растения и их сородичи, 2 изд., Л., 1964: Клещевина.
4. Клещевина, в сборнике: Руководство по селекции и семеноводству масличных культур. М., 1967.
5. Колкутин В.В., Верескунов А.М. Токсикологическая характеристика рицина// Судебно-медицинская экспертиза. 2004. № 6. С.42-45.
6. Лебедева З.К. Разработка рациональных способов подготовки семян клещевины к экстракции прессованием на прерывно действующих прессах : Автореф. дис. канд. техн. наук/ Краснодар. ин-т пищ. пром-сти. -Краснодар, 1952. -9 с.
7. Паронян В.Х., Новокшенов Ю.И. Моделирование и оптимизация процессов рафинации жиров, М.: 1985.
8. Програма розвитку виробництва дизельного біопалива. Ухвала КМУ №1774 від 22 грудня 2006 р.
9. Тютюнников Б. Н. Химия жиров, 2 изд., М., 1974;
10. Щербаков В. Г. Биохимия и товароведение масличного сырья, 3 изд., М., 1979.

Проблемы эколого – патриотического воспитания молодежи

Е.П. Павлова, А.А. Корочанская, С.С. Горбонос.
Запорожская государственная инженерная академия

Цели и задачи данного исследования:

- определить уровень экологического сознания молодежи;
- на основе полученных данных разработать методы повышения уровня экологического воспитания.

Основным методом исследования в данной работе является социологический опрос.

Вступив в 3-е тысячелетие, человек подводит итог своего развития, и что же он видит?

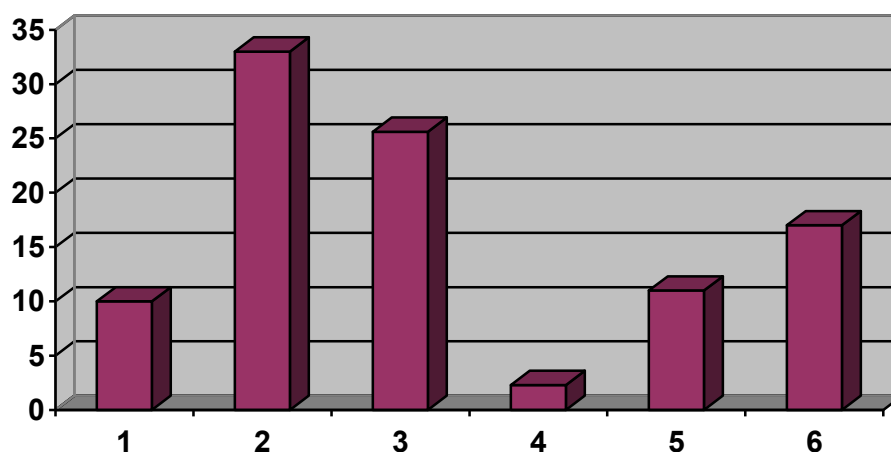
С одной стороны, став монополистом на Земле, он достиг грандиозных успехов в части удовлетворения своих материальных потребностей, поставив себе на службу природу. С другой стороны, человек оказался на грани самоуничтожения вследствие нависшей опасности экологической катастрофы.

А. Печчеи сказал: «Человек подчинил себе планету и теперь должен научиться управлять ею, постигнуть непростое искусство быть лидером на Земле. Если он найдет в себе силы полностью и до конца осознать всю сложность и неустойчивость своего нынешнего положения и принять на себя определенную ответственность, если он сможет достичь этого уровня культурной зрелости, которая позволит ему выполнить эту нелегкую миссию, тогда будущее принадлежит ему».

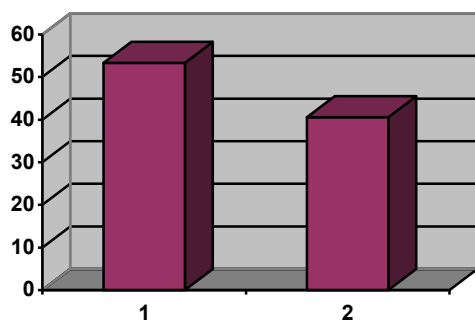
Одной из причин сложившейся на сегодняшний день ситуации является низкий уровень экологического воспитания населения. Экологическое воспитание должно начинаться с самого раннего возраста, а экологические знания должны прививаться в школе и вузах.

После проведенного нами социологического опроса, мы можем привести следующие цифры.

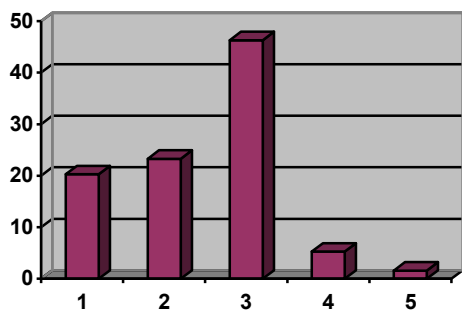
- Какое определение экологии Вы бы дали?
 1. Учение о природе. (30 чел.-10%)
 2. Учение о взаимодействии общества и природы. (99 чел.-33%)
 3. Учение об охране окружающей среды. (76 чел.-25,6%)
 4. Учение о влиянии природы на общественные процессы. (7 чел.-2,3%)
 - Учение о взаимодействии производства на природную среду. (34 чел.-11%)
 5. Комплексная наука, исследующая среду обитания живых существ (включая человека). (51 чел.-17%)

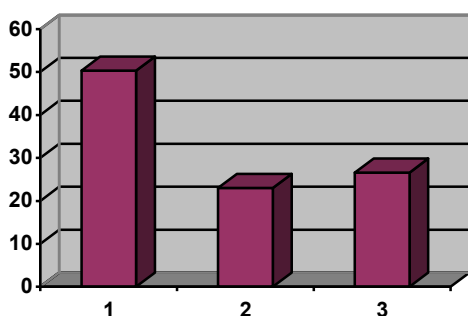
- Как Вы считаете, экология это:
 6. Гуманитарная дисциплина. (160 чел.-53,3%)
 7. Инженерная. (122 чел.-40,6%)

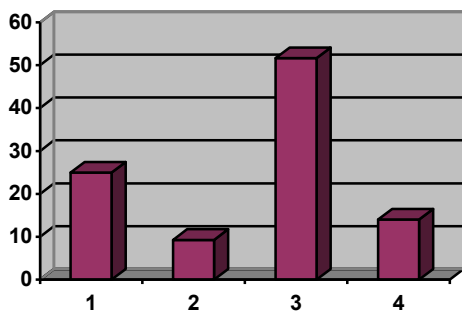
- Как Вы полагаете, человек, прежде всего это:
 8. Природное существо. (62 чел.-20,3%)
 9. Социальное существо. (70 чел.-23,3%)
 10. Разумное существо. (139 чел.-46,3%)
 11. Существо, определяемое трудом. (16 чел.-5,3%)
 12. Политическое существо. (5 чел.-1,6%)

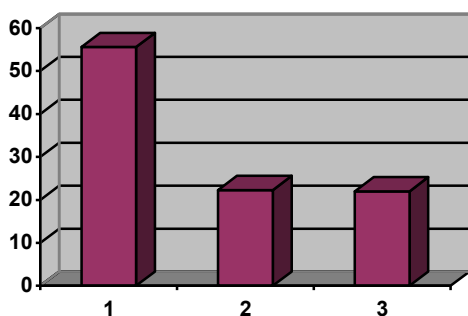
- Считаете ли Вы себя «экологическим оптимистом»?
 13. Да. (151 чел.-50,3%)
 14. Нет. (69 чел.-23%)
 15. Затрудняюсь ответить. (80 чел.-26,6%)

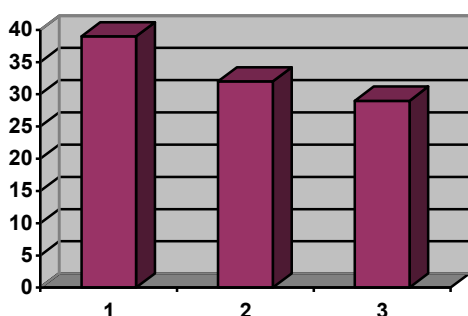
- Назовите основной источник получения экологической информации среди учебных дисциплин:
 16. По специальности. (75 чел.-25%)
 17. Технические. (28 чел.-9,3%)
 18. Общеобразовательные. (155 чел.-51,6%)
 19. Гуманитарные. (42 чел.-14%)

- Удовлетворены ли Вы полученными за время учебы в вузе знаниями в области осмысления и решения экологических проблем?
 20. Да. (167 чел.-55,7%)
 21. Нет. (67 чел.-22,3%)
 22. Затрудняюсь ответить. (66 чел.-22%)

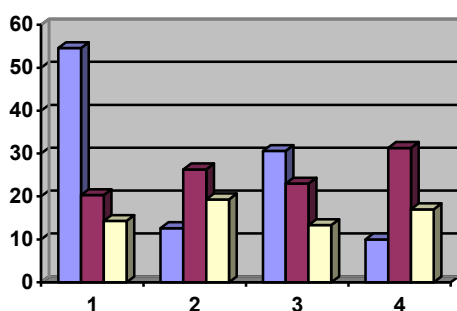

- Как Вы считаете, сложилась ли в вузе целостная система экологического образования и воспитания студентов?
 23. Да. (117 чел.-39%)
 24. Нет. (96 чел.-32%)
 25. Затрудняюсь ответить. (87 чел.-29%)

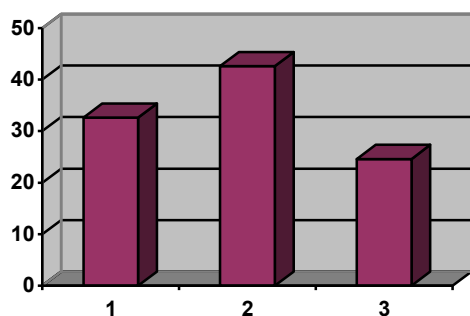

- Подготовлены ли Вы к тому, чтобы активно заняться природоохранной работой на предприятии:

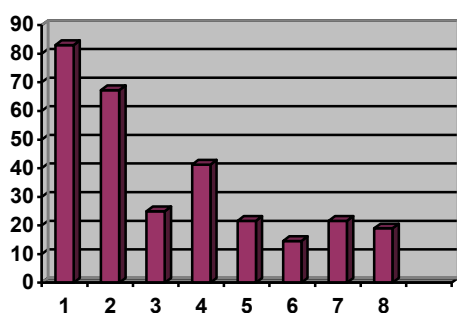
	Да	Нет	Затрудняюсь ответить
Подготовлен: теоретически	27.(54,6%)	28.(20,3%)	29.(14,3%)
профессионально	30.(12,6%)	31.(26,3%)	32.(19,3%)
психологически	33.(30,6%)	34.(23%)	35.(13,3%)
юридически	36.(10%)	37.(31,3%)	38.(17%)

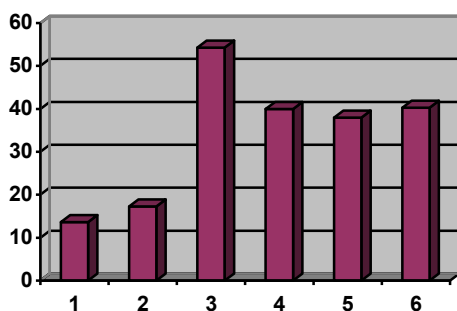
- Считаете ли Вы, что Ваша профессиональная деятельность будет способствовать решению экологических проблем?
 39. Да. (98 чел.-32,6%)
 40. Нет. (128 чел.-42,6%)
 41. Затрудняюсь ответить. (74 чел.-24,6%)

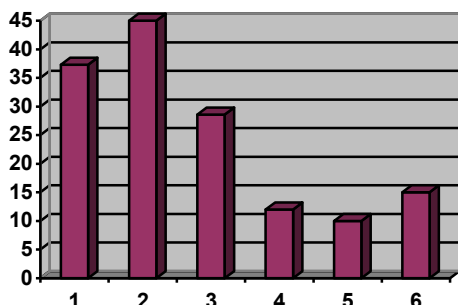
- Какие, на Ваш взгляд, сложились в настоящее время основные экологические проблемы в стране?
 - 42. Загрязнение атмосферы. (249 чел.-83%)
 - 43. Загрязнение водной среды. (202 чел.-67,3%)
 - 44. Последствия ядерной энергетики. (75 чел.-25%)
 - 45. Истощение природных ресурсов. (124 чел.-41,3%)
 - 46. Исчезновение многих видов животных и растений. (65 чел.-21,6%)
 - 47. Уменьшение слоя озона. (44 чел.-14,6%)
 - 48. СПИД. (65 чел.-21,6%)
 - 49. Алкоголизм. (57 чел.-19%)

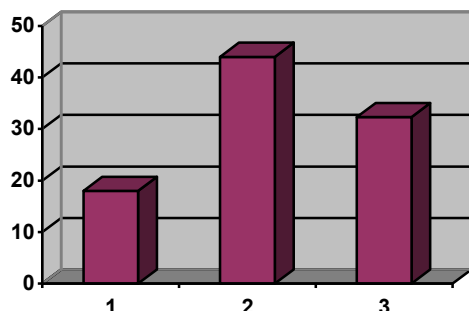
- Назовите основные причины обострения экологических проблем региона:
 - 50. Слабое экологическое просвещение народа. (41 чел.-13,6%)
 - 51. Слабость общественного экологического движения. (52 чел.-17,3%)
 - 52. Отсутствие средств на «чистые технологии» и природозащитные мероприятия. (163 чел.-54,3%)
 - 53. Незаинтересованность производителей в экологичности своей продукции. (120 чел.-40%)
 - 54. Отсутствие единой государственной стратегии в области окружающей среды. (114 чел.-38%)
 - 55. Отсутствие ресурсосберегающего, природоохранного, организационно-экономического механизма в стране. (121 чел.-40,3%)

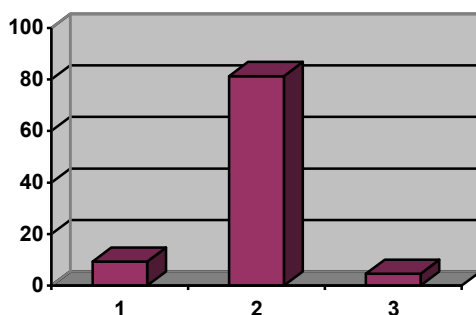
- Какие факторы для решения экологических проблем Вы считаете доминирующими?
 56. Юридические. (112 чел.-37,3%)
 57. Экономические. (135 чел.-45%)
 58. Политические. (86 чел.-28,6%)
 59. Технологические. (36 чел.-12%)
 60. Административные. (32 чел.-10,6%)
 61. Гуманитарные. (45 чел.-15%)

- Известно, что на предприятиях, где имеются очистные сооружения, они или ломаются, или умышленно отключаются. Если Вы будете работать на таком предприятии, то как поступите? Будете добиваться, чтобы работали очистные сооружения?
 62. Если это не снизит уровень производства. (54 чел.-18%)
 63. При любых обстоятельствах. (132 чел.-44%)
 64. Если не произойдет конфликта с администрацией. (97 чел.-32,3%)

- Как Вы относитесь к общественному экологическому движению?
 65. Активно участвую. (28 чел.-9,3%)
 66. Симпатизирую, но не участвую. (244 чел.-81,3%)
 67. Отношусь отрицательно. (14 чел.-4,6%)

Проанализировав полученные данные, можно сделать заключение, что экологическое образование выпускников технических вузов находится на достаточном уровне. Это объясняется тем, что в учебной программе вузов предусмотрен ряд дисциплин экологического характера. Например, студентам металлургических специальностей читают курс общей

екології, в котрому передумована контрольна робота, в ході виконання котрою студенти проводять розрахунок шкоди, наносимого промисловими підприємствами оточуючому середовищу. Це виробляє у майбутніх спеціалістів екологічну спрямованість мислення. Вже в теперішній час необхідно, скрізь де це можливо, розглядати екологічні наслідки пропонуємих технічних рішень, давати їм оцінку з екологічної точки зору.

Незважаючи на те, що рівень екологічної підготовки достатній, ми вважаємо, що необхідно провести ряд заходів, спрямованих на углиболення екологічних знань. До числа таких можна віднести: конференції, суботники, організацію тематичних вечорів, вікторин, конкурсів. Крім того ми пропонуємо організувати на добровільних початках в Запорізькій державній інженерній академії студентське науково-дослідницьке товариство екологічного профілю.

Соціальна спрямованість екологічного освіти випливає з необхідності повністю вивчити закони природи, її можливості для того, щоб, використовуючи досягнення науки і сучасну техніку, забезпечити раціональне і бережливе використання природних ресурсів для забезпечення життєдіяльності, підвищення благополуччя нині живущих і майбутніх поколінь людей.

Виховуючи студентів в дусі бескорисного, бережливого ставлення до загальної цінності – природним багатствам, утверджуємо в них високі почуття громадянськості, високої любові до рідного краю, до Батьківщини.

В теперішній статті наведено результати проведеного нами соціологічного дослідження, метою якого було визначити рівень екологічного виховання молоді. По результатам проведеного дослідження були розроблені методи підвищення рівня екологічного виховання.

ЛИТЕРАТУРА

1. Барякин В.Н., Калужный В.С. Процесс формирования экологического поведения у студентов технического вуза // Проблемы и перспективы экологического образования и воспитания в технических вузах. Тезисы докладов к предстоящей республиканской научно- методической конференции.-1990.-с. 16-17
2. Теверовский Б.З. Некоторые вопросы экологического образования и воспитания в технических вузах // Проблемы и перспективы экологического образования и воспитания в технических вузах. Тезисы докладов к предстоящей республиканской научно- методической конференции.-1990.-с. 7-8
3. Желябина Н.К. Человек в природе на пути к ноосфере // Материалы межвузовской студенческой конференции «Современные экологические проблемы и молодежь - 3».- 2006.- с.10-12

Чи буде збережено святиню України - о. Хортицю в добу глобалізації.

Кравченко Юрій Олексійович
керівник Запорізького відділення
Міжнародного товариства прав людини –
Українська секція

На це питання можна відповісти так – буде, якщо процес державотворення, почне коригуватися чинниками з пріоритетом національних інтересів, а це в свою чергу станеться за умови, що ідеологічна складова державного апарату буде освячена духом національних традицій Українського народу. Апелюючи до категорій духовності, любові до рідної землі, відповідальності перед майбутніми поколіннями, патріотизм можна визначити, як дієву

здатність зрілої особистості слугувати силам добра. Метрономом, що визначає гармонійну співзвучність струн національних традицій, є острів Хортиця.

Епікріз хвороби чиновників.

Досить складний історичний шлях нашого народу, постійне перебування під впливом ідеологій, які слугували загарбницьким режимам, і на довгі роки переривали процес становлення власне української держави, має своїм наслідком незавершеність становлення системи патріотичного виховання, що в свою чергу, зумовило появу величезної кількості посадовців, які мало переймаються інтересами держави. Це не тільки ще раз підкреслює нерозривність процесу державотворення та виховання, а і вимогу часу нарешті поставити все на свої місця. І тому питання статусу о.Хортиці та її місця у стратегії державотворення постають у найважливішому значенні.

Ідеологія держави для народу, який жив в неволі на своїй землі повинна омитися "живою водою", що витікає зі споконвічного джерела народних традицій. Останні історичні наукові дослідження стверджують що о.Хортиця був епіцентром творення цих традицій. Найвища над рівнем моря курганна група на острові, безліч святилищ говорять самі за себе. І тому вона цілком закономірно повинна займати центральне місце в ідеологічній системі. Саме тому визначення її як святині України беззаперечне. Святість – категорія важко збагненна для розуму. Тому доцільність надання їй статусу зони вільної від втручання будь-яких економічних проектів доводитемо логікою економічних постулатів.

Отже, логіка вирашних позицій триматися далі від о.Хортиця для держави, громадян та політиків наступна: почнемо з політиків, які з різних причин мало читають спеціалізовану літературу, а ще рідше її розуміють – приводжу просту статистику сходження з політичних та посадових орбіт чиновних осіб, які вільно чи не вільно наносили їй шкоду, а деякі щось могли, але не зробили: О.Головко, Ю.Артеменко, О.Мороз, В.Янукович... Кабмін зразка 2004р. у повному складі, а далі Є.Карташов, Є.Червоненко і багато інших, які одержували від громадських організацій різного роду звернення, в т. ч. "Висновки і пропозиції громадської експертизи, щодо заповідника о. Хортиці". Аргументацію з необхідності застережливого відношення до глобалістичних економічних проектів щодо о.Хортиці для держави та громадян, почну коротко з розкриття суті процесів глобалізації.

Що таке глобалізація?

Економічна політика спонукає гігантські корпорації в пошуках дешевої робочої сили та дешевої сировини для тяжкої та хімічної промисловості ризикати по земній кулі, при цьому вони переміщують по транснаціональним магістралям величезний обсяг товарів та послуг, від чого соціальні та екологічні стандарти постійно знижуються, з причини необхідності урядам надавати інвесторам найбільш вигідні пропозиції. В результаті чого всі стають заручниками перегонів з плачевними результатами: зменшення робочих місць, втрати почуття родини, брудне екологічне середовище для проживання та ін. Під загрозу підпадають підвалини демократичних основ та елементарна свобода, культурні і духовні цінності. І знов, як в минулі часи, о.Хортиця – ключовий об'єкт загарбницьких цілей для сучасних недругів землі нашої, і перша козацька вежа, де запалав смолоскип, сповіщаючий про тотальну небезпеку.

До переліку негативів глобалізації слід додати те, що в той час, коли невеликі локальні фірми весь час платять податки, ті корпорації, що діють на всьому світовому просторі (ТНК), завжди воліють перенести свої фінансові активи, ухиляючись від сплати податків. За іронією долі наш народ, виплачуючи податки, потерпає вдруге, втративши в 90-х роках збудовані на його податки соціальну інфраструктуру підприємств – курортні та лікувальні заклади та ін. І по-третє, створюючи прибуток, що вкладається у глобалістичну інфраструктуру - термінали, транскордонні транспортні мережі, супермаркети тощо, - які фінансово насичуються інвестиціями, як правило, вивезеними в офшорні зони сумнівними ділками вітчизняного походження – мають всі ознаки тіньового капіталу.

Негативи інформаційної непрозорості в глобалістичних проявах.

Прикладом, що має відношення до запорізького сценарію розвитку подій в

глобалістичній експансії є замовлення на будівництво компанією “ДЖОЙОНТ-КОМПАНІ KIEVSOUZDORPROJECT” транснаціональної магістралі, яка проходитьиме центром міста та територією заповідника. При цьому було порушено низку законів. Перед усім закони України: “Про заповідний фонд”, ”Про духовну та культурну спадщину”, “Про охорону навколишнього середовища”, “Про екологічну експертизу”, а також, науково обґрунтовану концепцію розвитку м. Запоріжжя, де транснаціональна магістраль повинна проходити за межами міста і заповідника, також, розбудова в місті мережі супермаркетів "Амстор", співвласником якої заявлено інвестор комбінат "Запоріжсталь". Ніщівного удару не витримує і громадський електротранспорт міста – американська компанія "Дженерал моторс" разом з залишками від автозаводу "Комунар" витісняють його атомобільним транспортом, який є надзвичайно шкідливим. Адже вже доведеним фактом є руйнівний вплив автовихлопів на організм людини (навіть на генетику, особливо страждають ще ненароджені), що призводить до високих захворюваності і смертності особливо серед дітей і літніх людей. Поява названої компанії в різних точках світу завжди супроводжувалася розправою з місцевим громадським електротранспортом з наступним тотальним асфальтуванням та вилученням лівової частки території міст під багато-поверхові транспортні розв'язки (міські схеми див. в елект. додаток) які здебільшого проектують в паркових зонах, вільних від архітектурних забудов. Негативом, що смертельною загрозою цілить в кожного з нас, є факт, що компенсація за нанесення екошкоди території та здоров'ю громадян, є поки що ілюзією. Приклад: безрезультатна спроба судового позову Держ.управління охорони навколишнього середовища в Запорізькій обл. до комбінату "Запоріжсталь", щодо зниження тривалості життя до 59р. мешканців м. Запоріжжя. Перенесення дешевих товарів в країни третього світу, до економічного рівня яких вже скотилася Україна, та пов'язана з цим неконтрольована інвестиційна хвиля призводить до фінансового хаосу і економічному кризису. Приклад: Мексика, Далекий Схід, Латинська Америка, Росія. Місцеві прояви: подорожчання олії на 61%, поява крамниць "ВСЕ по 55". Як наслідок, катастрофічне зубожіння, що змушує людину полишати свою землю і мігрувати до великих міст, де на неї чекає доля стати дешевим "пушечним м'ясом" підприємств хімії, металургії, шахт, індустрії порнобізнеса.

Підсумовуючи, можна зробити висновок: райдужне сяйво супермаркетів, асфальтовий блиск автобанів має зворотню сторону, ціна занадто висока – катастрофічний стан довкілля, подальше зубожіння, зростання прірви соціальної нерівності та відсутність відчуття безпеки і стабільності.

Світові прояви процесів глобалізації і наявна перевага негативу спонукає замислитися, чому політики країн відкривають свої кордони перед цією "тіточкою", поведінку якої неважко зпрогнозувати. Закордонні заангажовані політики, напевно сподіваються на виграш на глобальній економічній біржі. Українські, в своїй більшості, не будучи самостійними, не відчуваючи сигналу на соціальне замовлення, на державну концепцію захисту України від глобалістичної агресії, комфортно почуваються в законодавчій системі, яку вони створили для власних потреб. Вбачаючи в Україні лише поле для власного збагачення, що досягло вже потворних розмірів, а українські черноземи предметом торгівлі ці наші “радетелі” за поспіхом забули навіть провести референдум, що в такому разі чекає Хортицю?

Камені, що лежать на святилищах по всій Хортиці, були свідками обрядових дій становлення національних традицій і являють собою безцінні скарби національної духовності, оберігати які тепер вже наш святий обов'язок.

Остання знахідка на о.Хортиці(фото№). Де на світлинах можна розгледіти енергетичні прояви наших пращурів, що мабуть теж встали на захист цих священних каменів, які ймовірно можуть бути роз'їджені колесами транснаціональних контейнеровозів. Бо вже прораховано що 70% атомобільних потоків через о. Хортиці буде транзит. Такий проект є глобалістичним, який нам, запоріжцям, свідомо, нав'язують замість розумних науково-обґрунтованих проектів об'їздних доріг, що є загально визнаними стандартами в будівництві доріг навколо міст і тим більше мегаполісів.

І тому постає питання чи може бути гарне майбутнє у о. Хортиці, як духовного центру всієї України? Це безперечно залежить від нас з вами!

Резюме

1. Громадянське ставлення до загрози глобалістичної експансії не адекватне імовірній втраті наших національних економічної незалежності та території.

2. Вилучення наукової розробки(ТЕРКСОП) з програми розвитку міста не відповідає інтересам мешканців м.Запоріжжя, і стало можливим завдяки глобалістичній експансії. О.Хортиця, у випадку проходження через його територію транснаціональної магістралі втрачає рекреаційну здатність, а держава ліквідує статус-кво заповідника як безцінної національної святині. Хоча, о.Хортиця мала б бути визнана на державному рівні не лише історико-культурним, а ще й екологічним національним заповідником (можливо, спочатку Указом Президента, а потім і Законом України "Про національний історико-культурний та природний заповідник "Хортиця"). Враховуючи сумний досід необгрунтованої довіри до всіх керівництв заповідника з наступним розчаруванням, а також шалений тиск, що на них вчинявся місцевими олігархічними структурами (що лобіюють інтереси ТНК) вважаємо за доцільне невідкладне створення реального механізму контролю і захисту національної святині Президентом України і справжньою (а не "підчиновничою") громадськістю (має бути забезпечено і ефективний комунікаційно-інформаційний зв'язок між ними). Для підвищення ефективності такого захисту необхідним є залучення і Голови Служби безпеки України та використання ним всіх заходів забезпечення національної безпеки.

3. Першочерговим, ключовим повинно стати національне замовлення на шанобливе ставлення до статусу о. Хортиця як сакрального центру України, необхідне невідкладне вирішення її сучасних проблем, бо це – запорука життєздатності української нації. Хортиця, яка першою почула на собі натиск глобалістів, б'є на сполох і закликає патріотів прийти на її захист.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висновки і пропозиції громадської експертизи щодо заповідного о. Хортиця.
2. Територіальна комплексна схема охорони природи м. Запоріжжя.
3. Електронні додатки, фото матеріали.судові позови.

Можливості мікроклонального розмноження деяких деревних рослин

Батій А.

Запорізький Національний Університет

Актуальність проблеми. Зелені насадження здавна вважаються надійним і перевіреним захистом від забруднення повітря, їх справедливо називають "легенями міста". Звичайно зелені насадження і прикрашають місто, але насамперед вони відіграють важливу роль у справі оздоровлення навколишнього середовища. Кожне дерево саме в нашому промисловому місті цінується особливо, оскільки є живим зеленим щитом, приймаючи на себе велику кількість викидів великих промислових підприємств. Тому для нас, мешканців промислового регіону, вкрай важливе збільшення кількості зелених насаджень. Від цього залежить наше здоров'я та здоров'я наших дітей, адже дерева у багато разів зменшують шкідливий вплив промислових викидів на організм людини. Тому з молодших класів школи з дітьми треба проводити виховну роботу з приводу охорони зелених насаджень - «лікарів» нашого міста.

Ліси, парки, сади, бульвари і сквери впливають на склад атмосферного повітря. Під час вегетаційного сезону їхня рослинність збагачує повітря киснем і поглинає вуглекислий газ. З кожного гектара, зайнятого деревами, виділяється в рік до 30 кг корисних для людини ефірних олій. Один га дерев і чагарників тільки за одну годину поглинає весь вуглекислий газ, який виділяють за цей час 200 чоловік. У зелених масивах кожне дерево поглинає в

середньому за рік 30-40 кг пилу й інших твердих часток, а дерево з багатою листяною кроною до 68 кг. Деревя очищають повітря від вихлопних газів. Кожне доросле дерево щорічно поглинає такий обсяг відпрацьованих газів автомобілів, що виділяється за 25 тисяч км пробігу.

Для озеленення промислових міст можна використовувати близько 500 найменувань дерев і чагарників. Значне місце в асортименті займають хвойні породи - вони відрізняються особливою декоративністю. Хвойні краще за інших порід гасять міський шум. При правильному розміщенні і підборі відповідних порід листяних дерев їхня крона поглинає до 1/3 звукової енергії. Шум на забудованій високими будинками вулиці, позбавленої зелених насаджень, у 5 разів більше, ніж на такій же вулиці, але з рядами дерев уздовж тротуарів. Однак використовувати зелені насадження для боротьби із шумом на особливо оживлених магістралях і вулицях не просто. Для цього уздовж них повинні бути посаджені кілька рядів дерев і чагарників. У більшості ж випадків уздовж вулиць тягнеться один ряд дерев без чагарників, що не дає шумопоглинального ефекту. Рослинність добре впливає на мікроклімат. Особливо чітко це відчувається в межах великих масивів зелені. Влітку в лісах і парках помітно прохолодніше. Температура повітря серед насаджень у саму жарку погоду на 10-12 градусів нижче, ніж у районах міської забудови. Причому прохолода забезпечується не тільки тінню дерев. У парках на 15-30 % вище вологість, що приводить до зниження температури повітря, створює ефект фізіологічного комфорту для людини. Прохолода і вологість повітря парків у значній мірі забезпечуються випаром вологи поверхнею листків дерев. Парки влітку - це острівці територій з відносно зниженими температурами земної поверхні серед нагрітих просторів асфальту, каменю і заліза. У результаті над найбільш великими зеленими масивами в межах міста влітку встановлюються спадні струми повітря. Вони захоплюють пил з атмосфери й осаджують його на кронах дерев і чагарників. Один га дерев хвойних порід затримує за рік 40 тонн пилу, а листяні - близько 100 тон. Подібні властивості мають також бузок, акація, невибаглива швидкоростуча шипшина й ін.

Рослини утворюють летючі біологічно активні речовини - фітонциди, що вбивають і придушують ріст і розвиток мікроорганізмів. Тому в парках повітря містить у 200 разів менше хвороботворних мікроорганізмів, ніж на вулицях міста. При цьому в зелених масивах уже на відстані 30 метрів від проїздної частини вулиці в 2 рази менше мікробів, ніж на транспортних магістралях. Активними джерелами фітонцидів є біла акація, береза, верба, дуб зимова і червоний, ялина, модрина, тополя й ін.

Підвівши підсумок, можна сказати, що для промислових міст, таких, як Запоріжжя, дуже гостро стоїть проблема оздоровлення міста за допомогою зелених насаджень, у якості яких можна використовувати багато видів деревних рослин.

Докладніше зупинимось на властивостях деяких видів деревних рослин, що можуть бути використані в озелененні - модрини, магнолії і троянди. Модрина зимостійка і довговічна. Завдяки тривалому періоду вегетації вона має підвищені естетичні і санітарно-гігієнічні властивості, украй бажана в зеленому будівництві для створення легких прозорих груп, алей і поодиноких посадок. Особливо декоративна восени. Хвоя розпускається весною, перед осіннім листопадом жовтіє. Вона має високу продуктивність фотосинтезу (у 1-2 рази вище, ніж у сосни і ялини).

Деревина модрини відноситься до групи стійких до біологічного впливу (ураженню грибами). Причому біостійкість росте з віком дерева. Тривалий вплив води приводить до помітного підвищення твердості деревини. При будівництві Венеції близько 400 тис. штук модринових паль було використано для зміцнення основ різних споруджень. Вони простояли більш 1000 років. Після обстеження з'ясувалося, що підвідна частина паль начебто скам'яніла. Дерево зробилося до того твердим, що сокира й пила ледь беруть його. Дорослі дерева вкриті товстою корою, що добре захищає їх від вогню.

Модрину застосовують і для глибокої хімічної переробки. З неї одержують етиловий спирт, камедь. Екстракти кори – гарні барвники. Зі смоли добувають терпентин (вихід його малий,

але якість надзвичайна висока). Він застосовується для виготовлення пластирів і мазей при ревматизмі і подагрі.

Магнолія Кобус - *Magnolia kobus* DC. – одна з найбільш морозостійких і швидкоростущих магнолій. Газо- і пиляста. Довговічна. Використовується в поодиноких, групових і алейних посадках.

Магнолія зірчаста - *Magnolia stellata* (Sieb. et Zucc.) Maxim. – одна із самих витончених ранньоквітучих магнолій. Цвіте задовго до появи листків, тривало і раніше усіх магнолій. Декоративна під час бутонізації і цвітіння. Цвіте щорічно і ясно.

Позитивні якості магнолії Лебнера - висока зимостійкість (як у магнолії Кобус), відносно невеликі розміри, що дозволяють використовувати її в маленьких садах, а також наявність багатопелюсткових квіток, що нагадують квітки м. зірчастої. Можна сказати, що цей гібрид - більш великий зимостійкий аналог м. зірчастої.

Магнолія може застосовуватись в медицині. Лікарською сировиною в магнолії служать листки. Збирають їх у період цвітіння з тих частин рослини, що підлягають декоративній вирубці. Листки сушать у тіні, розкладаючи шаром і періодично перевертаючи, або в сушарках на сітчастих ґратах при температурі 45...50°З. Сировина повинна складатися з цільних зелених або буруватих листків, не мати запаху і бути гіркуватою на смак. Зберігають у мішечках або закритій тарі в сухому, добре провітрюваному приміщенні не більше 4 років.

Листки магнолії містять ефірну олію, рутин, флавоноїди, алкалоїди, глікозиди і солі калію, кальцію, магнію і заліза. Рослина здатна накопичувати селен.

Спиртові витяжки з рослини використовують на ранніх стадіях гіпертонічної хвороби; вони зменшують серцебиття, знімають біль в області серця, поліпшують самопочуття. Ефірну олію, отриману з квіток і листків, використовують для зміцнення волосся.

Представники роду дуже декоративні і є найціннішим матеріалом для паркового будівництва.

Троянда - рід декоративних чагарників сімейства розоцвітних, нараховує близько 350 видів. Для декоративного будівництва в місті добре використовувати паркові троянди. До них відносяться найбільш декоративні види дикоростучих шипшин, їх садові форми і гібриди. Це невибагливі сильнорослі чагарники. Цінуються за тривале цвітіння, безліч запашних квіток, декоративні плоди. Цвітуть тривалий час, тому що мають здатність до повторного цвітіння. І, звичайно, прикрасою навіть самого маленького саду є штамбові троянди. Їх висаджують на газонах, у композиціях зі сланкими ялівцями.

Таким чином, використання цих рослин для оздоровлення міста та поліпшення екології промислового регіону вкрай необхідно.

Данна наукова робота пов'язана з мікроклональним розмноженням видів модрина, магнолії та троянди - методом, що дозволяє отримати багато одиниць цих рослин за короткий термін.

Біотехнологія в цілому являє собою систему прийомів спрямованого використання процесів життєдіяльності живих організмів для одержання промисловим способом коштовних продуктів.

У наш час біотехнологічні методи, такі, як мікроклональне розмноження, дозволяють збільшити коефіцієнт розмноження рослин. Цей метод дозволяє швидше розмножити плодове, ягідні, декоративні види рослин і деревні породи і представити на ринок новинки селекції в найкоротший термін. При мікроклональному розмноженні одержують рослини, вільні від грибової, бактеріальної інфекції, а при використанні додаткової обробки з вичленуванням меристеми - вільні від багатьох найбільш шкідливих вірусних інфекцій. При розмноженні рослин у стерильних умовах виключається можливість повторного зараження, що дозволяє одержувати елітний посадковий матеріал.

Відомо, що деревні, особливо хвойні рослини, характеризуються повільним ростом, важко укорінюються, містять велику кількість вторинних сполук (феноли, терпени й т.д.), які

в ізолюваних тканинах активуються. Окислені феноли звичайно інгібують розподіл і ріст клітин, що веде до загибелі первинного експланта або зменшення здатності тканин деревних рослин до регенерації адвентивних бруньок, яка з віком рослини-донора зникає практично повністю. У цей час, незважаючи на перераховані труднощі, налічується більше 200 видів деревних рослин з 40 сімейств, які були розмножені *in vitro* (каштан, дуб, береза, клен, сосна, ялина, секвоя й ін.). Стосовно магнолій, троянд та модрини інформація з мікроклонального розмноження різних їх видів дуже обмежена, що й зумовило виконання даної роботи.

У досліді з мікроклонального розмноження кількох видів магнолій, модрини і троянд у якості експланта були використані бічні бруньки з середньої частини 1-річного пагона. Для їх культивування були використані поживні середовища МС 41, МС 42, WP1, WP 2, які мають різний склад мікро- і макроелементів, гормонів та ін.

Судячи з отриманих даних, можна зробити висновок, що експланти всіх досліджених видів значно краще ростуть на середовищах на основі середовища МС, ніж WP. За кінцевими результатами відсоток експлантів, що вижили, в першому випадку в 9,5 разів перевищує відсоток експлантів, що вижили на середовищах, базовим для яких є середовище WP.

Кращий ріст експлантів спостерігається на середовищі МС 42, ніж на середовищі МС 41. За кінцевими результатами відсоток експлантів, що вижили, на середовищі МС 42 в 1, 5 рази перевищує відсоток експлантів, що вижили на середовищі МС 41.

Для подальшої роботи планується використання середовищ, базовим для яких буде середовище МС, з використанням складу мікро- і макроелементів та фітогормонів близького до середовища МС 42.

Резюме. Охарактеризована роль зелених насаджень, зокрема деревних рослин, в екологічній ситуації в промисловому місті. Приведені екологічні властивості окремих деревних рослин. З метою мікроклонального розмноження троянди, магнолії та модрини оцінені різні поживні середовища, що забезпечують ріст та розвиток на них експлантів цих видів. Встановлено, що середовища на основі МС виявилися кращими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биотехнология. Принципы и применение /Хиггинс И., Бест Д., Джонс Дж. М.: Мир, 1988. 480 с.
2. Высоцкий В.А. Клональное микроразмножение растений. // Культура клеток растений и биотехнология. М.: Наука, 1986. С. 91 - 102.
3. Калинин Ф.Л., Сарнацкая В.В., Полищук В.Е. Методы культуры ткани в физиологии и биохимии растений. Киев: Наукова думка, 1980. 488 с.
4. Катаева Н.В., Бутенко Р.Г. Клональное микроразмножение растений. М.: Наука, 1983. 96 с.
5. Методы культивирования клеток. Л.: Наука, 1988. 313 с.

VII Секція

“Духовність як основа патріотизму. Сімейне виховання”

Механізми взаємодії Православної церкви і держави.

Рябко І.В.

Доцент, завідувачий кафедрою релігієзнавства
Запорізького гуманітарного університету
магістр педагогіки

Розвиток демократичного суспільства і реалізація прав кожної людини на сповідання тієї чи іншої релігії роблять необхідним дати аналіз тим принципам, на яких будують свої відносини з державою різні релігійні конфесії. Україна, на сьогоднішній день, являється поліконфесійною країною. Довгий період своєї історії жителі, що населяли територію сучасної України керувалася в побудові суспільних відносин християнським світоглядом. Християнство на протязі багатьох сторіч було майже єдиною культуро - утворюючою і державо – формуючою релігією нашої держави.

Православна церква в Україні завжди відігравала суттєву роль державно-політичного чинника, а з падінням тоталітарно-атеїстичного режиму і початком розбудови в Україні суверенної демократичної держави - Православна церква отримала стимулюючий імпульс до свого розвитку, ставши в очах громадськості чи не єдиним носієм потужної гуманістичної ідеології. Демократизація державної політики щодо церкви призвела до бурхливого розвитку релігійної мережі в Україні, який триває досі. Створені державою правові умови надали можливість населенню України в повній мірі задовольняти свої релігійні потреби. Сьогодні існує актуальна потреба досліджувати ті напрямки, у яких можлива взаємодія Церкви і держави в різних сферах соціального життя суспільства. Ця взаємодія не повинна входити в суперечність із Конституцією України, з однієї сторони, і внутрішніми церковними нормам з іншої. Про актуальність такого аналізу говорить і Доручення № 1-1\657 Президента України Віктора Ющенка від 8 липня 2005 р. адресованому Міністерству освіти України щодо подолання морально - духовної кризи суспільства, і поєднання зусиль Держави і Церкви у створенні високодуховного виховного середовища.

2. Постановка завдання

1. Дослідити основні принципи, на яких будує свої взаємини Православна церква з державою.
2. Здійснити історичний огляд і генезис канонічних норм відношення Православної Церкви до держави.
3. Проаналізувати ті норми взаємин з державою, які Православна церква вважає для себе найбільш сприятливими.
4. Визначити основні шляхи взаємодії Православної Церкви і держави.

3. Результати

Для Православної Церкви правовим джерелом, яке визначає зовнішню і внутрішню політику Церкви, є Канонічне право. Основні постулати Канонічного Права базуються на віровченні Святого Письма Старого і Нового Завітів, Канонічних постановках Вселенських і Помісних церковних соборів, а також на творах Святих Отців церкви. Церковні підручники по Канонічному праву розглядають взаємини з державою виходячи із вищеозначених джерел. По вченню Церкви із Святого Письма робиться висновок, що держава – богоустановлений інститут. Первісним осередком людського суспільства є сім'я; ускладнення суспільних зв'язків привело до утворення держави. За словами єпископа Никодима (Милаша), "для напрямку людських законів,... до мети, визначеної Промислом Божиім, Бог дарував державній владі силу, щоб вона рукою, озброєною мечем правди і справедливості, вела людей в Його ім'я благим шляхом" [1].

Біблійні книги Старого Завіту визначають три вищих релігійно - соціальних служіння: первосвященницьке, пророче і царське. Освячуючи царське служіння в особі першого Царя Ізраїльського Саула, біблійні книги благословляють усяку державну владу, незалежно від форми правління [2]. Таким чином, робиться висновок про те, що держава дана людству від Бога.

Основоположник Християнської віри, Ісус Христос, під час свого життя корився носіям державної влади. Святе письмо Нового завіту розповідає, що Христос під час суду своєму палачу Пілатові, римському прокураторові в Єрусалимі, сказав: "Ти не мав би наді мною ніякої влади, якби не було дано тобі згори" [3]. З точки зору, Православної Церкви цими словами Христос позначив небесне джерело всякої земної влади. У відповідь на спокусливе питання фарисея про те чи дозволено давати податі кесареві (kaiser-монарх),

Христос сказав: "Віддайте ж кесарево кесареві, а Боже Богові" [4]. Ця цитата Святого Письма в правових джерелах церкви зобов'язує членів церкви коритися всій системі державного оподаткування.

Апостольський кодекс книг Нового Завіту розвиває вчення Христа про відношення до державної влади в тому ж самому лояльному напрямку. Апостол Павло пише: "Кожна людина хай кориться вищій владі, бо нема влади, яка не була б від Бога; існуючі [влади] встановлені Богом. Хто противиться владі, противиться Божій постанові; хто противиться - накликає на себе осуд. Володарі страшні не для добрих діл, а для злих. Хочеш не боятися влади? Роби добро - і матимеш від неї похвалу. Володар - Божий слуга, він тобі на добро. Якщо зло робиш, бійся: бо не даремно він меча носить. Він є Божим слугою і мстить у гніві тому, хто чинить зло. Йому треба коритися не тільки через гнів, а й заради сумління. Тому ви й податки платите, - бо вони слуги Божі саме на це. Дайте всім належне: кому податок - податок, кому мито - мито, кому страх - страх, кому пошану - пошану [5].

Ту ж думку висловлював і апостол Петро: "Підкоріться, [отже], всякому людському створінню задля Господа, - чи цареві, як володареві, чи правителям, як від нього посланим для карання злочинців, та для похвали добродійцям. Бо така Божа воля..." [6]. Апостоли вчили християн коритися владі незалежно від того, як влада відноситься до Церкви. В апостольський період Християнська церква була гнана і місцевою іудейською владою, і державною Римською.

Святе Письмо є базовим правовим полем, на якому будує свій канонічний стрій Православна церква. Отже ми бачимо, що в цьому полі Православна церква сприймає державну владу, як таку систему відношень, якій вона повинна безумовно підкорятися. Виходячи з того, що держава має боговстановлену природу, Православна церква не тільки пропонує своїм членам коритися державній владі, незалежно від переконань і віросповідання її носіїв, але й молитися за неї. «Отже, насамперед прошу творити молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей, за царів, і за всіх, що є при владі, щоб нам жити тихим і мирним життям - в усякій побожності й чистоті» [7].

Аналізуючи Православне вчення про Церкву і державу, ми зробили висновки, що Православна церква бачить в своїй власній природі та природі держави принципово різні джерела походження. По вченню Церкви, вона заснована безпосередньо Богом - Ісусом Христом; богоустановлення ж державної влади опосередковано історичним процесом, що здійснює з волі Творця. Кінцевою метою Церкви є вічний порятунок людей, ціль же держави полягає в їхньому земному благополуччі. Православна церква єдина, вона не обмежена територіальними кордонами; а держав багато; і кожна з них має свою територію. Відносно територіальних масштабів з державою порівнянна не Вселенська, а Помісна Православна церква, що також має свою територію. Але Помісна Православна церква, на відміну від держави, що має повний суверенітет і незалежна від інших держав, являє собою певним чином лише частку Вселенської Церкви.

Через відмінність природи Церкви від природи держави вони прибігають до різних засобів у досягненні своїх цілей. Держава опирається на матеріальну силу, включаючи й пряме фізичне насильство, Православна церква ж має у своєму розпорядженні лише релігійно-моральні засоби для духовного керівництва своїх пасомих, і для придбання нової пастви.

Щоб уникнути змішування церковних і державних справ, і щоб церковна влада не отримувала світського характеру, канони забороняють клірикам (церковнослужбовцям), брати на себе участь у справах державного керування. 81-е Апостольське правило говорить: "Не личить єпископові, або пресвітерові вдаватися в народне керування, але невідступно перебувати при справах церковних" [8]. Про теж саме говориться і в 6-му Апостольському правилі: «Єпископ, або пресвітер, чи диякон не повинен на себе брати світських повноважень. В противному разі з нього знімається священний сан» [9], а також в 10-му правилі VII Вселенського Собору [10]. Із історії та сучасного політичного життя відомо, що Православна церква не забороняла духовним особам брати участь у

представницьких органах влади, безумовно забороняючи клірикам, відповідно до канонів, виконання адміністративних владних повноважень.

Православна церква і держава мають свої окремі сфери дії, свої особливі засоби і в цілому незалежні одна від одної. При цьому, самі представники церковної влади вважають, що незалежність ця, однак, не носить абсолютного характеру. "Православна церква не є царство від світу цього, але вона у світі, - писав єпископ Никодим, - і члени її повинні бути в той же час членами і держави, отже, підлягати як церковним, так і цивільним законам" [11]. Держава, що усвідомлює межі своєї компетенції, не претендує на те, щоб висловлювати авторитетне судження про віровчення церкви, або про форми богочитання, чи богослужіння; так само, як і не справа Церкви судити про форми державного устрою, про заходи уряду з погляду їхньої політичної доцільності.

Є, однак, області, які не можуть бути байдужні ні для Церкви, ні для держави. Це, насамперед, суспільна мораль, що, з одного боку, має відношення до справи Церкви - порятунку людей, а з іншого боку, становить внутрішню опору міцності державного правління. І, по друге, це правовий статус Церкви в державі. Позиція Церкви стосовно колізій, що можуть виникнути в цих двох сферах, не може бути однаковою. Православна церква проповідує навчання й викладає людям моральні заповіді, що виходять, на її думку, від самого Бога; тому вона не владна змінити чого-небудь у своєму вченні, не владна вона й замовкнути, припинити проповідування свого вчення, які б інші вчення не пропонувалися і не поширювалися державними інстанціями. В цьому Православна церква вважає себе вільною від держави. І виникаюча при цьому колізія вирішується в Церкві однозначно. Як наочний приклад, приводиться текст із Святого Письма, коли іудейський синедрион хотів заборонити апостолам проповідь вчення Христа, на що апостоли Петро й Іоанн сказали: "Судіть, чи воно справедливе перед Богом - вас більше слухати, ніж Бога, - розсудіть!" [12]. Заради безперешкодного і внутрішньо вільного проповідування свого вчення Православна церква не раз в історії терпіла гоніння. Але і під час гоніння, Православна церква не вправі прибігати до політичних засобів для свого захисту. Християни покликані благодушно переносити гоніння, не відмовляючи державі, що переслідує їх, у лояльності.

Що ж стосується юридичного статусу, що має та або інша помісна Православна церква, то правовий суверенітет на території держави належить державній владі. Отже, вона і визначає правовий статус Помісної Церкви, надаючи Церкві повноту можливостей для необмеженого виконання нею своєї місії, або обмежуючи ці можливості. При цьому державна влада, з погляду Православної Церкви, тим самим виносить суд перед Богом, що до самої себе. Але Православна церква не вправі відмовляти державі, навіть якщо та її дискременує. Вище вимоги лояльності до влади, стоїть тільки Божественна заповідь, що дана Церкві, - робити справу порятунку людей у будь-яких умовах і при будь-яких обставинах. "Коли держава стане що до Церкви в вороже положення, - відзначає єпископ Никодим (Милаш), - то, і у такому випадку, Православна церква займе положення, що обумовлюється обставинами...зосереджується в собі самій і буде терпляче очікувати... Як сила духовна, самостійна, Православна церква може існувати і поза державою...але держава, як сила земна, не може довго існувати без духовної, моральної сили... Тому Православна церква, як би її не гнала держава, може з повною надією чекати на час, коли сама держава, у своїх інтересах приєднається до неї і буде користуватися тією духовною силою, якою володіє Православна церква" [13].

У Візантії були вироблені основні принципи церковно-державних відносин, які зафіксовані в канонах і державних законах імперії, а також відбиті у творах святих отців церкви. У своїй сукупності ці принципи одержали назву «симфонії» Церкви й держави. Суть симфонії становлять взаємні співробітництво, підтримка і відповідальність, без вторгнення однієї сторони в сферу виняткової компетенції іншої. "Єпископ підкоряється державній владі, як підданий держави, так само і представник державної влади підкоряється єпископові, як член Церкви" [14]. З точки зору візантійського канонічного права, держава при симфонічних відносинах із Православною церквою шукає в неї моральної і духовної

підтримки, шукає молитви за себе і благословення на діяльність, спрямовану на досягнення цілей благополуччя громадян, а Православна церква одержує від держави допомогу у створенні умов, сприятливих для благовітствування і для духовного виховання своїх чад, що є одночасно громадянами держави. Святі отці Карфагенського Собору в 93-му каноні висловлюють думку про те, що благочестиві носії державної влади покликані бути захисниками Церкви [15]. Православна церква не забороняє звертатися із проханням про захист від тих, хто чине насильство над її членами, над її храмами до будь якої законної державної влади, незалежно від її відношення до Церкви.

В 6-й новелі Юстиніана сформульований принцип, що лежить в основі симфонії Церкви і держави [16]. В його основі лежать принципи взаємної поваги і взаємодопомоги. Класична візантійська формула взаємин між державною й церковною владою укладена в "Епанагогі" (друга половина IX ст.): "Світська влада і священство співвідносяться між собою, як тіло й душа, і необхідні для державного устрою точно так само, як тіло й душа у живої людини. В їх взаємозв'язку і злагоді складається добробут держави" [17]. Ту ж саму думку ми знаходимо і в актах VII Вселенського Собору: "Священник є освячення й зміцнення імператорської влади, а імператорська влада за допомогою справедливих законів керує земним" [18]. У візантійській системі відносин між Православною церквою і державою вищі представники державної і церковної влади одержують подвійну санкцію - і від Церкви, і від держави. Звідси миропомазання візантійських імператорів і російських царів; звідси і участь государів у поставлянні Патріархів.

При візантійській системі синергії церкви і держави склалася традиція - розподіл держави на діоцези і провінції брати за основу для розмежування Церкви на єпархії і митрополії. Про це говорить 38-ме правило Трулльського Собору: "Отцями нашими започатковано и ми зберігаємо правило, що говорить так: якщо царською владою влаштовано буде місто, то і церковний розподіл буде таким самим» [19]. До нині Православна церква керується цим каноном, коли встановлює кордони єпархій відповідно до адміністративного державного розподілу.

Класична візантійська симфонія, будучи ідеальною нормою церковно-державних відносин, ні у Візантії, ні на Русі не існувала в абсолютно чистій формі. На практиці вона, звичайно, піддавалася порушенням і перекручуванням. З боку державної влади не один раз Православна церква ставала об'єктом цезарепапистських домагань. Суть їх полягала в тому, що глава держави, цар, претендував на вирішальне слово в рішенні церковних справ. В цих зазіханнях, які звичайно сприймалися Православною церквою як незаконна узурпація, були ще й історичні причини. Християнські імператори Візантії були прямими спадкоємцями язичеських Римських принцепсов, які серед багатьох своїх титулів мали і такий; «pontifex maximus» - верховний первосвященик. Ця тенденція час від часу проявлялася і у діях деяких християнських імператорів.

У правителі Київської Русі, на відміну від візантійських василевсів, не було спадщини язичеського Риму. Тому взаємини церковної й державної влади в період Київської Русі здійснювалися в більш правильних формах. А виключення з цих правил носили більш індивідуальний характер. Такі, як, наприклад, тиранічне правління Івана Грозного.

Деформація відношень між Православною церквою і державою в синодальний період пов'язане не з пережитками візантинізму, а з впливом протестантської доктрини територіалізму і державної церковності на державну правосвідомість і політичне життя. Спробу утримати канонічний принцип співвідношень в умовах, коли імперія загинула і у країні склалися нові форми державності, зробив Помісний Собор 1917-1918 р. "Нині, коли волею Провидіння перестало існувати в Росії царське самодержавство, а на заміну ідуть нові державні форми, Православна церква не збирається висловлювати свою думку про ці форми з боку їхньої політичної доцільності, але вона незмінно стоїть на такому розумінні влади, по якому всяка влада повинна керуватися християнським служінням" [20].

Подальша історія розвитку взаємин між Православною церквою і державою в радянський період визначалась гоніннями з боку держави не тільки на Православну церкву, а і взагалі на будь - який прояв віри.

На сьогоднішній день держава, у тому числі і світська, усвідомлює своє покликання будувати життя народу на засадах добра і правди, піклуючись про матеріальний і духовний добробут суспільства. Тому Православна церква також може взаємодіяти з державою в благодійних справах на користь суспільства. Для Церкви така взаємодія є частиною її місії, яка проявляється у всебічній турботі про людину. Православна церква покликана брати участь в улаштуванні людського життя в тих областях, де це можливо, і об'єднувати відповідні зусилля із представниками світської влади.

Умови церковно-державної взаємодії повинні відповідати природі і покликанню Церкви. При цьому з боку держави Церква не повинна втягуватися в ті сфери діяльності держави, де її робота неможлива внаслідок канонічних та інших причин. Такі, наприклад, як політична боротьба, передвиборна агітація, компанії в підтримку тих чи інших політичних партій, введення громадянської війни або агресивної зовнішньої політики.

Взаємодія Православної Церкви і держави можливі в сферах духовного, патріотичного і морального виховання. Також областями співробітництва Церкви і Держави можуть бути миротворчість на міжнародному, міжетнічному і громадянському рівнях, сприяння взаєморозуміння і співробітництва між людьми, народами і державами, справи милосердя, благодійності, розвиток спільних соціальних програм.

Взаємовідношення між Православною Церквою і державою пройшли складний шлях історичного розвитку. У процесі цього розвитку склалася певна система норм відношення Церкви до держави, що знайшли своє відображення в правових документах Православної Церкви, які отримали назву Канонічного права. З одної сторони, Канонічне право є відкритою системою, яка може змінюватися в процесі взаємодії із Державою. З іншої, вона побудована на певних нормах, змінювати які Православна церква вважає для себе недопустимим. Ця система не носить езотеричного характеру і є доступною для дослідження. По відношенню до Держави, Православна Церква не сповідує нічого такого, що в своїй основі носило б антидержавний характер. В своєму служінні Православна Церква піклується про моральне виховання громадян тієї країни, на територіях якої вона знаходиться.

При взаємодії із Візантійською системою державної форми керування Церква виробила певну систему взаємин із державою, які для неї є пріоритетними. В своїх канонічних нормах Православна церква проповідує лояльне відношення до державної влади. Ця лояльність є актуальною навіть тоді, коли держава здійснює агресивну щодо Церкви політику. При цьому Православна Церква мислить себе як самодостатню структуру, яка може існувати при будь яких політичних умовах. В процесі суспільного життя можлива плідна співпраця між Православною Церквою і Державою в соціальній і політичних сферах. Про можливість такого співробітництва говорить і Указ Міністерства Освіти і науки України № 437 від 26 липня 2005 р. «Про вивчення в навчальних закладах курсів з етики віри і релігієзнавства», а також заявою Президента України Віктора Ющенка про «суттєве розширення присутності релігійного чинника в культурному житті, інформаційному просторі...тощо» (Заява прес - служби Президента України від 14 липня 2005 г).

ЛІТЕРАТУРА

1. Никодим, єпископ Далматинський. Православне церковне право. Спб., 1897. - 674 с.
2. Библия. -К: Украинское библейское общество, 2004. -(1.Царств.10,1) -300 с.
3. Святе письмо. –Рим: United bible Societas,1991 - (Ін. 19,11) – 139 с.
4. Святе письмо. –Рим: United bible Societas,1991 - (Мф. 22,21) – 35 с.
5. Святе письмо. –Рим: United bible Societas,1991 - (Рим. 13, 1-7) – 202 с.
6. Святе письмо. –Рим: United bible Societas,1991 - (1 Петр. 2,13-16) -209 с.
7. Святе письмо. –Рим: United bible Societas,1991 - (1 Тим. 2,1-2)- 260 с.

8. Правила Православной Церкви с толкованиями. Т.1. изд. Свято –Троицкой Сергиевой лаври, 1996. -165 с.
9. Правила Православной Церкви с толкованиями. Т.1. изд. Свято –Троицкой Сергиевой лаври, 1996. - 64 с.
10. Правила Православной Церкви с толкованиями. Т.1. изд. Свято –Троицкой Сергиевой лаври, 1996. - 617 с.
11. Никодим, епископ Далматинский. Православное церковное право. СПб., 1897. - 674 с.
12. Святе письмо. –Рим: United bible Societas, 1991 - (Діян. 4:19) -152 с.
13. Никодим, епископ Далматинский. Православное церковное право. СПб., 1897 -676-677 с.
14. Никодим, епископ Далматинский. Православное церковное право. СПб., 1897. - 680 с.
15. Правила Православной Церкви с толкованиями. Т.2. изд. Свято –Троицкой Сергиевой лаври, 1996 – 243 с.
16. Никодим, епископ Далматинский. Православное церковное право. СПб., 1897. -681-682 с.
17. Никодим, епископ Далматинский. Православное церковное право. СПб., 1897. -683 с.
18. Никодим, епископ Далматинский. Православное церковное право. СПб., 189 - 683 с.
19. Правила Православной Церкви с толкованиями. Т.2. изд. Свято –Троицкой Сергиевой лаври, 1996 – 585 с.
20. Діяння Помісного собору 1917-1918 р. М., 1999 – 27с.

Псевдодуховность. Псевдопатриотизм. Экспансия оккультизма.

Мирошниченко А. В.

«Но одно или два поколения разврата
теперь необходимо, разврата неслыханного,
подленького, когда человек обращается
в гадкую, трусливую, жестокую, себялюбивую
мразь... вот чего нам надо!
Учитель, смеющийся с детьми над их Богом
и над их колыбелью, уже наш!»

Ф. М. Достоевский «Бесы»

«Сумасшедший, это тот, кто делает
одно и то же, одним и тем же способом,
и при этом надеется получить другой результат»

Неизвестный автор

«Тому, кто занят служением Кришне,
нет необходимости согласовывать свои действия
с материальным миром, включая обязательства
по отношению к семье, нации, человечеству в целом».

«Бхагавад-Гита как она есть»

Глава 2, комментарий к тексту 41

«... побочные продукты тела, а именно дети...»

«Бхагавад-Гита как она есть»

Глава 2, ком. к тексту 20

«Человек, который считает
побочные продукты тела своими
родственниками, а землю, на которой
родился достойной поклонения,
должен считаться подобным ослу»

«Бхагавад-Гита как она есть»

Глава 3, ком. к тексту 40

Оккультизм берет начало в религиозном типе мышления, корни которого уходят в античность и которое обычно характеризуется как западная эзотерическая традиция. Ее необходимые составляющие - гностицизм, герметические трактаты по алхимии и магии, неоплатонизм и Каббала - возникли на востоке Средиземноморья в первые пять веков нашей эры. Собственно гностицизм связан с верованиями некоторых еретических сект в эпоху раннего христианства, они претендовали на обладание гнозисом или специальным эзотерическим знанием о духовных предметах. Гностические секты исчезли в IV веке, но их идеи воодушевили дуалистическую манихейскую религию (II век) и герметическое движение. Греческие тексты были собраны в Египте между III и V веками, здесь был завершен синтез гностических идей, неоплатонизма и каббалистической теософии. XV веке новые научные открытия и географические удачи уничтожили условия средневекового мира, гностические и герметические идеи пережили краткое возрождение. Выдающиеся гуманисты и ученые маги в период Ренессанса опубликовали старые классические тексты и тем самым заново создали корпус оккультных наук. Но после триумфа эмпиризма в научной революции XVII столетия подобные идеи сохранились лишь среди немногих любителей древности и мистиков. В XVIII веке эти неканонические религиозные и философские теории были определены как "оккультные", поскольку располагались на крайней периферии общепринятых форм знания. Впрочем, реакция на рационалистическое Просвещение приняла форму живого романтического интереса к Средним векам, стремления к тайне и способствовала оживлению оккультизма в Европе около 1770 г. Германия гордилась своими известными учеными магами времен Ренессанса, а также сетью розенкрейцерских общин; теософия и алхимия процветали здесь между XVII и XIX веками. Однако позыв к неоромантическому оккультному возрождению возник не в Германии. Его скорее следует связать с реакцией на засилье материалистических, рационалистических и позитивистских идей в практических и промышленных культурах Америки и Англии. Оккультное возрождение многим обязано популярности теософии в англо-саксонском мире в 1880-е годы. Здесь она имела выход на международное движение тайных обществ, связанное с именем Елены Петровны Блаватской (1831-1891), русской искательницы приключений и оккультистки. Ее жизнь, ее, якобы, способности к ясновидению и страсть к сверхъестественным феноменам, интерес к американскому спиритизму в 1870-е гг. повлекли за собой основание в Нью-Йорке, в 1875 году Теософского общества, с последующим перенесением его деятельности в Индию между 1879 и 1885 гг.; все эти события подробно описаны несколькими биографами. В основных моментах теософия как доктрина сформировалась здесь и в таком виде проникла в Центральную Европу.

Следующей вехой в возникновении современного популярного религиозного мышления можно считать Всемирный Парламент Религий в Чикаго, который собрался в 1893 г. Он был организован оккультной сектой сведенборгиан при активном участии унитариев и Теософского общества. Идеологи Общества утверждали, что оно объединяет в себе все религии. Требование единства мира было связано с религиозной и культурной унификацией. Оккультная теософская идеология и есть тот синтез, который западные интеллектуалы попытались создать между религиями Востока и Запада. Он и породил ту единую оккультную систему, с которой, как представляется, в той или иной степени соотносимы почти все современные тоталитарные секты. Это ложь, что все религии отличаются в мелочах и едины в главном. Религии могут быть сходными в мелочах, но принципиально различаться в главном. Стремление объединить все существующие религии приводит лишь к созданию еще одной секты. Важную роль в формировании современной оккультной идеологии сыграл и опыт тоталитарных стран, вкупе с опытом создания и построения радикальных (как правых, так и левых) политических партий и организаций и управления ими. Здесь необходимо сделать акцент на том, что историю германского нацизма невозможно представить без оккультно-мистической компоненты. Факт, что философия нацизма в Германии имеет достаточно продолжительный путь становления и непосредственно связана с целым рядом тайных оккультных обществ. Важно указать, что

такое позиционирование было не случайным, а даже наоборот, смыслоопределяющим. Жизненно важным элементом для ариософского понимания национальных конфликтов и немецкого духа был расизм. Когда социал-дарвинисты заговорили о неизбежности биологической борьбы в человеческом мире, то подразумевалось, что арийцы (или истинные немцы) не подвергнутся разрушительным влияниям этой войны, что они смогут противостоять угрозе распада и смешения, утверждая свою расовую неприкосновенность и чистоту. Необходимость войны рас и евгенической реформы нашли широкий отклик в Германии на исходе века: основные работы Эрнста Краузе, Отто Аммона, Людвиг Вильзера, Людвиг Вольтмана были опубликованы между 1890-ми и 1910. Формирование ариософии напрямую зависело от таких модных в конце XIX и начале XX века учений как теософия Блаватской и антропософия Штайнера. Именно учение Блаватской о расах создало благоприятную почву для формирования теоретической базы учения Гвидо фон Листа. Гвидо фон Лист был первым популярным автором, соединившим народническую идеологию с оккультизмом и теософией. Его читатели и последователи относились к нему как к умудренному патриарху, мистическому гуру националистов, чьей проницательностью славное арийское и немецкое прошлое Австрии избавлено от влияния иностранных культур и христианства. Представители этого движения работали в эзотерических обществах, пользовались большим доверием Генриха Гиммлера и принимали участие в разработке символов и ритуалов СС. Младший современник Листа Йорге Ланц фон

Либенфельс был наиболее молодым сторонником старого гуру. Ланц занял свое место как один из предвоенных учителей Гитлера в Вене, как об этом свидетельствуют классические биографии фюрера. Именно Ланц явился создателем ONT (ордена новых тамплиеров). Позже идеи ONT были внесены в правые круги Вены, через организацию, называемую

Lumenclub, основанную 11 ноября 1932 года. Задачей этой группы была борьба с "уродливыми, болезненными и прогнившими формами современной культуры" путем создания "этического и духовно возвышенного образа жизни". Среди тех, на кого идеи Листа производили глубокое впечатление, были полковник Карл Август Хельвиг, Георг Хауэрштайн старший, Бернард Кернер, Филипп Штауфф и Эберхард фон Брокхузен. Именно через них оккультно-националистические идеи Листа проникали в организации правого крыла Немецкого Рейха. Именно эти идеи несколько позже вдохновили Рудольфа фон Зеботтендорфа, Гаубатца и Геринга создать оккультное общество Туле. После того как нацисты взяли власть в 1933, Зеботтендорф опубликовал книгу с сенсационным названием "Прежде чем пришел Гитлер: первые годы нацистского движения". Книга рассказывает о подробностях деятельности ее автора в Баварии во время войны и революции и отстаивает предварительный тезис о том, что: Члены Туле были людьми, к которым в первую очередь обратился Гитлер, и они были первыми, кто пошел на союз с Гитлером. Войско будущего Фюрера состояло - кроме самого Общества Туле - из Deutscher Arbeiterverein основанным братом из Туле Карлом Харпером в Мюнхене и Deutsch Sozialistische Partei, возглавляемой Ганном Георгом Грассингером. Из этих трех источников Гитлер создал национал-социалистическую рабочую партию. К сожалению, ни тема моего доклада, ни время, отведенное мне, не позволяет во всей полноте раскрыть тему связи нацизма и оккультных учений. Резюмируя выше сказанное, можно сказать, что германизация оккультизма в начале XX века привела к тому жуткому историческому явлению, с последствиями которого нам приходится встречаться по сей день. Значительно позже, в конце XX века советизация и украинизация оккультизма привела так же к печально известной трагедии, связанной с Великим Белым Братством «ЮСМАЛОС». Учение «Белого Братства» так же как и учение германских ариософов основывалось на оккультной философии Е. П. Блаватской, Р. Штайнера, семьи Рерихов и многих других эзотерических авторов. Печально, но урок истории не был усвоен, и в наше время активно появляются и вполне легально существуют различные культовые группы, которые исповедуют религиозные взгляды очень сходные с выше перечисленными. К примеру «Церковь Нави», чего стоят заявления её лидеров: "Наша

цель - Сверхчеловек - великий сын белого человеческого вида - возрожденный бог, равный благим богам”, “Мы осознаем и не сомневаемся, что первым долгом для нас является борьба за соблюдение расовых законов, законов раздельного существования рас и их культур. Выполняя свой долг, мы сопротивляемся тирании беспорядочного скрещивания земных рас, которая угрожает нашему виду совлечением вниз, в основание эволюционной лестницы, туда, где, не имея промежуточных эволюционных форм, белый человек никогда не находился”. Целью своей организации основатель и руководитель «Церкви Нави» Лазаренко Илья Викторович обозначил “возрождение древнейшего нордического культа”, который Лазаренко называет “ариасофия”. По утверждению Лазаренко, достигнуто это будет “посредством восстановления магических связей с древними богами и распространения истинных учений”. Мощное развитие подобных оккультных идей наблюдается в среде движения Skinheads. Скинхеды, по мнению некоторых исследователей, относятся к неоязыческим деструктивным культовым группам. Тем не менее, позиционируют себя, и порой регистрируются государственными органами власти как патриотические организации. Вообще тема патриотизма широко эксплуатируется не только неофашистскими группами, но и большинством неоязыческих культов. Патриотизм их чаще всего заключается в противостоянии традиционным религиозным течениям (православию, католицизму, исламу) которое порой выражается в действиях, которые могут классифицироваться как разжигание межрелигиозной розни и нетерпимости, пропаганде ультраправого национализма:

“Известно, как католические миссионеры пытались подогнать под свою догму представления индейцев о Великом Маниту, чтобы привить им заразное, противоестественное учение об иудохристианском Иегове. Сходным образом действовали и православные миссионеры на Аляске. В библии “дух божий” витает над Землей как обособленное, чуждое ей начало, как нечто сверхъестественное, противостоящее естественной жизни. Семитическое понятие отвлеченного бога-духа как бесплотной, чистой от природной “скверны” сущности - ложно, искусственно, мертвенно”(4) “Скудоумные, ребяческие представления о сверхъестественном, надприродном боге, подобном Иегове или Аллаху, сотворившем мир “из ничего” (“что нам стоит дом построить...”) - удел искусственных религий” (4) “Славяне-язычники почитали дух-род, совечный Природе и внутренне ей присущий. Природа одухотворена - оплодотворена родом. Славяне не были ни единобожниками, ни многобожниками. Слово “атеист” буквально означает: безбожник. Наши волхвы и были безбожниками, ибо для них не было на небе никаких богов в привычном сейчас иудео-христианско-мусульманском смысле”(4)

“Взгляните смело в эти глаза и оставьте молитвы убогим. Отшвырните протянутые к вам руки животных, считающих себя людьми. Разбейте алтари чужих богов и знайте, что это место для вас”(2, 7) Но опасность оккультизма заключается не только в культивировании экстремизма, сами практики подобных групп несут в себе разрушительное зерно. 26 июня 2002г. в Житомире была зверски убита 18-летняя Ирина Гумарова. По сообщениям агентства "Интерфакс-Украина" девушка была расчленена и съедена своими убийцами. 7 августа на пресс-конференции заместитель прокурора Житомирской области Анатолий Кондратюк и старший следователь облпрокуратуры Иосиф Пшевлоцкий, который возглавляет следственную группу по расследованию дела убийства Ирины Гумаровой, полностью подтвердили мнение экспертов, сообщив, что, как установило следствие, шестеро преступников увлекались "оккультными науками" и именно с оккультными целями хранили дома отдельные органы убитой. По сообщению пресс-службы Центра «Диалог» преступники являлись последователями учения Карлоса Кастанеды. 27 октября в Керчи 35-летний местный житель жестоко расправился со своими родителями. Более сорока ножевых ранений он нанес своему 64-летнему отцу и 56-летней матери. Как сообщило МВД, в своих первых показаниях мужчина рассказал, что к убийству его подтолкнули «голоса свыше». После совершения убийств мужчина, не выходя из дома, более двух дней провел возле трупов в ожидании дальнейших указаний свыше. Ранее он состоял в российском отделении японской секты «Аум Синрике». В сентябре 2001 года в реке Темзе были найдены останки

человеческого тела. Как позже выяснилось, останки принадлежали шестилетнему мальчику африканского происхождения. Восстановленная картина происшествия потрясла даже бывалых следователей. Убийство оказалось ритуалом западноафриканской религии Вуду - ребенку сначала было перерезано горло, а потом его тело было расчленено на мелкие части. Полиция, правда, допускает другую версию: мальчик мог стать жертвой обряда африканской медицины, чьи последователи также практикуют жертвоприношения. Это только фрагмент тех сводок, которые наполняют новостной эфир. Неоднократно специалистами проводились экспертизы целого ряда оккультных групп, которые, маскируясь под разными личинами, пытались проникнуть в различные сферы нашего общества. В результатах экспертиз и мнений специалистов подчёркивалась опасность и обличалась псевдонаучность вероучительных практик таких культов. В частности педагогической школы Т. Акбашева, учения [Антоненко Надежды, оккультно-религиозной системы «Валеология», федерации "Семьи за единство и мир во всем мире", Вальдорфской педагогики Р. Штайнера, последователей «Живой Этики» Рерихов и многих других.](#)(6) Поистине лакомым куском для подобных учений является сознание детей и соответственно сфера образования. Их лидеры прекрасно усвоили афоризм: «Кто владеет молодёжью, тот владеет будущим». Существует несколько путей проникновения подобных групп в школы и другие учебные заведения. Тревожными сигналами для ответственных лиц могут послужить термины, характеризующие культовый «новояз»(12): "холодинамика", "ноосферное образование", "астрология", "экстрасенсорика", "чакра", "смена зон" и прочие. Использование произвольно вырванных из культурно-исторического контекста понятий, терминов, фрагментов практик восточных религиозных культов, индуизма, буддизма, даосизма - "карма" и ее "очищение", "энергии инь-янь", "медитации", "обмены энергиями" и т.п. "Пробуждение внутренних сил" в процессе специального массажа, попарно и в группе проводимых физических манипуляций - пассы, прикосновения, "взгляды глаза в глаза. Критическое отношение к рациональным психологическим механизмам, рациональной, вербальной стороне психики, выражающееся в высказываниях типа: "формальное мышление разрушительно", "головное мышление может быть вредным для организма", "слова разрушают возникновение чего-то" и т.п. Критика рационального сознания как "загрязненного" неосознанными, подсознательными негативными установками и должно быть "очищенным" специальными упражнениями. Попытки обосновать авторитетность своей деятельности ссылками на большую распространенность и популярность системы "на Западе", "за рубежом", постоянные указания на наличие разветвленных связей по стране и в мире (как правило, эти сведения дают, по меньшей мере, сильно преувеличенную картину). Такая "хлестаковщина" все еще иногда оказывает поистине магическое влияние на руководителей, преподавателей, родителей. Характерные особенности "научно-педагогической" деятельности, сводящиеся, по сути, при обилии околонучной терминологии и риторики, к отсутствию всякого научного аппарата и общепринятых научных процедур: отсутствие стадии опытных исследований и проведение сразу формирующих практик; отсутствие объективного внешнего контроля содержания деятельности, свободного обсуждения целей и мировоззренческих основ деятельности; применение мощных психологических и психотерапевтических методик внушения и формирования убеждений вне критики и в закрытых коллективах; применение тех же методик с еще более мощными последствиями для воздействия на детей и подростков, совершенно беззащитных от такого воздействия со стороны взрослых людей в силу своих возрастных особенностей; фактический саботаж непредвзятых оценок своей деятельности "со стороны", уход от общепринятых процедур научной экспертизы, критики и апробации; отсутствие междисциплинарных исследований и экспертиз (педагогических, психологических, культурологических, религиоведческих, этнологических, социологических и т.д.) при реализации социально-педагогических практик, направленных в целом на социум (детей, подростков, их родителей, семьи, коллективы т.д.). В целом последствия оккультной экспансии предсказать достаточно сложно, но с большой долей вероятности можно

предположить, что культовые группы оккультного характера могут быть использованы в контексте геополитики. Анализ работы миссий, особенно в плане отдаленных результатов, показывает, что своей деятельностью они формируют религиозно-политические лобби, характер которых сопряжен с религиозными особенностями. Так, деятельность оккультных миссионеров способствует созданию у определенной части населения позитивного отношения к стране, пославшей миссионера, в том числе и на основе религиозных симпатий, что, безусловно, даст свои плоды в будущем. С годами в политику и бизнес будут приходиться все больше людей религиозно ориентированных, с соответствующими взглядами и установками на приоритеты международного сотрудничества. По данному поводу очень точно заметил католический священник, автор книги «Бизнес и Евангелие», директор Института религии и общественной жизни (США) Ригерд Днеон Нейхауз заметил: «Часто трудно понять, где кончаются нравственные предписания и начинаются политические указания».(10) Объектом пристального внимания, мягко говоря, недоброжелателей нашего государства, так же является здоровье граждан, физическое и психологическое. Методы управления и контроля сознания в деструктивных культовых группах неоднократно описывались в соответствующей литературе, так же как и последствия подобных манипуляций.(12)

Одним из наиболее мощных рычагов управления человеческим сознанием являются чувства и эмоции, из которых самым интенсивным является страх. Именно поэтому лидеры деструктивных культовых группировок, в учении которых доминируют оккультные мотивы стараются формировать у своих последователей фобии.(12) По мнению профессора Московского НИИ психиатрии МЗ РФ, Юрия Иосифовича Полищука(6), значительно выросло за последние годы число психически больных с патологическими идеями и переживаниями порчи и сглаза (неизменного атрибута оккультного мировоззрения). В этой связи необходимо отметить большое сходство многих оккультных идей, представлений, переживаний с психопатологическими расстройствами при шизофрении и истерических психозах. Больные параноидной шизофренией часто испытывают феномены отнятия и вкладывания мыслей, феномены телепатии и ясновидения, ощущения воздействия космическими лучами, общения с высшей энергией, переживают наличие у себя сверхъестественных способностей к предсказанию будущего и влияния на него в масштабах всего человечества. Иногда больные переживают своё перевоплощение в других людей, животных, бесов, вампиров, считают, что их околдовали, навели порчу. Если подобные оккультные представления и переживания обсуждаются и практикуются среди людей с неустойчивой психикой, то она расшатывается ещё больше, создаются предпосылки для развития психических нарушений, что многократно фиксировалось в психиатрической практике. Не случайно, представители оккультной медицины заявляют, что путём порчи и сглаза можно вызвать шизофрению, эпилепсию и другие психические заболевания. Показательно, что духовная практика в таких сектах, как «Белое Братство» и «Аум Синрикё», приводившая к психическим нарушениям, основана в значительной мере на оккультизме. В свете всего сказанного, считаю, что наша задача; задача педагогов, социальных работников, госслужащих, заключается в формировании у молодёжи здорового патриотизма направленного на созидание, опирающегося на исторические, культурные и духовные традиции нашего народа. Учитывая трагический опыт истории защитить молодое поколение от вовлечения их, в аморальные игрища, устраиваемые нетрадиционными и опасными культовыми группами.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Авдеев В.Б. Преодоление Христианства. Опыт адогматической проповеди / Издание подготовила И.Б.Авдеева. - М.: "Капъ", 1994
2. Белый камень / «Церковь Нави»
3. Гудрик-Кларк Н. Оккультные корни нацизма: Тайные арийские культы и их влияние на нацистскую идеологию. - Санкт-Петербург: Евразия, 1993.
4. Доброслав. Язычество: закат и рассвет. - Калуга: Калужская Славянская Община.

5. Новые религиозные организации России деструктивного и оккультного характера. Справочник под ред. А. Хвыли-Олинтера.- Белгород, 1997.
6. Новые религиозные организации России деструктивного, оккультного и неоязыческого характера: Справочник. - Издание третье, дополненное и переработанное/ Авт. И.Куликов. - Москва, 1999.
7. Памятка соратника / Общество Нави. – М., август 1998 г.
8. Петрик В. М., Сьомін С. В. та ін. Нетрадиційні релігійні та містичні культури України: Навчальний посібник / За заг. ред. В. В. Остроухова — К.: Росава, 2003.
9. Тарасов А. Бритоголовые. Новая протофашистская молодежная субкультура в России // Дружба народов, 15 февраля 2000 г. - №2.
10. Трофимчук Н.А., Свищева М.П. Экспансия. – М. 2000
11. Шабанов А. Славянское неоязычество - политический культ в современной России // Православная Тверь, октябрь-ноябрь 1996 г. - №10-11(35-36).
12. Хассен С. Освобождение от психологического насилия: деструктивные культы, контроль сознания, методы помощи. – СПб.: прайм-Еврознак, 2001.
13. John HUBNER and Lindsey GRUSON. MONKEY ON A STICK. Murder, Madness, and the Hare Krishnas. - New York, 1990, Harcourt Brace Jovanovich, Publishers

«Формирование духовной компетентности у современной работающей молодежи»

Омельянская О. В.

преподавателя курса

«Основы православной культуры»

Мы не случайно собрались с Вами сегодня. Эту встречу продиктовало само время, время, показавшее нам, что 16 лет жизни нашей страны без идеологии, без веры вырастило «потерянное поколение», поколение, зашедшее в тупик, поколение, не видящее выхода из того положения, в которое оно себя загнало. Но это не их беда, это беда нашего общества и, отчасти, наша с Вами беда. В каждой школе работают, я уверена, прекрасные учителя, мастера своего дела, дающие замечательные уроки и внеклассные мероприятия!

Но почему же сейчас в школах можно встретить так много неопрятных, накрашенных подростков, курящих, бранящихся, с потухшими взглядами и абсолютным нежеланием учиться? Как же так? Где они, эти умные светящиеся глаза, горячие сердца, светлые головы? Ведь мы так много говорили с детьми о нравственности! Этому был посвящен целый раздел школьной программы, который так и назывался «Нравственное воспитание». Где же наша работа?

Нет, учить мы учили, и даже неплохо, а вот с воспитанием, надо признаться, не получилось. Почему наши дети, повзрослев, становятся агрессивнее и злее? Почему они совершенно не умеют прощать обид, не умеют слушать и понимать друг друга, не испытывают никакого чувства ответственности за свои дела и поступки? А ведь мы говорили с ними и об этом.

Анализируя все это, приходишь к выводу, что дело не в количестве и качестве проводимых занятий, а в той бездуховности, в которую мы бросали семена нравственности.

Любой закон, кодекс основывается на чем-то авторитете. Но на чем же авторитете зиждется основа всех законов – нравственный закон? И тут мы должны не только понять, но и принять положение, что для каждого человека не будет в этой области никакого авторитета, если в сердце его не будет Бога. Еще Федор Михайлович Достоевский говорил об этом: «Если Бога нет, то все дозволено». Вне Православия ответа на вопрос о воспитании человека нет. Мы же отвергли этот единственный путь – и результаты налицо.

Не может дерево доброе приносить плоды худые. (Евангелие от Матфея, 7, 18)

Значит, все дело в дереве, то есть в нас. Давать знания – наша специальность. Вот мы и давали, учили, развивали ум, память, воображение. Но не смогли научить тому, чего не постигли сами. Умные, развитые, способные, наши выпускники порой вырастали холодными, расчетливыми дельцами или пустыми, не нашедшими себя в жизни неумехами. Как воспитать в детях доброту, отзывчивость, взаимопонимание, честность, порядочность? Воспитать так, чтобы эти черты характера стали свойствами их натуры, а не средствами для достижения определенной цели?

Ни одна существующая система обучения и воспитания не дает возможности задуматься самому человеку над вопросом: «Какой я вообще?» Ответить на вопрос: «Что такое Человек?» пытается литература (русская и зарубежная). Но понять всю глубину произведений А. Пушкина, А. Толстого, Ф. Достоевского, Ч. Диккенса, Дж. Лондона и других писателей невозможно, ведь они построены на евангельских сюжетах, которые, к сожалению, нам не понятны. Поэтому наше образование и получилось таким однобоким и дало трещину. Поэтому мы и должны обратиться к культуре Православия.

И это хорошо, что в нашем городе вот уже 5 лет в рамках эксперимента в школах Коммунарского района читается курс «Основы Православной культуры». Это дает надежду на возрождение, обновление души человеческой.

А для нашей школы это жизненная необходимость. Ведь вечерняя школа – это необычная школа. Это школа, в которой учатся дети, не только работающие, но и те – которые по тем или иным причинам не смогли учиться в дневной общеобразовательной школе. Если в дневной школе в классе 1-3 учащихся с девиантным поведением, то у нас – 15-20 учеников в каждом классе, и к каждому ученику надо найти свой подход, свой рычаг управления, чтобы удержать его от «скользкого» пути. Это дети не только из неблагополучных семей, дети, родители которых лишены родительских прав; это дети из семей со средним достатком, но лишенные родительского внимания, любви. Дети, родители которых готовы заплатить любые деньги репетиторам, лишь бы самим устранились от воспитания своих детей.

В нашей школе с детьми с девиантным поведением ведется большая работа:

- составляется социальный паспорт на каждого учащегося,
- разработан план по предупреждению правонарушений среди несовершеннолетних учащихся,
- ежемесячно проводятся беседы, встречи с представителями общественных организаций.

Это все хорошо, но дети устали от постоянных поучений. Они захлопываются, как ракушки и уже не воспринимают того, что им говорят. Тем более в силу своих возрастных особенностей они воспринимают все «в штыки», все подвергают сомнению, скептицизму. Поэтому администрация школы и решила вернуться к давно забытому старому – к православному воспитанию, ввести курс ОПК именно в те классы, в которых больше всего детей с девиантным поведением. Нашей основной задачей на современном этапе является воспитание, а потом уже образование. Мы должны научить наших детей добру, терпению т. е. толерантности, уважению, умению находить согласие и ценить труд другого человека, быть не потребителем благ, а уметь создавать и давать эти блага людям. Научить беречь семью, пройти с любимым человеком через тернии, не расплескав любви, отдав тепло своей души уже своим детям. Задача на первый взгляд простая, но в тоже время одна из нелегких.

В ЗОВШ № 31 курс «Основы Православной культуры» читается с 11 января 2007 года. Этого времени еще очень мало, чтобы говорить о результатах, а тем более делиться опытом, ведь мы стоим вначале пути. Но и нами сделано не так уж мало. Трудности, стоящие перед нами заключаются в том, что мы должны за 4 года (9 – 12 классы) пройти программу, рассчитанную на 12 лет и не упустить самого главного. Как я уже говорила, читать курс «Основы Православной культуры» тяжелее в 9-10 классах, где учащиеся не обладают необходимыми знаниями, не имеют жизненного опыта, все воспринимают

скептически. В 10 –12 классах (возрастной ценз от 20 лет и выше), учащиеся которых уже работают на разных заводах города, у частных предпринимателей – работать проще. Ученики этих классов имеют определенный жизненный опыт, они спорят, отстаивая свою точку зрения, но в тоже время и прислушиваются к другому мнению, интересуются культурой и традициями народа. Но в параллели этих классов есть проблемы. Некоторые ребята в определенный период своей жизни употребляли алкоголь, увлекались наркотиками, им удалось покончить с пагубными привычками. И в этом им помогали не только близкие люди, наркологи, но, как не прискорбно, и представители разных христианских течений (сект). Сейчас, как никогда ранее, мы оказались беззащитными перед наплывом в Украину множества иностранных сект и лжехристианских учений. Эта беззащитность, на мой взгляд, объясняется оторванностью от истоков истинного благочестия, в традициях которого веками формировался нравственный уклад нашей жизни.

Поэтому с учащимися 11-І класса в марте-апреле 2007 года мы приняли участие в конкурсе Православия и создали проект на тему: «И шестикрылый серафим на перепутье мне явился...», посвященный общей теме: “Как мне не потеряться на рынке религиозных услуг Украины?” В ходе проекта учащиеся дали ответы на вопросы:

- Сколько существует религий в Украине?
- Чем отличается конфессия от секты?
- Как не попасть в сети секты?
- Чем отличаются деструктивные секты от маркетинговых структур?
- В чем позитив и негатив православия и сектанства?

В ходе проекта учащиеся познакомились с новой формой деятельности. Проект объединяет такие предметы как: история Украины, музыка, изобразительное искусство, человек и общество. Учащиеся исследовали влияние новых религиозных течений, которые пытаются прийти на смену традиционной вере в Украине.

Они будут проводить исследования деятельности деструктивных сект и коммерческих культов. Анализировали, почему именно сейчас начинают появляться новые религиозные секты. Работая над проектом, учащиеся осуществляли поиск информации в Интернете, энциклопедических изданиях и в другой литературе. На основе собранных данных была сделана мультимедийная презентация и выпущен буклет – памятка для сверстников.

Кому-то покажется, что мы сделали мало, что это капля в море. Но мы надеемся, что наша капля перерастет в океан, в океан любви и человечность, в океан Истины и Веры.

«Проектная деятельность как способ пробуждения интереса к истории родного края и своей семьи»

Отришко В. Ю.

преподаватель курса

«Основы православной культуры»

Мы живем в трудное время, и отрадно сознавать, что сейчас появляются островки духовности для наших детей, мы имеем возможность дать духовную пищу нашим детям. Наша молодёжь, испытывая тяжелейшие проблемы морального характера, стремится к духовному возрастанию, увлекая за собой и своих родителей, воспитанных в атеизме, и это даёт надежду на духовное возрождение нашего народа. Основной функцией гуманитарного образования является передача новым поколениям культуры менталитета народа, приобщение молодёжи к лучшим традициям своего народа и мировой культуре. Но и зарубежная и русская литература часто оказываются недоступными для восприятия современными школьниками- и не их это вина, а наша- педагогов. Классическая литература,

поэзия, изобразительное искусство, музыка: все наиболее значимое и для нас, и для других народов мира связано с духовностью, национальным мировоззрением, религиозными представлениями и традициями. Без знания основ православной культуры невозможно полноценное изучение произведений М. Ломоносова, А. Пушкина, Ф. Тютчева, А. Толстого, Ф. Достоевского и других, так как они отражают в своём творчестве христианские символы, понятия, идеалы, православное сознание и уклад жизни нашего народа. Понимание образности поэзии «серебряного века» требует знаний о древних религиях, так как там широко используются не только христианские символы и понятия, но и религиозная философия, античная и славянская мифология.

В наш жестокий век, после бездуховности предыдущих поколений, детские сердца тянутся к доброму и светлому. И здесь свою огромную роль играют уроки основ православной культуры, русской и зарубежной литературы. Каждое произведение можно использовать не только для нравственного, но и духовного воспитания.

На помощь приходят интерактивные методы обучения: дискуссии, диспуты, проекты, где ученики могут отстаивать свою точку зрения, учатся уважать мнение оппонента, работать в группах, критически мыслить, сообща приходят к выводам.

Эту работу можно начинать с младшей школы. Например, во 2 классе есть несколько тем: мой род, моя семья, уважение к старшим. Дети дома узнают не только имена прадедушек и прабабушек, но и самое главное- какими они были?

Пекли пироги, дедушка-полковник красиво вышивал, прабабушка пела.

И, заполняя дерево своего рода, дети живо представляют своих предков.

Появляются первые навыки и умения задавать вопросы, пересказывать.

Большой интерес вызывают рассказы в 5 классе о мучениках, первых христианах. Я посвящаю несколько уроков, чтобы рассказать о святых, чьи имена носят дети. Говорим о православной семье, о ценности человеческой жизни, о человеческих отношениях и ценностях.. Я думаю, эти вопросы заставляют задуматься многих. И, что интересно, дети сами начинают вспоминать заповеди, задумываться над жизненными проблемами, искать ответы в кино, литературе, жизни, сопоставлять и делать первые жизненные выводы

Уроки истории в 5 классе тесно переплетены и дополняют уроки основ православной культуры, особенно распространение христианства, связь христианской морали и многих славянских племен. На уроках детям интересно узнать об христианских обрядах и отголосках язычества в наши дни. Мы пытаемся разграничить христианские, языческие и просто модные обряды.

Я надеюсь, дети принесут в семьи эти знания.

На уроках зарубежной литературы в 6 классе при изучении повести Чарльза Диккенса «Рождественская песнь в прозе» мы ведём разговор о Рождестве Иисуса, о событиях тысячелетней давности, о любви, о семейных традициях в каждой семье. Мы говорим о социальном неравенстве диккенсовской Англии и о современном нам обществе.

Работая над проектом «Праздник, что приносил, приносит и всегда будет приносить добро», ребята с удовольствием узнают и рассказывают другим о Рождестве, собирают материал о праздновании в других странах, но и о празднике в своих семьях.

Отвечая на вопросы: Почему у Скруджа выступили слёзы после посещения улиц детства? Почему, увидев семью своей невесты, он не захотел путешествовать дальше? Что причинило ему боль? Что за свет лился из-под колпака Духа?, мы приходим вместе с детьми к выводу о том, что «принцип Добра всегда побеждает, несмотря на страшные обстоятельства и тяжелые препятствия» Ч. Диккенс. Мы говорим о Рождестве и Новом годе в наших семьях, о том, что главное в семье: духовная связь или насыщение, общение, любовь или дорогие подарки. На уроках Основ православной культуры дети, как лакмусовая бумага, проявляют проблемы семьи.

Продолжая разговор о Рождестве в повести Н. Гоголя «Ночь перед Рождеством», мы снова говорим о принципах любви, добра, национальных традициях и радостном православном восприятии Рождества.

Выполняя проект «Покрова» ученики разных параллелей с удовольствием работали над историей родного города, узнавали историю Покровской церкви, Покровской ярмарки. С удивлением выяснили, что Покрова на Запорожье-это целых 4 праздника! А сколько козацких легенд о помощи Богородицы было найдено и рассказано!

Сейчас мы выполняем 2 этап проекта «Путь на Голгофу». 1 этап представлял мой спортивный класс. Удивительно, но дети горели этим проектом! Работая в группах, ребята не только сами чувствовали Пасхальную радость, но и представляли другим. Это и конкурс Пасхальных газет, и чтение стихотворений. Даже родители принимали участие в инсценировании и чтении стихотворений!

На 2 этапе мы обратились к повести Н. Гоголя «Тарас Бульба». И снова нет равнодушных. И история козачества, и история Хортицы, даже травы и звуки степи и Хортицы не обошли вниманием. И спросили себя: а что осталось? Где дрок, тюльпаны, ковыль? Я считаю, что эти исследования заменили много уроков биологии, истории, нравоучительных бесед.

Очень интересный разговор получился в одном классе по поводу защиты православной веры Они пришли к вопросу: а что же сейчас? Нужна ли защита православной веры сейчас? Говорили и о сектах, и о выборе каждого. Я считаю, многих этот разговор заставил задуматься.

В 9 классах мы сейчас работаем над проектом «Запорожье православное» Дети узнают историю церкви города, фотографируют. Возникает интерес к родному городу, его истории, гордость за свой родной город.

Тревожьтесь обо мне

Пристрастно и глубоко.

Не стойте в стороне,

Когда мне одиноко. (Е. Евтушенко)

Эти слова- эпиграф к изучению повести В. Короленко « Дети подземелья».Мы говорим о христианском милосердии, о любви к ближнему, вспоминая притчу Иисуса Христа о добром самарянине, о послушании родителям и заповедях Божьих. Дети сами приходят к выводу о силе любви, о семейных ценностях, раскрывая души для добра.

В конце первого семестра, на итоговом уроке проводится конкурс « Сохрани цепочку...» и даются такие вопросы:

За сколько дней Бог сотворил мир?

Какие имена дал Бог первым людям?

Как звали сыновей Адама и Евы?

Как Господь решил покарать людей за их греховную жизнь?

Кто был спасён от потопа и почему?

Где родился Спаситель?

Как назывались ученики Иисуса?

Назовите имя матери Иисуса.

Как называется праздник Светлого Воскресения Спасителя?

Уроки литературы органично переплетаются с уроками основ православной культуры во всех классах. Читая в 8 классе сонеты Петрарки, Шекспира мы снова говорим о любви человеческой и духовной. Возможна любовь земная, если нет духовной? Вспоминаем заповеди, когда говорим о жизни Шекспира и его героях.

Дети задумываются и сами приходят к выводам христианской морали.

В 10 классах, после просмотра фильма «Иисус», дети на уроках литературы писали сочинение о нравственном выборе, об искушении и подвиге.

Сейчас у молодёжи очень популярны фильмы "Ночной дозор" "Дневной дозор". Почему? На этот вопрос дети отвечают просто : нас интересует будущее! Можно ли его изменить? Где грань добра и зла? Мы, свершенно неожиданно пришли к понятию святости! Дети в споре отвечали на "вечные" вопросы.

Все наверное чувствуют как осенью идёт фильм "Бригада". На уроках много говорят о Саше

Белом, о мужской дружбе. я задаю вопрос: Счастливы герои? Можно ли считать счастливыми погибших молодыми? В чём разница между погибшими на войне и этими ребятами?

Рассказываю о погибших за православную веру, о солдате Евгении Родионове, о мучениках- священниках нашей земли: архиепископе Сергии (Звереве), протоиерее Михаиле Шафанове и его супруге Софии, протоиерее Димитрии Игнатенко. Какой след они оставили на земле? В чём смысл жизни этих людей?

Главное, что даёт наш курс-возможность поставить вопрос и поиск ответа, и здесь метод проектных технологий незаменим, он даёт большие возможности. Но не подумайте, что всё очень гладко и без проблем. Большая проблема, с которой я столкнулась на сегодня-это безоценочность курса. Второклассники, нарисовав , раскрасив, несут дневник- оцените! В 9 классе-если оценки нет-это не надо, нечего тратить время! Поэтому я предлагаю, чтобы курс хотя бы шел как зачет.

Не все коллеги- классные руководители поддерживают курс, некоторые даже противодействуют. Конечно, в далеко не все семьи принимают курс, настраивают детей против.

Познать жизнь и достигнуть истинного счастья может лишь духовно развитая личность, способная гармонично воспринимать окружающий мир в его целостности. Для постижения этого растущему человеку необходимо уметь оценивать мир высшими нравственными категориями, осознавать ответственность за свои поступки перед людьми и совестью, перед Богом. И эту задачу неразделимо призваны решать уроки литературы и основ православной культуры, подводя к ответу на вопрос:

В чем счастье?

-В жизненном пути,

Куда твой долг велит –идти,

Врагов не знать, преград не мерить,

Любить, надеяться и верить.

(А. Майков)

Безпека духовності як підґрунтя виховання

Сухорукова Анна

асистент кафедри філософії ЗНУ

Духовність є основною домінантою загального розвитку будь-якої людини, будь-якого суспільства. Духовність людини можна представити внутрішнім світом, який відображує моральні, етичні, психологічні властивості, рівень освіченості, культури, потяг до самопізнання та потенціал особи як шанс всього суспільства на розвиток. Мається на увазі, що всередині кожного з нас знаходиться світ, всі можливості, перспективи та успіхи, що припадають на долю конкретного суспільства чи навіть Всесвіту. Кожен може сприяти загальному розвитку, бо людина є буття; наявність у неї свідомості означає, що усередині одного кінцевого сущого міститься усе суще, котре перебуває поза ним. Але для забезпечення даного розвитку духовність потребує забезпечення своєї безпеки. Безпека духовності – це діяльність щодо запобігання завади розвитку загально-ціннісного рівня громадян, їх творчо-пізнавального потенціалу, морально-етичного внутрішнього світу. Таким чином, ця діяльність обумовлює прогресивний розвиток всього суспільства шляхом використання потенціалу кожної особи. Безпека духовності є однією зі складових національної безпеки. Захист кожної такої складової – є основною функцією держави. Отже, захист духовності та забезпечення її безпеки – одна з пріоритетних ліній державної політики.

Основою успішної діяльності системи безпеки духовності є реальне сприйняття і пізнання відповідних безпека і загроз. Одним з факторів становлення безпеки духовності є виховання.

З одного боку, виховання як фактор обумовлює стан безпеки духовності, з іншого боку – сам процес виховання має ґрунтуватись на духовності і бути нею детермінованим. Отже, в цьому ми знаходимо діалектичний взаємозв'язок причини та наслідку.

Забезпечення присутності духовності у вихованні гарантує безпеку самої духовності та ефективність процесу виховання повноцінного члена суспільства, гідної людини. У сучасному українському суспільстві виховання нових членів актуально пов'язано з таким поняттям як патріотизм. Становлення патріотизму пов'язане не тільки із готовністю захищати державу, Батьківщину (участь у військовій підготовці), але й з розвитком економіки та діяльністю ЗМІ (гроші та інформація). Сильна духом особистість здатна не тільки опиратись негативному впливу грошей та інформації, а й навпаки скеровувати цю значну силу на користь Батьківщини. Кошти – на патріотичні заходи виховання та на розбудову економіки держави. Інформацію – на розвиток та пропаганду національної ідеї. Інформація є основним засобом виховання, а гроші є основним засобом розповсюдження інформації.

Отже, виховання має наступні аспекти, а саме:

- **Інформація.** Як зазначалось вище, інформаційний вплив є основним джерелом формування особистості. Його ми можемо поділити на 2 види: відкритий та латентний. Відкритий вплив інформації має проявляти себе через ЗМІ, заходи патріотичного виховання національної спрямованості, вивчення історії Батьківщини з чіткими аспектами патріотичного характеру. Особливістю латентного впливу є те, що він діє м'якше та скерований скоріше на підсвідомість. Його знаходимо в мові, музиці, топонімах і в назвах. Мова є основною ознакою етнічної ідентичності, а отже і національної. Мова є шифром свідомості і носієм інформації певної нації, бути носієм певної мови – це по особливому розуміти світ, відмінно від інших мов (націй). Музика окрім того, що може містити мову, за своєю сутністю також здатна бути певним національним елементом. І нарешті топоніми та назви напряду можуть передавати інформацію національного характеру. Порівняймо ефект патріотичного виховання навіть у назвах головної вулиці міста: проспект Леніна та, наприклад, проспект Соборний (як називалась головна вулиця Александрівська – сучасного Запоріжжя до радянізації).

- **Родина.** Батьки є основним джерелом інформації від час найважливішого етапу формування особистості, а тому родинне виховання має фундаментальність у свідомості суб'єкту, а отже і у суспільній свідомості. І тут ми знову знаходимо діалектичний взаємозв'язок впливу родини і суспільства.

- **Держава.** Юридична підтримка патріотичного виховання є базисною і стартовою. Коефіцієнт корисної дії заходів виховання детермінований державним регулюванням, яке в свою чергу є показником національного розвитку держави через її зацікавленість і стурбованість проблемами виховання.

- **Культура.** Метою виховання є сприяння розвитку повноцінної патріотичної особистості, а отже національно свідомої особистості. І в цьому сенсі культура, як глобальний феномен, здатна значно впливати на прискорення та ефективність виховання через заходи, такі як гуртки, збори, конференції, виставки і навіть одяга.

- **Освіта.** Маючи національний характер та використовуючи національну мову, вона є основним засобом донесення обґрунтованої інформації щодо національної ідеї та патріотизму, їхньої сутності та необхідності.

- **Системність та постійний взаємозв'язок,** нарешті, вищезазначених аспектів виховання.

Отже, підсумовуючи, можна зазначити, що духовність відіграє важливу роль у житті і конкретної людини, і суспільства в цілому. Безпека цієї духовності має бути одним з головних напрямків діяльності суб'єкту. Виховання входить до переліку тих факторів, що,

впливаючи, формують духовність, а отже забезпечують безпеку духовності. Системність та взаємодія основних аспектів виховання здатні ефективно вирішувати проблему створення повноцінної особистості із національною самоідентифікацією.

Наше дослідження показало, що наступними напрямками дослідження можуть бути такі: проблема становлення патріотизму в багатонаціональному суспільстві, проблема національної самоідентифікації та патріотизму в багатонаціональному суспільстві, проблема безпеки духовності в багатонаціональному суспільстві, роль держави в забезпеченні духовності в такому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.
2. Кримський С.Б. Заклики духовності XXI століття. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 32 с.

Религия как фактор формирования патриотизма.

Серга Татьяна Алексеевна, аспирант ГУ «ЗИГМУ», г. Запорожье

Человек становится «вполне человеком», когда осознает - свою идентичность. Идентичность есть компонент самосознания, формирующийся и существующий в мире человека. Мы знаем, кто мы, осознаем свою принадлежность в мире людей, профессий, конфессий, наций и пр.

Религиозная и этническая идентичности являются формами социальной идентичности. Религиозная идентичность - это самоотождествление индивида с той или иной конфессией через осознание того, что он разделяет вероучение, культ и организационные формы данной конфессии. Этническая идентичность - это результат процесса осознания себя представителем определенного этноса, определенная степень отождествления себя с ним и обособления от других этносов. Религиозная и национально-этническая идентичности довольно сильно взаимосвязаны. В одних случаях религиозная идентичность выступает в качестве маркера этнической идентичности, а в других исследователи говорят об этно - конфессиональной идентичности.

Любовь к своей нации, к Родине, безусловно, положительное чувство у любого народа. Это чувство известно под названием патриотизма (от греч. Pater - отец). Патриотизм свойственен любому народу, он является результатом состоявшейся национально-этнической идентификации личности. Чувство это благородное и нужное. Но настоящий патриотизм сочетается с уважительным отношением к другим народам, их культуре, обычаям, в том числе - религии.

Если этого нет, патриотизм превращается в национализм и шовинизм - чувство собственного превосходства над другими нациями, нетерпимость, а подчас и враждебность в отношении к ним. Такой "патриотизм" становится несовместимым с истинной верой, которая объединяет всех верующих независимо от их национальности. Итак, настоящий патриотизм исключает чувство превосходства над другими народами.

Нет и не может быть такой национальности, одна лишь принадлежность к которой давала бы исключительное или монопольное право считать себя "истинным" патриотом. Тем не менее, любовь к родине всегда имеет национальный характер, поскольку субъект патриотических чувств и взглядов всегда принадлежит к определенной расе, национальности, этносу.

Влияние религиозной принадлежности на формирование патриотических чувств и взглядов весьма существенно, хотя и не всегда актуализировано в общественном сознании. У

всех народов мира религия была исторически первичным интегративным фактором, под воздействием которого формировалось национально-этническое единство, особенно в эпоху, предшествующую возникновению государства. В течение веков религиозные верования и национальные особенности сплавлялись в единое целое, определяя своеобразие национального мироощущения и мировоззрения, традиций и обычаев, обрядов и ритуалов, нравственных устоев и всего уклада жизни. Так что сегодня в большинстве случаев невозможно определить, что в национальном характере происходит из преобладающего этноса, а что - из господствующей религии. Принадлежность к религиозной общности, несомненно, укрепляет любовь к родине. Вот почему патриотизм традиционно понимают прежде всего как любовь к родной земле, земле предков, которые как бы освятили ее "истинной" верой.

Патриотизм в своих высших зрелых проявлениях - одухотворенное чувство, близкое религиозному. Духовная любовь к родине предполагает отношение к ней как к чему-то священному и, с психологической точки зрения, переживается как нечто глубоко личное и "святое".

«Критерії формування та самореалізація особистості»

Зоя Іванівна Полосуєва
Завідуюча програмно-методичним
КЗ «Обласний центр патріотичного
виховання молоді» ЗОР

(З власного духовного досвіду)

Кожна особистість є людиною. Але не кожна людина є особистістю. Людиною народжуються. Особистістю – стають.

Домінуючим критерієм особистості є високий рівень духовності та різнобічний інтелектуальний розвиток.

Це вміння бути самим собою, спроможність виходити за межі звичайного (в кращому розумінні), мати неповторність світобачення, розвивати природний потенціал, бути цілеспрямованим та готовим до постійного самовдосконалення.

Перш за все для цього необхідні воля, впевненість, мужність та наполегливість.

Особистість – це гармонія духовного і душевного, це сплав високого знання і високої духовності.

«Духовність – це не фанатична релігійність, духовність це постійне удосконалення Духа до такого піднесеного стану коли людина не в змозі творити зле, коли в ній сформується братерське відношення до всього суцього на Землі... коли людина зрозуміє що вона є частиною єдиного живого організму, який називається Всесвітом.» (В.Д. Пликін «Спочатку було слово...» або «Слід на воді» 2000 р. Іжєвськ)

Знаючи фізичні закони кожному зрозуміло що відокремлювати людину від Природи – не можливо, бо людина є її частиною.

Кожна істота на землі має своє призначення. свій шлях, своє місце, а тим більше – людина., яка має особливий шлях розвитку, що передбачено творцем.

Духовні закони – це твердиня, на якій потрібно будувати свою дорогу життя. Якщо духовний стан людини знаходиться на відповідно високому рівні – багатобічність інтелектуального розвитку неминуча, вона стане внутрішньою потребою, як завершальний фактор гармонії головних складових **особистості**. (Із власних спостережень маю багато яскравих прикладів підтвердження цього висновку)

Гармонічно розвинена особистість безперечно зможе бути спроможною формувати відносини на підставі **Закону Всесвітньої любові**: «Полюби ближнього свого як самого себе». На думку вчених, тільки на підставі цього закону, можна врятувати людство від

духовної деградації. Тільки високий рівень духовності дає можливість гальмувати зло у відношеннях між людьми. Зло – руйнівна сила. Добро - сила творча, будівна.

Енергія зла негативно впливає не тільки на розвиток суспільства, а навіть і на планетарні процеси. Тому відбуваються катаклізми, землетруси, повені, тощо. Отже, край необхідно в процесі формування особистості молодого людини нам, дорослим, сприяти досконалості її мислення, бо *доля нашої матінки-Землі в руках майбутніх поколінь*.

Помилки на життєвій дорозі виникають лише в результаті відсутності духовного досвіду і відповідно, належного рівня знань - чим керуватися. Головне не бути рабом непотрібних речей, а навпаки, мати гнучке мислення, прагнути його **Вищого прояву**. Важливим критерієм у будь-якому виборі є відчуття, поклик серця, душі, як **Вищого духовного втілення**, як виток любові, що відкриває дорогу до невичерпного джерела знань.

Це потрібно прищеплювати з дитинства, з молоком матері. Мала дитина вчиться жити, наслідуючи приклад дорослих, так запрограмовано самою природою.

Тому зрозуміло, яку значну роль відіграють сімейні обставини, відносини батьків та дітей, відносини між батьками, їх рівень особистості, які повинні бути взірцем любові, на підґрунті якої зростає повноцінний її плід:

Якщо родина є взірцем відносин,
Якщо душа є джерелом любові,
То там панує суто Вищий розум,
Де істина закладена в основі.

(Автор)

Про пріоритетне значення любові на просторі людського *буття*, Біблія говорить:

«І коли маю дар пророкувати і знаю всі таємниці, й усе знання, і коли маю всю віру, щоб навіть гори переставляти, та любові не маю, - то я ніщо!

Любов довготерпить, любов милосердствує, не задрить, любов не величається, не поводить не чемно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішить правдою, все зносить, вірить в усе, сподівається всього, усе терпить! Ніколи любов не перестане.» (Біблія, 1 послання Св. Апостола Павла до коринтян 13:2-8).

Особистість – це уміння бути самим собою, ким ти є насправді. Це уміння розкрити своє внутрішнє «Я», свій внутрішній потенціал, свій Божий дар.

Звершитись як особистість – це виконати своє призначення що дароване тобі Творцем. Те, що ти виконуєш без напруження, з любов'ю, те, що дає в результаті позитивний плід – це і є **твій дар**. Неси його у світ. Твори!

Лише в такому разі ти реалізуєш себе як **особистість**.

Важливо пам'ятати що дар у кожного свій, тому нема потреби порівнювати себе з іншими. Тому ми і потрібні одне одному, що ми всі різні.

«Служіть один одному, кожен тим даром, якого отримав» (Біблія 1 Соборне послання Св. Апостола Петра 4:10).

Край необхідна мудрість, щоби свій вибір робити не за порадою іншої людини, а за покликом своєї *природи*... *«А якщо когось із вас не вистачає мудрості, нехай просить від Бога»* (Біблія, Соборне послання Св. Апостола Якова 1:5).

Головне **вчасно розкрити себе як особистість**. Не керуватися стереотипами «у тебе все ще попереду». Не гальмуй свої бажання **Бути!**

Будь! Будь тим, ким ти повинен бути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пликін В.Д. ««Спочатку було слово...», або Слід на воді»/ Іжевськ-2000/
2. Мальханова І./ «Школа щастя»М «Принт»,-2003
3. Біблія

«Изучение исторических памятников и святынь родного края на уроках ОПК как способ формирования патриотизма у учащихся»

Тимошенко Т.М.
Учитель ОПК № 88

Наше время - время крайних противоречий. Сердце учителя, как и сердце каждого человека, переживающего за будущее нации, охвачено печалью и скорбью от того, что происходит с нашей страной, народом.

Но больше всего оно болит за школу, за детей. Почему многие наши дети, повзрослев, становятся агрессивными, злыми? Почему они совершенно не умеют прощать обид, не умеют слушать и понимать друг друга, не испытывают никакого чувства ответственности за свои дела и поступки, хотя родители и учителя говорят с ними об этом?

Главное назначение нашего предмета - положительное изменение состояния духа и сердца. Вдохнув веру в ученика, чтобы душе, его загорелась христианской любовью и созиданием доброго.

Любовь к Родине украшает человека, придаёт его жизни более глубокий смысл и одновременно служит возрастанию достоинства и силы его Отечества.

Патриотизм - одно из наиболее глубоких человеческих чувств, закреплённых веками и тысячелетиями. Чувство патриотизма присуще каждому, но в разные времена оно проявляется по-разному. Чем больше в стране людей, любящих своё Отечество, тем более защищён народ от несчастий и более в нём достойная жизнь. При ослаблении патриотизма неизбежно происходят разнообразные ухудшения в жизни общества.

От чего зависит сила любви и преданности человека своей Родине? Многие факторы формируют в человеке патриотизм, но более всего влияют на силу любви к Родине вера и любовь ко Христу и крепость православной веры. Для решения этой проблемы недостаточно изучить с детьми нравственные заповеди, привести яркие примеры их исполнения и нарушения и ждать от них сокращения нарушений. Углубление в сущность проблемы показало, что без изменения духовного состояния учащихся этого не произойдёт.

Успешное решение проблемы нравственного воспитания возможно во многом: эта основа помогает акцентировать внимание ребёнка на внутреннем состоянии, помогает понять ему на каком этапе он находится, как измениться, а также осознать, что он получит от своего изменения. Это главное. Поэтому много внимания уделялось практическим заданиям. Одно из первых - послушание своих родителей. И здесь появились первые открытия. {/7

А далее, чтобы понять причину радости и блаженства, которые испытали дети, рассказываю учащимся об энергии добра. Любовь дана нам Иисусом Христом, в том числе и наша чистая, возвышенная любовь к близкому человеку (родителям). Мы всегда желаем их видеть, общаться с ними и жить, прибывая в состоянии счастья. Но любовь к Христу больше, выше и глубже; она усиливает, укрепляет и обогащает нашу жизнь, заполняет наше сердце и выплёскивается в форме любви к близкому человеку и окружающим людям, заставляет творить добро.

Не следует считать, что уроки строятся лишь на прямом морализировании, которое где-то подсознательно отвергается многими учащимися. Учитывая эту особенность детской психологии, всегда стараюсь переключить детей на опосредственное, эмоциональное восприятие библейских текстов, которое исключает прямое поучение :»Делай так», «Не делай этого». Этот путь воздействия на психологию детей (основанный на сопереживании) является очень действенным.

Изучая о возникновении и распространении монашества на Руси, учащиеся могут понять подвиг монахов, сравнивая своё послушание родителей, понять какое влияние оказывали монастыри на нравственность и душу людей.

Жизнь преподобных Антония, Феодосия, Сергия Радонежского оставляют след в душе учащихся. Размышляя над проблемами современной жизни, мы все чаще обращаем

взор вглубь истории, ища в ней истоки взлетов и падений, и основа взлётов. Таким событиями, изменившие ход истории были Невская битва, битва на Чудском озере, Куликовская битва. События перед которыми благодарные потомки склоняют головы. Стараемся ответить на вопрос: «Чему учит история потомков, нас с вами и тех, кто придёт после?»

Не оставляет равнодушными учащихся и такие события истории, которые восходят к I веку н.э., связанные с апостольской деятельностью Андрея Первозванного, который прошел по земле славянской. Его маршрут проходил по сегодняшним землям Запорожской области. Остановившись на пути под горами, где ныне Киев, апостол предсказал ему славу города великого и будущий расцвет Православия. В честь этого апостола назван храм, а в зоне отдыха при храме стоит величественный памятник Андрею Первозванному.

Рассмотрение каждой новой темы начинаем с обобщения того, что учащиеся уже знают; мы наблюдали, уточняли свой личный опыт, соотносили его с опытом человечества. Все понятия выводились в открытой системе диалога. Участие детей в самом уроке способствует развитию их мышления, чувствительности, активизации творческих способностей. Живой разговор на уроке побуждает и ту часть учеников, которая с трудом вступает в общение, внимание повышается у всех без исключения. Неотъемлемой частью этого курса является обратная связь с детьми, которая рождается в процессе или в результате диалога, анкетирования, сочинений, экскурсий, паломничества.

Вот как ответили учащиеся 8-х классов на вопрос :»Что дало тебе изучение курса ОПК?»

1. Я стала верить в Бога, больше узнала о себе, стала больше слушаться родителей.
2. Изучение курса дало мне понять, какой я человек, разобраться в себе, и в своей душе, определиться, как мне поступать в дальнейшем.
3. Изучение ОПК обогатило мой духовный мир. Я больше стал задумываться о жизни, о Боге и смысле нашего мира. Понял, что человеку, делающему хорошие поступки, всегда легче, чем человеку, который делает плохие дела. Самое главное, что я понял - добро и любовь спасут наш грешный мир. 4. Мне понравились дискуссии, которые мы проводили по прочитанным рассказам и историям. Я поняла, что кроме материальных ценностей есть ещё и духовные. Я больше узнала о том, что мы христиане и должны помогать друг другу, быть опорой. Уроки православия дали понять, кто мы на этом свете и какова наша миссия. Мне кажется, что после этих уроков наш класс чуть-чуть подобрел (в отношениях друг с другом), ведь на каждом уроке говорили о добре, и что за добро платят добром. В старших классах пишем сочинения - рассуждения, в которых ученики пытаются осмыслить свою роль в мире. Вот одно из сочинений на тему: «Зачем я живу»:

Каждому из нас жизнь дают родители. Их побуждают к этому разные причины. Одни желают иметь опору в старости, другие видят в детях цель своей жизни. Антуан де Сент-Экзюпери писал: «Есть такое твердое правило: встал поутру, умылся, приведи себя в порядок, - и тут же приведи в порядок свою планету». Мне кажется, он был полностью прав. И каждый из нас должен вначале получить образование, профессию, а затем пытаться сделать что-то для других, для нашего мира. Конечно же, невозможно сразу решить какие-то глобальные проблемы. Но можно попытаться сделать хоть что-нибудь, чтобы принести людям радость, сделать их счастливее. Как? Это зависит от каждого из нас.

Я хотела бы стать учительницей. На данном этапе моей жизни это является целью. Научить ребёнка чему-либо, воспитать в нем те человеческие качества, которые помогли бы ему в жизни, - это замечательно. Ведь за детьми будущее, будущее нашей нации, нашего государства. И если связь между пополнениями отсутствует, то общество реагирует. Я хочу делать все, что в моих силах, чтобы люди стали чуточку добрее, терпимее друг к другу. Нужно лишь осознать цель своей жизни. У каждого из нас она разная. Главное -заниматься

любимым делом и делать его как можно лучше, быть профессионалом в своей области, принося своими деяниями радость окружающим.

Такие работы дают возможность учителю определить приоритеты учащихся, понять, что превалирует в их ценностях - духовное или материальное.

Огромное воздействие на духовный мир детей оказывают экскурсии в храм, паломнические поездки. Вот что писала ученица 8 класса: «После посещения храма испытала покой, почувствовала гармонию, узнала, что верить в Бога - это очень важно для каждого из нас. Бог любит всех людей. Но чтобы жилось легко и хорошо, нужно жить по Заповедям Божиим: Люби Бога всем сердцем твоим. Люби ближнего своего, как самого себя.»

Своими выводами поделилась ученица 10 класса;

«Когда мне предложили посетить некоторые духовные памятники украинской культуры, я сразу же согласилась, потому что давно хотела больше узнать о храмах и их истории. Каждый человек в своей жизни должен гордиться своим народом, своей страной, своей культурой и традициями, которые передавались из поколения в поколение от отца к сыну. А главное он должен гордиться своей религией, т.к. она даёт человеку духовное развитие и стремление к самой жизни. Я считаю, что если человек пренебрегает своей религией, то у него нет шансов духовно развиваться.»

О паломнической поездке в Свято-Успенский Святогорский монастырь ученица 10 кл. делилась своими впечатлениями:

Стараюсь использовать значимые события сегодняшнего дня. Так события 14 октября. Спрашиваю: «Чем знаменателен этот день для запорожцев?» - Праздник Пресвятой Богородицы, День освобождения города от немецко-фашистских войск. - А еще чем? Торжественное освещение Свято-Покровского кафедрального храма. И начинается беседа, в ходе которой выясняется, что кто-то из учащихся слышал, видел по телевизору и даже были на освещении храма. Хорошо или плохо это событие для нашего города? До конца не выясняем говорю, что из газет узнала число увеселительных заведений кафе, рестораны, ночные клубы, казино) нашего города. Как вы думаете, сколько их в городе? (более 2-х тыс) Хорошо это или плохо? Для чего посещают эти заведения? Это пища для души или тела? А теперь посчитаем сколько в городе заведений, где получаем духовную пищу? Какой вывод делаем? Так в чем же значение открытия храма? Обращаю внимание на его красоту, как гармонично он вписался в архитектуру центра, как блестят его купола.

И снова история перекликается с сегодняшним днем. Земля, на которой расположен г.Запорожье, повествует о славе дней минувших. Здесь истоки вольности украинского народа в прошлых веках. На о.Хортица возникла Запорожская Сечь, центр украинской казачьей вольности. Казаки были глубоко верующие, почитали праздник Покрова и Пресвятую Богородицу, в честь этого возродили храмы. Участвуя в проекте «Зеленая и небесная» группа учащихся собрала материал о храмах, посвященных Богородице.

Деятельность детского экологического объединения «Аделаида», в экологических лагерях.

Пришпетливый Г.Н
Учитель, гимназия №107

Я являюсь учителем биологии в гимназии №107. На протяжении пяти лет я веду курс «Основ православной культуры»; так же веду кружок интеллектуальных игр и курирую школьный пресс-центр, где мы с детьми выпускаем две газеты: школьную «Pupli'S Home" и газету детского экологического объединения «Аделаида».

И если Вы не будете возражать, я остановлюсь на деятельности нашего детского экологического объединения, и более подробно на летних и весенних экологических лагерях.

Обычно в июне-июле и в последнюю неделю апреля на острове Хортица под эгидой Запорожского Центра Туризма и Краеведения ученической молодёжи проходят эколого-краеведческие лагеря и слёты, в которых традиционно принимает участие и наше объединение (обычно это 25-30 учеников и 3-4 учителя).

Я сейчас не буду останавливаться на экологической стороне работы наших лагерей, хотя она и занимает одно из основных направлений работы объединения и является очень ценной.

Я хотел бы рассказать о другой стороне, которую можно было бы назвать культурной или, наверное, более правильно, духовно-культурной.

И здесь можно выделить несколько составляющих:

Во-первых, место проведения - остров Хортица. Не просто, как остров на Днестре, не просто, как часть Запорожья. А как уникальнейшее явление в географическом, природном, историческом, культурно-духовном плане. Наполеон, находясь в Египте, как-то сказал о древнеегипетских пирамидах: «... С их высоты на нас смотрят несколько веков истории». То поверьте, что находясь возле Хортицких гранитов, возраст которых более 2 млрд. лет, начинаешь понимать, что ты песчинка в нашем бренном мире, просто миг в истории человечества, и какой будет этот миг: яркий, как вспышка сверхновой звезды или, как тлеющий уголёк догорающего костра, зависит от тебя. И наша задача, как руководителей лагеря, помочь ребёнку выбрать правильный путь ответа на этот вопрос.

Уникальна история острова, уникальна энергетическая наполняемость Хортицы. И в этом окружении дети живут 2-3 недели. Они впитывают в себя этот воздух, эту красоту, эту энергетику.

И после возвращения из лагеря, когда дети уже традиционно пишут сочинения-эссе о пережитом в лагере, и возникают такие строки: «Хортица не просто клочок земли и поток воды, здесь я всегда нахожу ответы на любые вопросы - дух предков всегда подскажет, посоветует. Здесь тихо и спокойно, вдали от шумного и пыльного города чувствуешь необыкновенный прилив энергии и сил».

Второе составляющее - это общение.

Если в городе, в школе ученик и учитель поставлены в жёсткую иерархию «ученик-учитель», то здесь, в лагере, при наличии иерархии она переходит в иной разряд «ребёнок-взрослый» (или, даже лучше сказать, «ребёнок-старший брат(старшая сестра)»). Дети видят, что руководители ведут такой же образ жизни (живут в такой же палатке, едят ту же пищу, приготовленную на костре, также дежурят по лагерю), и постоянно готовы к общению в любое время суток: утром, днём, вечером (и если понадобится, то и ночью). /Здесь в лагере сутки у руководителей делятся не 24, а 25, а порой, и 26 часов/. Здесь в лагере учитель - это тот человек, которого на Востоке называли Сенсей (т.е. наставник, мастер, учитель в высшем понимании этого слова). Здесь ученики учатся у руководителей, но и руководители учатся у детей.

Дети получают то общение, которого им не хватает дома (не секрет, что очень часто, взрослые встречаются с детьми после работы вечером или утром до работы, и очень часто им не хватает времени просто выслушать своих детей).

Здесь ты можешь во время общения передать тот объём информации, ту целенаправленную информацию, которую невозможно передать в программе школы (из-за нехватки времени, из-за жёстких границ программы).

Ценным является отношение между учениками (ученики разновозрастные 6-10(11) классы). Причём некоторые некоторые попадают не в первый раз (и при этом нужно пройти довольно жёсткий отбор). Именно они помогают своим товарищам в овладении знаниями, как биологическими, так и правилам существования в тесном коллективе (взаимопомощи, взаимовыручки). Образуется та общность, которая продолжается и после лагеря (в стенах гимназии).

Это и вечерние традиционные беседы у костра (получили название «стая»), где каждый из присутствующих в лагере делится впечатлениями о прошедшем дне, о событиях, ему понравившихся или не понравившихся. И эти беседы часто переходят в беседы о смысле жизни, о восприятии мира, о добре и зле. Плюс песни под гитару (как правило русский рок, бардовские песни с философским смыслом). Наступает момент, когда дети ждут эту вечернюю «стайку» у костра. И как я говорил, в этих беседах принимают участие все присутствующие в этот момент в лагере (включая и руководителей других лагерей, и родителей, приезжающих проведать детей). Виде ли бы вы с какой радостью принимают участие родители в этих общениях. Часто именно здесь родители и дети, наконец-то, видят друг друга такими, какими они хотели бы видеть.

Очень часто приходят бывшие ученики, члены экообъединения, прошедшие эколагеря и экослёты. Их тянет к этому общению. Они приходят на несколько дней, часто стоят рядом своим лагерем, но постоянно приходят на помощь руководителям, постоянно делятся опытом, постоянно общаются с друзьями из нашего лагеря, из соседних лагерей.

Именно благодаря тому, что с учениками идёт общение на равных (их не делят на старших и младших), в вопросах жизни в лагере они все равны -они начинают понимать своё место в этом мире; они начинают воспринимать такое понятие, как малая Родина; они доходят до понимания таких понятий, как Отечество, Родина, Украина. И, наверное, наша работа в плане патриотизма имеет смысл, если ученики в День Конституции, самостоятельно, после подъёма исполняют Гимн, а на некоторых экослётах Гимн традиционно исполняется и утром и вечером.

В третьих, это восприятие культуры и традиций своего народа. -Начиная от рассказов руководителей и заканчивая непосредственным участием детей в театрализованных представлениях.

При этом очень часто дети самостоятельно пишут сценарии, и очень часто в стихотворной форме. А для этого необходимо перебрать огромный пласт литературы или других источников информации. Плюс использование национальных костюмов (помощь гимназии), плюс самостоятельное изготовление атрибутов (например, веночков).

И получается сказка в прямом и косвенном понимании этого слова. Например, за последние годы весной на экослётах дети в виде представления играли: сказку «Как казаки на Сич ходили», «Мастер и Маргарита на Запорожский лад», «Белое солнце пустыни»;

Летом представление «Ивана Купала»;

Весной и летом театрализованные представления, посвященные 60-летию Победы.

А после появляются стихи, сочинения, эссе, которые сами являются образцом творчества.

Именно после таких лагерей и появляются слова: Хортица - священная земля, Хортица! И ты! И мы! И я! Но работа в лагерях не заканчивается, а продолжается в стенах гимназии. Например, проект «Посмотри, как хорош мир, в котором ты живёшь!», при реализации которого ученики в разном виде (рисунки, сочинения, эссе, размышления) отвечали на вопросы: Что такое Жизнь? За что вы любите жизнь? Что помогает вам преодолеть трудности?

И если в лагерях зажигают звёздочки, то потом эти звёзды зажигают своё окружение и появляются россыпи талантливых созвездий.

Возникает необходимость продолжить это общение между собой, поделиться своими мыслями с другими и поэтому вначале мы начинали работу с разными издательствами, то потом дошли до необходимости издавать свою газету. На протяжении 2-х лет мы выпустили 20 номеров газеты (вначале компьютерный вариант, а с 20 номера - типографскую версию).

На сегодняшний день «Аделаида» стала призёром девяти областных слётов-форумов юных экологов, региональных слётов-форумов, двух слётов юных географов-краеведов, победителем трёх районных туристических слётов и призёром областного слёта юных туристов, заняла 1 место в областной туристическо-краеведческой экспедиции «Зелена мережа Запоріжжя », стала одним из лучших объединений области в 2006 году.

Звезда разрастается и превращается в созвездие. Аделаидовцы живут по алгоритму: „успех = вдохновение + творчество + деятельность». Может быть, поэтому в объединение стекаются творческие, яркие личности, настоящие звёздочки. Среди аделаидовцев призёры предметных районных, областных и республиканских олимпиад, победители многих районных городских и областных творческих, литературных, краеведческих конкурсов, победители районных и областных турниров клуба «Что? Где? Когда?», призёры областной краеведческой конференции «Мій рідний край», победители и призёры областного конкурса «Лучший Краевед» в различных номинациях.

Но самым главным достижением «Аделаиды» можно считать создание стойкого, слаженного, творческого детского коллектива, в котором царит чуткое и бережное отношение друг к другу, взаимовыручка и взаимопонимание, терпимость и взаимоподдержка - то, что мы объединяем понятием «настоящая дружба».

«Когда вступаешь в ряды «Аделаиды», то становишься членом большой, дружной семьи», - так говорят ребята.

«Аделаида» - звезда, которая не гаснет. И она будет светить до тех пор, пока есть люди, которые не представляют себе жизнь без романтики летних экологических лагерей, которым не безразлична природа, её судьба, и судьба самого человечества, потому что:

«Только две вещи важны для человека - звёздное небо над головой, и моральный кодекс внутри него!»

Функции семьи. Рекреативная функция.

Куратченко И.Е.

Директор центра социально-психологической помощи

Для человека семья - главный и основной компонент среды, в котором он живет первую четверть своей жизни и который он пытается построить всю оставшуюся жизнь.

Слайд 1: Семья - ячейка общества (малая социальная группа), важнейшая форма организации личного быта, основанная на супружеском союзе и родственных связях - отношениях между мужем и женой, родителями и детьми, братьями и сестрами и другими родственниками, живущими вместе и ведущими совместное хозяйство.

Вы когда-нибудь задумывались о том, почему люди вступают в брак? Когда я задаю этот вопрос участникам тренинга, они в замешательстве. Наиболее частые ответы:

<i>Слайд 2: Иметь детей, продолжить род</i>	Воспитательная функция
<i>Быть с человеком, способным понять и оказать поддержку</i>	Функция духовного (культурного) общения
<i>Быть нужным другому человеку</i>	Эмоциональная функция
<i>Выполнить моральную обязанность человека по образованию семьи</i>	Функция первичного социального контроля
<i>Избежать одиночества</i>	Функция духовного (культурного) общения
<i>Иметь устроенную жизнь</i>	Хозяйственно-бытовая функция
<i>Не расставаться с любимым человеком</i>	Эмоциональная, сексуально-эротическая функция
<i>Иметь постоянного сексуального партнера</i>	Сексуально-эротическая функция

Слайд 3:

Функция семьи - это жизнедеятельность семьи, связанная с удовлетворением определенных потребностей человека

Реализуя свои функции, семья, с одной стороны, удовлетворяет важнейшие естественные, биологические потребности человека. С другой стороны позволяет человеку достигать определенных целей в общении, в личностном и духовном росте

Воспитательная функция - удовлетворяет индивидуальные потребности мужчины и женщины в отцовстве и материнстве, в контактах с детьми и в воспитании, а также в том, что родители могут себя реализовать в детях. Таким образом, обеспечивается социализация детей и подготовка новых членов общества.

Хозяйственно-бытовая функция - удовлетворяет материальные потребности членов семьи (в пище, крове и т.д.). Это способствует сохранению их соматического здоровья, восстановлению затраченных в разных видах деятельности физических сил.

Эмоциональная функция - удовлетворяет потребности ее членов в симпатии, уважении, признании, эмоциональной поддержке, психологической защищенности. Она выступает основой для психического здоровья, эмоциональной и личностной стабилизации.

Функция духовного (культурного) общения - удовлетворяет потребность в совместном проведении досуга, способствует духовному обогащению и развитию членов семьи.

Функции первичного социального контроля обеспечивает выполнение членами семьи социальных норм. Особенно это касается тех, кто в силу возрастных или клинических особенностей не способен сам строить свое поведение в соответствии с предписаниями общества

Сексуально-эротическая функция семьи - заключается в удовлетворении сексуально - эротических потребностей. С учетом социальных требований важно, что семья при этом осуществляет регуляцию сексуально - эротического поведения и обеспечивает биологическое воспроизводство членов общества.

Слайд 4

Мы выделяем два типа семей:

- > нормально функционирующие
- > дисфункциональные

Нормально-функционирующая семья - та семья, которая ответственно и дифференцированно выполняет все свои функции, вследствие чего удовлетворяется потребность в росте и изменениях как семьи в целом, так и каждого ее члена.

Дисфункциональная семья - это семья, в которой выполнение функций оказывается нарушенным, в силу чего в супружеской, родительской, материально-бытовой и других сферах жизнедеятельности не достигаются цели родственников и общества в целом.

В основе нарушения функций семьи могут лежать самые разные факторы: дисгармония в интимных отношениях, психологическая совместимость супругов, отсутствие навыков и низкая культура общения, условия жизни и пр. Причинами нарушения функции духовного (культурного) общения могут стать различия в социальном происхождении супругов, несовпадение уровня их образования, расхождение в интересах и ценностных ориентациях или просто низкая коммуникативная компетентность.

Слайд 5

Весной этого года ЗОЦСГТП и ОПП «ВЗАЄМОДІЯ» провели социологическое исследование «Молодая семья в Запорожской области». Проблема: Темпы роста и характер социально-психологического обеспечения не соответствует характеру и темпам роста проблем молодых семей.

Объект: молодые семьи Запорожской области. Молодой семьей считается семья, в которой возраст мужа и жены не превышает 35 лет или неполная семья, в которой матери (отцу) до 35 лет.

/Один из разделов этого исследования был посвящен ценностным представлениям молодой семьи.

Ценности во многом определяют поведение человека, его образ жизни. Зная особенности ценностных представлений в области семейной жизни можно лучше понять проблемные зоны молодой семьи и пути их преодоления. Кроме того, понимая характер и степень искажения ценностей, необходимых для создания крепкой и здоровой семьи, можно проводить правильную профилактическую социальную работу среди молодежи.

В данном исследовании ценностный компонент семейной жизни изучался при помощи как закрытых вопросов:

«Насколько важны для Вас лично ниже перечисленные причины образования семьи?» (Приводился перечень основных функций современной семьи, о котором мы уже упомянули); так и открытых проективных вопросов: *«Для меня самое главное в семье...»*; *«Какие качества необходимо прививать современным детям?»*; *«Сколько, примерно, времени лично Вы потратили на разные дела в течение вчерашнего дня. Назовите приблизительное время в часах и минутах»*. Последний вопрос больше касается образа жизни и при этом отражает ценности.

Анализ полученных результатов позволил сделать следующие выводы.

Необходимы дополнительные исследования и создание специальных социальных программ, направленных на укрепление функций семьи, связанных с сохранением и передачей культурных традиций. Почти четверть опрошенных молодых семей живут в незарегистрированном браке *Слайд 6*.

Эти данные хорошо сочетаются с тем, что следование традициям является малозначимым мотивом вступления в брак *Слайд 7*.

Такая ситуация свидетельствует об изменении функционирования семьи как социального института. Ведь именно семья обеспечивает преемственность поколений и традиций. В семье, где отрицается важность традиций, ее члены, как маленькие, так и большие вынуждены постоянно искать свои способы поведения в социуме, что повышает уровень психической напряженности, тревоги, разрушает здоровье человека.

Знания и навыки в области профилактики стресса помогут сохранить молодую семью. Специалистам в области социальных наук давно известно, что следование традиционным способам поведения экономит силы человека в повседневной жизни, оставляя ему больше шансов приспособиться к текущим изменениям. Иными словами, чем слабее традиции, тем невротизированы люди, тем больше нуждаются в психологической помощи и поддержке.

Современный молодой человек нуждается в воспитании чувств и развитии навыков поддержки и самоподдержки. Наиболее значимой для членов опрошенных молодых семей оказалась функция эмоциональной поддержки (*Слайд 7*). Ее значимость превосходит и функцию продолжения рода, и потребность в сексуальных отношениях и хозяйственную функцию. Можно заметить, что именно эта функция, наряду с функцией социальной принадлежности не реализована в желаемом масштабе. Выходит, что неблагополучные в эмоциональном плане люди ищут эмоциональную поддержку у таких же не благополучных, не находят ее и разочаровываются в браке.

Молодым семьям необходимы специальные коммуникативные навыки, необходимые при разделении обязанностей в семье. По-разному структурируют время семейные мужчины и женщины

Слайд 8. Если мужчины в день в среднем (среднее рассчитывалось за неделю включая выходные) на час работают больше чем женщины, то женщины, на полтора часа больше уделяют уходу за домом и одеждой. Почти в два раза больше времени тратят женщины на воспитание и уход за детьми. Мужчины же больше времени уделяют общению с друзьями, развлечениям, саморазвитию. Такое сопоставление наводит на мысль о неравномерном распределении бытовой нагрузки между мужчинами и женщинами. Семейные женщины однозначно загружены больше семейных мужчин и, поэтому нуждаются и в большей поддержке.

Существует противоречие в системе ценностных и житейских приоритетов членов молодых семей. Ценностные ожидания молодых семей изучали и с помощью проективного открытого вопроса «*Какие качества необходимо прививать современным детям*»

Слайд 9. Можно заметить своеобразный перевертыш. На первое место выдвигаются морально-этические ценности-качества, связанные с общением и близостью, и только на третьем - активная жизненная позиция, которая, в общем-то, более полезна при решении материальных проблем.

В заключении о выводах, к которым мы пришли в результате социологического исследования:

Слайд 10

1. Основные проблемы молодых семей: отсутствие отдельного жилья; низкий уровень благосостояния; трудоустройство.
2. Наряду с материальными проблемами перед молодыми семьями стоит и ряд психологических проблем. Сегодня это: дефицит поддержки и самоподдержки; неспособность добиться взаимопонимания; неумение определить приоритеты в воспитании детей.
3. Разрушается такая важная семейная функция как сохранение и передача традиционных форм поведения.

Резолюції та проекти рішення

I Секція

«Патріотичне виховання в освітньому процесі»

4. Створити обласну координаційну раду з проблем патріотичного та громадянського виховання молоді. Залучити до роботи в цій раді представників органів державного управління, місцевого самоврядування, навчальних закладів всіх рівнів, підприємців та відповідних громадських організацій. (Термін виконання: січень 2008, відповідальні Запорізька обласна рада, облдержадміністрація, обласний центр патріотичного виховання молоді)
5. Доручити Раді розробити пропозиції щодо регіональної концепції патріотичного виховання молоді (термін виконання: перше півріччя 2008 року)
6. Розробити план публікацій для закладів освіти з питань патріотичного виховання молоді. (термін виконання січень-лютий 2008)
7. Створити умови для вивчення міжнародного досвіду з питань патріотичного та громадянського виховання молоді (протягом дії Концепції)
8. В процесі вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу у навчальних закладах всіх типів шляхом інтерактивних форм роботи передбачити обговорення поняття «патріотизм» з урахуванням реалій сучасності.
9. Сприяти учнівській молоді у їх висновках щодо значення та впливу культурно-історичної спадщини України на сучасні соціальні процеси
10. Максимально використовувати в урочній, позаурочній та позашкільній роботі матеріали краєзнавчого та екологічного змісту.
11. Всіма засобами педагогічного впливу формувати в учнівській молоді громадянську відповідальність за процеси, що відбуваються в суспільстві та державі.

II Секція

Військово – патріотичне виховання та традиції козацької педагогіки

Україна як молода держава із віковичними традиціями потребує чіткої, стабільної системи патріотичного виховання

Маючи багатовікову історію, пов'язану з великою кількістю змагань за виживання український народ народив традицію виховання і підготовки молодих воїнів – захисників Вітчизни.

Отже, військово-патріотичне виховання повинно зайняти одне з чільних місць у системі сучасного патріотичного виховання в Україні.

Згідно цього секція військово – патріотичне виховання та традиції козацької педагогіки Міжнародної конференції з питань патріотичного виховання молоді в рамках свого рішення рекомендує державним органам місцевого самоврядування, закладам освіти, спортивним товариствам, громадським об'єднанням та іншим організаціям, пов'язаним із системою патріотичного виховання:

1. Система військово-патріотичного виховання ідеологічно має базуватись на позитивних військових досягненнях українського народу;
2. Система допризовної підготовки молоді в умовах переходу української армії на професійні засади має реформуватись в чітку систему підготовки резерву Збройних сил України;
3. Приділити велику увагу співпраці з козацькими організаціями у формуванні резерву Збройних сил України;
4. Сприяти міжнародним заходам пов'язаним з військово патріотичним вихованням з метою поступового формування системи міжнародних організацій у сфері військово-патріотичного виховання;
5. Приділяти велику увагу розвитку національних бойових мистецтв у системі військово-патріотичного виховання;
6. доопрацювати проект концепції військово-патріотичного виховання в Україні(організатор Запорізький обласний центр патріотичного виховання молоді);
7. Українська Держава потребує чіткої законодавчої бази з питань патріотичного виховання, необхідним є проект закону про патріотичне виховання;
8. створення на основі ЗОЦПВМ експериментального майданчика для апробації системи патріотичного виховання
9. Створення корпусу інструкторів з військово-патріотичного виховання на базі органів місцевого самоврядування,
10. Створення козацького ліцею.

Рішення передається в Адміністрацію Президента України, Міністерство сім'ї молоді та спорту, обласним адміністраціям і має бути опублікованим у ЗМІ.

III Секція

Історико - культурне виховання та краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді

Сучасне виховання має відігравати випереджальну роль в демократичному процесі, ставати засобом національної культури, стимулом пробудження таких якостей, як совість, патріотизм, людяність, почуття власної гідності, тобто таких якостей, які є гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві. З огляду на це діяльність всіх інститутів соціалізації мусить будуватись так, щоб сприяти становленню особистості, як творця і проектувальника власного життя, гармонізації та гуманізації відносин між нею та довкіллям. Виходячи з цього слід констатувати поступове зростання ролі суспільних та гуманітарних наук у вирішенні соціальних проблем; підвищення інтересу до вивчення Людини та Суспільства, Культури, Духовного змісту індивідуального та громадського життя.

Чільне місце в системі соціально-гуманітарних наук посідає історична наука. Значною мірою вона відіграє інтегруючу функцію в процесі осягнення сутності Людини і культури. Наявність історичної свідомості перетворює людину на члена соціуму, а любов до історії свого народу, знання його історичної долі перетворюють її на патріота, укорінює її в культурі, робить із неї свідомого прихильника і захисника конкретної культури. Тому потрібна цілеспрямована і обережна політика по вихованню загальнолюдського у

національному та етнічному. Повага до традицій, до минулого - є повага до історії, і виховуватись вона повинна саме її засобами.

Виходячи з вищезазначеного учасники секції ухвалили наступне:

- Підвищити статус патріотичного виховання в українській системі освіти;
- Зорієнтувати виховні системи закладів освіти на визначення пріоритету виховання особистості;
- Формувати у молоді історичні знання як основу їхніх світоглядних позицій;
- Виховувати в молоді особистісні риси громадянина України, любов до свого краю і народу, відповідальність за його і своє майбутнє;
- Забезпечення духовної єдності поколінь;
- Прищеплення шанобливого ставлення до культури. Звичаїв, традицій українського народу.

IV Секція

Вплив масової культури та ЗМІ на формування свідомості молоді людини

Аналізуючи ЗМІ, учасниками конференції вказувалося на велику кількість програм в електронних ЗМІ, які репрезентують насильство. Виступаючи відзначили, що Запорізькі ЗМІ мало уваги приділяють відображенню історії держави, внеску країни в історичний прогрес людства. У доповідях відзначалася надмірна за політизованість журналістських матеріалів. При цьому не пропагується культ людини, яка постійно у пошуку реалізує свій творчий потенціал.

Наша секція пропонує внести такі пункти до заключної резолюції конференції:

1. Відзначити недостатню увагу ЗМІ нашого регіону до питань, патріотичного виховання молоді.
2. Рекомендувати Запорізькій обласній раді започаткувати конкурс серед ЗМІ на краще висвітлення патріотичної тематики.
3. Ввести у штаб обласного військкомату структурний підрозділ, який буде займатись питаннями зв'язку із ЗМІ.

V Секція

Правове виховання, декриміналізація та соціальна робота

1. Розробка Концепції та Закону України «Про систему патріотичного виховання молоді»;
2. Створення координаційного центру (ради) з патріотичного виховання молоді для роботи над проектами Концепції та закону України «Про систему патріотичного виховання»;
3. Створення корпусу інструкторів з патріотичного виховання (із залученням громадських організацій);
4. Створення центру для дослідження і використання міжнародного досвіду з патріотичного виховання;
5. Здійснення заходів з формування високої правової культури, як важливого чинника розвинутого громадянського суспільства
6. Активізація право виховної роботи через запровадження інноваційних методів серед дітей (лялькові театри, ігрові ситуації, правові жартівливі задачі та інше)
7. поширення позитивного досвіду правового виховання напрацьованого Національним університетом спільно з Головним управлінням юстиції в Запорізькій області
8. Проведення Молодіжної конференції з правового виховання молоді для визначення проблематики правового виховання (з точки зору молоді);
9. Проведення конкурсу проектів програм, спрямованих на правове виховання молоді серед ВНЗ;

10. Розроблення програм з правового виховання для шкіл-інтернатів, дитячих будинків та їх реалізація;

- Правове виховання є нерозривно пов'язаний із патріотичним. Оскільки зрозуміло, що патріот буде свідомо зорієнтованим на дотримання закону. Одночасно впливаючи на зростання правової культури свого оточення.
- Створення робочої групи із залученням на добровільних засадах керівників секцій та інших бажаючих для регулярної роботи щодо підготовки «Конференції-2008»(а надалі і координаційної ради при голові Запорізької обласної ради)

VI Секція

Екологія. Здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання

Запорізька область є важливим народногосподарським комплексом України. Високий ступінь техногенного навантаження негативно впливає на стан навколишнього природного середовища – сучасна екологічна ситуація в області характеризується як складна. Рівні забруднення атмосферного повітря в містах, негативний вплив на стан земель значно перевищують санітарні норми. Територія області характеризується складними інженерно-геологічними умовами, через природні та антропогенні процеси відбувається активізація зсувів, осідань ґрунту, берегової абразії тощо. Все це призводить до погіршення якості життя, зменшення його тривалості.

Зростання молодого покоління в присутності куп сміття, яке заповнило міста, села, береги річок, озер, степу не сприяє вихованню любові до своєї малої та великої Батьківщини.

Вирішення означених екологічних проблем неможливе водночас і потребує консолідації сил державних органів, науковців та широких верств населення. Особливе місце в цьому процесі повинні займати молоді люди, вчені, які будуть безпосередньо визначати природоохоронну політику в майбутньому та впроваджувати здоровий спосіб життя в майбутньому.

В роботі Всеукраїнської конференції - секції „Екологія. Здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання” взяли участь 20 представників з різних установ міста Запоріжжя та Запорізької області. Було розглянуто доповіді за наступними тематиками:

- Острів Хортиця – початок нової національної традиції;
- Екологічна культура, як основна складова культури професійної;
- Чи буде збережено святиню України – Хортицю в добу глобалізації?;
- Реабілітація дітей через спілкування з природою;
- Залучення учнівської молоді до здорового способу життя засобами історичного краєзнавства та інші.

Заслухавши і обговоривши понад 15 доповідей, учасники конференції – секції „Екологія. Здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання” ухвалили:

- Поширювати екологічну освіту широких верств населення, що надасть можливість аналізувати програми природоохоронних заходів та ступінь їх ефективності для збереження здоров'я населення конкретних регіонів, а також активізувати місцеве населення для участі у вирішенні наріжних екологічних місцевих проблем.
- Активніше використовувати історико-культурне і екологічне значення острова Хортиця та всього Запорізького регіону в патріотичному вихованні молоді України. Впроваджувати нові культурні і екологічні традиції, які будуть стрижнем патріотичного виховання та впровадження здорового способу життя серед молоді.
- Зробити конференції з патріотичного виховання молоді періодичними.
- Рекомендувати найкращі доповіді секції до друку у вигляді публікацій.

VII Секція

Духовність як основа патріотизму. Сімейне виховання

Резолюція (проект)

В рамках Міжнародної научно-практичної конференції по вопросам патриотического воспитания молодёжи проходившей 13-14 декабря 2007 г. в г. Запорожье состоялась работа секции «Духовность, как основа патриотического воспитания молодёжи.

Семейное воспитание». В работе приняли участие более 30 человек - педагоги, ученые, преподаватели вузов, работники исполнительных и представительных органов государственной власти и местного самоуправления, органов управления образованием, учреждений повышения квалификации педагогических кадров, церковных образовательных структур.

С учетом содержания заслушанных докладов и выступлений, а также материалов и результатов прошлых конференций участники конференции констатировали следующее.

1. Сохраняется актуальность и значимость обновления духовно-нравственного содержания образования в украинской школе после периода государственного атеизма, восстановления воспитательных функций образовательных учреждений, создания организационных структур, обеспечивающих взаимодействие и сотрудничество в этих процессах педагогов, родителей, учащихся, государства, общественных и религиозных организаций, других институтов гражданского общества. В системе образования продолжают оставаться актуальными проблемы, противоречия, в частности:

- модернизация школы в гуманитарном аспекте должна заключаться не в насаждении «сверху» чуждых отечественной педагогике и образованию теорий и практик, а в решении важнейших задач духовно-нравственного, патриотического, гражданского и семейного воспитания детей и молодежи на основе базовых ценностей культуры украинского и других народов Украины;

- в курсах школьных гуманитарных дисциплин история, традиции и культура Православия, история и культура других традиционных религий в Украине, представлены все еще неадекватно их действительному значению в прошлом нашей страны и в современной жизни нашего общества;

- под предлогом некорректных трактовок «научности» в целом сохраняется односторонняя идеологизация гуманитарного образования в средней школе, прежде всего историко-обществоведческого и филологического. Это является фактическим нарушением конституционного принципа об отсутствии обязательной или государственной религии или идеологии (статьи 13, 14), препятствует приобщению молодых поколений к истории и культуре нашего общества, воспитанию патриотизма и гражданственности молодежи;

2. По-прежнему остро в нашей стране стоит тема экспансии нетрадиционных и порой опасных религиозных культов, которые скрыто или в открытую пропагандируют расовую и религиозную нетерпимость. Используя всевозможные способы, порой незаконные, такие группы предпринимают попытки проникновения в сферу образования, социальной службы и органы власти.

С целью консолидации усилий работников образования, общественности в области организации и обеспечения изучения истории и культуры нашего народа в национальной системе образования, воспитания учащихся на основе традиционных духовно-нравственных ценностей, как составной части патриотического воспитания, участники конференции посчитали целесообразным уделить в дальнейшей работе внимание следующим задачам:

- информационной, научной, методической, правовой поддержке и развитию практики изучения истории и культуры Православия (и других традиционных религий) в украинской системе образования, воспитании учащихся на основе традиционных духовно-нравственных ценностей;

- способствованию координации действий педагогов, ученых, общественности, государственных органов управления образованием и церковных организаций по данному направлению модернизации украинской школы на государственном и региональном уровнях;

- содействию в распространении имеющегося опыта, разработке, апробации и внедрении организационно-правовых моделей взаимодействия органов государственной власти, общества в лице родителей, педагогов, учащихся и их объединений в изучении

культури, духовно-нравственном, патриотическом образовании и воспитании детей и молодежи Украины.

Проект загальної резолюції міжнародної конференції з питань патріотичного виховання молоді

Україна, як молода держава із віковичними традиціями потребує чіткої, стабільної системи патріотичного виховання. Сучасне виховання має відігравати випереджальну роль в демократичному процесі, ставати засобом національної культури, стимулом пробудження таких якостей, як совість, патріотизм, людяність, почуття власної гідності, тобто, таких якостей, які є гарантом громадянського миру і злагоди у суспільстві.

Ми, учасники Міжнародної конференції з питань патріотичного виховання молоді, заявляємо про консолідацію наших зусиль з метою створення сприятливих умов для патріотичного виховання та самореалізації кожного молодого громадянина.

В роботі Конференції прийняли участь понад 300 осіб - представників вищих навчальних закладів, громадських організацій, органів державної влади та місцевого самоврядування із різних областей України та Росії.

Робота секцій: «Патріотичне виховання в освітньому процесі», «Духовність, як основа патріотизму», «Історико-культурне виховання та краєзнавство в аспекті патріотичного виховання молоді», «Вплив масової культури та ЗМІ на формування свідомості молодої людини», «Правове виховання, декриміналізація та соціальна робота», «Екологія. Здоровий спосіб життя в аспекті патріотичного виховання», «Військово-патріотичне виховання та традиції козацького виховання», «Молодіжне лідерство» підтвердила, що разом можливо знайти оптимальні рішення життєво важливих питань держави. Прагнення до підвищення рівня економічної та громадської активності молоді, формування розвинутого громадянського суспільства дозволяє нам у повній мірі усвідомити свою відповідальність за майбутнє нашої держави.

Особливу актуальність набуває пошук нових форм патріотичного виховання молоді, створення сприятливих умов для всебічного розвитку особистості та її участі у соціально-політичному житті країни.

Конференція відмічає, що найбільш важливі складові в реалізації державної політики щодо патріотичного виховання молоді є:

- прийняття Закону України «Про систему патріотичного виховання молоді»;
- створення на базі Запорізької області експериментальний майданчик з питань патріотичного виховання;
- створення при голові Запорізької обласної ради координаційної ради з патріотичного виховання молоді, на якій будуть розглянуті важливі питання щодо розробки та затвердження Концепції патріотичного виховання молоді Запорізької області;
- реформування системи допризовної підготовки молоді в умовах переходу української армії на професійних засадах в чітку систему підготовки резерву Збройних Сил України;
- збереження військової кафедри на базі одного із вищих навчальних закладів у кожному регіоні України;
- постійна співпраця з козацькими організаціями та міжнародними організаціями з питань військово-патріотичного виховання молоді;
- використання у виховній та навчальній роботі матеріали краєзнавчого та екологічного змісту, інтерактивні форми роботи;
- формування в молоді розуміння громадянської відповідальності кожної сучасної людини за процеси, що відбуваються в суспільстві та державі, зорієнтувати виховні системи закладів освіти на визнання пріоритету патріотичного виховання особистості;

формування у молоді історичні знання як основу їхніх світоглядних позицій, забезпечення духовної єдності поколінь; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українського народу;

здійснення заходів з формування високої правової культури як важливого чинника розвинутого громадянського суспільства;

- забезпечення інформаційної, наукової, методичної, правової підтримки і розвитку практики вивчення історії та культури Православ'я (та інших традиційних релігій) в українській системі освіти, виховання учнів на основі традиційних духовно - моральних цінностей;
 - розвиток лідерських якостей молоді; створення умов для самореалізації, творчого розвитку, життєвого самовизначення;
- використання історико-культурного і екологічного значення острова Хортиця та всього Запорізького регіону щодо патріотичного виховання молоді України; поширення екологічної освіти серед широких верств населення, що надасть можливість аналізувати програми природоохоронних заходів та ступінь їх ефективності для збереження здоров'я населення, а також активізувати місцеве населення на вирішення важливих екологічних проблем;
- висвітлення в засобах масової інформації матеріали з питань патріотичного виховання молоді.

Усвідомлюючи життєву необхідність більш ефективного використання інтелектуального, творчого, духовного потенціалу молоді, учасники Конференції заявляють:

- про готовність приймати активну участь щодо вирішення важливих проблем, які сприяють моральному та патріотичному розвитку і вихованню молодих людей; укріплення міжнародних зв'язків;
- про необхідність чіткої законодавчої бази з питань патріотичного виховання молоді.

Молодь - майбутнє держави та народу України.

Покращення сучасного стану системи патріотичного виховання молоді України - це розвиток громади, відродження патріотизму, високої духовності, служіння Вітчизні, що є важливою умовою становлення, зміцненню економічної могутності, демократії та громадянської злагоди України!
